

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİR MESLEKİ EĞİTİM KURUMU OLARAK
İMAM-HATİP LİSELERİ

DOKTORA TEZİ

41742

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sabahattin ZAIM

Hazırlayan
Ahmet ÜNSÜR

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL - 1995

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	VII
GİRİŞ.....	1-6

I. BÖLÜM

EĞİTİM PLANLAMASI ve İMAM-HATİP LİSELERİ 7-62

A) Hükümet Programlarında İmam Hatip Okulu / İmam Hatip Lisesi

Mes'elesi	7
1) Muvakkat İcra Encümeni	7
2) I. İcra Vekilleri Hey'eti	7
3) II. İcra Vekilleri Hey'eti	8
4) III. İcra Vekilleri Hey'eti	8
5) IV. İcra Vekilleri Hey'eti.....	8
6) V. İcra Vekilleri Hey'eti	8
7) I. İnönü Hükümeti	9
8) II. İnönü Hükümeti	9
9) Okyar Hükümeti	9
10) III. İnönü Hükümeti	9
11) IV. İnönü Hükümeti.....	11
12) V. İnönü Hükümeti	11
13) VI. İnönü Hükümeti.....	11
14) VII. İnönü Hükümeti	11
15) I. Bayar Hükümeti	11
16) II. Bayar Hükümeti	12
17) I. Saydam Hükümeti.....	12
18) II. Saydam Hükümeti	12
19) I. Saraçoğlu Hükümeti.....	13
20) II. Saraçoğlu Hükümeti	13
21) Peker Hükümeti.....	13
22) I. Saka Hükümeti	14
23) II. Saka Hükümeti	15
24) Günaltay Hükümeti	16
25) I. Menderes Hükümeti.....	16
26) II. Menderes Hükümeti	17
27) III. Menderes Hükümeti.....	17
28) IV. Menderes Hükümeti	18
29) V. Menderes Hükümeti.....	18
30) I. Gürsel Hükümeti	18
31) II. Gürsel Hükümeti.....	19

32) VIII. İnönü Hükümeti	19
33) IX. İnönü Hükümeti	20
34) X. İnönü Hükümeti	20
35) Ürgüplü Hükümeti	21
36) I. Demirel Hükümeti	21
37) II. Demirel Hükümeti	22
38) III. Demirel Hükümeti	22
39) I. Erim Hükümeti	23
40) II. Erim Hükümeti	23
41) Melen Hükümeti	24
42) Talû Hükümeti	24
43) I. Ecevit Hükümeti	24
44) Irmak Hükümeti	26
45) IV. Demirel Hükümeti	26
46) II. Ecevit Hükümeti	27
47) V. Demirel Hükümeti	27
48) III. ECEVİT Hükümeti	29
49) VI. Demirel Hükümeti	29
50) Ulusu Hükümeti	30
51) I. Özal Hükümeti	31
52) II. Özal Hükümeti	31
53) Akbulut Hükümeti	32
54) Yılmaz Hükümeti	32
55) VII. Demirel Hükümeti	32
56) Çiller Hükümeti	33
B) Kalkınma Planlarında İmam Hatip Okulu / İmam Hatip Lisesi Mes'elesi	33
1) I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)'nda İ.H.O. Mes'elesi	35
2) II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)'nda İ.H.O. Mes'elesi	36
3) III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)'da İ.H.L mes'elesi	37
4) IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)'nda İ.H.L Mes'elesi	38
5) V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)'nda İ.H.L Mes'elesi	39
6) VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)'nda İ.H.L. Mes'elesi	40
C) Milli Eğitim Şûrâlarında İmam Hatip Okulu / İmam Hatip Lisesi	
Mes'elesi	41
1) I. Maarif Şûrâsı (17-29 Temmuz 1939)'nda İ.H.O Mes'elesi	42
2) II. Maarif Şûrâsı (15-21 Şubat 1943)'nda İ.H.O Mes'elesi	42
3) III. Milli Eğitim Şûrâsı (2-10 Aralık 1946)'nda İ.H.O. Mes'elesi	44
4) IV. Milli Eğitim Şûrâsı (22-31 Ağustos 1949)'nda İ.H.O. Mes'elesi	44
5) V. Millî Eğitim Şûrâsı (5-14 Şubat-Mart 1953)'nda İ.H.O Mes'elesi	45
6) VI. Maarif Şûrâsı (18-23 Mart 1957)'nda İ.H.O Mes'elesi	47
7) VII. Millî Eğitim Şûrâsı (5-15 Şubat 1962)'nda İ.H.O. Mes'elesi	48

8) VIII. Milli Eğitim Şûrası (28 Eylül-3 Ekim 1970)'nda İ.H.O. Mes'elesi	51
9) IX. Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran - 4 Temmuz 1974)'nda İ.H.L. Mes'elesi	54
10) X. Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981)'nda İ.H.L. Mes'elesi	56
11) XI. Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982)'nda İ.H.L. Mes'elesi	57
12) XII. Milli Eğitim Şûrası (18-22 Temmuz 1988)'nda İ.H.L. Mes'elesi	57
13) XIII. Milli Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990)'nda İ.H.L. Mes'elesi	59
14) XIV. Milli Eğitim Şûrası (Ekim 1993)'nda İ.H.L. Mes'elesi	60
15) Milli Eğitim Şûraları Hakkında Genel Bir Değerlendirme	61

II. BÖLÜM

İMAM-HATİP LİSELERİNİN YASAL DAYANAKLARI 63-85

A) Tevhid-i Tedrisat Kanunu	63
1) Tevhid-i Tedrisat Kanunu Öncesi Eğitim Müesseselerinin Durumu	63
2) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü	67
a) Tevhid-i Tedrisat Kanununun Çıkarılış Nedenleri	67
b) Tevid-i Tedrisat Kanunu ve Hakkında Yapılan Yorumlar	69
aa) Tevhid-i Tedrisat Kanunu	68
bb) Tevhid-i Tedrisat Kanunu Hakkında Yapılan Yorumlar	70
3) Tevhid-i Tedrisat Kanununun Kabulü Sonrası Genel Eğitimde ve Din Eğitiminde Ortaya Çıkan Gelişmeler	72
B) TC. Anayasaları	74
1) 1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu)'nda Din Eğitim ve Öğretimi	74
2) 1961 Anayasası'nda Din Eğitimi ve Öğretimi	75
3) 1982 Anayasası'nda Din Eğitimi ve Öğretimi	77
C) Milli Eğitim Temel Kanunu	78
D) 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun	81
E) Devlet Memurları Kanunu	83
F) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	83
G) İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme	84
H) Paris Yasası	85

III. BÖLÜM

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İMAM-HATİP LİSELERİNDE

GÖRÜLEN GELİŞMELER 86-170

A) İmam ve Hatip Mektepleri (1924-1930)	87
1) İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılışı ve Ortaya Çıkan Gelişmeler	87
2) İmam ve Hatip Mekteplerinin Kapatılmasının Nedenleri	88
B) Din Eğitim ve Öğretiminde Boşluk Yılları (1930-1948)	90
C) İmam-Hatip Kursları (1948-1951)	94

1) İmam-Hatip Kurslarının Açılmasını Gerektiren Şartlar ve Ortaya Çıkan Gelişmeler	94
2) İmam-Hatip Kurslarının Açılışı	97
D) İmam-Hatip Okulları (1951-1971)	100
1) İmam-Hatip Okullarının Açılışını Hazırlayan Şartlar ve Gelişmeler	100
2) İmam-Hatip Okullarının Açılması ve Din Eğitimi Teşkilatının Gelişmesi	102
3) İlk Açılan İmam-Hatip Okulları ve Programları	103
4) Öğretmen ve Öğrenci Durumları	109
5) Bina ve Ödenek Durumları	113
6) İmam-Hatip Okullarının Açılışının İlk Yıllarında Sorunları-Başarıları	115
a) Sorunlar	115
b) Başarılar	116
7) Açılışından İtibaren İmam-Hatip Okullarının Okul ve Öğrenci Sayılarının Artış Nedenleri	118
E) İmam-Hatip Okulları (1971-1973)	119
1) İmam-Hatip Okullarının Orta Kısımının Kapatılması İçin Yapılan Çalışmalar	119
2) Ortaokula Dayalı Hale Getirilen İmam-Hatip Okullarının Yeni Müfredat Programı	121
F) İmam-Hatip Liseleri (1973-.....)	123
1) İmam-Hatip Liselerinin Amaçları	124
2) İmam-Hatip Liselerinde Görülen Sayısal Gelişmeler	126
a) Okul Sayılarında Ortaya Çıkan Gelişmeler	126
b) Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Sayılarındaki Gelişmeler	127
3) İmam-Hatip Liselerinin Öğretim Programları ve Ders Kitapları	133
4) Bina Durumu	147
a) Öğretim Binaları	147
b) Pansiyon Binaları	148
5) Hizmetiçi Eğitim	150
6) Mesleki Uygulama	152
7) Bütçe Durumu	153
8) Araç-Gereç ve Donatım Durumu	155
9) Başarı Durumu	156
a) Yönetici ve Öğretmenlerin Başarı Durumu	156
b) Öğrencilerin Başarı Durumu	159
aa) Derslerdeki Başarı Durumu	159
bb) Üniversite Sınavlarında Başarı Durumu	160
cc) Ders Dışı Etkinliklerdeki Başarı Durumu	161
10) İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okullarına Bakışı	162
G) Anadolu İmam-Hatip Liseleri (1985 -)	165

1) Anadolu İmam-Hatip Liseleri'nin Açılışı ve Okul Sayılarında Görülen Gelişmeler	165
2) Öğretmen ve Öğrenci Sayısı	166
3) Dersler ve Müfredat Programları	167
H) Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi	170

IV. BÖLÜM

İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ İSTİHDAM, MESLEĞE VE YÜKSEK ÖĞRENİME YÖNELME DURUMU 173-228

A) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve İstihdam Durumu	173
1) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdam Alanı Olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve İstihdam Kapasitesi	173
a) 1950'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	174
b) 1960'lı Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	175
c) 1970'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	176
d) 1980'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	179
e) 1990'lı Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	181
B) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelişleri İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	186
1) Eğitim Milli Komisyonu Raporu'nda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	186
2) Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu'nda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	187
3) Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli Komisyon Raporunda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	188
4) Milli Eğitim Bakanı Orhan DENGİZ'in Açıklamaları	189
5) Örgün Mesleki-Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporuna Göre İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	190
6) Din Eğitimi Okulları Planlaması ile İlgili Rapor'a Göre İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	190
7) IV. BYKP Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na Göre İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu	191
8) TÜSİAD'ca Hazırlatılan "Türkiye'de Eğitim" Adlı Rapor'da İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve İstihdam Durumu ile İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	193

9) TÜSİAD Raporu İle İlgili Olarak Milli Eğitim Bakanlığının Açıklamaları	197
10) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili	
Olarak Ortaya Atılan İddiaların Değerlendirilmesi	200
a) MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün Tesbitlerine Göre İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve Verimlilik Durumu	
aa) Mesleğe Yönelme Durumu	201
bb) Verimlilik Durumu	202
b) İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerine Göre En Saygın Meslekler	203
C) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelme Durumu	
1) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Girebilme Konusunda Geçirdiği Aşamalar	204
a) İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Kuruluşundan Milli Eğitim Temel Kanunun Uygulanmaya Kadar Geçen Süre İçinde Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu (1951-1976)	205
b) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Milli Eğitim Temel Kanunu Hükümlerinin Uygulanmaya Başlanmasından Sonra Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu (1976-1983)	207
c) Milli Eğitim Temel Kanununda Yapılan Değişiklik Sonrası İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Girebilme Durumu (1983 —)	208
2) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelişleri İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar	209
3) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Meslek Dışı Yüksek Öğrenime Yönelişlerinin Nedenleri	212
a) İlahiyat Fakültelerinin Kontenjanlarının Az Oluşu	213
b) İlahiyat Fakültesi Mezunlarının İstihdam İmkanlarının Kısıtlı Oluşu	214
c) Bazı Yüksek Öğretim Kurumlarının Kontenjanlarının Fazla Olması	216
d) Hiçbir Yüksek Öğretim Kurumuna Girememe Korkusu	217
e) Bazı Yüksek Öğretim Kurumlarında Okutulan Derslerin İmam-Hatip Lisesi Müfredatına Yakın Oluşu	218
D) Son Beş Yılda İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu	
1) 1990 Yılı	220
2) 1991 Yılı	222
3) 1992 Yılı	224
4) 1993 Yılı	226
5) 1994 Yılı	228
SONUÇ	231
BİBLİYOGRAFYA	244

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO I : MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRALARINA KATILAN ÜYELERİN GÖRÜŞÜLEN KONULARLA İLGİLERİ	62
TABLO II : İMAM VE HATİP MEKTEPLERİNİN AÇILIŞ YILLARI, OKUL VE ÖĞRENCİ DURUMU	90
TABLO III : KUR'AN KURSLARI (DÂRU-L KURRALAR)NIN 1932-1950 YILLARI ARASI SAYISAL GELİŞİMİ	91
TABLO IV : İMAM-HATİP KURSLARI DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ TABLO V : İMAM-HATİP OKULLARININ YILLARA GÖRE AÇILIŞ DURUMU (1951-1971)	100
TABLO VI/A : AÇILIŞININ İLK YILLARINDA İ.H.O. I. DEVRE DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ	104
TABLO VI/B : AÇILIŞININ İLK YILLARINDA İ.H.O. II. DEVRE DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ	105
TABLO VII : 1950'Lİ YILLARDA İMAM-HATİP OKULLARI MESLEK /KÜLTÜR DERSLERİ ORANI	106
TABLO VIII : 1970 YILINDA İ.H.O I. VE II. DEVRE DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ	108
TABLO IX : 1953-1954 DERS YILINDA İ.H.O'DA OKUYAN ÖĞRENCİ, KADROLU VE ÜCRETİ ÖĞRETMEN DURUMU	110
TABLO X/A : İMAM-HATİP OKULLARINDA SAYISAL GELİŞMELER (1951-1971) "ORTA KISIM"	111
TABLO X/B : İMAM-HATİP OKULLARINDA SAYISAL GELİŞMELER (1951-1971) "LİSE KISIM"	112
TABLO XI/A : İMAM-HATİP OKULLARININ ÖDENEK DURUMU (1953-1954)	114
TABLO XI/B: İMAM-HATİP OKULLARININ ÖDENEK DURUMU (1966-1970)	115
TABLO XII: İMAM-HATİP OKULU DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ (1971-1973)	122
TABLO XIII: İMAM HATİP OKULU/LİSE'LERİNİN YILLARA GÖRE AÇILIŞ DURUMU	126
TABLO XIV/A : İMAM-HATİP LİSELERİNDE SAYISAL GELİŞMELER (1971-1994) "ORTA KISIM"	128
TABLO XIV/B : İMAM-HATİP LİSELERİNDE SAYISAL GELİŞMELER (1971-1994) "LİSE KISIM"	129

TABLO XV : 1993-1994 ÖĞRETİM YILI İTİBARIYLA İ.H.L'NE YENİ KAYIT YAPTIRAN TOPLAM ÖĞRENCİLER VE CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI	132
TABLO XVI/A : İMAM-HATİP LİSELERİ ORTA KISIM HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ	135
TABLO XVI/B : İMAM-HATİP LİSELERİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ	136
TABLO XVI/C : İMAM-HATİP LİSELERİ SEÇMELİ DERSLERİ	137
TABLO XVII/A : DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "ORTAK KÜLTÜR DERSLERİ"	138
TABLO XVII/B : DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "ORTAK MESLEK DERSLERİ" ...	139
TABLO XVII/C : DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "SEÇMELİ DERSLER"	141
TABLO XVIII/A : MÜLKİYET VE YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA İMAM -HATİP LİSELERİNİN "ÖĞRETİM BİNALARI" DURUMU	148
TABLO XVIII/B MÜLKİYET VE YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA İMAM-HATİP LİSELERİNİN "PANSİYON BİNALARI" DURUMU	149
TABLO XIX : 1992-1993 ÖĞRETİM YILINDA ORTAASYA TÜRK CUMHURİYETLERİNDEN GELECEK SOYDAŞ ÖĞRENCİLER İÇİN İMAM-HATİP LİSESİ PANSİYONLARINDA AYRILMASI PLANLANAN DEVLET PARASIZ YATILI KONTENJANI VE ÜLKELERE GÖRE DAĞILIM DURUMU	150
TABLO XX : SON BEŞ YILDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİ İLE DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE AYRILAN PAY	153
TABLO XXI/A : İSTANBUL/ÜSKÜDAR İMAM-HATİP LİSESİ KORUMA DERNEĞİ 1993 YILI "GELİR" DURUMU	154
TABLO XXI/B : İSTANBUL/ÜSKÜDAR İMAM-HATİP LİSESİ KORUMA DERNEĞİ 1993 YILI "GİDER" DURUMU	155
TABLO XXII : MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI MÜFETTİŞLERİNİN DENETİM RAPORLARINA GÖRE 1988-1989 ÖĞRETİM YILINDA İMAM-HATİP LİSELERİNİN DURUMU	156
TABLO XXIII : MESLEK LİSELERİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİNİN YETERLİLİĞİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	158
TABLO XXIV : MESLEK LİSELERİNDE SINIF GEÇME DURUMU	160
TABLO XXV : İMAM-HATİP LİSELERİNİN ÜNİVERSİTE SINAVLARINDA BAŞARI DURUMU (1990-1994)	161

TABLO XXVI : MESLEK LİSELERİ ÖĞRENCİLERİNİN BU OKULLARA GELİŞ NEDENLERİ VE OKULLARINDAN MEMNUN OLUP-OLMAMA DURUMU	163
TABLO XXVII : AÇILIŞ YILLARINA GÖRE ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ	166
TABLO XXVIII : ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ'NİN ÖĞRENCİ DURUMU.....	166
TABLO XXIX/A : ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ "ORTA KISIM"	167
TABLO XXIX/B : ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ "LİSE KISMI"	168
TABLO XXIX/C : ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ SEÇMELİ DERSLERİ	169
TABLO XXX : DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI OKULLARDA, OKUL TÜRLERİNE VE ÖĞRENCİLERİN DERS GEÇME VE KREDİ UYGULAMASINA DAHİL OLDUKLARI YILLARA GÖRE MEZUNİYET KREDİLERİ ..	170
TABLO XXXI/A : AĞIRLIKLIL YABANCI DİL PROĞRAMI UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSESİ HAZIRLIK SINIFI HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ	171
TABLO XXXI/B : AĞIRLIKLIL YABANCI DİL PROĞRAMI UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSESİ 1. SINIF HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ	171
TABLO XXXII : 1971 YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ İSTİHDAM VE İHTİYAÇ DURUMU.....	177
TABLO XXXIII/A DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KADRO DURUMU (MAYIS 1974)	178
TABLO XXXIII/B : DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ İHTİYAÇ DURUMU (MAYIS 1974)	178
TABLO XXXIV : 1980 YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINDA GÖREVLİ İMAM-HATİP'LER VE ÖĞRENİM DURUMLARI	180
TABLO XXXV : 1980 YILINDA İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ	181
TABLO XXXVI : MESLEK LİSELERİ MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ	182
TABLO XXXVII : DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ HİZMET SINIFI, KADRO ÜNVANI VE ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE PERSONEL SAYISI	184
TABLO XXXVIII : İMAM-HATİP OKULU II. DEVRE MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ (1960-1970)	190
TABLO XXXIX : İMAM-HATİP OKULU II. DEVRE MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ (1958-1970)	191
TABLO XL : MESLEKİ-TEKNİK LİSELER ÖĞRENCİLERİNİN MESLEĞE YÖNELME DURUMU	200

TABLO XLI : MESLEK LİSELERİNİN VERİMLİLİK DURUMU	202
TABLO XLII/A : LİSE ÖĞRENCİLERİNE GÖRE "EN SAYGIN MESLEKLER"	203
TABLO XLII/B : LİSE ÖĞRENCİLERİNE GÖRE MESLEKLERİN "EN SAYGIN OLMA" NEDENİ	207
TABLO XLIII : İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ 1988 ÖSYS'DE DALLARA GÖRE I. TERCİHLERİ VE YERLEŞENLER SAYISI	210
TABLO XLIV : 1988 YILI ÖSYS SONUÇLARINA GÖRE İMAM-HATİP LİSESİ ÇIKIŞLI ADAYLARIN HUKUK FAKÜLTELERİNE YERLEŞME DURUMU	210
TABLO XLV : 1988 YILI ÖSYS SONUÇLARINA GÖRE İMAM-HATİP LİSESİ ÇIKIŞLI ADAYLARIN KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMLERİNE YERLEŞME DURUMU	211
TABLO XLVI : İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN KONTENJAN DURUMU (1983-1993)	213
TABLO XLVII : 1988 YILINDA HUKUK, SİYASAL-İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTELERİ İLE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN ÜÇ BÜYÜK İL'DE KONTENJAN DURUMU	217
TABLO XLVIII : 1990 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI	221
TABLO XLIX : 1991 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI	223
TABLO L : 1992 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI	225
TABLO LI : 1993 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI	227
TABLO LII : 1994 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI	229

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.	: Adı geçen
a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
a.g.r	: Adı geçen rapor.
a.g.yön.	: Adı Geçen Yönetmelik.
A.Ü.E.B.F.	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
A.P.K	: Araştırma, Planlama Kurulu.
A.P.K.K	: Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu.
Bkz.	: Bakınız.
Bl.	: Bölüm(ü)
B.Y.K.P	: Beş Yıllık Kalkınma Planı.
C.	: Cilt.
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi.
C.G.P	: Cumhuriyetçi Güven Partisi.
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
D.İ.E.	: Devlet İstatistik Enstitüsü.
D.P	: Demokrat Parti.
D.P.T	: Devlet Planlama Teşkilatı.
D.Y.P.	: Doğru Yol Partisi.
hz.	: Hazırlayan
İ.H.L.	: İmam-Hatip Lisesi
İ.H.O.	: İmam-Hatip Okulu
İk. ve İd. B. Fak	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
İTO	: İstanbul Ticaret Odası.
K.H.K	: Kanun Hükmünde Kararname.
Kit.	: Kitap.
L.	: Lise (si).
Md.	: Müdür (lüğü).

M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı.
M.E.G.S.B.	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı.
M.H.P.	: Milliyetçi Hareket Partisi.
M.S.P.	: Milli Selamet Partisi.
O.D.T.Ü.	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi.
ÖSYS	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı.
Prog.	: Program.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi.
S.H.P.	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti.
ss.	: Sayfalar.
Şb.	: Şube
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti.
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı.
Terc.	: Tercüme (eden).
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
TL.	: Türk Lirası.
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği.
ty.	: Tarih yok.
Ünv.	: Üniversite(si).
yy.	: Yer yok.

GİRİŞ

Mesleki eğitim tüm kesimler için son yıllarda büyük bir önem arzetmeye başlamıştır.

Eğitim, özellikle mesleki eğitim, beşerî kaynakları geliştirici, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırıcı özellikleri yanında, sanayi ve hizmetler kesimine ihtiyaç duyulan vasıflı elemanların temini açısından da ayrıca bir önem arzeder.

Eğitimin özellikle mesleki eğitimin insangücü arz ve talebi arasında uzlaştırıcı bir rol oynadığı, eğitim ile ekonomik ve sosyal gelişme arasında paralellik olduğu bilinmektedir.

Mesleki eğitim esas itibarıyla geniş kapsamlı bir faaliyettir. Son yıllarda hizmet kesimi için bu tür eğitimin önemi daha da artmıştır. Bunun başlıca nedeni, bu alanda insan unsurunun ön planda yer almakta olmasıdır.

Hizmet alanları içinde din hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Din hizmetlerine toplumun psikolojik, sosyolojik ve ekonomik hayatındaki etkinliği açısından bakıldığında, bu alanda hizmet görececek elemanların meslekî eğitiminin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Meslekî eğitim, diğer hizmet alanlarında görev alanlar için olduğu gibi din hizmetleri alanında görev alanlar için de verimi arttırıcı, din hizmetlerinin kalitesini yükseltici son derece önemli bir unsurdur. Din hizmetlerinde insangücünün yegane kaynak olması ve otomasyonun kullanılamaması bu alanda meslekî eğitimin önemini daha da arttırmaktadır.

Türkiye'de örgün eğitim kurumları arasında yer alan meslek liseleri, eğitim politikasındaki tutarsızlık ve planlama eksikliklerinden dolayı kalitatif açıdan beklenen neticeyi verememektedirler. Bunlar arasında yer alan İmam - Hatip Liseleri de bu sonuçtan nasibini almaktadır.

Türkiye'de mesleki din eğitimi problemi Devletin teokratik karakterinin ortadan kalkması ve onun yerine laik ve milli bir devlet düzeni olan Cumhuriyetin kurulması ile bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet öncesi, Osmanlılarda ve daha önceki Türk toplumlarında eğitim alanında medrese geleneği mevcuttu. Bu eğitim kurumları orta ve yüksek

tahsil vermişler, bütün bilim dalları bu okullarda okutulmuştur. Ancak, Osmanlılarda II. Meşrutiyetle birlikte genel medreselerin yanında bir de ihtisas medreseleri açılmıştır.

Din hizmetleri alanında vazife görecektir olanlar bu yeni eğitim kurumlarında yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu kurumlar Evkaf Nezaretine bağlanmıştır. Bu dönemde "Medaris-i İlmiye" ve "Islah-ı Medaris" Nizamnameleri yayınlanmış, medreselerde yapısal bazı düzenlemelere gidilmiştir.

1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere kurulan ve daha sonra "Medresetü-l Vaizîn" ile birleştirilerek "Medresetü-l İrşad" adını alan "Medresetü-l Eimmetive-l Hutaba" bu günkü İmam-Hatip Liselerinin menşei olması bakımından önemlidir.

Cumhuriyet dönemine geçildiğinde, Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulü neticesinde medreseler kapatılmış, bütün eğitim kurumları Maarif Vekaletine bağlanmış ve şekil itibariyle Tevhid-i Tedrisat sağlanmıştır. Ancak, Maarif Vekaleti bütün eğitim kurumlarını bünyesinde 11 aya yakın bir süre tutabilmiş, Askeri Liselerin tekrar Müdafa-i Milliye Vekaletine devredilmesi ile Tevhid-i Tedrisat'ta ilk gedik açılmıştır.

Cumhuriyet dönemini iki ayrı bölümde incelemek mümkündür: 1946 öncesi ve sonrası. İlk bölümde tek parti zihniyeti hakim olmuş, Devletin bütün kurumlarını parti ideolojisi yönlendirmiştir. Bu dönemin en büyük eksikliği Türk insanı profilini iyi tespit edememiş olmasıdır. Bu yüzden, bütün eğitim kurumlarının tek çatı altında toplanması beklenen faydaları tam olarak sağlayamamıştır.

3 Mart 1924'te kabul edilerek hemen yürürlüğe konulan Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi gereği "hidemat-ı diniye'nin ifası ile mükellef memurların yetişmesi için" İrşad Medreselerinin yerine açılan İmam ve Hatip Mektepleri müfredat yetersizliği, hoca eksikliği ve halkın yönetimin uygulamalarına tepkisi gibi nedenlerden dolayı rağbet görmemiş, kısa sürede kapanmış ya da kapatılmıştır. Akabinde İlahiyat Fakültesi de kapatılmıştır.

İmam ve Hatip Mektepleri ile İlahiyat Fakültesinin kapanması/kapatılmasından sonra, ülkenin her yerinde ve eğitimin her kademesinde din eğitim ve öğretimi yasaklanmış, dinde reform çalışmalarına Ezan'ın Türkçeleştirilmesi ile başlanmış, Kur'an yasak kitaplar arasına sokulmuş, din hizmetleri aksamış,

hatta cenaze hizmetleri bile yürütülemez hale gelmiştir. Bu durum toplumda yönetime karşı güvensizlik ve huzursuzluğa yol açmıştır. Bu dönemde toplum kendisi için vazgeçilmez olan dini ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kanuni olmayan yollara itilmiştir. Din eğitimi gizli olarak, herhangi bir sorumluluğu olmayan, aynı zamanda bilgi yönünden yetersiz kişiler tarafından yürütülmüş, pek çok hurafe bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminin 2. bölümü çok partili hayata geçildiği dönemdir. Bu dönemde halk istek ve ihtiyaçlarını açıkça dile getirebilmiştir. Bunun neticesinde dönemin hükümeti halka rağmen ve dayatmacı bir tavır içinde olmanın kendi siyasi gelecekleri için olumsuz bir gelişmeyi beraberinde getirmekte olduğunu nihayet anlayarak 1948 yılında on ay süreli İmam-Hatip Kurslarını açmışlardır. Ancak, uygulamada beş aylık oldukları görülen bu kurslar, adı üzere kurs olduklarından beklentilere cevap vermekten oldukça uzak kalmışlardır. Bunun üzerine toplumdan gelen yoğun istek ve sosyal baskılar nedeniyle 1951 yılında ilk defa 7 ayrı ilde bugünkü anlamda 4+3 yıllık İmam-Hatip Okulları açılmış, 1971 yılında bir "Reform Hükümeti" olarak kendini tanıtan I. Nihat Erim Hükümeti tarafından bu okulların orta kısmı (I. devresi) kaldırılarak lise kısmı 4 yıla çıkarılmış ve bu okullar Ortaokula dayalı hale getirilmiştir. Daha sonra yapılan düzenleme ile Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri konularak Orta kısım 3 yıl olarak işlevini sürdürmüştür.

1973 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesi İmam-Hatip Okullarının ismini "İmam - Hatip Lisesi" olarak değiştirmiş, önceden sadece "kendi alanında yüksek öğrenim yapabilme" hakkı tanınan (sadece Yüksek İslam Enstitülerine devam etme imkanı verilen) bu okulları" hem mesleğe hem de (lise edebiyat kolu mezunu olarak) yüksek öğrenime hazırlayan" mesleki eğitim kurumları olarak nitelendirmiştir. Böylece daha önce Yüksek İslam Enstitüleri dışında Ankara İlahiyat Fakültesine dahi kabul edilmeyen İmam-Hatip Okulu/ Lisesi" mezunları, kanunun bu okullarda 1976 yılından itibaren uygulanmaya başlanmasından sonra bu okullar ve diğer meslek lisesi mezunları, lise edebiyat kolu mezunlarını kabul eden tüm fakültelere girmeye başlamışlardır.

Milli Eğitim Temel Kanununun 31. maddesinde 1983 yılında yapılan bir düzenlemeden sonra lise ve meslek lisesi mezunları arasında üniversiteye girişteki

farklılıklar giderilmiş ve meslek liseleri mezunlarına yeterli puanı almaları halinde diledikleri fakülteye girebilme hakkı tanınmıştır. Bunun üzerine diğer meslek lisesi mezunları gibi İmam-Hatip Lisesi mezunları da meslek dışı fakültelere yönelmeğe başlamışlardır.

Bu arada disiplin ve başarıları ile toplum içinde saygın bir yer edinen İmam-Hatip Liseleri halkın büyük ölçüde maddi desteği ile sayılarını her geçen gün arttırmışlardır.

İmam-Hatip Liseleri hakkında eleştiride bulunanlar sistem içinde yer alan bu okulların varlığından sistem adına rahatsız olduklarını, bu okulların fazla kapasite oluşturmakla istihdam fazlası verdiğini, mezunlarının din hizmetleri dışındaki alanlara kayması sonucu bu okulların birer meslek okulu olma hüviyetinden uzaklaştıklarını, mezunlarının özellikle üniversitelerin belli alanlarına yöneldiğini ifade ederek endişelerini ortaya koymaktadırlar. Ayrıca bu okulların Tevhid-i Tedrisatı ihlal ettiği, Milli Eğitim Bakanlığının öğretmen atanması ve ödenek tahsisi gibi konularda bu eğitim kurumlarına ayrıcalık tanıdığı öne sürülen iddialar arasında yer almaktadır.

Bir mesleki eğitim kurumu olarak İmam-Hatip Liselerini ele alan bu çalışmanın amacı, kuruluşundan bu yana 43 yıl geçen, hatta mazisi Tevhid-i Tedrisat ve daha öncelerine dayanan ve çok fazla tartışma konusu yapılmış bulunan bu eğitim kurumlarını, haklarında yapılan itham ve iddiaları da gözönünde bulundurarak bütün yönleriyle ve ana hatlarıyla incelemek ve yeteri kadar tanınmadığı halde hakkında pek çok şeyler söylenen bu eğitim kurumlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Eğitim Planlaması çalışmalarında İmam-Hatip Okulu/Lisesi ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu güne değin kurulan 6 adet İcra Vekilleri Hey'eti ve 50 adet T.C. Hükümeti programlarının Maarif/Milli Eğitimle ilgili bölümleri ayrı ayrı incelenmiş, konu ile ilgili kısımları araştırmaya yansıtılmıştır. Ayrıca, planlı kalkınma döneminin başladığı 1962 yılından bu güne kadar hazırlanan 6 adet Beş Yıllık Kalkınma Planının eğitimle ilgili bölümleri incelenmiş, ilgili bilgi ve belgeler araştırmada malzeme olarak kullanılmıştır. Eğitim Planlamasında en önemli kuruluş olan ve en son XIV.'sü icra edilen Milli Eğitim Şûralarına ait dokümantasyon tetkik edilmiş, konu ile ilgili bölümleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, İmam-Hatip Lisleri ile ilgili olarak ortaya atılan, Tevhid-i Tedrisata aykırı olduğu, Anayasanın laiklik ilkesini zedelediği, diğer öğretim kurumlarından daha farklı tipte insan yetiştirdiği gibi iddialar sonucu, hakkında illegal bir eğitim kurumu olduğu imajı ortaya çıkan bu eğitim kurumlarının ulusal ve uluslararası yasal dayanakları araştırılmış, bunlar arasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu, T.C. Anayasaları, Milli Eğitim Temel Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve Paris Yasası ilgili maddeleriyle birlikte ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Medreselerin kapatıldığı ve yerine İmam ve Hatip Mektepleri ile Daru-l Fünun'da İlahiyat Fakültesinin kurulduğu 1924 senesinden bu güne gelinceye kadar bu günkü ismiyle İmam-Hatip Liselerinin ismen ve yapısal olarak geçirdiği değişimler; İmam ve Hatip Mektepleri, İmam-Hatip Kursları, İmam-Hatip Okulları, İmam-Hatip Liseleri, Anadolu İmam-Hatip Liseleri ve Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi açılış nedenleri, amaçları, müfredat programları, okul, öğretmen, öğrenci ve mezun sayıları, eğitim, bütçe, araç ve gereç durumları, okul içi ve okul dışı başarı durumları, öğrencileri bu okullara sevkeden nedenler gibi yönleriyle araştırılmıştır. Bu bölümde imam-Hatip Okulu/Liseleri ayrıntılı bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde ise, son yıllarda çeşitli zeminlerde tartışılan, tenkit edilen ve hakkında çokça yazılıp çizilen İmam-Hatip Lisesi mezunlarının istihdam, mesleğe ve yüksek öğrenime yönelme durumu incelenmiştir. Bu bölümde İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının kuruluşundan günümüze mesleğe yönelme durumu ve bu okullara istihdam alanı teşkil eden Diyanet İşleri Başkanlığının istihdam kapasitesi onar yıllık bölümler halinde incelenmiştir. Ayrıca burada İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının mesleğe yönelişleri ile ilgili olarak ortaya atılan iddialar ve bu doğrultuda düzenlenmiş raporlar ele alınmıştır.

Daha sonra İmam Hatip Okulu/ Lisesi mezunlarının mesleğe yönelme durumu ile ilgili olarak ortaya atılan iddiaların bir değerlendirmesi yapılmış, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün tesbitleri doğrultusunda bu okulların mesleğe yönelme ve verimlilik durumları ortaya konmuş, bu okul öğrencilerine göre en saygın mesleklerin neler olduğu konusunda yapılan bir

araştırmanın sonuçları çalışmaya yansıtılmıştır. Ayrıca bu bölümde İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının yüksek öğrenime yönelme durumu ve son 5 yılda İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yüksek öğretim kurumlarına girebilme durumları incelenmiştir. Araştırma, ortaya çıkan sonuçlar ve bu doğrultuda yapılan bazı tekliflerle sona ermektedir.

Araştırmanın hazırlanmasında, konu ile ilgili olarak yerli ve yabancı yazarlarca kaleme alınmış bulunan kitap, makale, tebliğ, dergi, mecmua, ansiklopedi ve günlük gazete yazılarından yararlanılmıştır. Ayrıca Resmi Gazete, M.E.B. Tebliğler Dergisi yararlanılan kaynaklar arasındadır. Bunların dışında Hükümet Programları ve Koalisyon Protokolleri, Kalkınma Planları ve Milli Eğitim Şûraları dökümanları başlıca yararlanılan kaynaklar arasındadır.

Son istatistiki bilgiler, M.E.B., Diyanet İşleri Başkanlığı ve ÖSYM'den direkt olarak veya yazı ile istenilerek temin edilmiştir.

Ayrıca, konu ile ilgili olarak 5 ayrı mesleki ortaöğretim kurumu son sınıf öğrencileri ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde anket çalışmaları yapılmış ve sonuçları çalışmada değerlendirilmiştir.

Araştırmada çoğunlukla birincil kaynaklardan yararlanmıştır.

I. BÖLÜM

EĞİTİM PLANLAMASI ve İMAM-HATİP LİSELERİ

A) Hükümet Programlarında İmam Hatip Okulu / İmam Hatip Lisesi Mes'elesi

1) Muvakkat İcra Encümeni (25 Nisan 1920 - 3 Mayıs 1920)

İcra Vekilleri Hey'eti Reisi : Mustafa Kemal Paşa (TBMM Reisi)

Vekiller : Celalettin Arif Bey (Erzurum), Cami Bey (Aydın), Bekir Sami Bey (Amasya), Hamdullah Suphi Bey (Antalya), Hakkı Behiç Bey (Denizli), İsmet Bey (Edirne).

Muvakkat İcra Encümeni'nin bir programı yoktur. (1)

2) I. İcra Vekilleri Hey'eti (3 Mayıs 1920 - 24 Ocak 1921)

Hey'et Reisi Mustafa Kemal Paşa (TBMM Reisi) dir.

Maarif Vekili Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey'in okuduğu Hükümet Programında: "Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manada dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidal-i hayatta muvaffak kılacak, istinadgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyyeye îsal eylemek, tedrisat-ı resmiyyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî, en asrî olan bu esasatla kavaid-i sıhhiyye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek... Hasılı bir milletin hıfz-ı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayret-i mahsusa ile çalışmaktır. Bu gün ise ilk işimiz mekatib-i mevcudeyi hüsn-ü idare etmektir"(2) denilmektedir.

(1) Nuran Dağlı - Belma Aktürk (haz). Hükümetler ve Programları. C. I. Ankara: T.B.M.M. Yayını, 1988, s.1.

(2) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 4.

3) II. İcra Vekilleri Hey'eti (24 Ocak 1921 - 19 Mayıs 1921)

Hey'et Reisi Kozan mebusu Fevzi Paşa (ÇAKMAK), Maarif Vekili ise, Antalya mebusu Hamdullah Suphi Bey (TANRIÖVER) dir.

Hükümet (Heyet) Program getirmemiştir (3).

4) III. İcra Vekilleri Hey'eti (19 Mayıs 1921 - 9 Temmuz 1922)

Reis ve üyeleri aynı olan III. İcra Vekilleri Hey'eti, II. İcra Vekilleri Hey'eti gibi Ortaya bir program koymamıştır (4).

5) IV. İcra Vekilleri Hey'eti (12 Temmuz 1922 - 4 Ağustos 1923)

Reisliğini Sivas mebusu Hüseyin Rauf Bey (ORBAY)'in yaptığı IV. İcra Vekilleri Hey'etinde Maarif Vekilliğini sırasıyla Karesi mebusu Vehbi Bey (BOLAK) ve Mersin mebusu İsmail Safa Bey (ÖZLER) yapmıştır.

Hükümet (Hey'et) Program getirmemiştir (5).

6) V. İcra Vekilleri Hey'eti (14 Ağustos 1923 - 27 Ekim 1923)

Reisliğini İstanbul mebusu Ali Fethi Bey (OKYAR)'in yaptığı V. İcra Vekilleri Hey'eti'nde Adana mebusu İsmail Safa Bey (ÖZLER) Maarif Vekili olarak görev yapmıştır.

V. İcra Vekilleri Programında maarif politikası şu başlıklar altında ortaya konmuştur.

1) Maarif siyaseti terbiye-i umumiye ve müşterekede vahdet ve terbiye-i meslekîyede ihtisas esaslarına istinad edecektir.

2) Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi; çocukların terbiye ve talimi, ikincisi; halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü; millî güzidelerin yetişmesi için lazım gelen vasıtaların ızhâr ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asrî tekemmülata mazhar olabile-

(3) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 6.

(4) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 7.

(5) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 8.

meleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak dersler ile tevsi-i malumat etmelerine, binaların ıslahına, âlât-ı dersiiyenin ikmaline çalışılacaktır.

3) Hükümet, tahsilin bütün derecelerine azami inkişaf temini için aynı ehemmiyeti verecektir.

4) Maarif Vekaletince bu seneden itibaren memleketin muayyen noktalarında dâru muallimîn ve dâru muallimât ve tam devreli liseler açmak ve bunları her türlü vesaitle techiz etmek suretiyle kuvvetli irfan merkezleri te'sis edilecektir.

5) Maarif teşkilatı milletin her ferdine istidat ve kabiliyetini azami surette inkişaf ettirecek yolu açık bırakacak, fevkalade istidat ve kabiliyetini isbat eden fukara evladının en yüksek derece tahsili takib edebilmesi esbabını hükümet temin edecektir.

6) Ferdin bedenî, fikrî kabiliyetleri gibi ahlakî ve ictimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir(6).

V. İcra Vekilleri Hey'etinin yukarıda özetle maddeler halinde sıralanan maarif politikasını ortaya koyan programında; daha Tevhid-i Tedrisat Kanunu ortaya konulmadığı halde eğitim-öğretimde tevhidi, meslekî eğitimde ihtisaslaşmanın ehemmiyetini, örgün eğitimin yanında yaygın eğitimin de önemini, eğitimin her seviyesinde eşitlik ilkesini, ferdin istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda inkişafında önünün açık tutulması ve nihayet konu açısından önem arzeden "ahlakî kabiliyetlerin inkişafı"nı hedef olarak tesbit etmesi, o günün şartlarında gayet demokratik ve modern bir program ortaya konulduğunu göstermektedir.

6. Maddede ifade edilen "ferdin ahlakî ve ictimai kabiliyetlerinin inkişafı" genel anlamda bütün mekteplerde en temel hedefse de, esas olarak; "terbiye-i meslekiyede ihtisas" esasına uygun olarak, bu günkü İmam-Hatip Liselerinin o günkü eş anlamlısı olan "Medresetü-l İrşad"(7) adındaki eğitim-öğretim kurumlarının başlıca hedefi idi.

(6) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 15-16.

(7) Nahit Dinçer, 1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Mes'elesi, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974, ss. 18-19.

7) I. İnönü Hükümeti (29 Ekim 1923 - 6 Mart 1924)

İsmet Paşa (İNÖNÜ) Başvekilliğe intihabı (atanması) sebebiyle bir konuşma yapmış, hükümet program takdim etmemiştir. Bu dönemde Maarif Vekili İsmail Safa Bey (ÖZLER) dir.

8) II. İnönü Hükümeti (6 Mart 1924 - 22 Kasım 1924)

II. İnönü Hükümeti de I. İnönü Hükümeti gibi Meclise program sunmamıştır (9). II. İnönü Hükümetinde Maarif Vekiliğini Sıruhan mebusu Hüseyin Vasıf Bey (ÇINAR) yürütmüştür.

9) Okyar Hükümeti (22 Kasım 1924 - 3 Mart 1925)

Fethi OKYAR başkanlığında kurulan hükümette İzmir mebusu Şükrü Bey (SARAÇOĞLU) Maarif Vekili olarak görevlendirilmiştir.

Okyar Hükümeti Programında Maarif mevzuunda şöyle denilmektedir: "Meclis-i Âlinizin yüksek kararıyle Tevhid-i Tedrisat esaslarını kabul ederek selamet yolunu bulmuş olan maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın maarife karşı gösterdiği büyük alakayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telafisine çalışmak ve alelumum mektep programlarıyla mektep teşkilatlarının istikrarını temin için lüzumsuz tebeddülattan ictinap etmek vazifemizdir" (10).

10) III. İnönü Hükümeti (3 Mart 1925 - 1 Kasım 1927)

Başvekil İsmet İNÖNÜ, Mecliste yaptığı kısa konuşmasında hükümetin hedefini; "Cumhuriyetin feyyaz ve ıslahkâr mesaisinin maliyede, ticarete, maarifte devamı" olarak ortaya koymuştur. Bu dönemde Maarif Vekili olarak İstanbul mebusu Hamdullah Suphi Bey (TANRIÖVER) görev yapmıştır (11).

(8) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, ss. 24-25.

(9) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, s. 25.

(10) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, s. 29.

(11) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, s. 33-34.

11) IV. İnönü Hükümeti (1 Kasım 1927 - 27 Eylül 1930)

İsmet İNÖNÜ'nün başvekil olarak görev aldığı bu hükümette görev yapan Maarif Vekilleri şu zatlardır:

Mustafa Necati Bey (UĞURAL) (İzmir),

İsmet İNÖNÜ (Vekalet) : 7 Ocak 1929,

Hüseyin Vasıf Bey (ÇINAR) (İzmir) : 2 Mart 1929,

Cemal Hüsnü Bey (TARAY) (Gümüşhane) 13 Nisan 1929,

Hükümet Programında maarif politikasından bahsedilmemektedir (12).

12) V. İnönü Hükümeti (27 Eylül 1930 - 4 Mayıs 1931)

2.10.1930 tarihinde Malatya mebusu Başvekil İsmet İNÖNÜ tarafından okunan hükümet programında : "Maarif Siyasetimizde meslekî tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü tesirattan münezzeh, ahlak ve intizam cephelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz" (13) denilmektedir. Bu dönemde Maarif Vekili Bursa mebusu, Esat Bey (SAGAY) dir.

13) VI. İnönü Hükümeti (4 Mayıs 1931 - 1 Mart 1935)

9.5.1931 tarihinde Başvekil İsmet İNÖNÜ tarafından Mecliste okunan hükümet programında maarifle ilgili olarak; "Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikinde bilhassa mesai sarfetmek karındayız" (14) denilmiştir. Maarif Vekili V. İnönü Hükümetinde de aynı görevi yapan Esat BEY'dir.

14) VII. İnönü Hükümeti (1 Mart 1935 - 1 Kasım 1937)

Başvekil İsmet İNÖNÜ tarafından 7.3.1935 tarihinde okunan hükümet programında eğitimle ilgili tek bir cümle dahi mevcut değildir (15).

(12) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 35-38.

(13) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 40.

(14) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 45.

(15) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 48-50.

Bu dönemde Maarif Vekili Aydın mebusu Zeynel Abidin ÖZMEN'dir.

15) I. Bayar Hükümeti (1 Kasım 1937 - 11 Kasım 1938)

Celal BAYAR tarafından kurulan I. Bayar Hükümetinde Maarif Vekili olarak Erzincan mebusu Saffet ARIKAN görev almıştır.

I. Bayar Hükümeti programında maarifle ilgili olarak ilköğretime en çok ehemmiyetin verileceği ifadesinden sonra meslekî eğitimle ilgili olarak; "Mesleki tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek; işini bilir, yaşama hevesi kırılmamış, en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz, başarılı, dayanıklı, müsbet, sanatkâr ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol, ayrı ayrı meslekî tedrisat maarifimizin belkemiği olacaktır. İlköğretim mevzuuna mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir" (16) denilmekle "meslekî eğitim" mes'elesi ciddi bir şekilde gündeme getirilmiş olmaktadır.

16) II. Bayar Hükümeti (11 Kasım 1938 - 25 Ocak 1939)

Atatürk'ün ölümünden sonra 16.11.1938'de Başvekil Celal BAYAR tarafından okunan hükümet programında eğitim konusuna değinilmemekte, I. Bayar Hükümeti programındaki hükümlerin icrasına devam edileceği ifade edilmektedir (17). Bu dönemde Maarif Vekili İzmir mebusu Hasan Âli YÜCEL'dir.

17) I. Saydam Hükümeti (20 Ocak 1939 - 3 Nisan 1939)

27.1.1939 tarihinde okunan hükümet programında maarifle ilgili olarak: "Memleketimizin maddi refahı ve iktisadi kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlara müvazi olarak yürümesi ile mümkün olacaktır kanaatindeyiz. Türk Çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zekâ, istidad ve faaliyetine uygun bir silsile takib ettirmek memleketin ilim, sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıkları ile karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur... Türk çocuğunu ahlakı temiz, ruhça ve bedence sağlam; milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılaba

(16) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 78-79.

(17) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 85-87.

sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir" (18) denilmektedir. Refik SAYDAM'ın başkanlığında kurulan hükümette Maarif Vekili görevini Hasan Âli YÜCEL yapmıştır.

18) II. Saydam Hükümeti (3 Nisan 1939 - 9 Temmuz 1942)

10.4.1939'da okunan hükümet programında maarif mes'elesine değinilmemiştir. I. Saydam Hükümeti Maarif politikası aynen takibedileceği (19) ifade edilmektedir. Maarif Vekili I. Saydam Hükümetindeki zattır.

19) I. Saraçoğlu Hükümeti (9 Temmuz 1942 - 9 Mart 1943)

5.8.1942 tarihinde Başvekil Şükrü SARAÇOĞLU tarafından okunan hükümet programında maarifle ilgili olarak; yüksek öğretimde seviyenin yükseldiğinden, köy enstitülerinin köyleri ve köylüleri yükselttiğinden bahsedilmektedir. Eğitimle ilgili başkaca bahis yoktur (20). Bu dönemde Maarif Vekili Hasan Âli YÜCEL'dir.

20) II. Saraçoğlu Hükümeti (9 Mart 1943 - 7 Ağustos 1946)

Maarif Vekili olarak Hasan Âli YÜCEL'in yeniden görevlendirildiği II. Saraçoğlu Hükümeti; bu dönemde en büyük bütçe ilavesini maarife yaptıklarını, bir önceki seneye göre 14.5 milyon lira ilave yapılarak maarif bütçesinin 43 milyon liraya yükseltileceğini ifade etmektedir. Parasal yönü dışında hükümetin takip edeceği maarif politikası hakkında herhangi bir açıklama yoktur (21).

21) Peker Hükümeti (7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947)

Recep PEKER'in başkanlığında kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Reşat Şemsettin SİRER görevlendirilmiştir. Hükümetin ortaya koyduğu programında Milli Eğitimle ilgili olarak; "Öğretimin her kademe ve nev'indeki Türk gençliğinde millî duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk İnkılabının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi, öğretim

(18) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, s. 90.

(19) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 94-96.

(20) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 97-106.

(21) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I, ss. 107-112.

ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır" (22) denilerek temel esaslar ortaya konulmakta ve daha sonra; Köy Enstitüleri, Öğretmen Okulları, Teknik Öğretim kurumlarının geliştirilmesinden bahsedilmektedir (23).

Hükümet Programında bahsedilmemekle beraber bu dönemde şartların zorlaması nedeniyle "Din Bilgisi" derslerinin ilkokullarda okutulması teklifi gündeme gelmiştir. Bu teklifin iki gerekçesi vardı: Birincisi; gençliğin ana-babaya itaatsizliği, ikincisi ise komünizm tehlikesine karşı tedbir (24).

Konunun TBMM de görüşüldüğü esnada Başvekil Recep PEKER, "Din Bilgisi" derslerinin ilkokullara konulması ile ilgili olarak: "Komunizm denen ictimai zehirden bünyeyi korumak için, onun yanında yavaş yavaş genişleyecek bir şeriat hayatının ikamesi ihtimalini bir tedbir diye düşünmek, aşağı yukarı bir öldürücü zehirin lâ akal onun kadar öldürücü olan bir başka zehirle tedavi edileceğini zannetmekten ibarettir" (25) diyerek konuya karşı tepkisini ortaya koymuştur.

Peker Hükümeti döneminde muhtelif oturumlarda, Meclis kürsülerinde ve kamuoyunda sık sık gündeme gelmesine rağmen "Din Eğitimi" ve "Din Bilgisi" dersleri hakkında herhangi bir gelişme görülmemiştir.

22) I. Saka Hükümeti (20 Eylül 1947 - 10 Haziran 1948)

Hasan SAKA başkanlığında kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Sivas milletvekili Reşat Şemsettin SİRER yeniden görevlendirilmiştir.

13.10.1947 tarihli hükümet programında milli eğitimle ilgili olarak; "Hiç şüphesiz ki, bütün icraatında partimiz programına bağlı olan hükümetimiz, sağlık işlerinin ve milli eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracaktır" (26) denilmekte, ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Ancak 2 Aralık 1947 tarihli 7. CHP Kurultayında görülen lüzum üzerine, "Din Öğretimi" mevzuunu incelemekle görevli bir komisyon teşekkül ettirilmiş ve bir rapor hazırlanmıştır. Raporun

(22) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I. ss. 117-130.

(23) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I. s. 131.

(24) Raşit Küçük - Mustafa Öcal (haz.), Türk Milli Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, İstanbul: İslam Medeniyet Vakfı Yayını, 1983, s. 18.

(25) T.B.M.M. Tutanak Dergisi. C. XXIII, Ankara: 1946, s. 445.

(26) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. I. ss. 137-142.

hülasası şöyledir: "Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetlerini ifa edecek elemanlara da ihtiyaç olduğu ve bunları yetiştirecek öğretim müesseselerinin kurulması lazım geldiği tesbit edilmiş ve bu nevi öğretim kurumlarının rejimimizin ve Anayasamızın laiklik esasları ile asla tearuz etmeden devlet yardımı ile kurulabileceği esasında birleşilmiştir" (27).

10 Şubat 1948 tarihinde CHP Meclis Grubunda Başbakan Hasan SAKA'nın vaki teklifi üzerine ilkokullarda tahsil gören çocuklara "Din Dersleri" verilmesi ve ayrıca imam ve hatip gibi "din adamları" yetiştirmek için meslek okulları açılması konularını inceleyip, prensip kararına bağlaması için, Parti Meclis Grubu 17 kişiden müteşekkil bir komisyon seçmiş ve bu komisyonu görevlendirmiştir (*).

Kurulan bu komisyon "Din Eğitimi" bakımından çok önemli olan bu raporunu CHP Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına takdim etmiştir. Komisyon raporunda:

1) İlkokullarda ders saatleri dışında 4. ve 5. sınıflarda isteyenlere din dersleri okutulması, köy okullarının 3. sınıflarında da aynı şekilde hareket edilmesi,

2) İmamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerini yapacak elemanlar yetiştirilmesi,

3) Yüksek din bilgini, müftü, vaiz yetiştirmek üzere bir İslâm İlahiyat Fakültesinin kurulması, prensip olarak kabul edilmiştir (28). Bu dönemde İmam-Hatip kursları açılmıştır (29).

23) II. Saka Hükümeti (10 Haziran 1948 - 16 Ocak 1949)

18.6.1948'de Hasan SAKA (Başbakan) tarafından okunan hükümet programında: "Her derece okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmi-

(27) Ali Rıza Kırboğa, *İmam-Hatip Okulları Davası*, İstanbul: Milli Gazete Yayını, 1975, s. 285.

(*) *Komisyon Üyeleri* : Ahmet Remzi YÜREGİR (Seyhan), Faik ÖZTRAK (Tekirdağ), Cemil BİLSEL (Samsun), Dr. SAdi IRMAK (Konya), Tahsin Bekir BALTA (Rize), Hamdi ŞARLAN (Ordu), Ali Rıza TÜREL (Konya), Fatin GÖKMEN (Konya), Muhsin Adil BİNAL (Konya), Sedat PEK (Kocaeli), İsmail Hakkı BALTACIOĞLU (Kırşehir), Akil Muhtar ÖZDEM (İstanbul), Atıf AKGÜÇ (Bursa), Feridun Fikri DÜŞÜNSEL (Bingöl), Tahsin BANGUOĞLU (Bingöl), Rasih KAPLAN (Antalya), Nihat ERİM (Kocaeli).

(28) *Diğer. a.g.e.*, ss. 53-54.

(29) İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966, s. 29.

yet vereceğiz" denilmektedir. Eğitimle ilgili başka açıklama yoktur (30). Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak Tahsin BANGUOĞLU görev yapmıştır.

24) Günaltay Hükümeti (16 Ocak 1949 - 22 Mayıs 1950)

Şemsettin GÜNALTAY başkanlığında kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Tahsin BANGUOĞLU görev yapmıştır.

24.1.1949 tarihinde okunan hükümet programında din eğitim-öğretimi ile ilgili olarak; "Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyarî olmasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız, fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkan tasavvur edilmemelidir" (31) denilmiş belki de ilk defa din ve vicdan, din eğitimi hürriyeti açıkça ortaya konarak demokratikleşme yolunda olumlu adımlardan en önemli bir tanesi daha atılmıştır.

25) I. Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951)

Halkın büyük beklentileri ve dolayısıyla desteği ile iktidara gelen Menderes Hükümeti, hükümet programının maarifle* ilgili bölümünde; "Maarif işlerimize gelince; maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevî kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin , bu günkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmeyen, gençliğin millî karakterine ve an'anelerine göre manevî ve insanî kıymetlerle techiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil

(30) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C.I. ss. 143-147.

(31) Dağlı,Aktürk, a.g.e., ss. 148-150.

(*) Bu günkü adı "Millî Eğitim" olan Bakanlık muhtelif zamanlarda şu isimlerle anılmıştır:

- 1) 2.5.1920 - 27.12.1935 arası Maarif Vekaleti,
 - 2) 28.12.1935-21.9.1941 arası Kültür Bakanlığı,
 - 3) 22.9.1941-9.10.1946 arası Maarif Vekilliği,
 - 4) 10 Ekim 1946'dan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı,
 - 5) Mayıs 1950'den itibaren Maarif Vekaleti,
 - 6) 27 Mayıs 1960'dan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı,
 - 7) 14 Aralık 1983 tarihinden itibaren Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı,
 - 8) 23.10.1989 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlığı.
- (Bkz. Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı. 125, Aralık 1983, s. 44.

bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz" (32) denilerek manevî eğitime (din eğitime) de en az maddi eğitim kadar değer verilmesi gerektiği ve hükümetin bu konuda kararlı olduğu ortaya konulmaktadır. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak Avni BAŞMAN ve Tevfik İLERİ görev yapmışlardır.

26) II. Menderes Hükümeti (9 Mart 1951 - 17 Mayıs 1954)

Adnan MENDERES başkanlığında 2. defa kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak sırasıyla Samsun milletvekili Tevfik İLERİ ile Erzurum milletvekili Rıfkı Selim BURÇAK görev almışlardır.

II. Menderes Hükümeti programında, I. Menderes Hükümeti programındaki maarif mes'elesine ait ifadeler özetlenerek ifade edilmiştir (33). Ancak bu dönemde din eğitimi alanında dikkati çeken en önemli olay, 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilkokula dayalı, birinci devresi 4 ikinci devresi 3 yıllık olan ve bir bütün teşkil eden İmam-Hatip Okullarının 21 yıl sonra yeniden açılmasıdır (34). Zamanın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İLERİ bu müesseseler için şöyle demiştir: "Bu müesseselerin (İmam-Hatip Okulları) günden güne kemale ereceğine ve hakikaten müsbet, münevver din adamlarını yetiştireceğine inanıyor ve üzerinde hassasiyetle çalışıyoruz" (35).

27) III. Menderes Hükümeti (17 Mayıs 1954 - 9 Aralık 1955)

Hükümet Programının sunulmasında maarif işleri ile ilgili olarak: "Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevî değerlerle tehzinde bulan iktidarımızın maarif sahasına hayati bir ehemmiyet atfetmesi elbette tabii idi" (36) denilmekte ayrıca maarif hizmetlerine 1950'nin 197 milyon lirasına mukabil 1954 yılında 313 milyon lira tahsis ettiklerini belirterek maarif meselesine verdikleri önemi ortaya koymaktadırlar (37). II. Menderes Hükümeti'nde Maarif Vekili olarak Ağrı milletvekili Celal YARDIMCI görevlendirilmiştir.

(32) Hükümet Programlarında Eğitim, Ankara: M.E.B. Yayını, (ty), s. 16. Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, ss. 153-161.

(33) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, ss. 166-176.

(34) Dinçer, a.g.e., s. 65.

(35) Merhum Tevfik İleri'nin, Din, Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları ile ilgili Konuşmalarından Örnekler, TDV Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğüne hazırlanmış broşür, (yy, ty), s. 9.

(36) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, ss. 179-197.

(37) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I, s. 197.

28) IV. Menderes Hükümeti (9 Aralık 1955 - 25 Kasım 1957)

14.12.1955 tarihinde Başbakan (Başvekil) Adnan MENDERES tarafından sunulan programın 1950 (I. Menderes Hükümeti) programının devamı olduğu ifade edilmekte, ayrıca maarif mes'elesine değinilmemektedir (38). IV. Menderes Hükümeti tarafından "Din Eğitimi" sahasında yapılan en önemli icraat, 1956 yılında Ortaokullara ihtiyarî (seçmeli) Din Derslerinin konulması olmuştur (39). Bu dönemde Maarif Vekili olarak Sivas milletvekili Ahmet ÖZEL ve Samsun milletvekili Tevfik İLERİ görev yapmışlardır.

29) V. Menderes Hükümeti (25 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960)

4.12.1957 tarihinde Başvekil (Başbakan) Adnan MENDERES tarafından okunan hükümet programında ayrıca maarif meselelerine değinilmemektedir (40). Bu dönemde; 10 Haziran 1959 tarihinde TBMM'de kabul edilen bir kanunla dinî yüksek öğretim yapacak olan "Yüksek İslâm Enstitüsü" açılmış ve din eğitimi alanında önemli bir merhale daha katedilmiştir (41). Bu okulların kuruluş sebebi, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünün açılışı konuşmasında dönemin Maarif Vekili Tevfik İLERİ tarafından : "Orta ve muadili okullarımızla öğretmen okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersleri öğretmeni yetiştirmek ve bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müsbet ve hayati bilgilerle mücehhez din adamları yetişmesine zemin hazırlamaktır" (42) şeklinde ortaya konmuştur. Bu dönemde Maarif Vekili olarak Ağrı Milletvekili Celal YARDIMCI görev yapmıştır.

30) I. Gürsel Hükümeti (30 Mayıs 1960 - 5 Ocak 1961)

Cemal GÜRSEL tarafından kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak sırasıyla Fehmi YAVUZ ve Bedrettin TUNCEL görevlendirilmişlerdir. Hükümet programında Milli Eğitimle ilgili olarak şunlar zikredilmektedir: "Milli Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisadi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen ne-

(38) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I. ss. 201-209.

(39) Parmaksızoğlu, a.g.e., C. I. s. 29.

(40) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. I. ss. 210-223.

(41) Veli Ertan-Hasan Küçük, Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi, Din Müesseseleri ve Din Alimleri, İstanbul: Doyuran Matbaası, 1976, ss. 62-63.

(42) Merhum Tevfik İleri'nin..... s. 12.

sillerin milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır" (43). Ayrıca; "Vatandaşlarımızın Anayasamızla sahip oldukları din ve vicdan hürriyetlerini hiç bir engelle karşılaşmadan kullanmalarını; yani ibadetlerini tam bir hürriyet içinde yapabilmelerini sağlamak hedefimizdir" (44) denilmekte, ancak din eğitim ve öğretimi konusu mevzubahis edilmemektedir.

31) II. Gürsel Hükümeti (5 Ocak 1961 - 20 Kasım 1961)

Başbakan ve aynı zamanda Devlet Başkanı olan Cemal GÜRSEL tarafından kurulan II. Gürsel Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olarak sırasıyla Turhan FEYZİOĞLU ve Ahmet TAHTAKILIÇ görevlendirilmiştir. Hükümet Program getirmemiştir (45). Ancak programlarda yer almamakla birlikte bir askeri darbe hükümeti olan Gürsel Hükümetleri döneminde İmam-Hatip Okulları ile ilgili çeşitli faaliyetler ortaya konmuştur. Örneğin "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile ilgili Komisyon"un bazı üyeleri tarafından İmam-Hatip okullarının tasfiyesi teklif edilmiş, ancak bu fikir komisyon üyelerinin çoğunluğu tarafından reddedilmiştir (46).

1961 yılında toplanan "Din ile ilgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu"nda ise mevcut 19 İmam-Hatip Okulundan 15 tanesinin kapatılması veya "köy dini memurları okulları" haline getirilmeleri teklif edilmiştir (47). Ancak, ülkede bütün hürriyetler yanında din eğitim ve öğretimi hürriyetini hazmedemeyen bir grup, toplumun demokratik arzu ve istekleri doğrultusunda açılan İmam-Hatip Okullarının kapatılmasına muvaffak olamamışlardır.

32) VIII. İnönü Hükümeti (20 Kasım 1961 - 25 Haziran 1962)

Hükümet Programında; "Milli Eğitim, sadece genç nesilleri yetiştirmenin bir vasıtası değil, aynı zamanda özellikle milli kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek verimli bir yatırım olarak öne alınmıştır", "...Teknik öğretim ve meslekî öğretim, kalkınma mukadderatımıza sıkı sıkıya bağlıdır" denilmekte ve "Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyaçları ehemmiyetli ve kıymetli tutularak gö-

(43) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, s. 11.

(44) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, s. 12.

(45) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 13-15.

(46) Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1960, s. 13. (Komisyon: 5-24 Eylül 1960 tarihlerinde Ankara'da, 5.11. Ekim 1960 tarihleri arasında İstanbul'da toplanmıştır).

(47) Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961, ss. 10-16.

revlerini yeterlikle başaracak imkanlara kavuşturulacaktır. Vatandaşın vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyeti Anayasa hükümlerine göre dikkatle korunacaktır" (48) ifadeleri yer almaktadır.

VIII. İnönü Hükümeti döneminde, 5-15 Şubat 1962 de gerçekleştirilen VII. Milli Eğitim Şûrasında din öğretimi ve İmam-Hatip Okulları ile ilgili bazı kararlar alınmıştır (49). İmam-Hatip Okulları mevcut statülerini bu dönemde de muhafaza etmişlerdir. Bu dönemde Millî Eğitim Bakanı Çorum Milletvekili Hilmi İNCESULU'dur.

33) IX. İnönü Hükümeti (25 Haziran 1962 - 25 Aralık 1963)

İsmet İNÖNÜ başkanlığında kurulan IX. İnönü Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olarak Manisa Milletvekili Şevket Ratip HATİPOĞLU görevlendirilmiştir. IX. İNÖNÜ Hükümeti programında meslekî eğitim ve din eğitimi ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: "Her derece ve tipteki genel ve meslekî teknik eğitim kurumlarımızın Devlet planlamasına paralel bir anlayış düzeni içinde, belli bir plana göre gelişip yayılmaları sağlanacaktır.", "...Genel ve meslekî öğretim arasında memleket ihtiyaçlarına cevap verecek bir dengenin kurulmasına çalışılacaktır.", "...Diyanet İşleri Başkanlığının çalışmalarını halkımızın bu günkü ve yarınki ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliğe ve verimli bir gelişmeye kavuşturabilmek, aydın din adamları yetiştirmek ve bunları layık oldukları refah seviyesine ulaştırmak için gerekli tedbirler alınacaktır" (50). Bu ifadeler, IX. İnönü Hükümetinin din öğretimine ve din hizmeti gören personelin özlük haklarına duyduğu sıcak ilgiyi ortaya koymaktadır. Bu dönemde, 1.12.1962'de Bursa'da bir İmam-Hatip Okulu açılmıştır (51). Aynı dönem içinde, 10.8.1963 tarihinde "Din Eğitimi Müdürlüğü" kurulmuştur (52).

34) X. İnönü Hükümeti (25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965)

Hükümet Programının milli eğitimle ilgili bölümünün konuyla ilgili kısmında; "Özellikle meslekî ve teknik öğretim kurumlarımız, gerek öğrenci kapasitesi bakımından; gerek çeşitleri ve kaliteleri bakımından büyük ölçüde geliştirilecek-

(48) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 23-24.

(49) M.E.B. VII. Milli Eğitim Şûrası (5-12 Şubat 1962), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, ss. 163-208.

(50) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 43-45.

(51) Milli Eğitim Reformu ve İmam-Hatip Okulları, Ankara: Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyetleri Federasyonu Yayını, 1970, s. 16.

(52) Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı: 125, Aralık 1993, s. 73.

tir" ve "Diyanet İşleri Kuruluşu da yeterli ve verimli imkanlara kavuşturulacaktır" (53) denilmektedir. Programda ifade edilen Diyanet Teşkilatı ve hizmetlerinin verimliliği elbetteki Diyanete kaynak teşkil eden İmam-Hatip Okullarının verimliliği ile sağlanabilir.

Ancak, Hükümet programında yer alan bu müsbet cümlelere rağmen dönemin Milli Eğitim Bakanı İbrahim ÖKTEM: "Ben bu makamda kaldığım müddetçe İmam-Hatip Okulu açılmayacaktır. Bu sandalyeden düşeceğimi bilsem dahi İmam-Hatip Okullarının açılmasına müsaade etmeyeceğim. Sekiz bölgenin dışındaki İmam-Hatip Okulları da kapatılacaktır" (54) demiştir. Ancak, Bakan ÖKTEM'in bu sözleri icraatta etkili olmamış, hiçbir İmam-Hatip Okulu kapatılmamış, fakat yenisi de açılmamıştır. 29.4.1964 tarihinde, Din Eğitimi Müdürlüğü, "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü" ne dönüştürülmüştür (55).

35) Ürgüplü Hükümeti (20 Şubat 1965 - 27 Ekim 1965)

Ürgüplü Hükümeti programında konuyla ilgili olarak sarfedilen cümleler şunlardan ibarettir: "Mesleki ve teknik öğretimi memleketin sosyal, ekonomik ve sınaî kalkınmasında te'sirli kılmak, eğitim politikamızın ana gayelerinden biri olacaktır" (56), "...Din görevlilerinin maddi sıkıntılarına son verilmesi ve aydın din adamlarının yeterli vasıf ve sayıda yetiştirilmesi dikkatle takip edeceğimiz başlıca konulardan birisidir" (57).

Bu dönemde yeni İmam-Hatip Okulu açılmamış, mevcutlar eğitim-öğretimi-ne devam etmişlerdir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Balıkesir milletvekili Cihat BİLGEHAN'dır.

36) I. Demirel Hükümeti (27 Ekim 1965 - 3 Kasım 1969)

Başbakanlığı Süleyman DEMİREL, Milli Eğitim Bakanlığını ise Uşak Milletvekili Orhan DENGİZ'in üstlendiği I. Demirel Hükümeti programında: "Milli Eğitim Politikamızın temeli; vatandaşın bir kül halinde kalkınabilmesine, maddî ve manevî hayatını techiz ederek ve millî şuuru hakim kılarak yetişmesine yar-

(53) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, s. 63.

(54) Yeni İstanbul Gazetesi, 16 Ekim 1963 .

(55) Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı. 125, Aralık 1993, s. 73

(56) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, s. 80.

(57) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, s. 81.

dım etmektedir" (58) denilmek suretiyle Hükümetin eğitim politikasının genel çerçevesi çizilmekte, "İmam-Hatip Okulları, meslekî orta ve teknik okul mezunlarına yükseköğretim imkanlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız"(59) denilerek hem meslekî ve teknik okullara üniversite yolunun açılması gündeme gelmekte, hem de bir hükümet programında ilk defa İmam-Hatip Okulu ismi açıkca zikredilmiş olmaktadır. Bu dönemde; (1966-1969 yılları arasında bu yıllar dahil) 43 (kırk üç) adet İmam-Hatip Okulu muhtelif il ve ilçelerde eğitim ve öğretime açılmıştır (60). Ayrıca bu dönemde; 1967 yılında lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına birer saatlik "Din Dersleri" konulmuştur (61).

37) II. Demirel Hükümeti (3 Kasım 1969 - 6 Mart 1970)

II. Demirel Hükümeti programında konu ile ilgili olarak; "Din görevlilerinin ifa ettikleri vazifenin değer ve önemi nazara alınarak hayat şartlarının düzeltilmesi için gereken tedbirlerin alınmasına devam olunacaktır. Bu arada vekil İmam-Hatiplerin bu günkü durumları ıslah edilerek adil bir ücret almaları sağlanacaktır" (62) ifadeleri ile imam-Hatip Okullarının istihdam alanı olan imam-hatiplik hizmetinin cazibesini arttırıcı tedbirler ortaya konulmaktadır.

Bu dönemde (1969 - 1970 öğretim yılı için) 2 (iki) adet İmam-Hatip Okulu açılmış, sayı 71 (yetmiş bir)'e ulaşmıştır (63). Dönemin Milli Eğitim Bakanı Eskişehir milletvekili Orhan OĞUZ'dur.

38) III. Demirel Hükümeti (6 Mart 1970 - 12 Mart 1971)

Hükümet Programının milli eğitimle ilgili bölümünde; Hükümetin Türk gençliğinin maddi ve manevî ihtiyaçlarına cevap vermek kararında olduğundan (64) bahisle; "Maddi ve iktisadi bir muhtevadan ibaret olmayan, ancak sosyal ve kültürel kalkınma ile birlikte gerçek manasını kazanan milli kalkınmada, manevî ve sosyal hedeflerin ve tedbirlerin büyük önemine inanıyoruz. Vatandaş iktisadi bir faaliyetin sadece bir aleti ve hammaddesi sayan materyalist görüşlerin karşısında olarak, maddi ve iktisadi kaynakları geliştirici gayretlerin,

(58) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, s. 94.

(59) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, s. 95.

(60) Milli Eğitim Reformu ve İ.H.O. ss. 16-17.

(61) Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı:125, Aralık 1993, s. 74.

(62) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C.II, s. 136.

(63) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, Mayıs 1990, s. 49.

(64) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 183.

manevî ve sosyal hedeflere ulaştırdığı ölçüde değer taşıdığı kanaatindeyiz" (65) denilerek üstü kapalı da olsa din eğitimi ve İmam-Hatip Okullarının fonksiyonlarına işaret edilmektedir. Bu dönemde (1970-1971 öğretim yılında) 1 (bir) adet İmam-Hatip Okulu açılmıştır (66). Orhan OĞUZ'un Milli Eğitim Bakanlığı bu dönemde de devam etmiştir.

39) I. Erim Hükümeti (26 Mart 1971 - 11 Aralık 1971)

Bir reform hükümeti olarak 12 Mart muhtırası sonrası kurulan Nihat ERİM Hükümeti "Milli Eğitim Reformu" başlığı altında İmam-Hatip Okulları ile ilgili olarak: "İmam-Hatip Okulları Ortaöğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunacaktır" (67) ifadesine yer vermiştir.

Eğitim Reformu bir defada yapıлып bitirilecek bir işlem olarak değil, araştırma ve geliştirme temeline dayanan devamlı bir yenilik getirme düzeni olarak tanımlanmıştır (68). I. Erim Hükümetinin İmam-Hatip Okullarının ıslahından maksadının Orta kısmını kapatmak, yani "İlkokula dayalı" (69) olmaktan çıkartıp, "İmam-Hatip Okulu, Ortaokul üzerine gerektiği ölçüde genel kültür ve din kültürü veren, dört yıl süreli bir meslekî eğitim ve öğretim kurumudur" (70) hükmünü pekiştirmek olduğu, konuyu yakından takibeden bir takım yazarların ve kamuoyunun tepkilerine rağmen (71) ortaya çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanı olarak TBMM dışından Şinasi OREL atanmıştır.

40) II. Erim Hükümeti (11 Aralık 1971 - 22 Mayıs 1972)

II. Erim Hükümeti Programında İmam-Hatip Okulları ile ilgili olarak şu ifade yer almaktadır: "İmam-Hatip Okullarının Ortaöğretime dayandırılması ile ilgili kararlar korunacaktır" (72). Kamuoyunun büyük ölçüde infialine ve TBMM'de şiddetli tartışmalara rağmen II. Erim Hükümeti de dayatmacı tavrını sürdürmeye devam etmiştir.

(65) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 184.

(66) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 49.

(67) Dağlı-Aktürk. a.g.e., C.II. s. 204.

(68) Eğitim Reformu, Hükümet Programı Işığı Altında (7 Nisan - 31 Ağustos 1971) Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1971. s. 10

(69) M.E.B. İ.H.O. Eğitim ve Öğretim İlkeleri Hakkında Açıklama, Ankara 1968, s. 3.

(70) Dinçer.a.g.e., s. 97.

(71) Sabri Akdeniz, Milli Eğitimimizde İ.H.O'nun Yeri ve Köy Enstitüleri, İstanbul: İ.H.O. Mezunları Cemiyeti Yayınları, (ty), ss. 16-20.

(72) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C.II, s. 221.

Milli Eğitim Bakanlığı Reform Komisyonunda ve Talim-Terbiye Dairesinde alınan kararlara uygun olarak "İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği" (73) neşredilmiş, İmam-Hatip Okulları bu yönetmelikle yeni statüye uydurulmuştur. Nihat ERİM hükümetleri döneminde yeni İmam-Hatip Okulları açılmamıştır. Bu dönemin Milli Eğitim Bakanı İstanbul milletvekili İsmail ARAR'dır.

41) Melen Hükümeti (22 Mayıs 1972 - 15 Nisan 1973)

M.E. Bakanı olarak TBMM dışından atanan Sabahattin ÖZBEK yer almıştır. Hükümet programında İmam-Hatip Okulları ve din öğretimi ile ilgili herhangi bir ifade yoktur . Bu dönemde mevcut İmam-Hatip Okulları varlıklarını korurken yenileri de açılmamıştır.

42) Talû Hükümeti (15 Nisan 1973 - 26 Ocak 1974)

Başbakan Naim TALÛ tarafından oluşturulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Uşak Milletvekili Orhan DENGİZ görevlendirilmiştir. Hükümet Programında; "Halen Parlamentoda bulunan Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısını kanunlaştırmaya çalışacağız" (74) ifadesi konuyla ilgisi yönünden fevkalade önemlidir. Çünkü aynı yıl çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (75) nun 32. Maddesi ile İmam-Hatip Okullarının adı "İmam-Hatip Lisesi" olarak değiştirilmiş, aynı madde ile bu okullarda "hem mesleğe, hem de yüksek öğretime hazırlayıcı" programların uygulanması hükme bağlanmıştır.

Naim TALÛ Hükümeti döneminde, İmam-Hatip Lisesi açılmamış, eski sayı korunmuştur.

43) I. Ecevit Hükümeti (26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974)

CHP ve MSP tarafından kurulan bu Koalisyon Hükümeti programında, din eğitimi ile ilgili olarak hiç bir hükümet programında yer verilmeyen genişlikte konuya değinilmiştir (76). Koalisyon Hükümeti Programında konuyla ilgili olan hükümler şunlardır:

- "Çocuklarımıza, töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlâk kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlâk dersleri ko-

(73) Resmi Gazete, S. 14193 (22 Mayıs 1972).

(74) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C.II, ss. 240-241.

(75) Resmi Gazete, S. 14574 (24 Haziran 1973).

(76) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II, ss. 282-284.

nulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir".

- "Meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak, meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır". (Bu madde hükmüne göre İmam-Hatip Liseleri Orta Kısımları 3 yıl olarak Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri ilave edilerek tekrar açılmış olmaktadır).

- "Halk yardımı ile yapıp da bu güne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılaş maksatlarına uygun olarak bir an önce hizmete açılacaktır". (Binası halk tarafından yapılmış olup da 1971 yılından itibaren açılma imkanı bulamayan İmam-Hatip Liseleri de böylece açılma imkanına kavuşmuş olmaktadır).

- "Yüksek İslâm Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksek okullara geniş bilimsel araştırma yapma imkanları sağlanacaktır".

- "Din görevlilerinin toplumdaki manevî yeri ve değeri dikkate alınarak, ekonomik ve sosyal kalkınmamızda kendilerinden yararlanılacaktır."

- "Vekil imamların eğitim eksiklikleri tamamlanarak asıl kadroya geçme imkanları geliştirilecek ve vekil imam mes'elesi adil şekilde çözüldükten sonra vekil imamlık uygulaması son bulacaktır".

- Köylere hızlandırılmış bir programla imam kadroları temin edilecek ve camiye ihtiyacı olan köylerin cami projeleri ve cami yapımı için gerekli malzemenin Devletçe sağlanması gerçekleştirilecektir (77).

Yukarıda bir kısmına yer verilen I. Ecevit Hükümeti Programında din eğitimi ve din hizmetleri mes'elesine genişçe yer verilmiş, İmam-Hatip Lisesi Orta kısmı -3 yıl süreli, Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri takviyeli olarak- yeniden iade edilmiş, 1971 yılından bu yana açılma izni bekleyenlerle birlikte 29 (yirmidokuz) İmam-Hatip Lisesi daha açılmış ve İmam-Hatip Lisesi olarak hizmet veren faal okul sayısı 101 (Yüzbir) e ulaşmıştır (78). Bu dönemin Milli Eğitim Bakanı Konya milletvekili Mustafa ÜSTÜNDAĞ'dır.

(77) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. II. ss. 283 -284.

(78) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi. s. 49.

44) Irmak Hükümeti (17 Kasım 1974 - 31 Mart 1975)

Sadi IRMAK Hükümeti programında "Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilecektir" (79) denilmekte, ayrıca konuyla ilgili olarak; "Din görevlilerimizin meslek içi eğitimine önem verilecektir. Vekil imam ve hatiplerin sorunlarının adaletli bir çözüme kavuşturulmasına gayret edilecektir" (80) ifadesi kullanılmaktadır. Ancak bu program, Hükümet Meclisten güvenoyu alamadığı için ömrünün kısa olması nedeniyle uygulanma imkanı bulamamıştır. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı TBMM dışından atanan Safa REİSOĞLU'dur.

45) IV. Demirel Hükümeti (31 Mart 1975 - 21 Haziran 1977)

31 Mart 1975'de AP-MSP-CGP-MHP'nin Ortaklığı ile kurulan dörtlü koalisyonun oluşturduğu Hükümet Programında konu ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

- "Mesleki ve teknik öğretime önem verilecek, meslekî ve teknik liselerin artırılması yoluna gidilecektir." (İmam-Hatip Liseleri de bu grupta yer almaktadır.)

- "Yüksek öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak, liselerdeki birikimi önlemek ve meslek okullarına rağbeti arttırmak için, meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanların üniversite ve yüksek okulların giriş imtihanlarına katılmaları ve imtihanda başarılı olanların lise mezunları gibi bütün üniversite ve yüksek okullara girebilmeleri sağlanacaktır." (14.6.1973 tarihinde kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunun 32. maddesine göre İmam-Hatip Liselerine üniversite kapıları açılmış, ancak; lise edebiyat kolu müfredatı uygulayan bu okulların mezunları, lise edebiyat kolu mezunlarının girebildiği bölümlere başvurma imkanına sahip olmuşlardır.)

- "İl ve ilçelerde binaları tamamlanmış olan meslek okulları öğrenime açılacaktır". (Bunlar içerisinde pek çok sayıda İmam-Hatip Lisesi binası vardı.)

- "İlk ve Orta öğretimde okutulmakta olan Ahlak Dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri öncelikle; İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü ve İmam-Hatip Okul-

(79) Dağlı-Aktürk,a.g.e., C. II, s. 308.

(80) Dağlı-Aktürk,a.g.e., C. II, s. 299.

ları mezunları okutacaklardır." (Bu dönemde Ahlak dersleri özellikle, Din Dersi öğretmenleri yetersizliği nedeniyle diğer branşların öğretmenleri tarafından okutulmakta idi. Bu öğretmenler de bu ders için bilgi yetersizliği içinde olduklarından ders amacına uygun olarak işlenememekte idi.)

- "Din Derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır".

- "Yüksek İslâm Enstitüleri akademi haline getirilecek ve mevcut enstitülerdeki kontenjanlar arttırılacaktır" (81).

Mesleki eğitim ve din eğitimi ile ilgili bölümleri I. Ecevit Koalisyon Hükümeti Programına benzeyen IV. Demirel Koalisyon Hükümeti Programının bu maddelerinden pek azı hayata geçirilebilmiştir. Ancak bu dönemde konu ile ilgili olarak en ilginç gelişme; 144 (Yüz Kırkdört) adet İmam-Hatip Lisesi'nin daha açılarak, okul sayısının 248 (ikiyüzkırkseki) (82) ulaşmış olmasıdır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı İzmir milletveki Ali Naili ERDEM'dir.

46) II. Ecevit Hükümeti (21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977)

II. Ecevit Hükümet Programında, "Diyanet İşleri Başkanlığı", "Vekil İmamlık" mes'esi, "köylerin cami sorunu" (83) gibi konuyla yakın ilgisi bulunan mevzular yanında, en önemli cümle; "Din görevlilerinin ve bilginlerinin yeterli düzeyde eğitim görmelerine özen gösterilecektir. O arada Yüksek İslâm Enstitüsü akademiye dönüştürülerek bu kuruluşun bilimsel niteliği güçlendirilecektir" (84) ifadesidir.

Ancak, II. Ecevit Hükümeti TBMM'den güvenoyu alamadığı ve kuruluşundan bir ay sonra istifa ettiği için, programda zikredilen hususlar uygulanma imkanı bulamamıştır. Bu kısa süre içinde Milli Eğitim Bakanlığı Konya milletvekili Mustafa ÜSTÜNDAĞ tarafından yürütülmüştür.

47) V. Demirel Hükümeti (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978)

II. Ecevit Hükümetinin Parlamentodan güvenoyu alamaması sonucu, AP-MSP-MHP bir koalisyon kurdular. Koalisyon Hükümeti Programında; "Diyanet

(81) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, ss. 324-326.

(82) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 49.

(83) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, ss. 371-375.

(84) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, ss. 374.

İşleri Başkanlığı", "din ve vicdan hürriyeti", "din görevlilerinin yetiştirilmesi" mes'elesi, "camilerin kadro mes'elesi" (85) gibi konuyla ilgili mes'eleler yanında din eğitim-öğretimi ile ilgili şu önemli cümleler yer almıştır:

- "İlk ve Orta öğretimde okutulmakta olan Ahlak Dersleri, gayesine uygun ve millî ahlâk esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri; öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü ve İmam-Hatip Okulları mezunları okutacaklardır. Din Derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır."

- "Ahlâk, Sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları, evlatlarımızın millî inançlarını, manevî değerlerini tahrip edici değil, bilakis millî ve manevî değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır."

- "İslâm Enstitüleri, akademi haline getirilecek, ilmî araştırma güçleri arttırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğretmenleri olarak görev yapmaları sağlanacaktır."

- "En yüksek seviyede âlim yetiştirmek üzere bir "Mânevî İlimler Üniversitesi"nin kurulmasına önem verilecektir."

- "İmam-Hatip Lisesi ve diğer meslek lisesi mezunlarını, üniversite ve yüksek okullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şartta tabi tutacağız. İmam-Hatip Lisesi mezunlarının, ilkokullarda Din ve Ahlak Dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlayacağız. İmam-Hatip Liselerinin ilkokula dayalı olmasını ve sayılarının ve kontenjanlarını arttırılmasını temin edeceğiz"(86).

Hükümet Programından alıntılar yapılan V. Demirel Hükümeti, yukarıda saydığımız maddelerden en sonuncusu olan okul sayısını arttırmaktan başka diğerlerini gerçekleştirememiştir. Ancak; bu bir yıl bile olmayan süre içerisinde rekor denilebilecek bir sayısal artışla 86 (seksen altı) yeni İmam-Hatip Lisesi eğitim- öğretime açılmış ve İmam-Hatip Liselerinin toplam sayısı 334 (üçyüz otuzdört)'e ulaşmıştır (87). Dönemin Milli Eğitim Bakanı Aydın milletvekili Nahit MENTEŞE'dir.

(85) Dağlı-Aktürk,a.g.e., C. II, ss. 386-387.

(86) Dağlı-Aktürk,a.g.e., C. II, ss. 389-390

(87) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi. s. 49.

48) III. Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979)

III. Ecevit Hükümeti Programında; İmam-Hatip Liseleri ve Yüksek İslam Enstitüleri ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

"İmam-Hatip Liselerinin müfredat, eğitim eksiklikleri giderilecektir. İmam-Hatip Liselerini bitirenlerin yüksek öğrenim olanakları sağlanacaktır. Yüksek İslâm Enstitüleri akademiye dönüştürülecek bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir" (88).

Görülüyor ki İmam-Hatip Liseleri sadece sağ eğilimli parti programlarında değil, sol partilerin programlarında da önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak; Hükümet Programında İmam-Hatip Liselerine ismen yer verilmesine rağmen bu dönemde 1 (bir) adet yeni İmam-Hatip Lisesi açılmış, sayı 335 (üçyüzotuzbeş)'e ulaşmıştır (89). Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademi'ye dönüştürülmesi projesi de zaten hiç bir zaman gerçekleşmemiştir. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak Necdet UĞUR görev yapmıştır.

49) VI. Demirel Hükümeti (12 Kasım 1979 - 12 Eylül 1980)

MSP-MHP-CGP gibi partilerin dışarıdan desteği ile kurulan VI. Demirel Hükümeti programında; "Millî ve manevî değerlere bağlı" (90) gençler yetiştirmenin milli eğitim politikalarının temeli olduğu belirtildikten sonra;

- "Din öğretiminin kaynağını teşkil eden Kur'an-ı Kerim öğrenimi üzerinde titizlikle durulacak, Kur'an kurslarının bina, araç-gereç ve kadro yönünden noksanlıkları giderilecektir",

- "Din görevlilerinin kadro tikanıklıkları öncelikle giderilecek, kadrosuz camiler bir an önce kadroya kavuşturulacaktır",

- Camii bulunmayan köylere cami yapımı, Vakıflar Genel Müdürlüğü imkanlarından faydalanılarak hızlandırılacaktır",

- "Din ve Ahlak dersleri müfredatı yeniden düzenlenecektir."

- "Yurt dışındaki çocuklarımızın din ve ahlak dersleri görmesi sağlanacak-

(88) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, s. 436.

(89) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 49.

(90) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, s. 466.

tır" (91) denilerek, Hükümetin din eğitimi ve din hizmetleri politikasının esasları ortaya konmaktadır. Programda İmam-Hatip Liselerinden ismen bahsedilmemektedir.

Bu dönemde 1979-1980 öğretim yılı için 5 (beş), 1980-1981 öğretim yılı için 34 (otuzdört) adet olmak üzere toplam 39 (otuzdokuz) İmam-Hatip Lisesi eğitime açılmıştır. Böylece 12 Eylül 1980 darbesi öncesi İmam-Hatip Liselerinin ülke genelindeki sayısı 374 (üçyüzyetmişdört)'e ulaşmıştır (92). Dönemin Milli Eğitim Bakanı İstanbul'dan Cumhuriyet Senatosu üyesi seçilen Orhan Cermal FERSOY'dur.

50) Ulusu Hükümeti (21 Eylül 1980 - 13 Aralık 1983)

12 Eylül 1980 askeri harekatı sonrası TBMM feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmış, Ordu yönetime el koymuş, asker kökenli Emekli Oramiral Bülent ULUSU Başkanlığında asker kökenli üyelerin ağır bastığı bir hükümet kurulmuştur. Kurulan "Danışma Meclisi"nce hazırlanan Anayasa taslağı 18.10.1982 tarihinde "Milli Güvenlik Konseyi" tarafından görüşülerek kabul edilmiş, 7 Kasım 1982 tarihinde ise halkoyuna sunularak kabul edilmiştir (93).

Bu dönemde yeni İmam-Hatip Liseleri açılmamıştır. İmam-Hatip Liselerinin mevcut durumu adeta dondurulmuştur. Çünkü bu dönemde; daha lise kısmı faaliyete geçmemiş olan 1978 yılı ve sonrası açılmış İmam-Hatip Liseleri (ki, bunların sayısı 38 dir) (94) nin lise kısmına öğrenci kaydı yaptırılmamıştır. Ancak bu dönemde konuyla ilgili olarak yapılan en olumlu çalışma, 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunun 10. maddesi ile Milli Eğitim Temel Kanunun 31. maddesinde yapılan değişiklikle; "Lise veya dengi okulları bitirenler, yüksek öğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır" (95) hükmü getirilmiş, İmam-Hatip Liseleri dahil, meslek liselerinin üniversiteye girişlerindeki engellerin tamamı böylece ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde İmam-Hatip Liseleri ile ilgili başkaca bir tasarrufta bulunulmamıştır. Hükümet Programında da konu ile ilgili herhangi bir söz sarfedilmemiştir (96). Ancak bu dönemde hazırlanan

(91) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. II, S. 467.

(92) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 49.

(93) Ayhan Yalçın, T.C. Anayasaları, İstanbul: 1987, s. 194.

(94) M.E.B. Beyaz Kitap, 1981-1982 Yılındaki Gelişmeler, Ankara: MEB Yayını, 1982, s. 38.

(95) Turgut-Öztürk, Milli Eğitim Mevzuatı, İstanbul: 1987, s. 35.

(96) Dağlı-Aktürk, a.g.e., C. III, ss. 1-23

Anayasa'nın 24. maddesi ile "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersleri zorunlu hale getirilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan SAĞLAM'dır.

51) I. Özal Hükümeti (13 Aralık 1983 - 21 Aralık 1987)

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri sonucu ANAP iktidara geldi. Ancak, her ne kadar iktidara bir sivil hükümet gelmişse de askeri atmosfer bu dönemde kendini hissettirmiştir.

Hükümet Programında İmam-Hatip Liselerinden bahsedilmemiştir. Ancak dolaylı da olsa; "Orta öğretimde genel eğitimin ağırlığının tedricen ve nisbî olarak azaltılarak, yetenekli ve arzulu gençlerimiz için yüksek öğretime açık meslekî ve teknik öğretime büyük ağırlık verilecektir." (97) denilmesine rağmen, özel nedenler öne sürülerek (*) açılan "Tunceli İmam-Hatip Lisesi" ve "Beykoz Anadolu İmam-Hatip Lisesi" dışında bu dönemde başka İmam-Hatip Lisesi açılmamıştır. Zaten bu dönemde hazırlanan, V. B.Y.K.P. hazırlık çalışmaları "Eğitim Sektörü" raporundaki; "Mevcut okullarda fazla kapasite yaratılmış bulundundan yeni İmam-Hatip okulları açılması yoluna gidilmeyecektir. Kaliteli bir öğretim yapılabilmesi için mevcutların ders araç ve gereçleri geliştirilecek ve nitelikli öğretmenlerle desteklenmesi sağlanacaktır" (98) ifadeleri de benzeri gelişmeler gibi yeni okullar (İmam-Hatip Liseleri) açılmasına mani olucu te'sir icra etmiş olabilir. I. Özal Hükümeti döneminde sırasıyla Vehbi DİNÇERLER ve Metin EMİROĞLU Milli Eğitim Bakanlığı yapmışlardır.

52) II. Özal Hükümeti (21 Aralık 1987 - 31 Ekim 1989)

II. Özal Hükümeti programında da I. Özal Hükümeti programında olduğu gibi İmam-Hatip Liselerinden bahsedilmemektedir (99). Ancak bu dönemde; 1987-1988 öğretim yılında 7 (yedi) adet İmam-Hatip Lisesi daha eğitim-öğretime açılmış, ülke genelinde İmam-Hatip liselerinin sayısı 383 (üçyüzseksenüç)'e yükselmiştir (100). Ayrıca bu dönemde atılan önemli bir adım da, İmam-Hatip Liselerinden (sadece orta kısım olarak faaliyet gösteren) lise kısımları kapalı tutulan 38 (otuzsekiz) okulun 1988 ve 1989 yıllarında lise kısımlarının da açılmasına

(97) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. III, s. 54.

(*) Bölge halkının etnik yapısı, anarşi ve terörün bölgede yoğunluğu, yurtdışı işçi çocuklarının eğitimi vb. nedenler.

(98) D.P.T, V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektörü Raporu, Ankara:1982. s. 260.

(99) Dağlı-Aktürk.a.g.e., C. III, ss. 68-110.

(100) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi , ss. 49.

izin verilerek normal statüsüne kavuşturulması olmuştur. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak sırasıyla, Hasan Celal GÜZEL ve Avni AKYOL görev almışlardır.

53) Akbulut Hükümeti (31 Ekim 1989 - 5 Temmuz 1991)

Kenan EVREN'in Cumhurbaşkanlığı süresinin dolması üzerine TBMM'nin muvafakatı ile Turgut ÖZAL 31 Ekim 1989'da Cumhurbaşkanı olmuş, Hükümet Başkanlığına Yıldırım AKBULUT getirilmiştir. Akbulut Hükümeti 15 Kasım 1989'da güvenoyu almıştır. Programı II. Özal Hükümeti programı ile benzerlik arzeden Akbulut Hükümeti programında da İmam-Hatip Liselerinden bahsedilmemiştir (101). Dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL'dur.

54) Yılmaz Hükümeti (5 Temmuz 1991 - 20 Kasım 1991)

ANAP Kongresinde Parti Başkanı seçilen Mesut YILMAZ, Hükümet Başkanlığını Yıldırım AKBULUT'dan devralmış, 5 Temmuz 1991'de TBMM'den güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Hükümet Programında; "Dini öğretime daha da önem verilecektir" ifadesinden başka konuyla ilgili herhangi bir cümle yoktur (102).

Ancak, bu dönemde 18.9.1991 tarihi itibarıyla (daha önce şube olarak vazife gören) 6 (altı) adet okul müstakil müdürlükler haline getirilmiştir. Böylece İmam-Hatip Liselerinin sayısı 389 (üçyüz seksen dokuz)a yükselmiştir (103). Avni AKYOL, Yılmaz Hükümetinde de Milli Eğitim Bakanı olarak yer almıştır.

55) VII. Demirel Hükümeti (20 Kasım 1991 - 16 Mayıs 1993)

1991 yılı Kasım ayında yapılan erken milletvekili genel seçimlerinden sonra; DYP ile SHP aralarında imzalamış oldukları bir koalisyon protokolu (*) ile anlaşarak Hükümet kurmuşlar. Hükümet 30 Kasım 1991 tarihinde TBMM'den güvenoyu almış ve fiilen göreve başlamıştır. Hükümet programında din eğitimi-öğretimi ve İmam-Hatip Liseleri ile ilgili herhangi bir cümle yoktur (104). Hükümetin Milli Eğitim Bakanı Köksal TOPTAN'dır.

(101) Resmi Gazete S. 20344 (16 Kasım 1989).

(102) Resmi Gazete S. 20921 (6 Temmuz 1991).

(103) M.E.B. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara: 10.8.1994 tarih ve 94/2030 sayılı yazı.

(*) DYP-SHP Arasında imzalanan "Ortak Hükümet Protokolu ve Ekleri", 19 Kasım 1991.

(104) Resmi Gazete. s. 21068 (1 Aralık 1991).

56) Çiller Hükümeti (25 Haziran 1993 - - -)

Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL'ın 17 Nisan 1993 tarihinde vefatından sonra dönemin Başbakanı Süleyman DEMİREL 16 Mayıs 1993 tarihinde Cumhurbaşkanını seçilmiştir. 13 Haziran 1993 günü DYP Genel Başkanlığı'na seçilen Tansu ÇİLLER, SHP Genel Başkanı Erdal İNÖNÜ ile imzaladığı, eskisinden pek farklı olmayan bir koalisyon protokolü ile 25 Haziran 1993 tarihinde Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olarak göreve başladı. Halen bu Hükümet kabinede (Başbakan Yardımcıları da dahil) yapılan değişikliklerle devam etmektedir. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak Nahit MENTEŞE ve Nevzat AYAZ (halen devam ediyor) görev almıştır.

Koalisyon protokolü ve Hükümet programında İmam-Hatip Liselerine yer verilmezken, DYP-SHP Koalisyonunun kurulduğu 20 Kasım 1991 tarihinden 10.8.1994 tarihine kadar 9 yeni okul (İmam-Hatip Lisesi-Anadolu İmam-Hatip Lisesi) daha açılmış, okul sayısı 398'e ulaşmıştır (*). Ancak, her zaman politik malzeme yapılmaya müsait olan din eğitimi konusu bir defa daha bu özelliğini isbatlamış, 1994 yılı 6 Kasımında yapılması kararlaştırılan ve daha sonra yargı organları tarafından iptal edilen milletvekili ara seçim atmosferinde seçim bölgesi olan Ümraniye ve Sultanbeyli'de de birer tane İmam-Hatip Lisesi daha açılarak sayı 400 (dört yüz)'ü bulmuştur.

B) Kalkınma Planlarında İmam Hatip Okulu/İmam Hatip Lisesi Mes'elesi

Türkiye'de "Sosyal Devlet" anlayışının genişliğine ve derinliğine yerleşmeye başlaması 1961 Anayasasına bağlanabilir (105). İlgili Anayasanın "genel esaslar" bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti "sosyal bir hukuk devleti" olarak nitelendirilmiştir (106). Aynı şekilde; Anayasanın (1961 Anayasası) 41. maddesinde; "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, millî tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği

(*) M.E.B. A.P.K.K. Başkanlığının a.g. tarih ve sayılı yazısı.

(105) Nur Serter, *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet* (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul: 1981, ss. 183-184.

(106) Yalçın. a.g.e., s. 70.

önceliklere yönelmek ve "kalkınma planları" yapmak Devletin ödevidir" denilmiştir. Ayrıca 129. maddede "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır" hükmü yer almıştır. 1982 Anayasası, I. Kısım, genel esaslar bölümünde de Cumhuriyetin niteliği; "Sosyal bir hukuk devleti" olarak ortaya konmuş, 166. maddede ise Devlete "planlama" görevi yüklenmiştir.

Türkiye, Planlı kalkınma dönemine 1961 Anayasası ile girmiştir. Türk kalkınma planları Anayasa(lar) da yer alan bu anlayış ve esaslardan hareket ederek hazırlanmış ve sosyal siyaset tedbirleri planlarda önemli bir yer almıştır. Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960 tarih ve 91 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu kanuna göre Planlama Merkez Teşkilatı şu kısımlardan meydana gelmiştir:

- 1- İktisadi Planlama Dairesi
- 2- Sosyal Planlama Dairesi
- 3- Koordinasyon Dairesi
- 4- Genel Sekreterlik

Bütün bu birimler Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bağlıdır. Sosyal Planlama Dairesi; kalkınma planlarının ve yıllık programların sosyal kısımlarını hazırlar ve Türkiye'nin geniş anlamda sosyal siyaset problemleri sahasında araştırmalar yapar, sosyal sektörlerle yapılacak yatırımların planlamasından da sorumludur. Sosyal Planlama Dairesi; Planlama Şubesi, Araştırma Şubesi ve Sektör Komiteleri'ne ayrılmıştır (107). Türkiye'de, kalkınma planlarının sosyal siyaset alanında öngördüğü en önemli uygulamalardan birisi de Sosyal alanlara yapılan yatırımlardır. Bu sosyal sektörler başlıca; eğitim-sağlık-meskenidir.

Ülkemizdeki Beş Yıllık Kalkınma Planları sosyal siyaset hedefleri açısından incelenecek olursa:

1) Sosyal Gelişme Hedefi : Sosyal hizmet ve imkanların seviyesini yükselterek toplumun her kesiminde yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bunlar; eğitim, sağlık, konut, şehir ve köy hizmetleri, sosyal güvenlik gibi alanlardır. Sosyal gelişmenin sağlam temellere oturduğu en önde gelen alanların başında "beşeri kapital" in vasfını ve sayısını arttırmaktır.

(107) Orhan Tuna - Nevzat Yalçıntaş, Sosyal Siyaset, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988, ss. 206-207.

2) Sosyal Barış Hedefi : Sosyal siyaset, toplumun tümünde uyumsuzlukları sulhçü usullerle çözümleyip sosyal barışı sağlanmayı amaçlamıştır. Sosyal barış şu alanlarda olabilir:

- a) Beşeri münasebetlerde,
- b) Grup ilişkilerinde,
- c) Çalışma hayatında.

3) Sosyal Denge Hedefi : Toplumu meydana getiren fertler ve sosyal gruplar arasındaki yaşama seviyeleri, sosyal hizmetlerden yararlanma ve iktisadi imkanlara ulaşabilmekte doğmuş bulunan farkları azaltmak, sosyal siyasetin genel kalkınma içindeki başlıca hedeflerindendir.

4) Sosyal Bütünleşme Hedefi: Toplumu teşkil eden fertlerin ortak değer ve arzulara sahip olarak birbirlerine yaklaşması, bunların korunup geliştirilmesi sosyal siyasetin hedeflerindendir. Bütünleşmiş bir toplumda sosyal gelişmeye imkan verecek sosyal yapı değişikliklerini gerçekleştirmek daha süratle mümkün olur (108).

1) I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)'nda İ.H.O. Mes'elesi

I. Beş Yıllık Kalkınma Planının eğitim ile ilgili bölümünde, nicelik ve nitelik yönünden bir genel durum değerlendirmesi yapılmış ve alınacak tedbirler ortaya konmuştur. Nicelik yönünden 1967 yılı sonuna kadar çeşitli eğitim kademelerinde ulaşılacak öğrenci sayısı ve seviyeleri tabloda gösterilmiştir (109). Ancak, bu tablo incelendiğinde, o tarihte eğitim-öğretim faaliyetine devam eden tüm orta-öğretim kurumu türleri tek tek sayılarak plan hedeflerine göre değerlendirilirken, o tarihte sayısı 26 (yirmialtı) olan İmam-Hatip Okullarından (110) bahsedilmemesi dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca Planın eğitim bölümünün genel durumun nicelik yönünden değerlendirilmesi ile ilgili 3. maddesinde: "Ortaöğretimde, bazı meslekî ve teknik okulların birinci devrelerinin kaldırılması ile genel ortaokulların öğrenci sayılarında ek artışlar yapmak zorunlu olmuştur" (111) ifadesi İmam-Hatip Okullarının orta kısmının 1971 yılında kapatılmasına zemin

(108) Tuna- Yalçıntaş, a.g.e., ss. 208-211.

(109) D.P.T., 1967 Yılı Programı, I. Beş Yıl: 1963-1967, Ankara: 1963, ss. 346-347.

(110) D.P.T., a.g.e., s. 347.

(111) D.P.T., a.g.e., s. 346.

oluşturmuştur. Planın eğitimle ilgili genel tedbirler bölümünün 7. maddesindeki; "İhtiyaçları ortaya koyacak yönde ayrıntılı araştırmalar yapılmadan, özellikle meslekî-teknik öğretim alanında yeni meslek dalları ile ilgili eğitim kademeleri, eğitim bölümleri veya yeni okullar açılmayacaktır" ifadelerinin ne derece etkili olup olmadığı bilinmemekle beraber, 1963-1964 ve 1964-1965 eğitim-öğretim yıllarında yeni İmam-Hatip Okulu açılmamıştır (112).

2) II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)'nda İ.H.O. Mes'elesi

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı eğitim bölümü durum değerlendirmesinde; "1968-1969 ders yılında eğitim kademelerinde gerçekleşen yeni öğrenci kayıtlarının plan hedefleri ile karşılaştırılması sonucunda, ilköğretimde, ortaokul ve lise-lerde öngörülen hedeflerin aşıldığı, meslekî ve teknik okullarda geri kalmalar olduğu görülmektedir"(113) denilmekte ve 1968-1969 ders yılı yeni kayıt durumu ile ilgili bütün ilk, orta ve yüksekokul türleri ayrı ayrı incelenmesine rağmen İmam-Hatip Okullarından bahsedilmemektedir. Ancak Planda, devrin güncel mes'elesi olan "meslek okullarının orta kısımlarının kapatılması" konusu; "Köy Ebe Okulları ile İmam-Hatip Okullarının ilk devreleri dışında ortaokul seviyesindeki bütün meslekî okullar genel ortaokul durumuna getirilecek ve bu amaçla 1970-1971 ders yılında ilk sınıflarına öğrenci alınmayacaktır" (114) ifadesi ile gündeme getirilmiş bulunmaktadır. Ancak II. B.Y.K.P.'daki bu hükmü, dönemin Milli Eğitim Bakanı Şinasi OREL 19 Ağustos 1971 tarihinde TBMM Başkanlığına verilen gensoru sebebiyle 20-23 Ağustos 1971 günleri yapılan konuşmalara cevaben; "Filhakika bütün meslek okullarının ortaokula dayalı hale getirilmesinde Ebe ve İmam-Hatip Okulları için istisna gözetilmiş ise de, bu İmam-Hatip Okullarının birinci devresinin meslekî karakterini muhafaza edecekleri anlamına gelmez"(115) diyerek icraatında göz önünde bulundurmayacağını ortaya koymuştur. Nitekim gelişmeler de bunu isbatlar mahiyettedir.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) döneminde;

1968-1969 öğretim yılı : 11 (onbir),

1969-1970 öğretim yılı : 2 (iki),

(112) M.E.B. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi*, s. 49.

(113) D.P.T. *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı: (1968-1972), 1970 Yılı Programı*, Ankara: 1970. s. 458.

(114) D.P.T., *II B.Y.K.P.* s. 165.

(115) M.E.B. *Haber Bülteni* Eylül 1971, Sayı: 58.

1970-1971 öğretim yılı : 1 (Bir),

1971-1972 öğretim yılı : Açılmadı

toplam 14 (ondört) adet yeni İmam-Hatip Okulu açılmıştır (116).

Ayrıca bu Planda, "Orta dereceli meslekî ve teknik okullardan mezun olanlara arzu ettikleri ve başarılı oldukları takdirde yüksek öğretime geçme imkanları veren sistemin uygulanmasında görülen aksaklıklar giderilecektir"(117) denilerek, İmam-Hatip Okulları için de Üniversiteye girişte mevcut engellerin kaldırılması öngörülmüştür.

3) III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)'da İ.H.L mes'eleleri

III. B.Y.K.P., Ortaöğretimi; genel, teknik ve meslek liseleri olarak üç ana gruba ayırmış, ilk ve ortaokullar birleştirilerek temel eğitim okulu haline getirilmiştir (118).

III. B.Y.K.P.'da İmam-Hatip Liseleri (İmam-Hatip Okulları 1973 yılında İmam-Hatip lisesi adını almıştır) ile ilgili olarak şu ifadeler yer almıştır:

a) "İmam-Hatip Okulları I. devresi, Planlı dönem içinde II. devresiyle birlikte meslekî ve teknik okullar içinde en yüksek gelişme hızını gösteren okullar olmuştur. 1970-1971 öğrenim yılında İmam-Hatip Okulları tümünün, II. devre meslekî ve teknik okullarındaki toplam öğrenci sayısının % 20.8 gibi büyük bir payını aldığı görülmektedir" (119).

b) "Planlı dönemde tüm meslekî ve teknik okullar içinde en büyük gelişme hızını İmam-Hatip Okulları kaydetmiştir" (120).

c) "Mevcut okullarda fazla kapasite yaratılmış bulunduğundan yeni İmam-Hatip Okulları açılması yoluna gidilmeyecektir" (121).

III. B.Y.K.P.'da "Mesleki ve teknik okullarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim birliği sağlanacaktır" (122) ifadesi "Özel durumları olanların dışında"

(116) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brfingi s. 49.

(117) D.P.T., II. B.Y.K.P., s. 463.

(118) D.P.T., III. Beş Yıl (1973-1977), 1975 Yılı İcra Planı, Ankara: Şubat 1975, ss. 722-741.

(119) Resmi Gazete, s. 14374 (27 Kasım 1972).

(120) a.g. Resmi Gazete.

(121) a.g. Resmi Gazete.

(122) a.g. Resmi Gazete.

istisnasını getirmesine (konservatuar dahil) rağmen, II. B.Y.K.P.'da Köy Ebe Okulları ile İmam-Hatip Okulları diğer meslek liseleri'nden ayrı tutulduğu halde, dönemin Milli Eğitim Bakanı Şinasi OREL'in ifadesiyle; "Milli Eğitim Bakanlığı bu hususta diğer teşekküllerin mütalaalarına müracaat etmek zorunda değildir" denilerek İmam-Hatip Okullarının I. devreleri kapatılmıştır (123).

III. B.Y.K.P.'da; "Yeni İmam-Hatip Okulları açılması yoluna gidilmeyecektir" ifadesi ancak 1973-1974 öğretim yılı için geçerli olmuş, 1974-1975 öğretim yılında 29 (yirmidokuz), 1975-1976 öğretim yılında 70 (yetmiş), 1976-1977 öğretim yılında 77 (yetmişyedi) yeni İmam-Hatip Lisesi açılmak suretiyle III. B.Y.K.P. döneminde toplam 176 (Yüzyetmişaltı) İmam-Hatip Lisesi eğitim-öğretime açılmıştır (124).

4) IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)n'da İ.H.L Mes'elesi

IV. B.Y.K.P.'nın "Temel Politikaları" başlığı altında; "din ve inanç özgürlüğü" alt başlığında "din görevlilerinin meslek içi eğitimi, dini yayınlar, köy camileri ve kadro mes'elesi, köy imamlarının sosyal güvenceleri" (125) gibi konular ele alınmış, ayrıca III. Plan döneminde eğitimde konu ile ilgili gelişmeler şu şekilde sıralanmıştır:

"...Yapımı kolay olan ya da yatırım gerektirmeyen tahsisli ve kiralık binalarda açılan genel liseler, İmam-Hatip ve Ticaret Liselerinde plan hedeflerini aşan kapasite artışı meydana gelmiştir" (126).

"...Ortaokul ve lise düzeyinde öğretim yapan okullardan oluşan örgün mesleki ve teknik ortaöğretimin I. devresinde 1973-1974 öğretim yılında 48.880 olan öğrenci sayısı toplamı % 201.7 lik bir artışla 1977-1978'de 147.490 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu sayısal gelişme içinde en büyük pay İmam-Hatip Ortaokullarına aittir. 1973-1974'de İmam-Hatip Okullarındaki öğrenci sayısı toplamı 10.785 iken % 904.5'lik artışla 1977-1978'de 108.345'e ulaşmıştır" (127).

"...Mezunlarının istihdamında belli bir doygunluğa ulaşılmış olan bu okullarda sayısal gelişme hızlı olmuş ve plan hedefleri çok aşılmıştır. Eğitim araç ve

(123) Dinçer. a.g.e., s. 116.

(124) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi s. 49.

(125) D.P.T., IV. B.Y.K.P.: (1978-1983), Ankara: 1979, s. 285.

(126) D.P.T., IV. B.Y.K.P. s. 433.

(127) D.P.T., IV. B.Y.K.P. s. 441.

gereçlerine gereksinmenin azlığı, tahsisli binalarda yatırım ve organizasyon bakımından okul açmanın kolaylığı, bu sayısal gelişmeyi hızlandıran nedenler olmuştur. Plan dönemi başında 71 olan (72 olması gerekir) okul sayısı (Bağımsız+Bağlı) plan dönemi sonunda 334'e ulaşmış olup ilk kayıtlar % 1311.8, öğrenci sayısı toplamı ise % 904.6 oranında artmıştır" (128).

"...Okul sayıları 72'den 103'e (Lise kısmı faal olan) çıkan İmam-Hatip Liselerinde ilk kayıt artışı % 8, öğrenci sayısı toplamı artışı ise % 10 oranında gerçekleşmiştir" (129).

"...İmam-Hatip Ortaokulları + İmam-Hatip Liselerinde öğrenci/öğretmen oranı 1973-1974'de 24 iken, 1977-1978'de 34.5 olmuştur" (130).

III. B.Y.K.P. döneminde İmam-Hatip Liseleri ile ilgili bu gerçekleştirmelerin ortaya konmasından sonra, IV. B.Y.K.P.'nin konuyla ilgili hedefleri ise şunlardır:

Bu dönemde; Ortaöğretimde meslekî ve teknik öğretime ağırlık verileceği, bununla ilgili olarak burs sistemi geliştirileceği, öğretmen darboğazını gidermek için tedbirler alınacağı ve "İmam-Hatip Okullarındaki öğretimin niteliğini iyileştirmek üzere bu okulların ders araç-gereçleriyle ve nitelikli öğretmenlerle desteklenmesinin sağlanacağı" (131) ifade edilmektedir. IV. Plan döneminde 40 (kırk) adet yeni İmam-Hatip lisesi açılmıştır.

5) V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)'nda İ.H.L Mes'elesi

V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektörü Raporunda İmam-Hatip Liseleri ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır: "İmam-Hatip Lise ve Ortaokullarının büyük bir kısmı halk tarafından yaptırıldığından, yatırım harcamaları açısından maliyeti düşük olmaktadır. Maliyet hesaplarında yeni bina yapımı ve makina teçhizatla donatımı gibi kapasite arttırıcı unsurlar yanında, büyük onarım ve taşıt giderlerinin de dikkate alınması gerekmektedir" (132). Aynı raporun başka bir bölümünde şöyle denilmektedir: "Büyük ölçüde halkın katkısı ile yapılan İmam-Hatip Okulları, çocuğuna din eğitimi aldırarak isteyen vatandaşların ta-

(128) D.P.T., IV. B.Y.K.P. s. 447.

(129) D.P.T., IV. B.Y.K.P. s. 448.

(130) D.P.T., IV. B.Y.K.P. s. 447

(131) D.P.T., IV. B.Y.K.P. ss. 457-458

(132) D.P.T., V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektör Raporu, Ankara: 1982, s. 290.

lepleri doğrultusunda artış göstermiş, meslekî ve teknik öğretim öğrencilerinin yarısına yaklaşık bir öğrenci sayısına ulaşmıştır" (133).

Bu ifadeler, İmam-Hatip Liselerinin Devlete en az derecede külfet getiren okul olduğunu ortaya koymaktadır.

V. Planın meslekî ve teknik liselerle ilgili hedefleri arasında; bu okulları cazip hale getirmek suretiyle üniversiteler önünde yığılmayı önlemek, ihtiyaç duyulan insangücünü yetiştirmek suretiyle çalışma hayatına kısa yoldan atılmayı sağlamak için bu okulları genel liselere tercih edilen kurumlar haline getirmek (134) sayılmıştır. Ayrıca Planda; "Yurtdışı işçi çocuklarının eğitimi için Almanca eğitim yapan "Anadolu İmam-Hatip Liseleri" açılacaktır" (135) şeklinde İmam-Hatip Liselerine yeni bir boyut kazandıran bir cümle de yer almaktadır.

V. B.Y.K.P.'da öngörülen Almanca dil ağırlıklı Anadolu İmam-Hatip Liselerinden ilki İstanbul'da 1985-1986 öğretim yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Adı geçen okulun 1989-1990 öğretim yılında İngilizce bölümü de açılmıştır (136).

V. Plan döneminde; 1984-1985 öğretim yılında 1 (bir), 1985-1986 öğretim yılında 1 (bir), 1986-1987 öğretim yılında açılmamış, 1987-1988 öğretim yılında 7 (yedi), 1988-1989 öğretim yılında açılmamış, toplam 9 (dokuz) adet İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi eğitim öğretime açılmıştır (137).

6) VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)'nda İ.H.L. Mes'eleleri

VI. B.Y.K.P.'nın eğitim, meslekî eğitim ve meslekî eğitim içerisinde İmam-Hatip Liseleri ile ilgili hedeflerini araştırmadan önce, VI. B.Y.K.P. Öncesi Gelişmelerin tetkik edilmesinde, V. Planın hedefe ulaşp ulaşmadığını tesbit açısından yararlar vardır. Buna göre;

- V. Plan döneminde meslekî ve teknik eğitimde kaliteyi artırma yönünde önemli gelişmeler olmuştur.

- Kız Meslek Liseleri dışında kalan meslekî ve teknik liselerde meslek dersleri öğretmenlerinde arz eksikliği sürmektedir.

(133) D.P.T., a.g.r., S. 300.

(134) D.P.T., V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara: 1985, s. 143.

(135) V. B.Y.K.P. s. 144.

(136) Halil Hayıt, "İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993, s. 117.

(137) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s 49.

- Plan döneminde din eğitiminde 1 (bir) Anadolu İmam-Hatip Lisesi açılmıştır (138).

VI. B.Y.K.P.'da eğitimde "fırsat ve imkan eşitliği" temel ilke alınmıştır. Planda, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insangücünün yetiştirilmesi açısından meslekî ve teknik öğretime ağırlık verilmesi, meslek okulları mezunlarının branşlarıyla ilgili yüksek öğretime özendirilmesi, ortaöğretimde öğrenci ağırlığının genel liselerden meslekî ve teknik liselere kaydırılması öngörülmektedir (139). VI. Planda ismen İmam-Hatip Liseleri ile ilgili bir değerlendirme yoktur.

C) Milli Eğitim Şûrâlarında İmam Hatip Okulu / İmam Hatip Lisesi Mes'eleleri

Türk Milli Eğitimini geliştirerek niteliğinin yükseltilmesi amacıyla, Bakanlığın en yüksek danışma organı olarak Milli Eğitim Şûrâsı'nın kurulması için 1926 yılında bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yönetmelikte Şûra üyeleri ve görevleri belirlenmiştir. 22 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2287 sayılı kanun, Milli Eğitim Bakanlığının düzenleme ile ilgili hizmetlerini yapmakla Talim ve Terbiye Kurulu ile Milli Eğitim Şûrâsını görevlendirmektedir. 2287 sayılı sanunun 3. Maddesinde "Milli Eğitim (Maarif) Şûrâsı, Cumhuriyet Maarifinin terbiye ve tedrisata taalluk eden işlerinde Talim ve Terbiye Dairesinde işlenecek nizamname, talimatname, program ve esaslarla, şûra üyesi tarafından yapılacak teklifleri tetkik ederek karara bağlar, Milli Eğitim (Maarif) Şûrâsı kararları Maarif Vekilinin onaylaması ile katileşir" hükmü yer almaktadır. Aynı kanunun 5. maddesine göre; Milli Eğitim Şûrâsının 3 (üç) yılda bir toplanması esasa bağlanmıştır (140). 1935 yılında toplanması kararlaştırılan Milli Eğitim Şûrâsı, ancak 17 Temmuz 1939'da (dört yıl sonra) toplanabilmiştir (141) İlk Şûrâ'nın toplandığı 1939 yılından bu çalışmanın kaleme alındığı 1995 yılı başına kadar 14 (ondört) Milli Eğitim Şûrâsı toplanmış, Milli Eğitimimizle ilgili muhtelif kararlar almışlardır.

(138) D.P.T., VI. B.Y.K.P. Öncesinde Gelişmeler (1984-1988) Ankara: 1990 ss. 343-351, Tablo 342.

(139) D.P.T., VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: 1990, ss. 158-160.

(140) Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı: 125, Aralık 1993, s. 29.

(141) Maarif Vekilliği, I. Maarif Şûrâsı: 17-29 Temmuz 1939, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1991, I. Maarif Şûrâsı Önsözü (54).

1) I. Maarif Şûrâsı (17-29 Temmuz 1939)'nda İ.H.O Mes'elesi

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında Maarif Vekili Hasan Âli YÜCEL başkanlığında toplanan I. Maarif Şûrâsı eğitim ve öğretim kurumlarının ana davalarını gereğince inceleyebilmek için, 52 asil üyeden başka Şûrâya, rey sahibi olmayan ihtisas sahibi 86 zat daha danışman olarak katılmıştır.

I. Maarif Şûrâsının Umûmî rûznâmesi (genel programı) şu maddelerden ibarettir (142):

- a) Cumhuriyet Maarifinin plan ve esasları,
- b) Muhtelif öğretim derecelerindeki müesseselere ait talimatnamelerin tetkiki,
- c) Bütün müfredat programlarının tetkiki,
- d) Şûra üyelerinin teklif ve dilekleri.

Şûra, umûmî rûznamedeki mevzuları görüşmek üzere 8 (sekiz) komisyona ayrılmıştır. Bu komisyonlar; Plan Komisyonu, İlköğretim Talimatnameleri ve Müfredat Programları Komisyonu, Ortaöğretim Talimatnameleri ve Müfredat Programları Komisyonu, Teknik Öğretim Talimatnameleri ve Müfredat Programları Komisyonu, Yüksek Öğretim Ders ve İmtihan Talimatnameleri Komisyonu, Neşriyat Komisyonu, Beden Terbiyesi Komisyonu ve Dilekler Komisyonu'dur (143).

I. Maarif, Şûrâsının toplandığı dönemde İmam ve Hatip Mektepleri kapatılmış olduğundan, genel lise ve teknik öğretimde din dersleri bulunmadığından esas itibariyle I. Maarif Şûrâsında konuyu ilgilendiren ifadeler bulmak mümkün değildir.

2) II. Maarif Şûrâsı (15-21 Şubat 1943)'nda İ.H.O Mes'elesi

15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında Başvekil Şükrü SARAÇOĞLU başkanlığında toplanan II. Maarif Şûrâsı programı üç maddeden ibarettir:

- a) Okullarda ahlâk eğitiminin geliştirilmesi,

(142) Maarif Vekilliği, I. Maarif Şûrâsı (Umumi Ruzname) s. XIII.

(143) Maarif Vekilliği, I. Maarif Şûrâsı, s. XIV.

b) Bütün öğretim kurumlarında ana dili çalışmalarının veriminin arttırılması,

c) Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesi,

"Okullarda ahlâk eğitiminin geliştirilmesi" konusu şu alt başlıklar altında incelenmiştir (144):

aa) Türk ahlâkının toplumsal ve kişisel ilkelerinin belirtilmesi,

bb) İlk ve orta dereceli okullarda bu ilkelerin gerçekleşmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi, meslek ve teknik okullarında aynı ilkelerin iş ahlâkına tatbiki,

cc) Bu tedbirlerin programa bağlanması,

dd) Ortaöğretim kurumlarındaki toplum bilim ve ahlâk dersleri programının sözü geçen ilkeler bakımından incelenmesi,

ee) Yüksek öğretim gençliğinde ahlâk ilkelerine bağlılığın işlenmesi,

ff) Talebelerin okul dışı durumlarının murakabesi meselesinin incelenmesi.

Şûra açış konuşmasında Başvekil Rüştü SARAÇOĞLU; "Bir cemiyette fertlerin bilgi ve ahlâkları birbirine ne kadar yakın olursa, o cemiyetin o kadar çok mesut ve o kadar kuvvetli olacağı öğrenildi" (145) diyerek konuya yaklaşımını ortaya koymuştur.

Ahlâk Komisyonu bir rapor hazırlayarak Şûra genel kuruluna sunmuştur. Bu raporda ortaya konan ahlâk ilkeleri; okullarda :

a) Türk diline, kültürüne, inkılabın eser ve esaslarına umumiyetle Türklük idealine bağlı bir Türk,

b) Bütün medenî milletlerce kabul edilen yüksek ahlâk ilkelerini benimsemiş bir insan,

c) Kendine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi

(144) Maarif Vekilliği, II. Maarif Şûrası: (15-21 Şubat 1943), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, s. XIII. - Nevzat Ayas, T.C. Milli Eğitim Kuruluşlar ve Tarihçeler, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s. 220.

(145) Maarif Vekilliği, II. Maarif Şûrası, s. 3.

bir şahsiyet yetiştirmek (146) olarak tesbit edilmiştir.

Şûrâda ele alınan "ahlak" konusu, din eğitimi ile ilgili olmayıp genel ahlakla ilgili olan ve felsefe, psikoloji, yurt bilgisi vb. derslerin konularıyla bağlantı kurularak işlenen bir mevzudur.

II. Şûra döneminde. İ.H.O. kapalı ve din dersleri müfredat dışı olduğundan şurada konuyla ilgili ifadeler ve kararlara rastlanmamaktadır.

3) III. Milli Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)'nda İ.H.O. Mes'elesi

III. Milli Eğitim Şûrası, 2-10 Aralık 1946'da dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin SİRER Başkanlığında toplanmış ve Şûra programı şu maddelerden oluşmuştur (147):

- a) Ticaret orta okulları ve liseleri program ve yönetmeliği,
- b) Erkek san'at ortaokulları ve enstitüleri program ve yönetmeliği,
- c) Kız enstitüleri program ve yönetmeliği,
- d) Orta ve bu derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğreticileriyle ilgili mevzuatın bu günkü ihtiyaçlarla ayarlanması,
- e) İstanbul Teknik Okul yönetmeliği,
- f) Aile ve okul arasında iş birliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması.

Şûra yukarıda zikredilen gündem maddelerine göre beş ayrı komisyona ayrılmış, komisyonların azırlayacağı raporların genel kurul üyelerinin müzakere ve oylarına sunulması kararlaştırılmıştır (148).

III. Milli Eğitim Şûrâsı bu gündem ve esaslar dahilinde yapılmış, İ.H.O ve din eğitim-öğretiminin gündemde olmadığı ve yasaklandığı bir dönem olduğu için konu Şûra müzakerelerinde ele alınmamıştır.

4) IV. Milli Eğitim Şûrâsı (22-31 Ağustos 1949)'nda İ.H.O. Mes'elesi

IV. Milli Eğitim Şûrâsı, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin BANGUOĞ-

(146) Maarif Vekiliği, II. Maarif Şûrası, s. 104.

(147) M.E.B. III. Milli Eğitim Şûrası: (2-10 Aralık 1946), İstanbul: 1991, Milli Eğitim Basımevi, s. IX.

(148) III. Milli Eğitim Şûrası, s. X.

LU başkanlığında 22-31 Ağustos 1949 tarihinde toplanmıştır. Şûra Programı şu maddelerden ibarettir (149):

- a) 1948-1949 ders yılından itibaren uygulanmaya başlanan ilkokul programının incelenmesi,
- b) Yeni ortaokul projesinin incelenmesi,
- c) Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tesbiti,
- d) Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi,
- e) Eğitim ve öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi.

Şûra gündem programı gereği beş ayrı komisyona ayrılmıştır. Şûrânın çalışma esasları III. Şûra esasları ile benzer bir özellik arz etmektedir (150).

1946 yılından itibaren T.B.M.M. ve kamuoyunda çeşitli vesilelerle sık sık gündeme gelen din eğitimi ve ilkokullarda Din Bilgisi derslerinin okutulması konusu, (151) 1948 yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıfları için kararlaştırılmış, 1949 yılında uygulamaya başlanmış ve dönemin Milli Eğitim Bakanı ve aynı zamanda IV. Milli Eğitim Şûrâsı Başkanı olan Tahsin BANGUOĞLU tarafından, müslüman vatandaşların yanında, Alevi ve Ermeni vatandaşlarımızın da % 99'luk bir çoğunlukla bu derslere (ihtiyarî olmasına rağmen) katıldıkları (152) belirtilmiş, 1948 yılında İmam-Hatip Kursları açılmış olduğu halde, bu gelişmelerin yaşandığı dönemlerde III. ve IV. Milli Eğitim Şûrâlarının toplanmış olması ve bu Şûrâlarda; "din eğitimi ve Din Bilgisi dersleri" ne değinilmemiş olması (153) ilginç bir durumdur.

5) V. Milli Eğitim Şûrâsı (5-14 Şubat 1953)'nda İ.H.O. Mes'elesi

V. Milli Eğitim Şûrâsı dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İLERİ başkanlığında 5-14 Şubat tarihleri arasında şu gündem maddelerini görüşmek üzere toplanmıştır (154):

(149) M.E.B. IV. Milli Eğitim Şûrası: (22-31 Ağustos 1949), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. IX.

(150) IV. Milli Eğitim Şûrası, s. X.

(151) T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. XXIII, Ankara: 1946, s. 445.

(152) Tahsin Banguoğlu, Kendimize Geleceğiz, İstanbul: 1984, s. 100-Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 31.

(153) IV. Milli Eğitim, Şûrası, ss. 1-516.

(154) Maarif Vekaleti, V. Milli Eğitim Şûrası: (5-14 Şubat 1953), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, s. IX.

a) İlköğretim Kanunu Tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğrenimin planlanması,

b) İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi,

c) İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi,

d) Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısının incelenmesi,

e) Okul öncesi eğitim ve öğretiminin tetkiki ve ana okulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi

f) Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve 5387 sayılı kanunun gözden geçirilerek tadile muhtaç taraflarının araştırılması ve bu mevzu üzerinde teklifler,

g) İlkokullarda sağlık mevzuu etrafında alınması gerekli tedbirlerin tesbiti.

h) İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer mezular ve genel olarak ilköğretim mes'eleleri etrafında Şûra üyelerinin tekliflerinin incelenmesi.

V. Şûra, öncekilere benzer çalışma esasları dahilinde 5 Şubat 1953 tarihinde Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü salonunda toplanmış ve sekiz ayrı komisyona ayrılarak çalışmalarını sürdürmüştür. III. no'lu Komisyon Raporunun 15. maddesinde "Din Dersleri" öğretimi ile ilgili olarak:

a) Müfredatdaki itikadi kısımların çocuk ruhuna ve pedagojik ölçülere uygun şekilde ta'dili,

b) İslâm tarihinden, Peygamberimizin ve büyük din adamlarının hayatlarından ancak, çocuk için cazip ve ahlâki değer taşıyan hikâye ve menkıbelerin alınması,

c) Metafizik kısımlardan ahiret, ölüm, kader gibi konuların işlenmesinde, çocuk seviyesini aşan derinliklere gidilmemesi,

d) Bütün din öğretiminde dogmatik olmaktan sakınılarak yumuşak, tatlı, sıcak telkinler yapılması muvafık görüldü.

İhtiyarî olan bu dersler için not takdiri lüzumlu görülmüş, fakat bunun sınıf geçmede müessir olmaması ve din öğretiminin ders saatleri içinde kalması esasları da kabul edilmiştir" (155) denilmektedir. Şûra Genel Kurulunda müzakereye açılan rapor hakkında; "Din derslerinin halkın arzusu olduğu, halkın arzusuna rağmen hükmedilemeyeceği, Medenî Kanunun ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunun vatandaşa bu hakkı verdiği", "Din derslerinin ihtiyarî olmaması ve ehil öğretmenler tarafından verilmesi gerektiği", "Türkiye de bulunan Musevî okullarında bu derslerin hiç inkıtaya uğramadığı", "1949-1950 öğretim yılında din derslerine devam etmeyenlerin % 1, 1950-1951 öğretim yılında ise % 0.7'yi (bunları çoğununda gayr-i müslim olduğu ifade edilmektedir) geçmediği", "Din derslerinin okullarda verilmemesi halinde ehil olmayan kişilerin elinde ve kontrolsuz kalacağı", "Milletlerarası Terbiye Kongresinde din eğitiminin hem umumî ahlâk, hem de zekâ terbiyesi bakımından lüzumlu görüldüğü" (156) ifadeleriyle üyeler konu ve rapor hakkında görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Şûrada, o tarihlerde eğitim-öğretim faaliyetine (1951 den itibaren) devam etmekte olan İmam-Hatip Okullarından bahsedilmemiştir.

6) VI. Maarif Şûrası (18-23 Mart 1957)'nda İ.H.O Mes'elesi

VI. Maarif Şûrası 18 Mart 1957 tarihinde toplanmış, Şûra Başkanı dönemin Maarif Vekili Ahmet ÖZEL'in açış konuşması ile çalışmalarına başlamıştır. Çalışma esasları öncekilerle benzerlik arzetmektedir.

Şûranın gündeminde esas itibarıyla iki ana konu yer almıştır. Bunlar (157):

a) Meslekî ve Teknik Öğretim (Erkek-Kız Teknik Öğretim ve Ticaret Öğretimi)

b) Halk Eğitimi.

Bu iki gündem maddesi ile ilgili olarak dört komisyon kurulmuştur. Bunlar:

a) Erkek Teknik Öğretim Komisyonu,

b) Kız Teknik Öğretim Komisyonu,

(155) V. Milli Eğitim Şûrası, s. 334.

(156) V. Milli Eğitim Şûrası, ss. 367-436.

(157) Maarif Vekaleti, VI. Maarif Şûrası: (18-23 Mart 1957), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1981, ss. XI-XIII.

c) Ticaret Öğretimi Komisyonu,

d) Halk Eğitimi Komisyonu.

VI. Maarif Şûrasında yukarıda belirtilen komisyonlarca gündemde olan iki konu görüşülmüş, din öğretimi ve İmam-Hatip Okulları ile herhangi bir konu ne komisyon raporlarında ne de genel kurulda gündeme getirilmemiştir (158).

7) VII. Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962)'nda İ.H.O. Mes'elesi

VII. Milli Eğitim Şûrası, 2287 sayılı kanunun 4926 sayılı kanunla değiştirilen 4. maddesi gereğince kurulmuştur. Şûra üyeleri, ilgili dairelerin teklifleri de incelenerek, Ta'lim ve Terbiye Kurulunca seçilmişlerdir. Şûra Başkanı Milli Eğitim Bakanı Hilmi İNCESULU'dur. Şûra gündemi gereği altı komisyon oluşturulmuş, bazı komisyonlar için alt komisyonlar teşekkül ettirilmiştir (159). Komisyonlar ve ele aldığı konular ana başlıklar halinde ifade edilecek olursa şunlardan ibarettir (160):

a) I. Komisyon : Milli Eğitimin Temel İlkeleri,

b) II. Komisyon : Genel ve Mesleki ve Teknik Öğretim (İmam-Hatip Okulları bu komisyon tarafından "Din ile ilgili Eğitim ve Öğretim" başlığı altında ele alınmıştır).

c) III. Komisyon: Öğretmen Yetiştirme ve Mesleğin Cazip Hale Getirilmesi,

d) IV. Komisyon: Kültür İşleri ve Güzel Sanatlar,

e) V. Komisyon : Halk Eğitimi,

f) VI. Komisyon: Yönetim Örgütü.

VII. Milli Eğitim Şûrası için yapılan hazırlık çalışmaları, "VII. Milli Eğitim Şûrasının İncelemesine Sunulan Konular" adlı dökümanın giriş bölümünün 9. maddesinde: "Din eğitimi ve öğretiminin, tesadüfe bırakılmaksızın, Anayasamızla tanımlanan Lâyiklik ilkelerine uygun bir anlayışla yürütülmesi gerekir. Bu esaslar çerçevesinde olmak üzere tesbit olunan hususlar "Din ile ilgili Eğitim ve

(158) VI. Maarif Şûrası, ss. 1-319.

(159) M.E.B., VII. Milli Eğitim Şûrası: (5-15 Şubat 1962), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, ss. 26-61.

(160) VII. Milli Eğitim Şûrası, ss. 50-59.

Öğretim" başlığı altında takdim edilmektedir" (161) denilmek suretiyle İmam-Hatip Okulları ve din dersleri ile ilgili mevzuu tek başlık altında toplamakta ve Şuûranın incelemesine sunmaktadır. Şûranın açış konuşmasında Milli Eğitim Bakanı Hilmi İNCESULU'nun Din eğitimi ve İmam-Hatip Okulları hakkındaki ifadelerinden bazıları aynen şöyledir:

"Din öğretimine ait müfredat, gayeleri ve prensipleriyle gerek ilk, gerek ortaokul için seviye bakımından ayrı ayrı tesbit olunmalı, lise sınıflarında Şûraca da lüzum görülürse, din sosyolojisi üzerinde biraz fazla durulmalıdır. Bu takdirde dinle kültürün birbirine yakınlığı duyulacak, dinimizle millî kültürümüz arasındaki münesebetler anlaşılabilir. Yeni Türk kuşaklarının maddi hayatlarının yanında manevî hayatlarının da kuvvetle gelişmesi sağlamak gerekir..."

"... Din eğitiminin, Türk halkının saadeti bakımından taşıdığı ehemmiyeti üstün görür ve toplumumuzda din duygusunun gelişmesi için okulla ailenin birlikte çalışmalarını lüzumlu bulurum. Aileler din duygularını evlatlarına intikal ettirmeyi kendileri için vazife bilmeli, okulun bu bakımdan üzerine aldığı işi kolaylaştırmalıdır".

"...İmam-Hatip Okullarımızda ve Yüksek İslâm Enstitüsünde dinî hayat yaşanmalı ve öğrenciler okulda ve camide din esaslarını tatbika ciddi bir surette alıştırmalıdır. Gerek İmam-Hatip Okulları, gerek Yüksek İslâm Enstitüsü, manalarına ve faaliyetlerine uygun binalar içinde bulunmalıdırlar" (162).

II. no'lu Genel ve Mesleki ve Teknik Öğretim Komisyonu'nun Şûra Genel Kurulu'na sunup tasvip gören Raporunda özetle;

a) Din eğitimi ve öğretiminin başlıca hedefinin ilk ve ortaokullarda öğrencinin karakter ve ahlâk eğitimi desteklemek üzere dini bilgiler kazandırmak,

b) Diyanet Teşkilatında görev alacak hizmet erbabının meslekî öğretimini sağlamak (Bu iki husus; a ve b maddeleri din eğitiminin amaçlarıdır.),

c) Din öğretiminde Türkçeyi esas almak,

d) İlköğretmen okullarında din dersi mecburi dersler arasında yer alır (Çünkü ilkokullarda Din Dersi okutacak öğretmenler buradan yetişecektir),

(161) VII. Milli Eğitim Şûrası, s. 23.

(162) VII. Milli Eğitim Şûrası, ss. 94-95.

e) Bazı zarurî durumlarda, okul içinden veya dışından -öğretmenlik vasfını haiz kimseler de ilkokullarda din dersi verebilir,

f) Orta Okullarda Din Öğretimi; Özel kurslardan geçen ilkokul öğretmenleri, özel kurslardan geçen ortaokul öğretmenleri, İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüsü mezunları tarafından yapılır,

g) İmam-Hatip Okulları, ilkokula dayalı bir meslek okuludur. İmam-Hatip Okullarının birinci devresinde Ortaokul müfredatına dahil temel derslerle birlikte, mesleğe hazırlayıcı mahiyetteki dersleri de ihtiva eden bir program uygulanır ve birinci devre sonunda Ortaokul diploması verilir (Raporun bu maddesi genel kurulda; İ.H.O. "Ortaokula dayalı" bir meslek okulunun şeklinde değiştirilmiştir). İmam-Hatip Okul mezunları için bazı müsait yerlerde bir yıllık kurslar tertiplenmeli ve bu kurslara giriş imtihanla olmalıdır. Kursu başaranlar 12. (onikinci) derece ile memuriyete tayin olmalıdırlar. İmam-Hatip Okulu mezunları, mevcut imkanlar içinde bir staja tabi tutulmalıdırlar. Köy ve kasaba imamlarının aynı zamanda sağlık memuru veya kütüphanecilik bilgileri ile techiz edilmeleri temenni olunur,

h) Yüksek İslâm Enstitüsü; 7433 Sayılı Kanunla kurulmuş olan bu okul, İmam-Hatip Okulu, İlköğretmen Okulu ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek, Diyanet Teşkilatının müftü, vaiz gibi din elemanlarını yetiştirmek, Türkiye'de İslâm İlimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve neticelerini yurt ve dünya alemine sunmak amacıyla vazifelidir (163), hükümleri yer almıştır. Ayrıca VII. Milli Eğitim Şûrası II.no'lu Komisyon Raporu ile ilgili olarak Genel kurul Başkanlığına verilen ve Genel Kurulda kabul edilen konuyla ilgili bazı önerge metinleri özet olarak şunlardır:

- İmam-Hatip Okullarına tayin edilecek idareci ve öğretmenlerin özel bir niteliğe yeterliğe sahip olması,

- Din derslerinde ve İmam-Hatip Okulu, Yüksek İslâm Enstitüsü gibi din öğretimi kurumlarında İslâm Dininin tamamıyla bir eğitim ve yüksek kültür dini, dünyevi ve lâyük olduğu ilkesi gözönünde tutulmalı, özellikle yetişkinlerin din eğitimi için aydın emeklilerin din alanında bilgili olanlarından yararlanılması,

- Din eğitim ve öğretimiyle memleketimizde münevver din alimi yetiştirilmesi ve din öğretimi yapan müesseselerin daha modern bir şekilde kurulması ve gelişmesi için en yakın zamanda özel bir hey'etin toplantıya çağırılması,

- İmam-Hatip Okulu mezunları ile Teknik Tarım Okulu mezunlarının mesleklerinde ve bilhassa köyde çalışmalarının sağlanması için Hükümetçe tedbirler alınması (164).

VII. Milli Eğitim Şûrası II. Komisyonu olan Genel ve Mesleki Teknik Öğretim Komisyonunda; "İmam-Hatip Okulları ilkokula dayalı bir meslek okuludur" şeklinde yapılan değerlendirmenin daha sonra Genel Kurul kararı ile; "İmam-Hatip Okulları ortaokula dayalı bir meslek okuludur" şeklinde değiştirilmesi ve buna binaen Nihat Sami BANARLI (Şûra üyesi) verdiği 38 numaraları önergede, bu konularla (din eğitimi ve öğretimi) ilgili özel bir hey'etin en kısa zamanda toplanması isteğinin Genel Kurulca kabulü, VII. Milli Eğitim Şûrası kararına müsteniden İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslâm Enstitülerinin durumlarını incelemek üzere 13-15 Eylül 1962 tarihlerinde zamanın Milli Eğitim Bakanı Şevket R. HATİPOĞLU Başkanlığında konu hakkında ihtisas sahibi kişilerden oluşan bir "Din Eğitimi Şûrası" toplanmış, söz konusu okulların mevcut durumlarının devamını ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde gelişme şart ve imkanlarını belirtip karara bağlamıştır (165).

8) VIII. Milli Eğitim Şûrası (28 Eylül-3 Ekim 1970)'nda İ.H.O. Mes'eleleri

Orhan OĞUZ'un Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, Ortaöğretimde reform yapılacağı haberleri basında yayılmış ve gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Milli Eğitim Bakanı ülkeyi baştan başa dolaşarak bölge bölge eğitim idarecileri ile toplantılar yapmıştır. 16 Temmuz 1970 tarih ve 228 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararı ile 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında VIII. Milli Eğitim Şûrasının toplanması karar altına alınmış, Şûranın gündem konusu: "Ortaöğretim Sistemimizin Kuruluşu ile Yüksek Öğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi" olarak tesbit edilmiştir. Şûra iki komisyon ve üç alt komisyon halinde çalışmalarını sürdürmüştür (166).

(164) VII. Milli Eğitim Şûrası, ss. 343-345.

(165) Kemal Edip Kürkçüoğlu, "İmam-Hatip Okulları", Tercüman, 16 Eylül 1970.

(166) M.E.B. VII. Milli Eğitim Şûrası: (28 Eylül - 3 ekim 1970), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1991. ss. 144-145

VIII. Şûranın İncelemesine Talim ve Terbiye Kurulu tarafından sunulan esaslar'dan konuyla ilgili olan bazı ifadeler şunlardan ibarettir:

"Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olup, ilköğretime dayalı iki önemli eğitim kurumundan birisi ilköğretmen okulları diğeri de İmam-Hatip Okullarıdır. Bu iki eğitim kurumu arasında en önemli benzerlik her ikisinin de yeni yetişen nesle eğitim vermekle görevli elemanlar yetiştirme sorumluluğu taşımasıdır. Ortaöğretimin birinci devresinde bu iki eğitim kurumunda bulunan öğrenci sayıları incelendiğinde çok düşündürücü bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. 1955-1968 yılları arasında İlköğretmen Okullarının birinci devresinde bulunan öğrenci sayısı 6301'den 13.626'ya yükselmiştir. Bu sayının ortaöğretimin birinci devresindeki bütün öğrenci sayısına oranı % 3.7 den % 1.9'a inmiştir. Halbuki aynı devre içinde İmam-Hatip Okullarının birinci devresine kaydolan öğrenci sayısı 2.181 den 33.400'e çıkarak bu oran, ortaöğretim birinci devresindeki toplam öğrenciye göre % 1.3 den % 4.6'ya yükselmiştir" (167).

İmam-Hatip Okullarının orta kısımlarındaki bu yoğunlaşmaya dikkat çekilerek VII. Milli Eğitim Şûrası ve sonrasında spekülasyonlara sebep olan "tek tip ortaokul" (168) mes'elesi tekrar gündeme getirilmiştir. "Birinci devreyi içine alan orta dereceli meslek okulları içinde en kalabalık grup olan İmam-Hatip Okullarının önleri kapalı, çalışma alanları sınırlı olduğu için ne kadar ağır bir sosyal problem yaratmak istidadında olduğu açıktır" (169) denilen Ankara Üniversitesinin Şûra'ya sunduğu gündemle ilgili Görüş ve Tekliflerinde İ.H.O ile ilgili görüş ortaya konulduktan sonra tavsiye olarak; "Bütün meslek okullarının birinci devreleri tek tip içine girmelidir" (170) denilmesi konunun tekrar aynı noktaya geldiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda ifade edilen "tek tip ortaokul" mes'elesi Şûra Kararları 7/ç maddesinde esasa bağlanmış ve Milli Eğitim Bakanı Orhan OĞUZ tarafından 5 Kasım 1970 tarihinde onanmak suretiyle yürürlüğe konulmuştur (171). Daha sonra konu yine basında (172) ve kamuoyunda hararetle tartışılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine VIII. Milli Eğitim Şûrasında kabul edilerek yürürlüğe konulan Türk

(167) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 7.

(168) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 12.

(169) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 12.

(170) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 67.

(171) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 129- M.E.B. Tebliğler Dergisi, s. 1631 (6 Kasım 1970).

(172) "Bugün Gazetesi", 17 Aralık 1970.- "Yeni Asya Gazetesi", 21 Aralık 1970.

Milli Eğitim sistemi muvacehesinde İmam-Hatip Okulları'nın durumunu görüşmek üzere 14-15 Aralık 1970 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Profesör Orhan OĞUZ Başkanlığında; İmam-Hatip Okulu müdürleri ve bu okulların öğretmen kurullarının temsilcileri ile, Yüksek İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakültesi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Din Görevlileri Federasyonu, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Federasyonu, Türkiye İslâm Enstitüleri ve İlahiyat Mezunları Federasyonu temsilcilerinin katıldığı istişari toplantıda; adı geçen temsilcilerce tesbit edilen ve Milli Eğitim makamına sunulması kararlaştırılan esaslar kısaca şunlardan ibarettir:

a) İmam-Hatip Okullarının birinci ve ikinci devreleri VIII. Şûraca kabul edilen "Türk Eğitim Sistemi" içinde mütalaa edilmelidir.

b) İmam-Hatip Okulları birinci ve ikinci devreleri meslekî hüviyetini muhafaza etmelidir.

c) İmam-Hatip Okulu birinci devresi üç yıl olmalı, Ortaokullarda okutulan derslerin yanında meslek dersleri de okutulmalıdır.

d) İmam-Hatip okullarının üç yıllık birinci devresini bitirenler; ikinci devresine veya diğer ortaöğretim kurumlarının ikinci devrelerine gidebilmelidirler.

e) İmam-Hatip Okullarının üç yıllık birinci devresini bitirenlerden mesleğe atılmak isteyenler, bir yıllık uygulamalı meslek dersleri sınıfına devam etmeli ve bunlara belge verilmelidir.

f) İmam-Hatip Okulları ikinci devresi yeni sistemde tarif edilen "Hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayan" orta öğretim kurumları gibi mütalaa edilmelidir.

g) İmam-Hatip Okullarının ikinci devresinin birinci sınıfı yöneltme sınıfı olarak düşünülebilir.

h) İmam-Hatip Okullarının ikinci devrelerinin yöneltme sınıfı dışında kalan üç yıllık bölümünde yüksek öğretime hazırlayan ikinci devre ortaöğretimdeki mecburi dersler aynen uygulanmalıdır.

i) İkinci devre İmam-Hatip Okulunu bitirenler kendi meslekleri ile ilgili yüksekokul ve fakültelere gidebilecekleri gibi, ortak mecburi dersler bakımından hangi programa tabi tutulmuşlarsa o doğrultuda fakülte ve yüksekokullara devam edebilmelidirler.

j) İmam-Hatip Okulları her iki devrelerinin müfredat programları mütehas-sıs komisyonlarca hazırlanmalıdır.

10 maddelik bu deklerasyon 15 Aralık 1970 tarihinde 71 (Yetmişbir) İmam-Hatip Okulu Müdürü imzasıyla Bakanlık Makamına arzolanmıştır (173). Ancak bu çalışmalar da mes'eleyi çözmemiş, sorun 12 Mart Muhtırası sonrası kurulan Nihat ERİM Hükümeti döneminde de gündemde kalmıştır.

9) IX. Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran - 4 Temmuz 1974)'nda İ.H.L. Mes'elesi

IX. Milli Eğitim Şûrası 24 Haziran - 4 Temmuz 1974 tarihlerinde, dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa ÜSTÜNDAĞ Başkanlığında, "Milli Eğitim Sisteminin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar Üzerinde Bakanlıkça Hazırlanan Önerilerin İncelenmesi" (174) gündem maddesini görüşmek üzere toplanmıştır. IX. Şûra öncesi, gündem maddesi ile ilgili Talim ve Terbiye Kurulunca hazırlanan önerilerden oluşan döküman Şûra üyelerine sunulmuştur. Döküman başlıca üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda, önerilerin genel gerekçesi verilmektedir. İkinci kısımda, programlar ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar ile ilgili öneriler, üçüncü kısımda ise; Türk Eğitim Sistemi içinde öğrenci akışını düzenleyen kurallar takdim edilmektedir (175).

Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Şûra üyelerini yönlendirmek ve bilgilendirmek amacıyla üyelere takdim edilen dökümanlar doğrultusunda alınan ve 5 Temmuz 1974 tarihinde Bakan tarafından onaylanarak yürürlüğe giren IX. Milli Eğitim Şûrası Kararlarından konuyla yakın ilgisi olanlar şunlardır:

- "Ortaöğretim, temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar (176).

(173) Akdeniz, a.g.e., ss. 82-84 - Dinçer, a.g.e., ss. 80-87.

(174) M.E.B. IX. Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran - 4 Temmuz 1974), İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1991., s. 330.

(175) IX. Milli Eğitim Şûrası, ss. 35-248.

(176) IX. Milli Eğitim Şûrası, s. 287. ve Bkz. Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde: 27.

- "Din Bilgisi dersi, isteğe bağı olarak ve VI. ve VII. Sınıflarda haftada birer saat yer alır. Bu istek kayıt esnasında veli tarafından yazılı olarak okul idaresine bildirilir (177).

- "Ortaöğretimin amaç ve görevlerini yerine getirebilmesi için:

- a) Yüksek öğretime hazırlayan programlar,
- b) Hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayan programlar,
- c) Hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar düzenlenir.

Öğrenciler, ortaöğretimde istek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda bu programlardan birine yönelerek yetişme olanağı bulurlar" (178).

- "Ortaöğretimde çeşitli programlar, öğrencilerin istek ve kabiliyetleri yönünden olan bireysel farklılıklarına ve yönelecekleri alanın özelliklerine cevap vermek üzere;

- a) Bütün programlar için ortak dersler (Bu dersler zorunludur),
- b) Yüksek öğretime hazırlayan özel dersler,
- c) Seçmeli veya meslekî derslerden oluşur" (179).

- "Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar özellikle Teknik Liseler ile İmam-Hatip Liseleri gibi eğitim kurumlarında uygulanır."

"...Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programların düzenlenmesinde ortak dersler, özel dersler ve meslek dersleri öğretim süresine göre yıllara dağıtılabilir."

"...Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programların üç yıl üzerindeki öğretim süreleri personel statülerinde değerlendirilir" (180).

- "Ortaöğretimin, yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlarını bitiren öğrencilere, yetiştirildikleri yönde; üniversitelere, akademilere ve yüksek okullara girmek için aday olma hakkı tanınır.

(177) IX. Milli Eğitim Şûrası. Karar No:19.

(178) IX. Milli Eğitim Şûrası. Karar No: 23.

(179) IX. Milli Eğitim Şûrası. Karar No: 24.

(180) IX. Milli Eğitim Şûrası. Karar No: 37

(Bu karar 16.6.1983 tarih 2842 sayılı Kanunun 10. maddesi ile "Lise veya dengi okullar bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır" şeklinde değiştirilmiştir) (181).

- "Temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarında okutulmak üzere Talim ve Terbiye kurulunca hazırlanan ve Şûra üyelerine sunulan Ahlâk dersi program taslağı, Şûrada kabul edilen ders dağıtım çizelgelerine göre Bakanlıkça uygulamaya konulacak ve denenerek geliştirilecektir" (182).

İncelendiğinde görüleceği gibi IX. Milli Eğitim Şûrası Kararları 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununu destekler mahiyettedir. Bugün ortaöğretim kurumlarımızda uygulanan "Kredili Sistem"i öngörmesi açısından da IX. Şûra ayrı bir özellik arz etmektedir.

10) X. Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981)'nda İ.H.L. Mes'elesi

X. Şûra 23-26 Haziran 1981 tarihleri arasındaki çalışmalarına Milli Eğitim Bakanı Hasan SAĞLAM'ın açış konuşmasıyla başlamıştır. Şûranın konusu: "Türk Milli Eğitim Sistemi, Bu Sistemin İçinde Eğitim Programları, Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar, Öğretmen Yetiştirme ve Temel Çalışma Dökümanı Üzerindeki Diğer Görüşlerin Değerlendirilmesi ve Şûra Kararı Olarak Tesbiti" (183) olarak belirlenmiştir. Şûra Gündemi ile ilgili olarak:

a) Sistem Komisyonu,

b) Eğitim Programları Komisyonu,

c) Öğretmen Yetiştirme Komisyonu olmak üzere üç komisyon oluşturulmuştur. Ancak; Komisyonlar, gerek "Din eğitim-öğretimi" ve gerekse "İmam-Hatip Liseleri" ile ilgili olarak raporlarında herhangi bir ifade kullanmamışlardır (184).

Bakanlığın X. Şûraya malzeme olmak üzere üyelere sunduğu "Öneri Model" dökümanında, Ortaöğretim içinde yer alan tüm okullar ismen anılmasına rağmen, kendi grubu içinde bile İmam-Hatip Liselerinden bahsedilmemesi (185),

(181) IX. Milli Eğitim Şûrası, s. 298 ve Bkz. Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde: 31.

(182) IX. Milli Eğitim Şûrası, Karar No: 106.

(183) X. Milli Eğitim Şûrası, 23-26 Haziran 1981, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, 1991, ss. 5-367.

(184) X. Milli Eğitim Şûrası, ss. 346-363.

(185) X. Milli Eğitim Şûrası, ss. 26-110.

Şûra Üyelerinden bazıları (*) tarafından yadırganmış, bunun üzerine Şûra Divan Başkanlığına iki adet önerge (186) verilmiş, bu önergeler üzerine çok kısa denilebilecek müzakere yapılmıştır.

11) XI. Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982)'nda İ.H.L. Mes'elesi

XI. Milli Eğitim Şûrası, "Milli Eğitim Hizmetlerinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları" konusunu görüşmek üzere 8 Haziran 1982 tarihinde (X Şûradan bir yıl sonra) toplanmıştır. Şûranın açış konuşmasını dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan SAĞLAM yapmış, Şûra üyeleri;

- a) Öğretmen Eğitiminin Gelişimi,
- b) Öğretmen Eğitiminde Hizmet Öncesi Sorunlar ve Öneriler,
- c) Eğitim Uzmanlarının Eğitimi,
- d) Öğretmen ve Uzmanların Hizmet içi Eğitimi,

e) Öğretmen ve Uzmanların Sorunları ve Çözüm Önerileri (187) isimli beş komisyon halinde çalışmalar yapmışlar ve raporlar hazırlamışlardır. Konu "öğretmen" olduğu için, öğretmen yetiştiren kurumların ele alınması sözkonusu olduğundan "İmam-Hatip Liseleri" ile ilgili ifadeler yoktur (188). Ancak, İmam-Hatip Liseleri'ne meslek dersleri öğretmeni yetiştiren kurumlar olan Yüksek İslâm Enstitü'leri ve İlahiyat Fakülteleri ile ilgili (189) açıklamalar mevcuttur. Ayrıca, öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksekokullara öğrenci alımında, öğretmen liseleri ve bazı meslekî ve teknik okullara (İ.H.L. bu gruba dahildir) belirli oranda kontenjan tanınmalıdır (190) hükmü konuyla yakından ilgilidir.

12) XII. Milli Eğitim Şûrası (18-22 Temmuz 1988)'nda İ.H.L. Mes'elesi

XII. Milli Eğitim Şûrası, 18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında dönemin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Hasan Celal GÜZEL Başkanlığında şu gündem maddelerini görüşmüş ve karara bağlamıştır (191):

(*) Ömer ÇAM, Mustafa UZUNPOSTALCI- Neşet ÇAĞATAY.

(186) X. Milli Eğitim Şûrası, ss. 310-311.

(187) M.E.B. XI. Milli Eğitim Şûrası: (8-11 Haziran 1982), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1991, ss. 417-422.

(188) XI. Milli Eğitim Şûrası, ss. 65-408.

(189) XI. Milli Eğitim Şûrası, ss. 70-195.

(190) XI. Milli Eğitim Şûrası, s. 348.

(191) M.E.G.S.B. XII. Milli Eğitim Şûrası (18-22 Temmuz 1988), İstanbul Milli Eğitim Basımevi, 1989, ss. 51-55.

- a) Türk Eğitim Sistemi : (İlköğretim-Genel ve Mesleki-Teknik Ortaöğretim-Yüksek Öğretime Geçiş-Öğrenci Başarısının Değerlendirilmesi),
- b) Yüksek Öğretim,
- c) Öğretmen Yetiştirme,
- d) Eğitimde Yeni Teknolojiler,
- e) Türkçe ve Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi,
- f) Eğitim Finansmanı,
- g) Öğretim Programları.

XII. Şûrada da, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları içinde mütalaa edilen İmam-Hatip Liselerini alakadar eden kararlardan başlıcaları şunlardır:

- "Orta öğretimin sekiz yıllık ilköğretime dayalı, en az üç yıllık eğitim ve öğretim veren genel, meslekî ve teknik öğretim kurumları olarak tanımlanması" (192).

- "Mesleki ve Teknik Ortaöğretimin, hem mesleğe ve iş hayatına eleman ve hem de yükseköğretime öğrenci hazırlayan, endüstriyel eğitim, sanat eğitimi ve meslek eğitimi programlarını uygulayan eğitim-öğretim kurumları olarak tanımlanması" (193).

- "İmam-Hatip Liselerinin; İmamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili elemanları yetiştirmek üzere ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayıcı programları uygulayan öğretim kurumları olarak tanımlanması" (194).

- "Askeri, dini ve emniyet teşkilatına bağlı okullar dışında, meslekî ve teknik okullar da dahil olmak üzere, mevzuat hükümlerine göre özel ve tüzel kişilerin ortaöğretim seviyelerinde özel öğretim kurumları açmalarını özendirici tedbirlerin alınması" (195).

(192) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Genel, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim", Karar No: 1.

(193) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Genel, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim", Karar No: 13.

(194) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Genel, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim", Karar No: 20.

(195) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Genel, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim" Karar No: 21.

- "Orta öğretimde, öğrencilerin meslekî ve teknik alanlara daha fazla yönelmelerini sağlamak, rasyonel kaynak kullanılmasını temin etmek, istihdamlarını kolaylaştırmak ve istihdam şartlarını iyileştirmek amaçlarına da dönük olarak meslekî ve teknik liselerden mezun olanların; ünvan, yetki ve sorumluluklarına ilişkin hukuki mevzuatın kısa sürede hazırlanması ve uygulamaya konulması" (196).

- "Mesleki ve Teknik Lise mezunlarının; öncelikle, okullarında takip ettikleri programlara uygun yüksek öğretim kurumlarına girişlerinin sağlanması" (197).

- "Din eğitimi veren ortadereceli okullar ile genel ve meslekî okullara Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmeni yetiştirme işinin de, branşlaşmayı ve ihtisaslaşmayı esas alacak şekilde yeniden ele alınması" (198).

- "Meslek liselerinin öğretim programlarının yeniden gözden geçirilmesi; bu sistem içinde genel kültür derslerinin sayısı ve saatlerinin dengelenmesi, öğrencilerin meslekî ve teknik becerilerinin geliştirilmesine yönelik meslek derslerinin artırılması" (199).

- "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders programlarının yeniden gözden geçirilmesi; Anayasanın öngördüğü çerçeve içinde din eğitimi ve öğretimine ağırlık verilmesi" (200).

XII. Milli Eğitim Şûrasından, Din Öğretimi ve İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olarak çıkan kararlar bunlardır. Bu kararların çoğu daha önceden Milli Eğitim Temel Kanununda yerini almıştır.

13) XIII. Milli Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990)'nda İ.H.L. Mes'elesi

XIII. Milli Eğitim Şûrası'nın 13-17 Kasım 1989 tarihlerinde İzmir Atatürk Kültür Merkezinde toplanması planlanmış, ancak;

a) Adı geçen Merkezin bir yangın sonucu hizmet dışı kalması,

b) Genel kurul ve komisyon çalışmalarının yapılabilmesi için yeniden belirlenen salonların gerekli fiziki kapasitede olmaması,

(196) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Genel, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim" Karar No: 24.

(197) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Yüksek Öğretime Geçiş", Karar No: 7

(198) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Öğretmen Yetiştirme İle İlgili Kararlar", Karar No: 14.

(199) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Eğitim Programları İle İlgili Kararlar", Karar No: 13.

(200) XII. Milli Eğitim Şûrası, "Eğitim Programları İle İlgili Kararlar", Karar No: 17.

c) İkamet ve çalışma yerlerinin birbirlerinden uzak ve ayrı semtlerde bulunması nedenleriyle Şûra'nın 15-19 Ocak 1990 tarihleri arasında Ankara'da toplanması kararlaştırılmıştır (201).

XIII. Şûra belirtilen tarihler arasında "Yaygın Eğitim" konusunu görüşmek üzere Ankara'da Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL Başkanlığında toplanmış, dört komisyon kurulmuş ve şu konuları ele almışlardır:

1. Komisyon : Yaygın Eğitimde Kavram, Kapsam ve Eğilimler,
2. Komisyon : Yaygın Eğitimde Organizasyon ve İşbirliği,
3. Komisyon : Yaygın Eğitimde Yatırım ve Finansman,
4. Komisyon : Yaygın Eğitimde Personel (202).

Tamamen yaygın eğitim konusunun görüşüldüğü XIII. Milli Eğitim Şûrasında, bir meslekî örgün eğitim kurumu olan İmam-Hatip Liseleri gündeme gelmemiştir.

14) XIV. Milli Eğitim Şûrası(Ekim 1993)'nda İ.H.L. Mes'elesi

XIV. Milli Eğitim Şûrası 1993 yılı Ekim ayında toplanmıştır (203). Milli Eğitim Bakanı Nahit MENTEŞE Başkanlığında toplanan XIV. Şûra'da;

- a) Okul Öncesi Eğitimi
- b) Eğitim Yönetimi ve Eğitim Yöneticiliği konuları ele alınmıştır.

Bu Şûranın amacı, eğitim sistemimiz içerisinde önemli yeri olan Okul Öncesi Eğitimi ve Eğitim Yönetimi hizmetlerinin ülkemizin bu günkü ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve ikibinli yıllardaki gelişmelere cevap verebilecek şekilde planlamak, hizmetleri daha sağlıklı ve verimli olarak yürütmek için gerekli tedbirleri almaktır.

Şûra çalışmaları komisyonlar halinde devam etmiş, Komisyonlarca Okul Öncesi Eğitimi ve Eğitim Yönetimi konularında hazırlanan raporlar Şûra Genel

(201) M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı XIII. Milli Eğitim Şûrası Genel Sekreterliğinin 30 Ekim 1989 tarih ve Şûra Şb. 313.77.4638 sayılı yazısı.

(202) M.E.B. XIII. Milli Eğitim Şûrası: (15-19 Ocak 1990), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, s. 40.

(203) Milli Eğitim-MEB. Yayın Organı, Aralık 1993, Sayı: 125. s. 29. (Bu çalışmanın yapıldığı tarihte henüz XIV. Milli Eğitim Şûrası Dökümanları Yayınlanmıştır).

Kurulunda bütün yönleri ile tartışılmış ve karara bağlanmıştır. Şûra'da alınan kararlar Talim ve Terbiye Kurulunca değerlendirilmektedir (204).

XIV. Şûra'da İmam-Hatip Liseleri ile ilgili görüşme yapılmamıştır.

15) Milli Eğitim Şûraları Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Kuruluş ve amaçları konunun başında takdim edilen ve Milli Eğitimin bel kemiğini oluşturan Milli Eğitim Şûraları bu güne kadar 14 (ondört) defa toplanmış, muhtelif kararlar almıştır. Ancak, alınan bu kararların süresi içinde uygulamaya konamaması hatta bazılarının iç uygulanamaması Şûra çalışmalarından beklenen verimin alınamamasına yol açmıştır.

1943 yılında toplanan II. Şûra'da "Okullarda ahlâk eğitiminin geliştirilmesi" konusu tartışılmış, bu konuda kararlar alınmış ise de "Ahlâk dersleri" ancak 1974 yılında okul programlarında yer alabilmiştir. Aynı şekilde 1953 yılında toplanan V. Şûra'da ele alınan "İlköğretim Kanun Tasarısı" yıllarca kanun haline getirilmemiştir. Ancak, "İlköğretim ve Eğitim Kanunu" 1961 yılında çıkarılabilmektedir.

Teşkilat Kanunu ile Milli Eğitim Bakanlığı Şûralarına verilen görev ve sorumluluk, uygulamada beklenen sonucu vermemiş, Şûra çalışmalarına devamlılık kazandırılmamıştır. Milli Eğitim Bakanlarının çok sık değişmesi, Bakanlık merkez teşkilatındaki istikrarsızlık, Milli Eğitim Şûralarını fonksiyonel bir yapıya kavuşturamamıştır. Her çeşit ve kademe öğretim kurumlarına ait program ve yönetmeliklerin Şûra tarafından incelenmesi ve karara bağlanması kanuni bir mecburiyet iken, bu kanuni vecibeye aykırı olarak sık sık değiştirilen program ve yönetmelikler "geçici" ifadesiyle uygulamaya konmuştur (205). Mes'elelerin genel boyutunu bu şekilde tetkik ettikten sonra birde konu gereği özel boyutu, (din eğitimi boyutu)nu ele almakta yarar vardır. Şöyle ki; Milli Eğitim Bakanlığı, yıllardır "din eğitimi" konularındaki plan ve programlarını kesin prensiplere oturtamamıştır. Bunun sebebi, konuya bazı dönemlerde siyasetin, bazı dönemlerde de ilgisizlik, bilgisizlik ve istismarın karışmış olmasıdır. Din Eğitiminin ana konularının karara bağlandığı Talim ve Terbiye Kuruluna, 1976 yılına kadar hiç bir dini yüksek tahsilli üye atanmadığı gibi bu konuların mütehas-

(204) a.g.e., s. 29.

(205) Abdullah Nişancı, Milli Eğitim Meselelerimiz, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1981, ss. 89-93.

sıslarına da danışılmamıştır (206). Milli Eğitim Şûralarında din eğitim-öğretimi meseleleri görüşülürken çok sayıda Şûra üyesi arasında konu ile ilgili ihtisas sahibi kişilerin bulunmaması veya çok az sayıda bulunması yadırganacak bir durumdur.

Tablo I de bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

TABLO I: MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRALARINA KATILAN ÜYELERİN GÖRÜŞÜLEN KONULARLA İLGİLERİ

Şûra	Tarih	Katılan Üye Sayısı	Dini Kurum Temsilcisi	Kurulan Komisyon Sayısı	Din Eğitimi ile İlgili Komisyon Sayısı
I	17-29 Temmuz 1939	138	—	8	—
II	15-21 Şubat 1943	142	—	3	1 (Ahlâk Eğitim Komisyonu)
III	2-10 Aralık 1946	290	—	5	—
IV	22-31 Ağustos 1949	277	—	5	—
V	5-14 Şubat 1953	326	1 Musevi Lisesi Müdürü	8	III.nolu komisyon raporunda "Din Dersleri"ne değinilmiştir.
VI	18-23 Mart 1957	450	5 Bunlardan biri gayri müslim	4	—
VII	5-15 Şubat 1962	525	11	6	II.nolu "Genel ve Mesleki-Teknik Öğretim" Komisyonunda "Din ile ilgili Eğitim ve Öğretim" ele alınmıştır.
VIII	28 Eylül -3 Ekim 1970	122	4	2	—
IX	24 Haziran - 4 Temmuz 1974	131	5	2	I. Komisyon I. Çalışma Grubunda İ.H.L. ders dağıtım çizelgeleri ön taslakları ele alınmıştır
X	23-26 Haziran 1981	136	4	3	—
XI	8-11 Haziran 1982	175	5	5	I. Komisyonunda "Mesleki ve Teknik Okullar" içinde kısaca değinilmiştir.
XII	18-22 Temmuz 1988	307	7	7	I. Komisyonunda "Mesleki- Teknik Orta Öğretim Kurumları" ile birlikte ele alınmıştır.
XIII	15-19 Ocak 1990	773	9	4	—
XIV	Dokümanları henüz yayınlanmadı.				

Kaynak: I-XIII. Milli Eğitim Şûraları dökümantasyonundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

(206) Hayrettin Şallı. "Din Hizmeti ve Din Eğitimi İle İlgili Yazan ve Konuşanların Konu ile İlgileri", I. Türkiye Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981) Ankara: (ty). ss. 160-161.

II. BÖLÜM

İMAM-HATİP LİSELERİNİN YASAL DAYANAKLARI

A) Tevhid-i Tedrisat Kanunu

1) Tevhid-i Tedrisat Kanunu Öncesi Eğitim Müesseselerinin Durumu:

Türkler, tarihte pek çok medeniyetler kurmuş, mazisi tarihin derinliklerine uzanan bir millettir. Bu kadar parlak geçmişi olan bir milletin elbette ki köklü bir kültür ve eğitim tecrübesi olacaktır. Ancak, burada çok fazla geriye gitmeden, "Tevhid-i Tedrisat" bir Cumhuriyet Kanunu olduğuna göre; Cumhuriyet öncesi genel anlamda Osmanlı medrese sistemine, özel anlamda ise, Tanzimat sonrası medrese sistemine ve bu bağlamda din eğitimi yapan müesseselere değinilecektir.

Osmanlı Devletinde Okul (mekteb-medrese) yapısı tetkik edildiğinde, 19. yüzyıl ortalarına kadar, Okulların Vakıflara bağlı olarak hizmet verdikleri görülür (207). Geleneksel bir yapı içinde faaliyet gösteren bu okullar eğitim kademelerine göre tasnif edilecek olursa;

a) İlköğretim:

aa) Mekteb-i Sıbyan : 6-12 yaşlarındaki çocukların karma olarak öğretim gördükleri temel okullardır.

bb) Dâru-l Huffaz : Küçük yaşlarda hafız (Kur'anı ezberleyen) yetiştiren okullardır.

cc) Dâru-l Kurra : Sıbyan Mektepleri ve Dâru-l Huffazların da üstünde, Kur'anı hem ezberleten hem de kıraat usullerine göre talim ettiren okullardır.

(207) Hasan Cicioğlu, Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, Ankara: A.Ü.E.B.F. Yayını, 1985, s. 7.

b) Orta ve Yüksek öğretim:

aa) Medreseler : Bu eğitim kurumları kendi içinde ilk, orta ve yüksek kademelerden meydana gelir. Medreselerde İslâmi bilimlerle pozitif bilimler birlikte programlarda yer almıştır. Öğretim parasızdır. Öğrencinin yeme içme gibi ihtiyaçları da bu kurumlarca karşılanır. Medreselerde dersler müderris ve muîdler tarafından verilir, ilmiyye sınıfı buralardan yetişmektedir. Medreseler ve fonksiyonları şu şekildedir :

aaa) Genel Medreseler : İlk ve Orta kademeyi meydana getiren medreselerdir. İslâmi bilimlerle diğer bilim dalları birlikte okutulur, ihtisaslaşma sözkonusu değildir.

bbb) Tetimme Medreseleri : Bunlar ihtisas medreselerinde okuyacak öğrencileri hazırlayan lise muadili kurumlardır.

ccc) İhtisas Medreseleri : Bu medreseler, çeşitli dallarda uzmanlık eğitimi yapan kurumlardır.

Belirtilen dönemde, Osmanlı toplumunda bu eğitim-öğretim kurumları yanında; Yeniçeri ve Acemioglanlar Ocaklarından oluşan askeri eğitim kurumları, yöneticilerin yetiştirildiği Şehzâdegân ve Enderûn Mektepleri, Mesleki eğitimin yapıldığı Ahî Teşkilatları, yaygın eğitim faaliyetlerinin yapıldığı Tekke, Cami ve kütüphaneler mevcuttur (208).

Tanzimatın ilanından sonra kültür işlerinde ve öğretim metodlarında kendini hissettiren batılılaşma temayülü sonunda, Osmanlı toplumunda tek ilim ve öğretim müessesesi olan medrese kendi haline bırakılarak, onun yanında batılı bir kurum olarak mektep kurulunca bu yeni kurumla birlikte din eğitim-öğretimi problemi de kendiliğinden ortaya çıkmıştır (209).

Osmanlıda orta dereceli okulların kuruluşu 1840 tarihine rastlar. Bu tarihte "Mekteb-i Maarif-i Adliye" adı ile bugünkü anlamda ilk orta dereceli okul açılmış, 1850 de ise aynı kategoriye dahil olan Dârulmaarif faaliyete geçmiştir. Bu okullarda okutulan programlarda dini eğitim; Kur'anı Kerim kıraatı, ilmihal, namaz surelerinin ezberlenmesi'nden ibarettir. 1859'da Ortaokul seviyesi üstünde kurulan Mekteb-i Mülkiyede ise, birinci sınıfla fıkıh dersi programa alınmış,

(208) Cicioğlu, a.g.e, ss. 8-12.

(209) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 12.

ikinci sınıfa din eğitimi ile ilgili ders konulmamıştır (210).

1 Eylül 1869 tarihinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre; Mekatib-i Sıbyaniye (ilkokul) de din eğitimi ile ilgili Kur'an-ı Kerim ve tecvid Mekatib-i Rüşdiye (Ortaokul) de ise, mebadi-i ulum-i diniye (temel dini bilgiler) dersleri konulmuş, buna mukabil Mekatib-i İdadiye ve Mekatib-i Sultaniye programlarına dini içerikli dersler konulmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum da, Nizamnameye göre genel anlamda dini bilgiler içeren derslerin ilk ve orta öğretim seviyesinde uygulandığını göstermektedir (211).

Sultan II. Mahmut döneminde ise okullarda görülen dini eğitimin toplam eğitim süresinin yarısını aşmayacağı prensibi ortaya konmuştur. Sultan II. Abdülhamit döneminde ise okul programlarında ulum-u diniye derslerinin yoğunlaştırıldığı, 1904 yılında ise ahlak derslerinin de programa eklendiği (212) görülmektedir. Meşrutiyetin ilanı ve Tevhid-i Tedrisatın kabulü arasında geçen 16 (onaltı) yıllık süre içerisinde istikrarlı bir eğitim politikasının tatbik edilmediği görülmektedir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kurulan sistem terkedilmiş, yerine alternatifi ikame edilememiştir.

Bu dönemde modern eğitim müesseselerinin kurulma çalışmalarının din eğitimi ile ilgili kısımlarında batıdaki modellere göre şekillendirilmek istendiği görülmektedir.

Batı ile ilişkilerin diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanlarında da artması medreselerin ıslahı fikrinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. 1909 yılında Medaris-i İslamiye Islahat Programı kabul edilmiş, buna göre, medrese öğrenim süresi 12 (oniki) yıl olarak tesbit edilmiştir. Programlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler 1910 Şubat ayında bütün medreselere teşmil edilmiştir (213). 1912 yılında Ders Vekaleti Dârulfununda Ulûm-u Aliyye-i Diniyye Şubesi ni kurarak mesleki dini eğitim sahasında akademik bir müessese meydana getirince medrese, hukuk alanı dışında muallimlik alanının da elinden alınmak üzere olduğunun farkına varmış, medreselerin bünyesinde bazı değişikliklerin yapılması gerektiğine kanaat getirilmiştir. Bunun üzerine Şeyhülislâm Mustafa

(210) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 12-13.

(211) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 12-14.

(212) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 15-16.

(213) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 16-19 - Asım Köksal, " Medreselerin Geçirdiği Safhalara Bir Bakış". **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, Sayı. 6-7 (Haziran-Temmuz 1963). ss. 39-41).

Hayri Efendi "Islah-ı Medaris Nizamnamesi" adını taşıyan bir proje hazırlatarak hükümete 1 Ekim 1913 tarihinde kabul ettirmiştir. Bu nizamname bütün İstanbul medreselerini "Daru-l Hilafetü-l Aliyye Medresesi" adı altında birleştirmiştir. Bu medrese üç kısımdan meydana gelmiştir; bu günün ortaokulu karşılığı olan "Tâlî Kısım-ı Evvel", lise muadili olan "Tâlî Kısım-ı Sâni" ve üniversite karşılığı olan "Âlî Kısım". Her kısmın öğretim süresi dört yıldır. Tâlî sınıfların programında İslâmi ilimlerle beraber, müsbet ilimler ve yabancı dil (İngilizce, Almanca, Fransızca veya Rusça'dan biri) yer almakta, Âli kısımda ise; tefsir, hadis, usul-u hadis, fıkıh, usul-u fıkıh, kelam, arap edebiyatı vb. dersler okutulmaktadır. Ayrıca, Âli kısım mezunlarının devam edebileceği lisansüstü seviyede eğitim veren iki yıl süreli "Medresetü-l Mütahassısîn" kurulmuş, bu medresede; tefsir ve hadis, fıkıh, kelam-felsefe ve tasavvuf kısımlarından ibaret üç şube oluşturulmuştur. İstanbul dışındaki medreseler ise, "Taşra Medreseleri" adı altında 5 (beş) yıl süreli olmak üzere birleştirilmiştir. Aynı nizamname doğrultusunda vaaz hizmetlerini yürütmek üzere vaiz yetiştiren Eğitim süresi üç yıl olan "Medresetü-l Vaizin" açılmıştır.

İmam ve Hatip yetiştirmek maksadıyla 1913 yılında "Medresetü-l Eimme Ve-l Huteba" (İmamlar ve Hatipler Medresesi) kurulmuştur. "Medresetü-l Vaizîn" ve Medresetü-l Eimme Ve-l Hutebâ"nın ömürleri kısa olmuş, bu iki medrese birleştirilerek "Medresetü-l İrşad" adını almışlardır. Bu medresede; "Vaizler Şubesi"nin eğitim süresi üç yıl, "Hatipler ve İmamlar Şubesi"nin eğitim süresi iki yıldır (214). Bugünkü İmam-Hatip Liselerine mesnet teşkil etmiş olan kurumun ders programları şöyledir.

a) Vaizler Şubesi Programı : "Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Usul-u Fıkıh, Ferai, Ahkam-ı Evkaf, Mesahib-i İslamiyye ve Turuk-u Aliyye, Edyan, İlm-i Ahlak, Siyer-i Nebi ve Tarih-i İslam, Edebiyat-ı Türkiye ve İnşa, Edebiyat-ı Farisiye, Tarih-i Felsefe, İlm-i İctima, Hıfzussıhha, Hitabet ve Meviza".

b) Hatipler ve İmamlar Şubesi programı : "Tertil-i Kur'an-ı Kerim, Fıkıh, Tevhid, Hadis, Bazı Suver-i Şerife Tefsiri, Hitabet, Malumat-ı Kanuniye, Usul-i İnşa, Musiki" (215).

(214) Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. I, İstanbul, Eser Matbaası 1977, s. 11 - Nesimi Yazıcı, " II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Din Görevlisi Yetiştiren Kurumlar Üzerine Bazı Gözlemler", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993, ss. 91-97.

(215) Ergin, a.g.e., C. I, s. 140. - Köksal, a.g.m., s. 43.

Bütün medreseler gibi "Medresetü-l İrşad" da 1924 yılına kadar faaliyet gösterebilmiştir. Bu tarihte Tevhid-i Tedrisat Kanunun kabulü ile Nizamiye Medresesinin kuruluş tarihi olan 1067 tarihinden 1924 yılına kadar 856 yıl 6 ay yaşadıktan sonra medreseler tarihe malolmuştur (216). Bunun üzerine ilgili Kanun gereği açılan "İmam ve Hatip Mektepleri", "Medresetü-l İrşad" ve "Taşra Medreseleri"nin vazifelerini üstlenmiştir.

2) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü

a) Tevhid-i Tedrisat Kanununun Çıkarılış Nedenleri

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi bir takım kanunları peşpeşe kabul etmiştir. Bunlardan bir tanesi de, değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği (*) T.C. Anayasaları tarafından ifade edilen ve İnkılap Kanunları'nın ilki olarak zikredilen 3 Mart 1340 (1924) tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunudur.

Tevhid-i Tedrisat Kanun teklif sahipleri Saruhan mebusu Vasıf Bey ve arkadaşları gerekçe olarak şunları söylemiştir:

"Bir devletin irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde, milletin fikir ve his itibariyle vahdetini temin etmek için tevhid-i tedrisat en doğru, en ilmî, en asrî ve her yerde fevâid ve muhassenatı görmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hatt-ı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriyye devrinde, Saltanat-ı Münderise-i Osmaniye, tevhid-i tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilakis bu hususta bir ikilik bile vucuda gelmiştir. Bu ikilik, vahdet-i terbiye ve tedris nokta-i nazarından birçok muzır neticeler tevliid etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye, bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdet-i his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliye muhildir.

Teklif-i Kanunumuzun kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki bilumum irfan müessesatının merci-i yeganesi Maarif Vekaleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekatipde bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mes'ul ve irfaniyatımızı vahdet-i his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekaleti müsbet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifin bu gün der-akap ve müstacelen müzakeresi ile kanuniyet kesbetmesini Hey'et-i Celile-

(216) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 21.- Dinçer, a.g.e, s. 19.

(*) Bkz. 1961 Anayasası Madde: 153, 1982 Anayasası Madde: 174.

den rica ederiz" (217).

Kannun kabulundan önce 3 Şubat 1923'te Atatürk; "Milletimizin, memleketimizin dârü-l irfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır" (218) diyerek konuya işaret etmiştir. 1 Mart 1923'te Meclis açış konuşmasında ise şöyle söylemiştir: "Evlad-ı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulûm ve funûn vardır. Âli meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derece-i tahsile kadar terbiye ve tedriste vahdet, hey'et-i ictimâiyyemizin terakki ve teâlisi nokta-i nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'îye Vekaletiyle Maarif Vekaletinin bu hususta tevhid-i fikir ve mesâi eylemesi temenniye şâyandır" (219).

Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulünden iki gün önce, 1 Mart 1924'de Meclis açış konuşmasında Atatürk; "Milletin ârâ-yı umumiyyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin, bila ifâte-i ân, tathbiki lüzumunu müşahade ediyoruz. Bu yolda taahhurun zararları ve bu yolda tehalükün ciddi ve derin semereleri, seri kararınıza vesile-i tecelli olmalıdır" (220) diyerek konuya verdiği önem ve âciliyeti ortaya koymuştur. Tevhid-i Tedrisat öncesi eğitim sistemi bazılarına göre üçlü (mektep-medrese, Tanzimat okulları, yabancı dilde eğitim yapan-azınlık okulları) bir yapıya (221) bazılarına göre ikili [mektep (laik), Medrese(Dini)] (222) bir yapıya sahiptir. Bazılarına göre ise; Tevhid-i Tedrisattan önce yapıyan çalışmalarda değişik amaçlı olsalar da mektep-medrese arasında müfredat yakınlığı ve zihniyet birliği sağlanmak suretiyle tedrisatta tevhid sağlanmıştı (223).

Bütün bu değerlendirmeler bir tarafa, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Saruhan mebusu Vasıf Bey ve 60 arkadaşının 2 Mart 1924 tarihinde Meclis'e verdiği teklifin ertesi günü, 3 Mart 1340 (1924) tarihinde, ilgili encümenlere gönderilmeden ve üzerinde tartışma dahi yapılmadan kabul edilmiştir (224).

(217) Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*; İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, ss. 22-23 Ergin, a.g.e., C. V, ss. 1740-1741.

(218) Ergin, a.g.e., C. V, s. 1736.

(219) Ergin a.g.e., C. V. s. 1736.

(220) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 24.

(221) Zekai Baloğlu, *Türkiye'de Eğitim*, TÜSİAD, İstanbul: 1990, s. 6.

(222) Yücel, a.g.e., s. 23.

(223) Cahid Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993, ss. 13-14.

(224) Ergin, a.g.e, C. V. ss. 1735-1742. -Mehmet Bulut, I ve II. T.B.M.M.'de Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Dini Yayın Konularında Yapılan Meclis Müzakereleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: ss. 104-147.

b) Tevid-i Tedrisat Kanunu ve Hakkında Yapılan Yorumlar

aa) Tevhid-i Tedrisat Kanunu

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen ve Türkiye Cumhuriyeti eğitiminde önemli değişikliklerin yapılmasına dayanak teşkil eden bu kanun şu maddelerden ibarettir (225):

Madde 1 : Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur.

Madde 2 : Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 : Şer'iye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve madarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 : Maarif Vekaleti, yüksek diniyat mütahassısları yetiştirmek üzere Dârülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hîdemat-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.

Madde 5 : Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisat-ı umumiye ile müşteğil olup şimdiye kadar Müdafaa-i milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan Dârüleytamlar, bütçeleri ve hey'et-i ta'limiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan hey'et-i ta'limiyelerin cihet-i irtibatları atiyen ait olduğu Vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nisbetlerini muhafaza edecektir.

(Ek: 22.4.1341-637/1md.) Mekteb-i Harbiyeye menşe teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadroları ile Müdafaa-i Milliye Vekaletine devrolunmuştur.

Madde 6 : İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 7 : İşbu kanunun icray-ı ahkamına İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

bb) Tevhid-i Tedrisat Kanunu Hakkında Yapılan Yorumlar

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen ve medreseleri tarihin derinliklerine iten Tevhid-i Tedrisat Kanunu muhtelif kişilerce değişik şekillerde yorumlanmıştır. Sonraki yıllarda Türk Maarifinde Vekil (Bakan)lık yapan Hasan Âli YÜCEL'e göre bu kanun, tamamıyla dini bir maarif teşkilatı olan medreseyi kaldırıp Türk Maarifine lâik ve dünyevi bir mahiyet kazandırmaktadır (226). Kanun hakkında yapılan yorumlardan bazıları özetle şunlardır :

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, din öğretimi ve eğitimi ilga etmek amacı ile değil, tam tersine din öğretim ve eğitimi genel eğitim sistemi içinde ele almak ve onunla birleştirip bütünleştirmek için çıkarılmış bir kanundur (227).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Milli Eğitim Sistemimizde robot gibi tek tip insan yetiştirmeyi değil, değişik okullar açmak suretiyle farklı meslek elemanlarını yetiştirerek, farklı düşüncelere ve görüş açılarında yer verebilecek şekilde elemanlar yetiştirmeyi gerekli kılmaktadır (228).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu iki yönden önemlidir: Birincisi, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesidir. Bu yasa ile bütün eğitim ve kültür kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş ve bağlanmış, üç ayrı kanal (medrese, mektep ve yabancı dilde eğitim gören okullar) hemen birleştirilmiştir. Birinciler kapatılmış, ikinciler geliştirilmiş, üçüncüler ise Bakanlığın denetim ve gözetimi altına alınmıştır. Böylece temel eğitim çağından itibaren birbirine kapalı, üç ayrı nesil yetiştiren üçayrın eğitim kanalı, sosyal mobilitayı engelleyen dikey eğitim kuruluşları birleştirilmiş ve eğitim sistemi demokratikleştirilmiştir. Kanunun ikinci önemli yönü ise, eğitim alanında lâikliğin eyleme dönüştürülmesidir. Kanun gereği, eğitim alanında laikliğin temel ilkesi din görevlisi yetiştirme ve din eğitimi verme görevini Bakanlığın yetki ve sorumluluğundan birleştirmektir (229).

Hasan Ali YÜCEL'e göre; Tevhid-i Tedrisat, maziye bağlanan düşünüş tarzının yıkılıp, modern kültürün kurulması hareketidir (230).

(226) Yücel, a.g.e., s. 23.

(227) Hüseyin Atay, "Türkiye I. Din Eğitimi Semineri Açış konuşması" Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, (23-25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını s. 1-2 (ty).

(228) Mustafa Öcal, **İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994, s. 28.

(229) Baloğlu, a.g.e., ss. 6-7.

(230) Yücel, a.g.e., ss. 23-24.

Eski Milli Eğitim Bakanlarından Profesör Fehmi YAVUZ'a göre ise, 3 Mart 1924'de çıkarılan 429, 430, 431 sayılı "üç devrim kanunu" Dinin Türk toplumu üzerindeki kontrolünü önlemek amacıyla çıkarılmıştır (231).

Tevhid-i Tedrisat Kanununun din eğitimi engellemek maksadıyla çıkarıldığını söyleyenlere cevap mahiyetinde 1925 senesinde Muallimler Birliği'nde yaptığı konuşmasında dönemin Başvekili İsmet İNÖNÜ şöyle demiştir : "Evvela Tevhid-i Tedrisatın bazılarınca sû-i tefsir ve telakki edildiğini gördük. Bu işin müteşebbisleri ile makkıplerinin, elbette yeknazarda dinsizlik ithamına maruz kalacakları tabii idi. Tevhid-i Tedrisatı düşündüğümüz zaman, bunun avam-firibâne iğfalata vesile yapılacağını tahmin etmiyor değildik. Bizim için bunların hepsi malum idi. Kapanan bazı müesseselerin hiç olmazsa harfleri ve harekeleri tanıtmak gibi faidesi vardı, şeklinde nazariyeler ileri sürüleceğini, Tevid-i Tedrisatla bir takım müesseeri kapatmak yerine onları ıslah etmek daha faydalıdır gibi fikirler ortaya atılacağını, bu gibi itirazların ne gibi netayici olacağını hep biliyorduk. Fakat, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararını verdi. Tedricen varılacak gayeleri ta'cil etmek inkılap yapmaktır... Yaptığımız işi dine münafi görmek, yapılan işi görmemektir. Biz şu kanaatteyiz ki yapılan işin dinsizlikle hiç bir münasebeti yoktur... On sene sonra bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar, yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklere ki, müslümanlığın asıl en temiz, en hakiki şekli bizde tecelli etmiştir. O fiili tecelliye kadar biz bu hakikatı kanunen, cebren, inkılapla telkin ve onu tatbik edeceğiz... Hedefe varmak için her cahilane itiraz ve teşebbüs bertaraf edilecektir." (232).

Üzerinde şimdiye kadar pek çok tartışmaların yapıldığı Tevhid-i Tedrisat Kanunun getirdiği hükümler incelendiğinde; din eğitimi yapacak olan okulların açılmasını teminat altına aldığı 4. maddede açıkça görülmektedir. Bu mektep (okul)ler Maarif Vekaletine bağlı olacaktır. Böylece ikili, kimine göre ise üçlü eğitim ortadan kalkmakta sistemde tevhid (birliktelik) temin edilmiş olmaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildiği yıllarda nasıl tartışma konusu oldu ise, uygulama neticesinde ortaya çıkan bazı gelişmeler de ilave edilmek suretiyle bu gün de tartışma konusu yapılmaktadır.

(231) Fehmi Yavuz, *Din Eğitimi ve Toplumumuz*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1969, ss. 43-44.

(232) Ergin, a.g.e. C. V, ss. 1741-1742.

3) Tevhid-i Tedrisat Kanununun Kabulü Sonrası Genel Eğitimde ve Din Eğitiminde Ortaya Çıkan Gelişmeler

Tevhid-i Tedrisat Kanunu maddeleri tetkik edildiğinde, mevcut mektep ve medreselerin kapatılması ile ilgili bir hüküm bulunmadığı, sadece Şeriye ve Evkaf Vekaleti ve hususi vakıflara bağlı olanlar da dahil olmak üzere ülke genelinde bulunan tüm eğitim kurumlarının Maarif Vekaletine bağlandığını görmek mümkündür. Ancak, Kanunda medreselerin kapatılması ile ilgili sarıh bir hüküm bulunmamasına rağmen, Tevhid-i Tedrisat Kanun teklifini hazırlayan dönemin Maarif Vekili Vasıf ÇINAR, 16 Mart 1924'te telgraf emri ile bütün medreseleri bir günde kapatmış (233) ve "Onaltı bin asker kaçağının ocağını söndürdüm. Bundan duyduğum zevk, Milli Mücadelenin o heyecanlı devirlerinde duyduğum en yüksek zevklerden daha büyüktür" (234) diyerek bu kurumlara karşı bakış açısını ortaya koymuştur. Bolu Mebusu Falih RIFKI 2 Teşrin-i evvel 1340 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yazdığı yazıda, medreselerin kapatılmasındaki rolü itibariyle Maarif Vekili Vasıf Bey (ÇINAR)'ı "kahraman" ilan etmiştir (235).

Medreseleri kapatmasından dolayı Maarif Vekili Vasıf Beyi destekleyenler olduğu gibi olaya karşı çıkanlar da vardır. Antalya Mebusu Rasih KAPLAN; "Tevhid-i Tedrisat ilgay-ı tedrisat demek değildir. Kanunun sarahati de bunu müeyyedir. Milletimizin ihtiyacını temin edecek müesseselerin idamesi zarureti vardır" (236) diyerek tepkisini ortaya koymuştur.

Medreselerin kapatılması ile ilgili olarak Halide Edip ADIVAR; "Mekteplerin esas itibariyle Hükümetin murakabesi altında olması esasını makul görmekle beraber, sırf merkeziyetçi bir zihniyete tabi tutularak, hepsinin Maarife devrinin zararlı olduğuna inanıyorum. Hele modern bir yol tutmuş olan medresenin kapatılması o zaman büyük bir hata olmuştur. Çünkü, evvela ilk vakıf mektepleri kalkmış olsaydı, din ile devleti ayırdığımız zaman, bunlar din tedrisatı yapmakta devam ederler, gene tekrar İlahiyat Fakültesi te'sisi bu atılmış temeller üzerine otururdu" (237) diyerek Maarif Vekilinin bu uygulamasını tasvip etmediğini ortaya koymuştur.

(233) Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1983, s. 231.

(234) *İslam-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, C. II, Sayı 87, s.11.

(235) a.g.e., s. 11.

(236) a.g.e., s.11.

(237) Halide Edip Adivar, *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınevi, 1955, s. 104.

Medreselerin kapatılması ile ilgili olarak; Alman müsteşrik Gotthard Jaschke (1894-1984) Almanca olarak kaleme aldığı bir makalesinde; "Resmî Türkiye Cumhuriyetinde medreselere, cahil imamlar ve kadılar yetiştiren kara kaynaklar denmektedir. Fakat şurasını unutmamak gerekir ki, hâlâ yaşamakta olan önemli din adamları, yetişmelerini medreselere borçludur" (238) cümleleriyle bir yabancı olarak olaya bakışını yansıtmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve medreselerin kapatılması ile ilgili lehte ve aleyhteki görüşler ve değerlendirmelerden örnekler ortaya koydktan sonra, din eğitimi sahasındaki gelişmelere kısaca bir göz atmakta yarar vardır. Şöyle ki;

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği, öğretim süresi 4 (dört) yıl olan birer eğitim-öğretim kurumu olarak 29 (yirmidokuz) yerde İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır (239). Bu okullar, İstanbuldaki "Medresetü-l İrşad" ve İstanbul dışındaki "Taşra medreseleri"nin yerini alırken, İstanbul Daru-l Fünunu-na bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi de "Daru-l Hilafetü-l Aliyye" medreselerinin yerini almıştır (240). Medreselerin mevcut öğrencileri bu yeni mekteplerin öğrencileri olmuşlardır. Sınıflar seviye tesbitine göre oluşturulmuş olduğundan 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanununa binaen kurulmuş olan bu mektepler aynı yıl mezun vermişlerdir (241). Bu mekteplerin sayısı çeşitli nedenlerden dolayı, bazı yörelerde yenilerinin de açılmış olmasına rağmen, 1924-1925 öğretim yılında sayıları 26 (yirmialtı) ya, 1925-1926 öğretim yılında 20 (yirmi)ye inmiş, 1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstanbul İmam ve Hatip Mektepleri dışındakiler kapatılmış, 1929-1930 öğretim yılında bunlar da kapatılmıştır (242). Daru-l Fünunda açılmış olan ilahiyat Fakültesi de 1933 yılında kapatılmıştır. Ayrıca; 1924 te liselerin , 1927'de ortaokulların, 1931'de muallim mekteplerinin programlarından "Din Bilgisi" dersleri çıkarılmıştır (243). Bundan sonra, yedi yerde on ay süreli olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 1948 yılında açılan "İmam-Hatip Kursları"na kadar din eğitim ve öğretimi yapılmamıştır. 1946 da çok partili siyasi hayata geçildikten sonra, halkın talep ve tep-

(238) Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlık* (Terc. Hayrullah Örs), Ankara: Bilgi Yayınları, 1972, ss. 74-75.

(239) Jaschke, a.g.e, ss. 74-75 - Dinçer, a.g.e, s. 32. - Hayıt, a.g.m., s. 117.

(240) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 25.

(241) Öcal, a.g.e, s. 32. - Suat Cebeci, "Türkiye'de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi", *Diyanet Dergisi*, C. 26, Sayı. 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1990), ss. 31-32.

(242) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 25. - Dinçer, a.g.e, ss. 32-33. - Jaschke, a.g.e, ss. 74-75.

(243) Küçük-Öcal, a.g.e, ss. 15-16.

kileri sonrası açılan "İmam-Hatip Kursları'ndan sonra 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı "İlahiyat Fakültesi" açılmış, aynı yıl ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına ihtiyari "Din dersleri" konulmuştur (244). Bundan sonra; 1951-1952 öğretim yılında İmam-Hatip Okulları 7 (yedi) yerde 7 (yedi) yıllık olarak eğitim-öğretime açılmış, bu okulların sayısı 1960'da 19 (ondokuz)a, 1970'te 72 (yetmiş iki)ye, 1980'de 374 (üçyüzyetmişdört)e, 1990'da (1989-1990 öğretim yılı için) 384 (üçyüz seksen dört)e bu gün ise şubeler ve aynı müdürlük içinde faaliyet gösterenler hariç 400 (dört yüz) e ulaşmıştır (245).

Din bilksi dersleri ise 1956'da Ortaokullara, 1967'de liselere isteğe bağlı (ihtiyarî) olarak konulmuş, 1975 yılında bütün ilk ve ortadereceli okullara "Ahlâk dersleri" konulmuştur (246). Daha sonra 1982 Anayasası 24. maddesi hükmünce bu iki ders, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" adı altında birleştirilmiş ve ilk ve ortadereceli okullarda (ilkokul 1-2-3 sınıflar hariç) mecburi ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

B) TC. Anayasaları

1) 1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu)'nda Din Eğitim ve Öğretimi

T.B.M.M. Hükümeti, 20 Ocak 1921 tarih ve 85 sayılı kanunla yeni bir Anayasa kabul etmiştir. Bu yeni Anayasa 23 madde ve 1 madde-i münferideden ibarettir. Yasama ve yürütme kuvveti Meclise verilmiştir. Ancak; Meclis, içinden seçtiği mebuslara yürütme yetkisini devredebilecektir. Bu Anayasa yürürlükte iken İstiklal Savaşı kazanılmış, 29 Ekim 1923 tarih ve 364 sayılı kanunla, 1921 Anayasasının 1, 2, 4, 10, 11, 12. maddeleri tadil edilip Cumhuriyet ilan edilmiş, Cumhuriyetin ilanından sonra ise 20 Nisan 1924 tarihinde 491 no'lu kanunla, Türkiye Cumhuriyetinin esasta ilk Anayasası denilebilecek "Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu" kabul edilmiştir (247).

(244) Halil Hayıt, "Hz. Peygamberin ilme Verdiği Önem ve İmam Hatip Liseleri", **M.E.B. Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 37, (Kasım-Aralık 1992), s. 20.

(245) Hayıt, **a.g.e.**, s. 20.- **M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi**, ss. 12-49.

(246) Küçük -Öcal, **a.g.e.**, ss. 19-20.

(247) Yalçın, **a.g.e.**, s. 13. - Yılmaz Altuğ, **Türk Devrim Tarihi Dersleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1980, ss. 118-123.

Cumhuriyet döneminin bu ilk Anayasa metninde din, vicdan ve bununla ilgili olarak getirdiği kaideler 1961 Anayasasının yürürlüğe konduğu ana kadar işlerlikte tutulmuştur. 1924 Anayasasının 68, 69, 70, 75 ve 80. maddeleri bu çeşit hürriyetleri tanzim eder niteliktedir (248).

1924 Anayasası 75. maddesi (10 Kânun-u evvel 1937 tarih ve 3115 sayılı kanunla değişik) ne göre : "Hiçbir kimse mensub olduğu felsefi ictihad, din ve mezhepten dolayı muaheze edilemez. Asayiş ve umûmi muaşeret adabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dini ayinler yapılması serbesttir" denilerek din hürriyeti Anayasa'nın teminatı altına alınmıştır. 80. madde ise eğitim hürriyeti ve dolayısıyla din eğitimi hürriyeti ile ilgilidir. Buna göre" Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir."

Bu madde (80. madde) Tevhid-i Tedrisat Kanunu için hukuki bir dayanak mahiyetindedir.

20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu yerine, anlam ve kavramda değişiklik yapılmaksızın sadece Türkçeleştirilmiş şekli olan 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı Anayasa kabul edilmiş ve 24 Aralık 1952 tarih ve 5997 sayılı "491 sayılı Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu'nun Tekrar Mer'iiyyete Konulması Hakkında Kanun" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine, 4695 sayılı kanunun kabulüne kadar yürürlükte bulunan değişiklikleriyle birlikte tekrar, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı "Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu" yürürlüğe konulmuştur (249).

1924-1961 yılları arasında yürürlükte bulunan bu Anayasalar Ülkemizde o tarihlerde din, vicdan ve düşünce hürriyetini tanzim etme yolunda yürürlüğe konulmuş hukuk kaynaklarıdır. 1961 yılına gelene kadar Anayasal düzenimiz din eğitimi alanında ülkemizde yeni müesselerin Devlet eliyle topluma kazandırılmasında başlıca rol oynamıştır.

2) 1961 Anayasası'nda Din Eğitim ve Öğretimi

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra hazırlanan ve 9 Temmuz 1961

(248) Salih Tuğ, "Türkiye'de Din Eğitiminin Sosyal ve Hukuki Bazı Dayanakları", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty). s. 179.

(249) Yalçın, a.g.e, s. 46.

günü halkoyuna sunulup % 61.5 "Evet" oyu ile kabul edilmiş olan 1961 Anayasasında, eğitim-öğretimi tanzim eden muhtelif maddeler mevcuttur. Bunlardan eğitim ve öğretim ile doğrudan alakalı 50. maddenin ilk fıkrasında: "Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, Devletin başta gelen ödevlerindendir" denilerek eğitim-öğretim hürriyeti Devlet güvencesine alınmaktadır. 10. maddenin ikinci fıkrasında ise; "Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar", 14. maddenin birinci fıkrasında ise ;"Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir" denilmek suretiyle dolaylı olarak da olsa din eğitim ve öğretim hürriyet ve güvencesi getirmektedir.

Eğitim ve öğrenim ihtiyaçlarından biri de şüphesiz din eğitim ve öğrenimidir. İnsanın maddi ve bilhassa manevi varlığının gelişmesinde dinin ve din eğitiminin önemli bir yeri olduğunu inkar etmek de mümkün değildir (250).

Din eğitimini dolaylı olarak ilgilendiren maddeler dışında, 1961 Anayasasında konu ile ilgili en önemli madde olarak 19. maddeyi görmek mümkündür. 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiş olan bu madde de : "Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır" ifadesiyle din eğitim ve öğretiminin genel çerçevesi çizilmiştir. Dini eğitim konusunda 1961 Anayasası, Devleti yükümlü kılmış ve öğrenimini ihtiyari saymıştır. Yalnızca bunu düzenlemeyi yürütme erkine bırakmıştır. Kanun burada iki sınırlama yapmıştır. Birinci sınırlama Anayasanın 19/4 maddesinde yer alır. Buna göre; dini eğitim ve öğretim kişilerin kendi isteklerine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır. Dolayısıyla yasama ve yürütme organı hiçbir kimseyi dini eğitime zorlayamaz". İkinci sınırlama Anayasanın 21. maddesine göre yapılmaktadır. Bu maddenin 2. fıkrası "eğitim ve öğrenimin Devletin gözetim ve denetimi altında serbest olduğunu" kaydettikten sonra, 4. fıkra, "çağdaş bilim ve eğitim ilkelerine aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz" denilmektedir (251). Bu hüküm ise Tevhid-i Tedrisat öncesi sistemine dönülemeyeceği anlamını da içermektedir.

(250) Ahmet Gürtaş, *Atatürk ve Din Eğitimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 1982, s. 84.

(251) Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi* Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayını, 1975, s. 286.

Sonuçta, din eğitimi ile ilgili olarak 1961 Anayasası hakkında şunlar söylenebilir. Din eğitimi alanında "isteğe bağlılık" ilkesi getirmiş olan bu Anayasaya din eğitiminin aykırı olduğu söylenemeyeceği gibi, bilakis 1961 Anayasasının din eğitimi teminat altına almış olduğu söylenebilir. Bu Anayasanın yürürlükte kaldığı müddetçe "İmam-Hatip Okulu/Lise"lerinin ve "Din Bilgisi" derslerinin aleyhinde Anayasadan kaynaklanan bir gelişme görülmemiştir.

3) 1982 Anayasası'nda Din Eğitimi ve Öğretimi

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuş, 1961 Anayasası yerine yeni bir Anayasa tasarısı hazırlanarak 7 Kasım 1982 günü hal-koyuna sunulurak kabul edilmiştir.

1982 Anayasasının, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi ile ilgili 42. maddesinde; "Kimse eğitim ve öğrenim hakından yoksun bırakılamaz."

"...Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tesbit edilir ve düzenlenir.", "...Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz", "...Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez" denilmektedir. Bu madde ile eğitim ve öğrenim" bütün vatandaşlara sosyal bir hak olarak tanınmış, Devlette bu konuda görevler yüklenmiş ve böylece genel çerçeve çizilmiştir.

Din Eğitim ve öğretimi ile ilgili olarak TC. Anayasaları içinde en şeffaf ifade 1982 Anayasasının 24. maddesinde yer almıştır. Buna göre; "Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır" hükmünü ortaya koymakla, yeni Anayasa öncekilere göre, din eğitimi ve öğretimi konusunda iki yenilik getirmiş olmaktadır. Bunlardan birincisi; "Din kültürü ve ahlâk eğitiminin bütün ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu hale getirilmesi", ikincisi ise; "Bunların dışındaki din eğitim ve öğretimi" ifadesidir. Bu ifade, başta İmam-Hatip Liseleri olmak üzere din eğitim-öğretimi yapan kurumlara işaret etmektedir.

Şu halde 1982 Anayasası diğer eğitim konularında olduğu gibi din eğitimi konusunda da kısıtlayıcı olmamıştır. Anayasada "diğer din eğitim ve öğretimi" kurumları olarak işaret edilen İmam-Hatip Liseleri eğitim ve öğretim faaliyetlerine 1982 Anayasasının kabulünden sonra da sayıları artarak devam edegelmişlerdir. 1982 Anayasasının getirdiği "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu ders oluşu" tartışma konusu olmuş ve halen de çeşitli platformlarda tartışılmaktadır.

C) Milli Eğitim Temel Kanunu

Hukuk Devleti anlayışı içinde ve 1961 Anayasası doğrultusunda çıkarılan kanunlardan biri de "Milli Eğitim Temel Kanunu"dur. Kanun, din eğitim ve öğretimine vermiş olduğu şekil bakımından da ayrıca önem taşımaktadır. 16.4.1973 tarih ve 1739 sayılı kanunun, 1982 Anayasası da gözönüne alınarak 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunla bazı maddelerinde değişiklikler yapılmıştır (252).

Türk Milli Eğitiminin Amaçları Şu Şekilde belirlenmiştir (253):

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini;

a) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

b) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

(252) Resmi Gazete, S. 18081 (18.6.1983).

(253) M.E.G.S.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları, Ankara, M.E.B. Yayını, 1985, ss. 1-12.

c) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın, yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmak olarak belirlenmiştir.

3. Maddede ise; Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları (*) genel amaçlara ve temel ilkelere uygun olarak tesbit edilir, denilmektedir.

Kanunun ikinci bölümünde yer alan "Türk Milli Eğitimi'nin Temel İlkeleri" başlığı altında ele alınan;

4. Maddede, Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz,

5. Maddede, Milli Eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir,

8. Maddede, eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır,

(*) **İmam-Hatip Okul/ Lisesi'nin Özel Amaçları :**

A) Milli Eğitim Bakanlığınca açılan, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan İmam-Hatip Liselerinin amaçları ; imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli en az lise seviyesinde genel ve mesleki öğrenim görmüş elemanlar yetiştirmektir.

B) İmam-Hatip Liseleri eğitim ve öğretim çalışmalarında din görevlisi adaylarını;

a) Anayasa nizamına bağlı, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını benimsemiş ve bunları uygulamaya hazır,

b) Millî ahlakın icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren ve millî bünyemize zararlı akımlar karşısında uyanık,

c) Dinin ve alakının gereklerine inanarak yaşayıp yerine getirir birer aydın,

ç) İlmi görüş ve anlayış kazanmış, bilgilerini mesleki alanda kullanma yollarını öğrenmiş,

d) Çalışkan, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,

e) Toplum kalkınmasında çevresine kültürel, ekonomik ve sosyal yönden katkıda bulunan,

f) Yaşayışı ve çevresine tesiri bakımdan örnek tutulmaya layık,

g) Programla müfredatı tesbit edilen bilgi, maharet ve kültürü kazanmış,

h) İnsanlığı, insanları seven ve anlayan, davranışlarında her şeyden önce eğitici olduğu şuuruna sahip, bence ve karakterce sağlam, güvenilir birer meslek adamı olarak yetiştirmekte görevlidir.

Bkz: MEGSB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları, Ankara 1985, Sh: 11-12 ve MEB İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği Ankara 1972, sh: 7-8.

10. Maddede, Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde, Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk Milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir,

11. Maddede, güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim ve öğretim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karıştırılmasına hiç bir şekilde meydan verilmez,

12 Maddede, Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi, ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır,

31. Maddede ise, lise veya dengi okullar bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yükseköğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yükseköğretim Kurulu tarafından tesbit edilir, denilmektedir.

Kanunun araştırma konusu ile ilgili en önemli maddesi 32. maddedir. Buna göre;

"İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır" (254).

En temel dayanağı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Anayasa olan İmam-Hatip Liseleri, Milli Eğitim Temel Kanunu ile kendisine sağlam bir dayanak daha bul-

muştur. Kanunun İmam-Hatip Liseleri için getirmiş olduğu yenilikler şunlardır:

1) Kanun, kabulü öncesi adı "İmam-Hatip Okulu" olan bu müesseselerin ismini "İmam-Hatip Lisesi" olarak değiştirmiştir.

2) Kanun bu öğretim kurumlarını; "hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı" bir statüye kavuşturmuştur. Kanunun kabulü öncesi ismi İmam-Hatip Okulu olan bu okullar; "öğrencilerini hem mesleğe hem de kendi alanlarında yüksek öğrenime" (256) hazırlayıcı bir statüye sahiptiler.

Kanunun kabulü ile İmam-Hatip Liselerinin önündeki sadece "kendi alanlarında yüksek öğrenim yapabilme" kısıtlaması da kalkmıştır.

Direkt olarak 32. madde ve dolaylı olarak da yukarıda sözkonsu yapılan diğer maddeleriyle İmam-Hatip Liselerine hukuki dayanak teşkil eden Milli Eğitim Temel Kanunu yanında; ayrı bir hukuki dayanak olarak da; 13.12.1983 tarih ve 179 no'lu (8.6.1984) tarih ve 208 no'lu K.H.K ile değişik) (257) "Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"nin "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü" başlıklı 14. maddesini de ele almak gerekir. Buna göre; "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Ortaokulu ile Liselerinin eğitim ve öğretim ile ilgili bütün görev ve hizmetlerini yürütmekle görevlidir" (258) denilmek suretiyle, İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olarak Bakanlık bünyesinde bir genel müdürlüğün var olduğundan bahsedilerek İmam-Hatip Liselerinin yasal konumu ortaya konulmaktadır.

D) 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

1961 Anayasası 154. maddesinde; "Genel idare içinde yeralan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir" hükmü getirilmiş, buna dayanılarak, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" çıkarılmış ve 22.6.1965 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur.

(255) M.E.B. İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği. Ankara: 1972, s. 7.

(256) a.g. yön, s. 7.

(257) Resmi Gazete S. 18435 (18.6.1984).

(258) Öztürk. a.g.e. s. 49.

1982 Anayasası 136. maddesinde; "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir" ifadesi ile 633 sayılı kanun teyit edilmiştir.

633 sayılı kanun'un 22. maddesinin "f" ve "g" fıkralarında İmam-Hatip Lisesi mezunu istihdamı ile ilgili olarak;

"Kadrolu İmam-Hatiplerin, İmam-Hatip Okulu II. devresini bitirmiş olmaları (Bu nitelikte istekli bulunmadığı takdirde İmam-Hatip Okulları I. devresini bitirenler de atanabilir), müezzin-kayyımların ilkokul ve Kur'an kursunu bitirmiş olmaları) ve Kur'an kursu öğretmenliği için, İlahiyat Fakültesi, İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Lisesi II. devre mezunu olanlar (Bu nitelikte istekli bulunmadığı takdirde, İmam-Hatip Lisesi I. devre mezunu olanlar, bunlar da bulunmazsa ilkokul mezunu olanlar atanabilirler. Hafızlık tercih sebebidir" (259) şartları getirilmekte ayrıca; Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği (260) nin 9. maddesinde sınava gireceklerde aranan genel şartlar sayıldıktan sonra, özel şartlar bölümünün 2. maddesinde; "İmam-hatip ve Kur'an kursu öğreticisi olacakların İmam-Hatip Lisesini (veya İmam-Hatip Okulu 1. devresini) bitirmiş olmaları" şartı getirilmektedir (261).

633 sayılı kanun, 1982 ve 2088 sayılı kanunlarla iki defa ta'dil edilmiştir (262). Bu ta'dilatlarda "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği" (263) nin 2. maddesi Milli Eğitim Temel Kanunu 32. maddesi doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, "Kur'an kursu öğreticisi, İmam-Hatip ve genel idare hizmetleri sınıfında memur olacakların İmam-Hatip Lisesini bitirmiş veya dini yüksek öğrenim görmüş olmaları" şartı getirilmekte ve 633 sayılı kanun çerçevesinde İmam-Hatip Liselerinin istihdam alanı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı gösterilmektedir.

Böylece Anayasal bir kuruluş olan ve 633 sayılı kanun çerçevesinde faali-

(259) Ahmet Uzunoğlu, *Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı*, Ankara: Nalbantoğlu Matbaası, 1980, s. 30.

(260) *Resmî Gazete*, S. 16431 (11.10.1978).

(261) Uzunoğlu, *a.g.e.*, ss. 324-325.

(262) İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığının Tarihçesi, "Diyanet-Aylık Dergi, Sayı: 41 (Mayıs 1984) ss. 17-21.

(263) *Resmî Gazete*, S. 21511 (1.3.1993).

yetlerine devam eden Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam-Hatip Liseleri için yasal bir dayanak oluşturmaktadır.

E) Devlet Memurları Kanunu

Devlet Memurları Kanununun 36/VI. maddesinde, "Din hizmetleri sınıfı, özel kanunlara göre çeşitli derecelerde eğitim görmüş ve dini görev yapan memurları kapsar" denilmektedir. Aynı Kanuna göre İmam-Hatip Lisesi mezunlarının ilk defa memuriyete 12. derecenin 3. kademesinden atanacakları belirtilmektedir. Bunun dışındaki lise ve dengi mesleki ve teknik öğrenimi bitirenlerin 12. derecenin 2. kademesi ile memuriyete atanabilecekleri adı geçen kanunda ifade edilmektedir (264).

İmam-Hatip Lisesi mezunlarının atanabilecekleri memuriyet sınıfı ve kadro derecelerini ortaya koyan Devlet Memurları Kanunu, bu eğitim kurumları için yasal bir dayanak teşkil etmektedir.

F) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Türkiye Cumhuriyeti diğer pek çok ülkeler gibi bazı uluslararası sözleşmelere imza koymuş, uluslararası düzeyde bazı sorumluluklar üstlenmiştir. Bunların bir tanesi de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir (265). 10 Aralık 1948 tarihli bu uluslararası yasa, ülkemizde 27 Mayıs 1949 'da yürürlüğe konulmuştur. (*)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin; din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve din eğitimi hürriyeti ile ilgili maddelerinde ;

– "Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler" (Madde1),

(264) 14.7.1985 tarih ve 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu", Resmi Gazete, S. 12056 (23.7.1985).

(265) Resmi Gazete, S. 7217 (25.5.1949).

(*) Beyanname Bakanlar Kurulunun 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

- "Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide milli veya ictimai menşe, servet, doğuş veya herhangi bir fark gözetilmeksizin iş bu beyannemede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir" (Madde 2),

"Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır, bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatını tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle açıklama hürriyetini gerektirir " (Madde 18),

- "Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlköğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte olmalıdır." (Madde 26/1),

- "Ana-baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihan seçmek hakkını haizdirler" (Madde 26/3).

Ülkemiz tarafından da onaylanmış olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yukarıda bahsedilen maddelerinin 1961 ve 1982 TC. Anayasa hükümlerine de yansıdığı görülmektedir. Beynamede yer alan en önemli konular; din öğretimi hürriyeti, mesleki öğretimin herkese açık tutulması, ana-babanın çocuğunun eğitiminde söz hakkı olması ve yüksek öğretimin herkese ve her kesime açık olmasıdır.

Beyannamenin 18. ve 26/1. maddeleri, din öğretimi ve mesleki öğretim hürriyetini teyit etmeleri ve güvence altına almaları bakımından, birer mesleki din eğitimi kurumu olan İmam-Hatip Liseleri için uluslararası bir yasal dayanaktır denilebilir.

G) İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme

Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilerek yürürlüğe giren bu sözleşmenin (266) dokuzuncu maddesine göre; "Her şahıs düşünme, vicdan ve din hürriyetine sahiptir. Bu hak, din veya kanaat değiştirme hürriyetini ve alenen veya

hususî tarzda ibadet ve ayin veya öğretimini yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini veya kanaatini ızhar eylemek hürriyetini tazammun eder." denilmektedir.

Bu madde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. maddesinin tekrarı mahiyetindedir.

Ayrıca burada, İslâm Konseyi'nin 19 Eylül 1981 tarihinde; Genel Sekreter Salim AZZAM imzasıyla "İslâmda İnsan Hakları Beyannamesi"(267) adlı Arapça, İngilizce ve Fransızca olarak neşredilmiş bulunan, bildirisinden bahsetmek uygun olacaktır. Bu beyannamenin "Terbiye Hakkı" başlıklı 321. maddesinde;

a) İyilik ve güzel muamale, babaların çocukları üzerinde bir hakkı olduğu gibi, güzel bir terbiye de, çocukların babaları üzerinde sahip oldukları bir hak-
dır,

b) Eğitim, toplumun bütün fertlerinin hakkıdır. İlim talep etmek ise, erkek ve kadın herkese eşit olarak vacibdir,

c) Toplumun, her ferde eğitim görüp aydınlanması için eşit ve denk bir fırsatı vermesi icabeder. Her fert, kendi kabiliyeti ve meyline uygun olan eğitimi seçmekte serbesttir, denilmektedir.

İslâm Konferansı Genel Sekreterliği de, "İslâmda İnsan Hakları" mevzuunda Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna 1979 yılı çalışma döneminde "Meşrû-i Vesikat-i Hukuk ve Vâcibat-il İnsaniyye fi-l İslâm" adıyla bir rapor sunmuş ve rapor büyük bir hüsn-ü kabul görmüştür (268).

H) Paris Yasası

21 Kasım 1990 tarihinde Paris'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) toplantısında, 34 Ülke devlet ya da hükümet başkanları, "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası" nı imzalamışlardır.

Bu sözleşmeyi Türkiye Cumhuriyeti adına dönemin Cumhurbaşkanı Turgut

(267) Ahmet Akgündüz, *İslamda İnsan Hakları Beyannamesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1991, s.123.

(268) İsmail Cerrahoğlu, *Peygamberimizin Örnek Ahlakı ve İnsani Esaslar*, *Diyanet Dergisi* C. 28, sayı. 1 (Ocak-Şubat-Mart 1992), s. 41.

ÖZAL imzalamıştır. Bu uluslararası yasada demokratik ve insani haklarla ilgili şu ifadeler mevcuttur:

– "Milletlerimizin tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı, sağlamlaştırmayı ve güçlendirmeyi taahhüt ederiz. Bu çabamızda aşağıdaki hususlara sadık kalacağız:

– İnsan hakları ve temel hürriyetler, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklardır. Ve kanunlarla garanti altına alınmışlardır. Bunların korunması ve geliştirilmesi devletin başta gelen görevidir. Bunlara saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Bunlara uyulması ve tam olarak uygulanması hürriyetin, adaletin ve barışın temelidir.

– Ayırım gözetmeksizin herkesin düşünce, vicdan, din yada inanç hürriyeti-ne... hakkı olduğunu teyid ederiz" (269).

Görüldüğü gibi Paris Yasası, İnsan hakları ve temel hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesini, din ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasını hedeflemektedir. Elbetteki temel hak ve hürriyetler içinde eğitim ve öğretim hakkı başta gelenlerindendir. Din ve vicdan özgürlüğü ise yasanın teminatı altına alınmış durumdadır. Şu halde, bir mesleeki din eğitimi kurumu olan ve bu araştırmaya konu teşkil eden İmam-Hatip Liseleri için "Paris Yasası" da bir uluslararası hukuki dayanak teşkil etmektedir denilebilir.

III. BÖLÜM

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İMAM-HATİP LİSELERİNDE GÖRÜLEN GELİŞMELER

A) İmam ve Hatip Mektepleri (1924-1930)

1) İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılışı ve Ortaya Çıkan Gelişmeler

Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulünden sonra dönemin Maarif Vekili Vassıf Bey (ÇINAR)ın emriyle kapatılan medreselerin yerine yeni isimlerle eğitim-öğretim kurumları açılmıştır. Kanunun 4. maddesi gereği, Dâru-lfünûnda bir İlahiyat Fakültesi ve "İmamet ve hitabet gibi hidemât-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için" 1924 yılında (1923-1924 öğretim yılı içinde) 29 (yirmi dokuz) yerde (270) öğrenim süresi 4 yıl olan İmamve Hatip Mektepleri açılmıştır. Yeni açılan bu Okulların öğrencilerini, "Medresetü-l İrşad" ve "Taşra Medreseleri"nin öğrencileri oluşturmuştur (271). Sınıfları, bu öğrencilerden arzu edenlerin katıldıkları bir seviye tesbit sınavı sonrasında şekillendiğinden, eğitim-öğretime başladıkları 1923-1924 öğretim yılı sonunda mezun verme durumunda olmuşlardır (272). 1923-1924 öğretim yılında ilk defa 2258 (ikibinikiyüzellisekiz) öğrenci, 300 (üçyüz) civarında öğretmenle (273) eğitim-öğretime başlayan İmam ve Hatip Mektepleri sayısal yönden öğretim yıllarına göre şu şekilde değişiklikler göstermiştir :

a) 1924-1925 öğretim yılında; Edirne, Ödemiş, Hopa, Şavşat, Niğde İmam ve Hatip Mektepleri kapanmış, Artvin ve İzmir'de birer İmam ve Hatip Mektebi açılmak suretiyle sayıları 26 (yirmialtı) ya inmiştir.

b) 1925-1926 Öğretim yılında; Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin, İzmir İmam ve Hatip Mektepleri kapanmış, Of ve Akşehir İmam ve Hatip Mektepleri açılarak bu okulların sayısı 20 (yirmi) 'ye inmiştir.

(270) Jaschke, a.g.e., ss. 74-75. - M.E.B., Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 12. - Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 25.

c) 1926-1927 öğretim yılında ise: Kütahya ve İstanbul İmam ve Hatip Mektepleri hariç diğerleri kapatılmış, sadece bu ikisi kalmıştır.

d) 1927-1930 yılları arasında yalnız İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri eğitim-öğretime devam etmiş, 1929-1930 eğitim-öğretim yılında bunlar da kapatılarak (274) İmam ve Hatip Mektepleri altı yıllık faaliyetten sonra tarihe karışmıştır. Dâru-lfünûnda açılan İlahiyat Fakültesi de 1933 yılında öğrencisi olmadığı gerekçesi ile kapatılmıştır.

2) İmam ve Hatip Mekteplerinin Kapatılmasının Nedenleri

Bazı araştırmacı-yazarlara göre, İmam ve Hatip Mektepleri öğrenci bulamadığından (275), bazılarına göre ise; İmam-Hatip Mekteplerini açan zihniyetin bu okulları açarken zaten kapatmayı planladığı aslında bu okulların öğrenci bulamamak gibi bir problemi olmadığı (276) halde kapandığı/kapatıldığı ifade edilmektedir.

3 Ocak 1949 tarihinde T.B.M.M.'de, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin BANGUOĞLU, İmam ve Hatip Mekteplerinin kapanması ile ilgili olarak; "Mesleki okullar mesleğe rağbet ölçüsünde rağbet görürler, demekki rağbet görmemişlerdir" (277) demiş, buna cevaben ise Ömer Rıza DOĞRUL; "İmamlık, hatiblik ve din alimliği bu memlekette en yüksek hürmet ve itibar gören, en şerefli meslekler arasındadır. Fakat bu meslek, her meslek gibi vaktiyle geniş bir ilerleme ve parlak bir istikbal vadettiği halde, bu gün böyle bir şey vadetmekten uzak kalmış ve ona bu günkü şartlara göre istikbal vadeden bir terakki temin olunmamıştır. Mesleğin gördüğü rağbetsizlik muhakkakki bu yüzdendir. Çünkü bu gün bu meslek, yalnız külfet yüklenmekte ve hiçbir nimet vadetmemektedir" (278) demek suretiyle yönetimin bu konudaki politikasının yetersiz ve tutarsızlığına işaret etmiştir.

İmam ve Hatip Mekteplerinin kapanması/kapatılmasının nedenlerinden

(271) Parmaksızoğlu. a.g.e., s. 25 - Cebeci a.g.e., ss. 31-32.

(272) Mustafa Öcal. İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, İstanbul: Ensar Neşriyat. 1994, s. 32.

(273) Jaschke. a.g.e., ss. 74-75.

(274) Dinçer. a.g.e., ss. 32-33. - Ayas. a.g.e., s. 221. - Ertan-Küçük. a.g.e., ss. 24-26.

(275) Ergin. a.g.e., C. V, s. 1742.

(276) Mustafa Öcal. "Kütahya İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler". Diyanet Dergisi, C. 27. Sayı:4 (Ekim-Kasım-Aralık 1991), ss. 125-146.

(277) Selamet Mecmuası, C. III, Sayı: 70 (19 Ocak 1949), ss. 2-12.

(278) Selamet Mecmuası, C. III, Sayı: 71 (26 Ocak 1949), s. 2.

başlıcaları maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

a) Mezunlarının iş sahasının olmayışı; çünkü 21 Ocak 1926 tarihinde yayınlanan bir tamimle "ikinci derecedeki din görevliliği kadroları" kaldırılmış, 15.12.1927 tarih ve 846 sayılı "Şûray-ı Devlet" (Danıştay) kararı ile din görevliliği "memurîn" sınıfından çıkarılmış, maaş ödemeleri durdurulmuştur (279).

b) Bu okullar 4 yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuş, lise kısımları açılmış, bu nedenle Dâru-lfünûnda açılmış olan İlahiyat Fakültesine bile devam etme imkanı bulamamışlardır. Önleri kapalı olduğu için yeterli rağbet görmemişlerdir denilebilir.

c) Bu dönemlerde din adamlığı ve imamlık mesleği çeşitli vesilelerle gözden düşmüş, düşürülmüştür. Modernleşme çabaları genç nesillerin bu okullara fazla ilgi göstermemesine yol açmıştır (280).

d) Cumhuriyet devri ile birlikte Türkiyenin eğitimden tarıma, sağlığa ve teknik alanlara doğru büyük bir kalkınmaya girişmesi, yetişmekte olan gençlere daha geniş imkanların sağlandığı yeni iş sahalarının ortaya çıkması, dini hizmetlere olan geleneksel yönelmeyi büyük ölçüde baltalamıştır (281). Bunun göstergesi, 1923-1924 öğretim yılında toplam 2258 öğrenci ile eğitim-öğretime başlayan İmam ve Hatip Mekteplerinde 1926-1927 öğretim yılında öğrenci sayısının 278'e düşmüş olmasıdır.

e) Devletin bu dönemde teknik ve genel öğretim kurumlarına büyük önem vermesi, bu okullarda eğitim ve öğretim imkanlarının iyi olması ve mezuniyet halinde iş bulma ve yüksek öğrenim yapabilme imkanının olması, bu tip okullara rağbeti arttırmıştır.

f) Bir diğer faktör de, çoğu kırsal kesimden olan, medrese döneminde ilgili vakıflardan burs alan ve yaşeleri bu kurumlar tarafından karşılanan eskinin medreselisi yeninin İmam ve Hatip Mekteplisi olan öğrenciler, yeni sistemde bu imkanlardan mahrum kalmışlar ve ekonomik nedenler de bu okullara rağbeti menfi yönde etkilemiştir.

(279) Öcal, *İmam - Hatip Liseleri ve* s. 33.

(280) Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 25.

(281) Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 25. - Ömer Okutan, *Din Eğitimi Okulları Planlaması ile İlgili Rapor*, Ankara: M.E.B. Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, Mayıs 1971, ss. 6-7.

g) İmam ve Hatip Mekteplerinin medreselere alternatif kurumlar olamaması ve halkın medreselerin kaldırılış şekline tepkisinin bu okullar üzerine yansımaları da bu okulların kapanmasında önemli etkenlerdir.

Yukarıda maddeler halinde sıralanan ve belki bunlara da ilave edilebilecek nedenler, İmam ve Hatip Mekteplerine rağbeti azaltmış ve 1924 yılında açılan bu eğitim-öğretim kurumları 1930 yılında kapanarak/kapatılarak tarihe mal olmuşlardır.

TABLO : II. İMAM ve HATİP MEKTEPLERİNİN AÇILIŞ YILLARI, OKUL ve ÖĞRENCİ DURUMU

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923 - 1924	29	Öğretim yılı başı: 2258 Öğretim yılı sonu: 1822
1924 - 1925	26	1442
1925 - 1926	20	1009
1926 - 1927	2	278
1927 - 1928	2	200
1928 - 1929	2	100
1929 - 1930	Kapatılış	—

Kaynak :

- a) Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 25.
- b) Jachke, a.g.e., ss. 74-75.
- c) Okutan, a.g.e., s. 6.
- d) Baloğlu, a.g.e., s. 136.

B) Din Eğitim ve Öğretiminde Boşluk Yılları (1930-1948)

İmam ve Hatip Mekteplerinin ve Dâru-lfünûnda açılmış olan İlahiyat Fakültesinin kapatılması sonucu Maarife bağlı herhangi bir dini eğitim ve öğretim kurumukalmamıştır. 1931 yılına gelindiğinde diğer okulların müfredatlarından da zaten Din Bilgisi dersleri çıkarılmış durumdaydı. Bu dönemde; 1932 yılından itibaren 17 (onyedi) sene zarfında dinin öğretildiği tek müessese "Kur'an Kursları" (Dâru-l Kurrâlar) olmuştur. Bu kurslar, sadece yüzüne Kur'an okuma ve

hafızlık eğitimi vermekte idiler. Maarif Vekaleti bu kursları 430 sayılı kanuna istinaden kendi bünyesine almak istemişse de dönemin Diyanet Reisi Rifat BÖREKÇİ onların birer meslek mektebi olarak kendi emrinde kalmalarını sağlamıştır (282). Bu kurslar mahalle mektebi düzeyinde ve Diyanet İşleri Reisliği nezaretinde olup, küçük mektep binalarında veya şehir camilerinde faaliyet göstermekte idiler (283). Bu kursların 1932-1950 yılları arasındaki sayısal gelişimi tabloda belirtildiği şekildedir:

TABLO : III. KUR'AN KURLARI (DARU-L KURRALAR)NIN SAYISAL GELİŞİMİ (1932-1950)

Ders Yılı	Kurs Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Diploma ile Mezun Sayısı
1932 - 1933	9	232	9	—
1934 - 1935	19	231 Erkek 25 Kız	10 Erkek 1 Kadın	—
1935 - 1936	15	358 Erkek 35 Kız	12 Erkek 2 Kadın	—
1936 - 1937	16	372 Erkek 37 Kız	14 Erkek	30
1940 - 1941	56	1380 Erkek 309 Kız	56 Erkek	12
1941 - 1942	65	1369 Erkek 394 Kız	68 Erkek	25
1943 - 1944	38	1081 Erkek 471 Kız	34 Erkek	78
1944 - 1945	46	1520 Erkek 433 Kız	46 Erkek	?
1945 - 1946	61	2021 Erkek 744 Kız	65 Erkek	248
1947 - 1948	99	4181 Erkek 1570 Kız	104 Erkek	475
1949 - 1950	127	6403 Erkek 2303 Kız	130 Erkek	851

Kaynak : Jaschke, a.g.e., s. 76.

(282) Jaschke, a.g.e., s. 75.

(283) Howard A. Reed, "Türkiye'nin Yeni İmam-Hatip Okulları", (Terc. Hulusi Yavuz), Osmanlı Devleti ve İslamiyet, İstanbul: İz yayıncılık, 1991, s. 171.

Müfredat programlarında "Kur'an-ı Kerimin yüzüne ve ezbere okunması" haricinde bir şey bulunmayan bu kurslar, elbetteki toplumun sosyal gerçeği olan din eğitimi ihtiyacını karşılayamamıştır.

Bu dönemde faaliyette olan eğitim kurumlarında dinle alakalı dersler olmadığı gibi, diğer ders kitaplarından da dinî kavramları çağrıştıracak ifadeler çıkarılmış, dini yayın yasaklanmış, yayınlananlar ise toplattırılmıştır. Konuyla ilgili ilginç bir örnek olması bakımından, dönemin Diyanet İşleri Reis Muavini Ahmet Hamdi AKSEKİ'nin aynı dönemde Hz. Muhammed (AS) ile ilgili olarak kaleme aldığı bir eserin toplatılması neticesinde eserin müellifinin konu hakkındaki başvurusuna ilgili makamın verdiği cevap aynen şöyledir (*) :

"Muhterem Efendim. Mektubunuzu aldım. Biz her ne şekil ve surette olursa olsun memleket dahilinde dini neşriyat yapılarak dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideiği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.

Zât-ı âlilerinin herkesce de müsellemler olan ilim ve faziletinize hürmetkârız. Ancak, günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz de takdir edersiniz."

Bu ifadeler o dönemde dini neşriyata nasıl bakıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

→ Bu dönemde, din eğitim ve öğretimi yapılmadığından ve eski dönemden kalan dini ilim ve kariyer sahibi kişilerin de ya çok yaşlı olmaları ya da pek çoğunu vefat etmiş olması nedeniyle din hizmetleri ortada kalmış veya cahil ve kabiliyetsiz kişiler bunu fırsat bilmişler, bu vesile ile büyük çapta bir dejenerasyon gerçekleşmiştir. Bu durumu; bir yazısında, dönemin Diyanet Reis Muavini Ahmet Hamdi AKSEKİ şu şekilde ifade etmektedir:

"Bu gün, birtakım batıl akide ve yalancı tarikatların sinsi sinsi fakat sistemli surette memleketin hemen her köşesinde yayılmakta ve üremekte olduğu da vaki'dir. Gittikçe çoğalan ve din namına uydurdukları bir takım hurafelerle köylü ve şehirliyi istismar eden, saf halkımızın arasına tefrikalar sokan, karıyı kocasından ayıran bu muzır unsurların tesirlerini önleyebilmek için de her şeyden evvel esaslı din terbiyesi ve bilgisi almış, müsbet ilimlerle de mücehhez kuv-

(*) Dahiliye Vekaleti, Matbuat Umum Müdürlüğünün 17 Mayıs 1943 tarih ve 653 sayılı ve "Umum Müdür Vedat Nedim (TÖR) imzalı cevabi yazısı", için. bkz. **Sebilürreşad Mecmuası**, Yıl 1959, C. XII, Sayı. 284, s. 144.

vetli din adamlarına, münevver vaizlere şiddetle ihtiyacımız vardır" (284).

Aynı şekilde, bu boşluk yıllarında ülkede misyoner faaliyetleri de artmıştır. AKSEKİLİ merhum bu konuya da işaret ederek şöyle diyor: "Sonra kökleri dışarıda olan dini, ictimai, siyasi bir takım yabancı akide ve mezheplere mensup kimselerin muhtelif şekiller ve vasıtalarla yaptıkları propagandalar ve yayınladıkları eserler de halk üzerinde çok kötü tesirler yapmaktadırlar. Bunları ençok önleyecek, bu fikirlerin yayılmasına mani olacak yegane kuvvet din ve kudretli din adamlarının telkini olduğu müşahade ve tecrübelerle sabittir" (285).

Diyanet İşleri Başkanı iken hademe-i hayrât (din görevlileri)ın maaşlarının yükselmesi için çalıştığı ve bütçe komisyonunda bu konunun müdafaasını yaptığı sırada, komisyon üyelerinden bazılarının tarizine uğraması nedeniyle sabaha kadar bu olaydan duyduğu üzüntü nedeniyle uyuyamayan ve ertesi günü makamında fenalık geçirip kalp sektesinden 11 Ocak 1951 tarihinde vefat eden Ahmet Hamdi AKSEKİ (286) 1930-1950 yılları arasındaki mânevi sahadaki boşluğu ve bu boşluğun doğurduğu manevi buhranı ve bu buhranın netice ve hal çarelerini bir rapor halinde yayınlarak ilgililerin dikkatine sunmuştur. Bu raporun sonunda şöyle denilmektedir: "Bu izahlarımız gösteriyor ki buhranın sebebi maneviyada vurulan darbedir. Şu halde buhranın tek çaresi de maneviyata layık olduğu ehemmiyeti vermektir. Hayatta maddiyat ile maneviyatın yanyana yürümesi gayet tabii ve zaruridir. Bunlardan birine layık olduğu kıymeti vermemek ferdi ve ictimai hayatta bir aksaklık ve hatta müthiş bir çöküntü husule getirmekten hali kalmayacağı muhakkaktır" (288).

O dönemde Diyanet Teşkilatının muhtelif kademelerinden görev yapan ve halkın bu konudaki istek ve şikayetleriyle doğrudan muhatap olan ve ilmi kariyeri bütün kesimlerce bilinen Ahmet Hamdi AKSEKİ'nin uzunca raporu dönemin bir profili mahiyetinde olup oldukça önemlidir.

1943 yılında toplanan II. Maarif Şûrasının konusu, ahlâk terbiyesi idi. Okullara izlenecek ahlâk prensiplerini tesbit eden bu Şûrada öngörülen ahlak anlayışı ameli ahlâk olarak nitelenebilir. Şûra dini ahlâk konularını ne ahlâk

(294) Sebilürreşad Mecmuası, C V, Sayı: 102 (Mayıs 1951) ss. 19-20.

(285) a.g.e., C. V, s. 20.

(286) Dinçer, a.g.e., s. 48.

(287) Sebilürreşad Mecmuası, C. V, Sayı: 102 (Mayıs 1951), s. 20.

(288) a.g.e., C. V, Sayı: 103, s. 36.

komisyonu çalışmalarında, ne de genel kurul çalışmalarında ele almamış, Türk çocuğunun yetişmesinde dini ahlâka yer verilmesini dikkate almamıştır (289).

Bütün bu gelişmelere ışık tutacak başka bir açıklama da 1948-1950 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Tahsin BANGUOĞLU tarafından yapılmıştır. BANGUOĞLU açıklamalarında; 1946 seçimlerinde hile yapıldığını, bu dönem CHP Milletvekillerinin çoğunun toplumun sosyal gerçeklerine ters düşen bir yapıya sahip olduğunu belirttikten sonra şöyle devam ediyor: "Dili çözülen milletin bütün şikayetleri ortaya dökülmüştü. Ama denilebilir ki, halkın bir numaralı yakınması, din hizmetleri ve din öğretimi bahsindeydi. Vatandaş ölü yıkayacak adam bulamıyorum diyordu" (290).

1946 yılından sonra demokratik sisteme geçilmesi vesilesi ile bu konudaki serzenişler başta T.B.M.M. olmak üzere kamuoyunda ciddi ve yoğun bir şekilde gündeme gelmiş dinin iyi yetiştirilmemiş, hele bu günün toplum şartlarına ve ihtiyaçlarına, göre eğitilmemiş, kendi kendine türeyen bir prototip din adamı eline düşmüş olması acil tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır (291).

C) İmam-Hatip Kursları (1948-1951)

1) İmam-Hatip Kurslarının Açılmasını Gerektiren Şartlar ve Ortaya Çıkan Gelişmeler

Bütün bu gelişmelerin devam ettiği dönemde Anadolu Ajansı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen "Din eğitiminin serbestliğine" dair bir tebliği neşretmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Divanında onaylanan bu tebliğde; "Din Bilgisi Dershaneleri" açılabilceği öngörülmüştür. Bunların amaçları ve özellikleri tebliğde şu şekilde açıklanmıştır: "Din Bilgileri Dershanelerine öğretmen yetiştirmek, İmam ve Hatiplik hizmetleri için eleman hazırlamak maksadıyla yurttaşlar din seminerleri dahi açabilirler. Seminerler ortaokul öğretimine dayanak ve ortaokul mezunlarına 5 (beş), lise mezunlarına ise 2 (iki) yıllık öğretim verecektir. Din Bilgileri Dershanelerinde olduğu gibi seminerlerde de Milli Eğitim Bakanlığınca onaylandıktan başka kitap okutulmayacaktır" (292).

(289) Parmaksızoğlu. a.g.e., s. 26.

(290) Banguoğlu, a.g.e., s. 97.

(291) Parmaksızoğlu. a.g.e., s. 28.

(292) Selamet Mecmuası, C. I, Sayı: 8 (11 Temmuz 1947), s. 11.

Aynı tebliğde, 1947 yılından itibaren uygulanmak üzere bu konuda yönetmelik, müfredat programı ve ders kitapları hazırlatacağı belirtilmiş, ancak bu "Din Bilgileri Dershaneleri ve Seminerleri" uygulaması gerçekleşmemiştir (293). Fakat bu durum din eğitimi meselesinin üst düzeyde ele alınması bakımından önemli bir gelişine sayılabilir.

C.H.P. VII. Kurultayının 2 Aralık 1947 tarihli toplantısında, "Milli dil ve kültürümüzün diyanet yolları ile gelen yabancı dil ve kültürlerin tesirinden korunması" hükmünü içeren parti tüzüğü'nün 13. maddesinin ikinci fıkrası şiddetli münakaşalar neticesinde iptal edilmiş (294), böylece bir merhale daha katedilmiştir.

Ocak 1948'de milletvekillerinden İbrahim ARVAS ve Fatin GÖKMEN, İmam ve Hatip yetiştirmek için devlet okullarının yeniden açılması ve bir İlahiyat Fakültesi kurulması hakkında bir kanun tasarısı vermişler, bunun hakkında Cihad BABAN şunları söylemiştir: "Biz layiklik prensibinden zerre kadar ayrılmak değiliz. Ama din, sadece Allahla kul arasında bir bağ değil, aynı zamanda sosyal bir gerçeklik, bir cemaat işidir. Köylerde çoğu zaman ölüleri gömmek için hoca bulunmamaktadır. Eğer biz din adamı yetirtirmezsek batıl mutaassıp inançlar yayılır..... Biz layiklik prensibini İslamı Türkiye'den atmak için almadık" (295).

Gerek Mecliste, gerek basında ve diğer kamuoyunda konuyla ilgili olarak tartışmalar devam ederken 10 Şubat 1948 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubunda, Başbakan (Hasan SAKA)'ın vaki teklifi üzerine ilkokullara tahsil gören çocuklara din dersleri verilmesi ve ayrıca imam ve hatip gibi din adamları yetiştirmek amacıyla "meslek okulları" açılması konularını inceleyip karara bağlaması için CHP Meclis Grubu 17 (onyedi) kişiden oluşan bir komisyon seçmiş ve konuyla ilgili olarak bu komisyonu görevlendirmiştir (*).

Komisyon Raporu 17 Şubat 1948 tarihli Ulus Gazetesinde neşredilmiştir. Komisyon Raporunda ;

(293) Dinçer, a.g.e., s. 52.

(294) Türk - İslam Ansiklopedisi Mecmuası, C. II, sayı: 88 (Aralık 1947), s. 13.

(*) Komisyon üyeleri şu kişilerden oluşmuştur: A. Remzi YÜREGİR, Faik ÖZTRAK, Cemil BİLSEL, Dr. Sadi IRMAK, Tahsin Bekir BALTA, Hamdi ŞARLAN, A. Rıza TÜREL, Fatin GÖKMEN, M. Adil BİNAL, Sedat PEK, İ. Hakkı BALTACIOĞLU, A. Muhtar ÖZDEM, Atıf AKGÜÇ, F. Fikri DÜŞÜNSEL, Tahsin BANGUOĞLU, Rasih KAPLAN, Nihat ERİM.

(295) Jaschke, a.g.e., ss. 76-77.

a) İlkokullarda ders saatleri dışında, 4. ve 5. sınıflarda isteyenlere din dersleri okutulması ve köy okullarının 3. sınıflarında da aynı şekilde hareket edilmesi,

b) İmamlık, hatiplik gibi din hizmetlerini yapacak elemanlar yetiştirilmesi,

c) Yüksek din bilgini, müftü, vaiz yetiştirmek üzere bir İslam İlahiyat Fakültesi kurulması prensip olarak kabul edilmiştir. Ve yine Raporda: "Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerini ifa edecek elemanlara da ihtiyaç olduğu ve bunları yetiştirecek öğretim müesseselerinin kurulması lazım geldiği tesbit edilmiş ve bu nevi öğretim kurumlarının rejimin ve Anayasanın laiklik esasları ile asla tearuz etmeden devlet yardımı ile kurulabileceği esasında birleşilmiştir.

Komisyonunda bu yeni kurulacak İmam ve Hatip Okullarının nereye bağlı olması tartışılmış; hayır cemiyetleri tarafından kurulup hükümetin denetimine verilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanıp hükümetin murakabesine verilmesi ve nihayet Milli Eğitim Bakanlığınca kurulup idare edilmesi teklifleri neticesinde Komisyon; "Milli Eğitim Bakanlığının orta dereceli dini meslek mektepleri açmasının caiz olmayacağı" mütalaası sonucu, "bu türlü mekteplerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılıp bu kuruma bağlı olması"nı kararlaştırmış, ancak karara üyelerden Bingöl Milletvekili Tahsin BANGUOĞLU ve Kocaeli Milletvekili Nihat ERİM muhalefet şerhi yazmışlardır (296).

Bu hususla ilgili olarak Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU şunları söylemiştir: "Biz mesleki din eğitiminin de Diyanet İşlerine değil, Milli Eğitime bağlanmasını istiyorduk. Gruptan karar da o yolda çıktı. Ancak, devrimciler bir takrirle bir balgam attılar. İmam-Hatip Okulları "kursları" oldu" (297). BANGUOĞLU'nun da ifade ettiği gibi Komisyon Raporunda, İmam ve Hatip Okullarının açılması teklifi olmasına rağmen, Parti Meclisi Grubunun aldığı karar farklı olmuştur. 21 Mayıs 1948 Cuma günü Ulus Gazetesinde yayınlanan CHP tebliğinde konu ile ilgili olarak şöyle denilmiştir:

"Milli Eğitim Bakanlığına bağlı "kurslar" açılması ve buraya ortaokul mezunlarından, askerliğini yapmış kimseler alınması suretiyle memleket ihtiyacını

(296) Selamet Mecmuası, C. II, Sayı: 45 (26 Mart 1948), ss. 12-16.

(297) Banguoğlu, a.g.e., s. 99.

karşılama üzere din hizmetlerini göreceklemanların yetiştirilmesi prensibinin tesbitini tekilf eden önerge çoğunlukla kabul edildi" (298). Böylece, Komisyonun İmam-Hatip Okulları olarak planladığı okullar yerine "İmam-Hatip Kursları" adında yeni bir eğitim kurumu ortaya çıkmıştır.

2) İmam-Hatip Kurslarının Açılışı

İmam ve Hatip Mekteplerinin kapatılmasından 18 (onsekiz) yıl sonra, 1948 yılında 10 (on) vilayet merkezinde, mevcut din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onları günün anlayışına yaklaştırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü vasıtasıyla 10 (on) ay süreli İmam-Hatip Kursları açılması kararlaştırılmış (299), 15 Ocak 1949 tarihinde önce İstanbul ve Ankarada, hemen sonrada Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa'dan ibaret öteki sekiz şehirde İmam-Hatip Kursları açılmıştır (300).

Bu Kurslarla ilgili olarak; İstanbul Etyemez semtinde açılan İmam-Hatip Kursunu ziyaret eden ve gözlemlerini 4 Şubat 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde; "Dünyanın En İhtiyar Talebeleri İstanbulda" başlığı altında kaleme alan gazeteci-yazar Metin TOKER şunları söylemiştir: "Kursun şimdilik 27 talebesi var ve bu 27 talebeden 6'sının sakalı var. Hem bu sakalların üçü bembeyaz, sahipleri de nur yüzlü sevimli ihtiyarlar. Aralarında rekor Piyale Camiinin imamı ve vaiz Ahmet Efendiye ait. Gözlüklerinin üstünden bakan boncuk gibi gözleriyle dersleri büyük itina göstererek takip eden bu öğrenci yetmişini bir hayli aşmış. "Kursların kayıt-kabul şartları ve müfredatı ile ilgili olarak ise Metin TOKER aynı yazısında devamla şu bilgileri veriyor: "Kurslara ortamektep mezunları veya onların muadilleri alınıyor. Günde dört ders var, her bir ders 50 dakika sürüyor. Talebeler sabahın dokuzunda mektebe giriyorlar, bire on kala çıkıyorlar. Lakin Cuma günleri bir saat erken azad oluyorlar. Malum ya o gün Cum'a namazı var. Kurslarda on ders gösteriliyor. Akaid, Ahlak ve Hutbe derslerinin hocası Celalettin ÖKTEM Bey, Kur'an ve İbadâtı Kilisli Rıfat Bey gösteriyor. Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisini öğreten Zekai Bey, Türkçe dersini Pertev Bey veriyor. Ayrıca Maarif Müdürlüğünün doktoru Hakkı Bey'de talebelere Sağlık Bil-

(298) Selamet Mecması, C. III, Sayı: 56 (25 Haziran 1948). s. 13.

(299) Parmaksızoğlu. a.g.e., s. 29.

(300) Reed. a.g.m., s. 174.

gisi tedris ediyor", Metin TOKER bu bilgileri verdikten sonra Kursların beş aylık süreli olduğundan bahsetmektedir. Ancak diğer kaynaklarda İmam-Hatip Kurslarının on ay süreli olacağı ifade edilmektedir. Kendisine bu kurslara 27 kişinin devam ettiğinin ve bu sayının her geçen gün arttığının ifade edilmesine aklının yatmadığını ifade eden yazar, gözlemlerini aktarmaya şu ifadelerle devam etmektedir: "Kim 45 (kırkbeş) lira aylık için (*) aylarca kursları takib eder, imtihanlara girer? Ancak talebelerle konuştuktan sonradır ki, meselenin iç yüzünü öğrenebildim. Bunların bir kısmı yaşlı başlı imam ve vaizlerdir. Mektebe sırf bir şeyler öğrenmek, bilgilerini arttırmak, hocaların ilminden istifade etmek için geliyorlar. Diğer bir kısım talebeler ki, bunların ekseriyetini gençler teşkil ediyor, dini bahislerde malûmat sahibi olmak, müslümanlığın akidelerinde vukuf peyda etmek maksadıyla kurslara yazılmışlardır. Yani İmam ve Hatip Kursu onlar için daha ziyade bir din tadrishanesidir. Üçüncü kısım ise, medreseler kapandığı zaman son sınıflarda bulunan, fakat ellerine bir vesika geçirememiş olan orta yaşlı mollalardır. Onların da gayesi beş aylık bir kurs sonunda bu kağıda sahip olmaktır. İmam veya vaiz olmak isteyenler ise, geriye kalanlardır. Tabii bir şey kaldıysa".

Gazeteci-yazar Metin TOKER bu uzunca ve konuya ışık tutması açısından önem arzeden yazısında bu kursların yeterli olmadığına işaretler; "Bir orta mektep mezunu beş aylık kurs gördükten sonra din adamı vasıflarından hangisine sahip olabilir? Ona bu ilim ve irfanı hangi dahi hoca verebilir? Bir sihirbaz belki, fakat en büyük alim bile asla!" diyerek kursların süresinin (beş ay değil, on ay bile olsa dahi) çok çok yetersiz olduğuna da işaret ederek, eğitim tarihimizin bu garip kurumunun vasıflarını bir bir sayıp ortaya koymaktadır.

15 Ocak 1949 tarihinde fiilen eğitim öğretime başlayan Kurslarda Kur'an derslerinin Arap alfabesine göre okunmasına 24 Ocak tarihli Ulus Gazetesi itiraz etmiş , ancak etkili olamamıştır. Bu Kurslardan 1949 yılı sonuna doğru 50 (elli) kadar diploma (mezun) verilmiştir. Yeni kurslar iki yıla çıkarılmış ve meslek okulları mezunlarının da bu kurslara girebilmeleri kabul edilmiştir (301).

İmam-Hatip Kursları hakkında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet

(*) Metin Toker'in ifadesine göre bu dönemde imam-hatip ve vaiz maaşı 45 liradır. Halbuki Toker'in yazısının yayınlandığı 4. Şubat 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde 5. sahifede verilen bir ilanla, ayda 150 lira ücretle daktilograf aranmaktadır.

(301) Jaschke, a.g.e., s. 77.

Hamdi AKSEKİ şöyle demiştir: "Şimdiki haliyle İmam ve Hatip Kursları sahte bir teselliden başka bir şey değildir. Türk efkâr-ı umumiyesini bu sahte teselli ile uyuşturmak hem hükümetin vekarına, hem de ciddiyetine asla uygun değildir. Onun için hükümetin bu işi yeniden tetkik etmesini, halkın ihtiyacını göz önünde tutarak bu mes'eleyi layıkı ile halletmesi gerektiğini zaruri görürüz. Hükümet bu işi yapmak istemiyorsa bunu doğrudan doğruya halka bırakmalıdır. O zaman halk da ruhani ihtiyaçlarını tatmin etmenin çaresini bulacak teşkilatını kurar. Yoksa hem bu işi ciddiyetle başarmamak, hem halkın ihtiyacını doğrudan doğruya tatmin etmesine meydan vermemek gibi bir vaziyet hasıl olur. Ve bu da demokrasi gereklerine asla uymaz" (302).

AKSEKİ'nin Kursların eğitim seviyesi ve süresi ile ilgili bu tenkit ve uyarılarından sonra, Kursların bir başka problemli yönü olan mezunlarının istihdamı ile ilgili olarak TBMM kürsüsünden Van Milletvekili İbrahim ARVAS; orta ikiden çıkmış bir çırak 90 (doksan) liraya çalışırken, orta mektebi bitirmiş, askerliğini yapmış ve 25 yaşına gelmiş bir vatandaşın çırak ücretinin yarısına çalışmayacağını belirterek, "hangi baba oğlunu buraya gönderir, onu mahrumiyete, dilencilığe sürükler, sorarım size" (303) şeklinde bir konuşma yaparak olayın ekonomik boyutuna parmak basmıştır.

Mesleki dini eğitimde 18 yıllık bir aradan sonra açılan ve pek çok problemle normal bir eğitim kurum olmaktan çok uzak bir konumda olan İmam-Hatip Kursları, halka rağmen halkın iradesine karşı çıkılamayacağının isbatı bakımından önemli bir basamak olmuş ve 1951 yılında açılan İmam-Hatip Okullarına yerini bırakarak (304) tarihe karışan eğitim-öğretim müesseseleri arasında yerini almıştır.

10 ay süreli İmam-Hatip Kurslarının ders dağıtım cetveli tabloda görüldüğü gibidir:

(302) *Selamet Mecmuası*, C. IV, Sayı: 74, s. II.

(303) *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Yıl: 1949, C. XV, s. 8.

(304) *Reed. a.g.m.* s. 174.

TABLO : IV. İMAM HATİP KURSLARI DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

Dersler	1. ay Haftalık ders	2. ay Haftalık ders	3. ay Haftalık ders	4. ay Haftalık ders	5. ay Haftalık ders	6. ay Haftalık ders	7. ay Haftalık ders	8. ay Haftalık ders	9. ay Haftalık ders	10. ay Haftalık ders
Kur'an-ı Kerim	5	5	4	4	5	5	6	6	5	5
Hadis ve Tefsir	-	-	1	1	1	1	1	2	2	2
Akaid	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3
İbadet	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5
Ahlak	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Türkçe	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Hutbe	-	-	-	1	1	1	2	3	4	4
Tarih (Türk ve İslam)	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Coğrafya (Türk ve İslam)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yurt Bilgisi	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Toplam	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

Kaynak : Maarif Vekilliği, Milli Talim ve Terbiye Hey'eti'nin 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı kararı.

D) İmam-Hatip Okulları (1951-1971)

1) İmam-Hatip Okullarının Açılışını Hazırlayan Şartlar ve Gelişmeler

Buraya kadar, Tevhid-i Tedrisat Kanunun kabulü ve medreselerin kapatılmasından günümüze Cumhuriyet Türkiye'sinde din eğitimi ve özellikle mesleki din eğitimi konusundaki olumlu-olumsuz gelişmeler ana hatlarıyla incelenmiştir. Bundan sonra, bu gelişmeler ışığı altında İmam-Hatip Okullarını yeniden gündeme getiren etkenler incelenip ortaya konmaya çalışılacaktır.

(305) Banguoğlu a.g.e., s. 98.

(306) T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Yıl: 1949, C. XX, s. 524.

(307) Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1951.

Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonra, artık mes'eleler açıkça konuşulur ve tartışılır bir hale gelmeğe başlamış, ortaya çıkan yeni siyasi partiler C.H.P.'nin tek parti dönemi uygulamalarını elıştırıp alternatifler vadetmişlerdir. Buna karşın C.H.P.'de siyasi arenada artık tekel olmadığının farkına varmış ve temel politikalarından bazı tavizler vermek durumunda kalmıştır. Din eğitimi alanında ilkokullara program dışı din derslerinin konması, İlahiyat Fakültesinin açılması bu kabilden uygulamalardır. Ancak, uzun yıllar ülkeyi tek başına yöneten C.H.P.'ye son dönemlerdeki bu uygulamaları seçim kazandırmak için yetmemiş, 1950 yılında yapılan seçimlerde; "Ezanı tekrar asli lafızlarıyla okutacağı, Kur'an kurslarını yaygınlaştıracığı, İmam-Hatip Okulları açacağını" (305) seçim öncesi meydanlarda vadeden Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Mecliste milletvekilleri, dışarıda ise vatandaş D.P.'den seçim öncesi vaadlerini yerine getirmelerini istemeye başlamıştır (306).

Bu vesile ile dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İLERİ şu açıklamalarda bulunmuştur: "İmam-Hatip Okullarının açılması zaruretiine kaniiz. Çünkü, Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz (307). Dönemin konu ile ilgisi bakımından en yetkilisinin ağzından çıkan bu sözler İmam-Hatip Okullarının yakın zamanda açılacağını ortaya koymuş, konu ile ilgili olarak basında da çokça yazılmaya başlanmıştı: "Haber aldığımıza göre Eğitim Bakanlığı birisi üç senelik orta, diğeri dört senelik lise derecesinde iki türlü mektebin açılmasına karar vermiştir. Ve bu sene yedi vilayet merkezinde açılmasını tasarlamış, bu husus için dördü Diyanet İşleri, üçü Maarif Bakanlığından yedi kişilik bir komisyon teşekkül etmiştir.....Günde beş ders kültür, beş ders de din dersleri okutulacak. Müdürleri Maariften olacak, beş öğretmen Maarif tarafından re'sen ta'yin edilecek, beş öğretmen de Diyanet İşleri'nin inha-sile yine Maarif tarafından tayin olunacaktır. Mektebin gerek tedrisat ve gerek idaresi tamamen Maarife aid olacaktır. Din programını Diyanet İşleri tanzim edecektir. Kayıd ve kabul şartları umûmi orta ve liseler gibidir. İlkden mezun olanlar ortaya ve ortadan mezun olanlar liseye alınacaktır" (308).

Görüldüğü gibi yeni açılacak İmam-Hatip Okulları ile ilgili temel bilgiler planlama safhasında bile basının ilgi odağı olmuştur. Gerek Meclis kürsülerinde,

(308) Abdurrahim Zapsu, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam-Hatip Mektepleri*, İstanbul: M. Sıralar Matbaası, (ty), ss. 13-14.

gerekse kamuoyunda oluşan atmosfer iktidar partisini İmam-Hatip Okullarını açmaya sevk etmiştir.

2) İmam-Hatip Okullarının Açılması ve Din Eğitimi Teşkilatının Gelişmesi

Mesleki din eğitimi sahasında İmam-Hatip Kurslarının yetersiz kalması üzerine, 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıllık olan ve bir bütün teşkil eden yedi yıl eğitim süreli İmam-Hatip Okulları 7 vilayet merkezinde açılmıştır. Bu vilayetler şunlardır: Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş (309).

Açılan İmam-Hatip Okulları ve bunların açılış amacı ile ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İLERİ Mecliste sorulan bir soru üzerine 20.11.1952 tarihinde şunları söylemiştir: "5980 sayılı kanuna göre İmam-Hatip Okulları birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıldan ibaret olmak üzere ilköğretim üzerine en az yedi yıl öğrenim veren ve münevver imam-hatip yetiştiren müesseselerimiz olarak şimdilik yedi ilimizde açılmış bulunmaktadır.... Bu müessesenin günden güne kemale ereceğine ve hakikaten müsbet, münevver din adamlarını yetiştireceğine inanıyor ve üzerinde hassasiyetle çalışıyoruz" (310).

Böylece yeni açılan bu eğitim-öğretim kurumlarının amacı da en yetkili kişi ağzından; "müsbet, münevver din adamı yetiştirmek" olarak açıklanmış olmaktadır.

İmam-Hatip Okullarının eğitim-öğretim ve yönetim faaliyetleri önce "Özel Okullar Müdürlüğü" tarafından yürütülmüş, bu faaliyetler 1958-1961 yılları arasında da "Ortaöğretim Genel Müdürlüğü" bünyesinde sürdürülmüştür.

İmam-Hatip Okullarının ihtiyaca göre sayısının her geçen yıl artması ve 7344 Sayılı Kadro Kanunu ile 1959 yılından itibaren Yüksek İslam Enstitülerinin açılmaya başlaması nedeniyle, bu öğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve yönetim faaliyetlerini yürütmek üzere 10.7.1961 tarih 1044 sayılı Bakanlık Mucibi ile "Din Eğitimi Müdürlüğü" kurulmuş, 29.4.1964 tarih ve 26540 Sayılı Ba-

(309) Dinçer, a.g.e., s. 65. - Reed, a.g.m., s. 175.

(310) Merhum Tefik İlerinin ..., s. 8.

kanlık Mucibince de bu daire, "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü" şekline dönüştürülmüştür.

13.11.1983 tarih ve 179 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 14. maddesine göre de Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün adı "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü" şekline dönüştürülmüştür (311).

İmam-Hatip Okullarının 1951-1971 yılları arasında sayısal gelişimi şöyledir:

TABLO : V . İMAM-HATİP OKULLARININ YILLARA GÖRE AÇILIŞ DURUMU (1951-1971)

ÖĞRETİM YILI	AÇILAN OKUL SAYISI	HİZMET VEREN FAAL OKUL SAYISI
1951 - 1952	7	7
1953 - 1954	8	15
1954 - 1955	1	16
1956 - 1957	1	17
1958 - 1959	2	19
1962 - 1963	7	26
1965 - 1966	4	30
1966 - 1967	10	40
1967 - 1968	18	58
1968 - 1969	11	69
1969 - 1970	2	71
1970 - 1971	1	72

Kaynak : MEB. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

3) İlk Açılan İmam-Hatip Okulları ve Programları

Diyanet İşleri Başkanlığının köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştirmek maksadıyla açılan İmam-Hatip Okulları, ilkokula dayalı birinci devresi dört yıl, ikinci devresi üç yıl süreli, mesleki bilgiler yanında aynı seviyedeki okullara denk genel kültür de veren orta dereceli eğitim-öğretim kurumları (312) olarak kurulmuştur.

(311) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi. s. 3.

(312) D.P.T. Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: 1971, s. 21.

İmam-Hatip Okulları hakkında yapmış olduğu araştırması ile ilgili olarak yazdığı bir makalede (313) Profesör Howard A. REED 1951 yılında açılan ilk İmam-Hatip Okullarının I. ve II. devrelerinde okutulan dersler ve ders saatleri ile ilgili olarak şu tabloları vermektedir :

TABLO: VI/A : AÇILIŞININ İLK YILLARINDA İ.H.O. I. DEVRE DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'an-ı Kerim (Arap harfleriyle) ve Tecvid	2	1	1	1
Kur'an-ı Kerim (Türk harfleriyle ve tecvid	1	1	1	—
Arapça	5	5	6	6-1
Tefsir	—	—	—	1+1
Akaid	3-2	3-1	3	1+1
Kelâm	—	—	—	3-1
Din Dersleri	3	2	2	—
Fıkıh Usûlü	—	—	—	2-1
Siyer ve Ahlâk	1	1	1	1
Hadîs ve Hadîs Usûlü	—	—	—	1
Türkçe	4+1	4	4	3
Türkçe Hitâbet	—	—	—	1
El yazısı	1	1	—	—
Psikoloji	—	—	—	1
Tarih	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1
Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi	1	1	1	1
Matematik	2+1	2+1	2	2
Fizik	—	2	1	1
Kimya	—	—	2	—
Beden Eğitimi	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
Tabiat Bilgisi	2	2	1	—
Sağlık Bilgisi	—	—	—	2
Türk-İslâm Sanatı	—	—	—	1
Yabancı Dil	2	2	2-1	1
Resim-İş	1	1	1	—

Kaynak: Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 32'deki bilgilere göre hazırlanmıştır.

TABLO VI/B : AÇILIŞININ İLK YILLARINDA İ.H.O. II. DEVRE DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf
Kur'an-ı Kerim ve Tefsir	3	3	3
Arapça	7	4	4
İslâm Felsefesi ve Kelâm	—	—	3
Fıkıh ve Ferâiz	—	—	3
Dinler Tarihi ve İslamiyet	—	2	—
Hadîs ve Hadîs Usûlü	—	—	3
Psikoloji	—	2	—
Sosyoloji ve Ahlâk	—	—	3
Mantık	—	1	1
Türk-İslâm Sanatları	—	2	—
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	4
Tarih	2	2	1
Coğrafya	1	1	1
Fizik	2	2	—
Kimya	1	1	—
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	2	1	—
Matematik	3	2	—
Kozmoğrafya	—	—	1
Beden Eğitimi	1	1	1
Müzik	1	1	1
Milli Savunma	1	1	1
Resim	1	—	—
Yabancı Dil	2	2	2

I. devre ders dağıtım çizelgesine bakıldığında, kültür derslerinin ortaokul-dakilerin aynı olduğu görülür. Toplam 27 ders okutulmaktadır. Bunların onyedi-si kültür, onu ise meslek dersidir. Haftalık 32 saat olan müfredat programının, birinci sınıfta Arapça dahil onbeş saati dini derslere, geriye kalan onyedi saati de kültür derslerine ayrılmıştır. İkinci sınıfta ise meslek derslerine 13 (onüç), kültür derslerine de ondokuz saat ayrılmıştır. Üçüncü ve dördüncü sınıflarda bu rakamlar sıra ile; 14/18 ve 15/17 şeklindedir. Toplam dört yılın 128 saat tutan haftalık ders saatinin 57 saati dini, 71 saati de kültür derslerine ayrılmıştır. Bu da genelde % 44.5 dini ağırlıklı % 55.5'da kültürel ağırlıklı ders yükünün I. devrede hakim olduğunun göstergesidir.

I. devrenin programı hazırlanırken nasıl ortaokul programı dikkate alınmışsa, II. devre programı hazırlanırken de laik liseler örnek alınmış ancak haftalık ders sayısı 32 (otuz iki) olarak korunmuştur (314). II. devre programında ise; ders dağıtım çizelgesinde görüldüğü gibi meslek derslerinin kültür derslerine oranı ise, $35/96 = \%36.5$ civarındadır.

Bu sonuç, yeni İmam-Hatip Okullarının I. devrelerinin daha mesleğe yönelik, II. devrelerinin ise (o tarihlerde direkt olarak girebilme imkanı olmasa bile) yükseköğretime yönelik ve kültür ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü yapmış olan bir başka araştırmacıya göre ise aynı yıllarda I ve II. devre meslek dersleri ve kültür dersleri arasındaki oran şöyledir (315):

TABLO VII. İMAM-HATİP OKULLARININ 1950'Lİ YILLARDA MESLEK/KÜLTÜR DERSLERİ ORANI

SINIFLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII
MESLEK DERSLERİ (Toplam)	13	12	14	18	12	14	16
KÜLTÜR DERSLERİ (Toplam)	19	20	18	14	20	18	16
ORANI %	40.6	37.5	43.7	56.2	37.5	43.7	50

Kaynak: Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 32'deki bilgilere göre hazırlanmıştır.

Tablo'da görüldüğü gibi 1950'li yıllarda İmam-Hatip Okulları müfredat programlarında genelde meslek dersleri ile kültür dersleri arasında 40/60'lık bir dağılım mevcuttur. Yalnızca I. ve II. dönemin son yılları olan 4. ve 7. sınıflarda meslek dersleri diğer sınıflara oranla daha yoğundur. Bunun sebebi de bu sınıfların, öğrencilerin mesleğe atılım arefesi olmasıdır, denilebilir.

(314) Reed, a.g.m.. ss. 175-178.

(315) Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 32.

1950'li yıllarda İmam-Hatip Okulları müfredat programı bu merkezde iken, 14 Ağustos 1958 tarihinde kurulan Eğitim Milli Komisyonu 1959 yılında Milli Eğitim Bakanlığına sunduğu raporunda, İmam-Hatip Okulları müfredat programı ile ilgili olarak; "İmam-Hatip Okullarının müfredat programında, dinle ilgili derslerle diğer genel bilgi dersleri arasında, genel bilgi dersleri aleyhinde bir nisbetsizlik müşahade edilmiştir. Bu okulların dinle ilgili meslek okulları olduklarını kabul ettikten sonra dahi göze batmakta olan bu nisbetsizliğin giderilmesi için İmam-Hatip Okulları müfredat programının yeniden incelenmesi ve tertiplenmesi lüzumuna kaniiz (316) denilmektedir. 7 yıllık toplam öğretim süresi genelinde 40/60 'lık kültür dersleri ağırlıklı bir müfredatın, "dinle ilgili meslek okulları" olarak tanımlanan Eğitim Milli Komisyonunda, kültür dersleri aleyhine dengesizlik olarak tanımlanmasını anlamak gerçekten de zordur.

1960 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli" bir komisyon kurulmuş, komisyon kararlarının yer aldığı raporda, İmam-Hatip Okullarının müfredat programları ile ilgili olarak; "Müfredat programları ıslah edilmeli, genel bilgi ve din bilgisi verildikten başka, öğrencilerin hayatta müstahsil olmalarını sağlayacak bir meslek sahibi olma şartları sağlanmalıdır." denilmektedir (317).

1961 yılında yayınlanan "Dinle ilgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu"nda; müfredat programlarının yeniden gözden geçirilmesi teklifi (318) Bakanlığa arzedilmektedir.

VII. Milli Eğitim Şûrasında; ortaokul programlarının aynen İmam-Hatip Okulları I. devresi için de uygulanması ve "İmam-Hatip Okulları ortaokula dayalı bir meslek okuludur" kararının alınması, program değişikliği meselesini; ortakısım 3, lise kısmı 4 yıllık olarak uygulamanın başladığı 1971-1972 öğretim yılına kadar gündemde tutmuştur.

1971-1972 öğretim yılı öncesi, I. ve II. devre ders dağıtım çizelgesi şöyledir:

(316) Dinçer, a.g.e., s. 68.

(317) Dinçer, a.g.e., ss. 72-74.

(318) Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 36.

TABLO VIII.1970 YILINDA İMAM-HATİP OKULLARI I. VE II. DEVRE
DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

	I. DEVRE				II. DEVRE		
Dersler	I.	II.	III.	IV.,	V.	VI.	VII.
Kur'an-ı Kerim	3	2	2	1	2	1	1
Arapça	5	5	6	5	5	5	5
Tefsir	-	-	-	2	1	1	1
Akaid	1	2	3	2	-	-	-
Kelâm	-	-	-	2	-	-	1
Din Dersleri	3	2	2	-	-	-	-
Fıkıh	-	-	-	1	-	1	1
Siyer ve Ahlâk	1	1	1	1	-	-	-
İslâm Tarihi	-	-	-	-	1	1	-
Hâdis ve Usulü	-	-	-	1	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	1	1
Psikoloji, Din Psikolojisi	-	-	-	1	-	2	1
Mantık, Sosyoloji ve Din Sosyolojisi	-	-	-	-	-	-	3
Felsefe ve İslâm Felsefesi	-	-	-	-	-	-	3
Sanat Tarihi	-	-	-	1	1	2	-
Türkçe-Edebiyat	5	4	4	3	4	4	3
Kompozisyon	-	-	-	-	1	-	1
Türkçe Hitabet	-	-	-	1	-	-	-
El Yazısı	1	1	-	-	-	-	-
Tarih	1	1	1	1	2	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	-	-	-	-
Fizik	-	2	1	1	2	2	-
Kimya	-	-	2	-	1	1	-
Matematik	3	3	2	2	3	2	-
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	1
Tabiat Bilgisi	2	2	1	-	-	-	-
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	-	-	-	-	2	-	-
Kanun Bilgisi	-	-	-	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2	-	1	-
Farsça	-	-	-	-	2	2	2
Yabancı Dil	2	2	2	1	2	2	2
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	-	-	-
Resim-İş	1	1	1	-	-	-	-
Milli Savunma	-	-	-	-	1	1	1
T O P L A M	32	32	32	32	32	32	32

4) Öğretmen ve Öğrenci Durumları

1951 yılında eğitim-öğretime açılan İmam-Hatip Okullarının ilk öğretmenleri, İmam-Hatip Kurslarında da görev yapmış olan medrese kökenli kişilerdir. Bu okullara öğretmen kaynağı olan ve Diyanet İşleri Başkanlığında yönetici, vaziz, müftü yetiştirecek olan İlahiyat Fakültesi henüz mezun vermemiş, Yüksek İslam Enstitüleri ise henüz daha açılmamıştı. Bu dönemde, kendilerine öğretmen yetiştiren İlahiyat Fakültelerinin kapıları bu öğretim kurumlarına kapalı idi. Aynı dönemde Ankara İlahiyat Fakültesinde ders veren Profesör Annemarie SCHİMMELE bir makalesinde bu durumu garipsediğini ifade etmektedir (319).

"Onbeş İmam-Hatip Okulunun 1721 öğrencisini 1953-1954 ders yılında bir kısmı hanım olan 50 kadrolu ve 39 ücretli öğretmen okutuyordu" (320). Öğrencilerin %65 ila %90'ı köy çocuğu idi (321).

İmam-Hatip Okullarına esas itibarıyla öğretmen yetiştiren ve bu okulların mezunlarına açık tek yüksek öğretim kurumu olan Yüksek İslam Enstitülerinin ilki olan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılış törenindeki konuşmasında (19 Kasım 1959) Milli Eğitim Bakanı Tefik İLERİ, İmam-Hatip Okulları ile ilgili şunları söylemiştir: "1951-1952 ders yılında yedi vilayetimizde açılmış olan İmam-Hatip Okullarının sayısı bu gün 19'dur. 1959-1960 ders yılında bu okullarımızda okuyan talebe sayısı 4233'e varmıştır. Bu müesseselerin kuruluş gayeleri milletimizin muhtaç olduğu münevver din adamlarını yetiştirmektir. İmam-Hatip Okullarında öğretim vazifesi gören 169 öğretmenden 69'u kültür dersi öğretmenidir... 100 meslek dersi öğretmeninden 62'si İlahiyat Fakültesi ve yüksek okul mezunlarından seçilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim ve Arapça gibi dersleri okutan 38 ücretli öğretmen de kendi branşlarında iktidarı olan muhtelif menşeli kimselerdir" (322).

1964 yılına ait öğretmen ve öğrenci durumu ile ilgili gözlemlerini Profesör Annemarie SCHİMMELE şöyle ifade ediyor: "1964'de bütün Türkiye'deki (İHO öğrencisi) sayısı 12.000 olarak tahmin ediliyordu. Bunlar oldukça zor bir programı samimiyetle üstlenmişlerdir... Bütün mes'ele, on meslek dersi ile onyediyi kültür dersi için lazım olan hocaların eksikliğidir. Kültür derslerinin hocaları laik lise-

(319) Annemarie Schimmel, "Türkiye'de İslam" (Terc. Hulusi Yavuz), Osmanlı Devleti ve İslamiyet, İstanbul, İz Yayıncılık, 1991, s. 197.

(320) Reed, a.g.m., s. 181.

(321) Reed, a.g.m., s. 180.

(322) Merhum Tefik İlerinin... s.11. - Jaschke, a.g.e., s. 160.

lerden getirilmektedir. Şimdi hanım hocalar bile İslami dersleri okutmaktadırlar... İmam-Hatip Okulları müdürlerinin hiç biri hususi din tahsiline sahip değildir" (323).

Bu ifadeler, bize 1950 ve 1960'lı yıllarda İmam-Hatip Okullarının öğrenci ve öğretmen durumu hakkında kalitatif ve kantitatif açıdan genel bilgi vermektedir.

İmam-Hatip Okullarının açıldığı ilk yıllar olan 1953-1954 öğretim yılı mevcut okulların öğretmen ve öğrenci durumları, Profesör Howard A. REED'e göre aşağıdaki gibidir:

TABLO: IX. 1953-1954 DERS YILINDA İMAM-HATİP OKULLARI'NDA OKUYAN ÖĞRENCİ, KADROLU VE ÜCRETLİ ÖĞRETMEN SAYISI

Mekteblerin Yerleri	Talebe Miktarı	Maaşlı Öğretmenler	Ücretli Muvakkat Öğretmenler
Adana (Seyhan)	106	2	2
Ankara	146	3	4
Antalya	97	3	1
Çorum	46	2	1
Elazığ	21	2	1
Erzurum	36	3	2
Isparta	176	5	4
İstanbul	275	6	6
İzmir	50	3	1
Kayseri	244	5	5
Konya	279	7	5
Maraş	104	2	2
Tokat	50	2	1
Trabzon	49	2	1
Yozgat	40	1	1
Toplam	1719	46	37

Kaynak: Reed, a.g.m., s. 182.

(323) Schimmel, a.g.m., s. 197.

Profesör Howard A. REED'in ifadelerine göre (Diyarbakır hariç çünkü Diyarbakır İ.H.O. 1954-1955 öğretim yılında açılmıştır) 1953-1954 öğretim yılında toplam 15 İmam-Hatip Okulunda 1719 öğrenci, 46 kadrolu, 37 ücretli öğretmen görev yapmaktadır.

1951-1971 yılları arası İmam-Hatip Okulları ile ilgili öğrenci-öğretmen, okul sayıları, yeni kayıt ve mezun durumu ile ilgili sayısal gelişmeler tablodaki gibidir:

TABLO: X/A İMAM-HATİP OKULLARINDA GELİŞMELER (1951-1971)
"ORTA KISIM"

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Öğretmen	Mezun
1951-1952	876	876	27	—
1952-1953	—	1191	48	—
1953-1954	—	1642	90	—
1954-1955	—	2048	107	194
1955-1956	924	2181	108	242
1956-1957	—	2520	171	452
1957-1958	—	2584	163	368
1958-1959	—	2628	194	418
1959-1960	—	2922	191	409
1960-1961	246	3374	227	380
1961-1962	—	4200	351	444
1962-1963	—	5874	398	505
1963-1964	—	8576	432	689
1964-1965	—	9676	425	800
1965-1966	—	11832	—	1223
1966-1967	—	17242	—	1760
1967-1968	12090	24678	307	2239
1968-1969	13079	31822	680	2638
1969-1970	13308	36655	713	4371
1970-1971	13555	41767	811	5650
Toplam	54078	—	—	22782

Kaynak: MEB. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı,

TABLO: X/B. İMAM-HATİP OKULLARINDA GELİŞMELER (1951-1971)
"LİSE KISMI"

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Öğretmen	Mezun
1951-1952	—	—	—	—
1952-1953	—	—	—	—
1953-1954	—	—	—	—
1954-1955	—	—	—	—
1955-1956	—	254	—	—
1956-1957	—	500	12	—
1957-1958	—	892	39	193
1958-1959	—	997	65	220
1959-1960	—	1144	95	336
1960-1961	—	1171	91	321
1961-1962	—	1175	—	334
1962-1963	—	1166	—	380
1963-1964	511	1248	313	328
1964-1965	453	1285	351	347
1965-1966	783	1646	594	364
1966-1967	1082	2297	744	440
1967-1968	1545	3369	701	702
1968-1969	1921	9486	388	1049
1969-1970	2102	5235	460	1508
1970-1971	2957	6708	630	1600
Toplam	20354	—	—	8122

Kaynak: MEB. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

Tabloya bakıldığında 1951-1971 yılları arasında İmam-Hatip Okulları orta kısmında (I. devre) okul sayısı 7'den 72'ye çıkmış, yani 10.2 kat artmış, yeni kayıt olan öğrenci sayısı 876'dan 13.555'e yükselmiş, artış oranı 15.5 kat olmuştur. Öğrenci sayısı 876'dan 41.767'ye yükselmiş ve 47.5 kat artmış, öğretmen sayısı 27'den 811'e yükselmiş ve 30 kat artmış, mezun sayısı ise 1954-1955 öğretim yılı sonu ve 1970-1971 öğretim yılı sonu itibarıyla 194'ten 5650'ye yükselmiş ve 29 kat artmıştır. Kayıt yaptıran öğrencilerin ise ortalama 1/4'ü mezun olabilmektedir.

Aynı yıllarda lise kısmı (II. devre)ndaki gelişmeler ise şu şekildedir: Okul sayısı (orta kısım bünyesinde olarak) 7'den 39'a yükselerek 5.5 kat artmış, yeni kayıtlarda (Bakanlığın verdiği bu tabloda 1963-1964 öğretim yılına kadarki yeni kayıtlarla ilgili bilgi yer almamaktadır. Halbuki İmam-Hatip Okulları 1955-1956 öğretim yılında lise kısmı (II. devre)na öğrenci kaydetmişlerdir.) ise, 1963-1964 ve 1970-1971 yılları arası 5 kat artış olmuştur (1968-1969 öğretim yılı için bu rakam daha da yüksektir). Öğrenci sayısında ise, 1955-1956 öğretim yılında 254 öğrenci lise kısmında okumakta iken bu sayı 1970-1971 öğretim yılında 26 kat artarak 6708'e çıkmıştır. 1956-1957 öğretim yılında 12 öğretmen vazife görmekte iken bu sayı 52.5 kat artarak 630'a ulaşmıştır. Mezun sayısı ise 8 kat artarak 193'ten 1600'e çıkmıştır.

Bütün bunlar İmam-Hatip Okullarının 1951-1971 yılları arasında büyük bir sayısal gelişme içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

5) Bina ve Ödenek Durumları

1951 yılında açılışından itibaren İmam-Hatip Okulları sayı ve kapasite olarak hızla artmaya devam etmişlerdir. Sayı ve kapasite arttırımı finansal imkanlarla gerçekleştirilebilir. İmam-Hatip Okulları binaların nasıl inşa edilip, araç-gereçlerini . nasıl karşıladıkları konusunda İmam-Hatip Okulları ile ilgili tafsilatlı bir araştırması olan Profesör Howard A. REED şunları söylemektedir : "Milli Eğitim Bakanlığı, mesuliyetli ve gayretli vatandaşların resmen kurdukları mahalli teşkilatlarca yapılmış ciddi bir müracaat olmadıkça, yeni bir İmam-Hatip Okulu açmama politikasını gütmektedir. Kanuni icaplara göre kurulmuş olan bu özel hayır dernekleri, daha ziyade kendi muhitlerinde para toplamaktadırlar. Açtırmayı tasarladıkları okul için umumiyetle ya bir yer satın alıyor veya kirahyorlar; yahut da yeni bir bina yaptırıyorlar. Adana, Isparta, İzmir, Kayseri ve Konya'da yaptırılan binaların inşaat masraflarının kabaca 1/4 lük bir kısmına Devlet de yardımcı olmuş, fakat binaların tapuları derneklerde kalmıştır. Bazı yerlerde ise, inşaat tamamlanınca okul binası Devlete teslim edilmektedir. Dernekler, okulları tefriş ediyor ve techizatın çoğunu karşılıyorlar. Keza; başarılı ve muhtaç talebeleri burs vererek destekliyor, böyleleri için bir veya bir çok yurtlar ve yemekhaneler açıp kendilerine yardımcı oluyorlar..... Kısaca, eğer hayır dernekleri, okul araç ve gereçlerinin tamamını olmasa bile, büyük bir kısmını temin edip okul açmak hususunda hakikaten samimi olduklarını isbat ederlerse, Maa-

rif Vekaleti İmam-Hatip Okulu açılmasına müsaade ediyor. Nitekim 1951-1953 yılları arasında İzmir'deki dernek mensupları, bu maksatla 250.000 TL. toplayıp harcamışlardır" (324). Bu ifadeler, bu gün de olduğu gibi açılışlarının ilk yıllarında da İmam-Hatip Okullarının finans kaynağının ağırlıklı olarak hayır cemiyetleri, okul kurma dernekleri ve vakıflar, dolayısı ile halk oluşunu ortaya koymaktadır.

Profesör REED, Milli Eğitim Bakanlığının bu okullara ayırdığı (1953 ve 1954 yılları için) tahsisatla ilgili şu bilgileri vermektedir: "Milli Eğitim Bakanlığının 1954 yılı için ayırdığı tahsisat kira masrafları hariç, 1953 yılındaki tahsisatın aynıdır. 1953'te kira bedeli olarak 10.000 TL ödenmiştir. Bu demektir ki, 1953-1954 yıllarında her okul Devlete ortalama 55.476 TL. sına malolmuştur. Talebe sayısının artmasına rağmen, bütçe % 1 nisbetinde azalmıştır. Bununla beraber, dokuz okula, ikinci bir sınıfları olmadığı halde yeni sınıflar ilave edilmiş, keza lise kısmına başlayan beş kıdemli okul da yeni sınıflar açmak mecburiyetinde kalmıştır" (325).

TABLO : XI/A İMAM-HATİP OKULLARININ ÖDENEK DURUMU (1953-1954)

Mali Yıl		
	1953	1954
Maaş (Lira)	500.400	500.400
Ek Görev Tazminatı	25.920	25.920
Hizmetliler (ücretli, doktor ve hademe)	35.700	35.700
Muvakkat Ücretli Öğretmenler	70.200	70.200
Genel Giderler	4.800	4.800
Bina yaptıran derneklere yardım	2.000	2.000
Kira ödeneği	10.000	10.000

Kaynak : Reed, a.g.m., s.155.

(324) Reed, a.g.m., ss. 153-154.

(325) Reed, a.g.m., s. 155.

İmam-Hatip Okullarının daha sonraki yıllarda (1960'lı yıllarda) mali yön-
den gelişimi aşağıdaki gibidir:

TABLO: XI/B. İMAM-HATİP OKULLARININ ÖDENEK DURUMU (1966-
1970)

Mali Yıllar	Cari Harcamalar	Transfer Harcamaları
1966	6.643.720	1.250.000
1967	10.979.900	1.252.000
1968	11.145.610	1.721.750
1969	12.783.624	1.050.000
1970	13.630.800	250.000

Kaynak : Ömer Okutan, "Din Eğitimi Okulları Planlaması İle İlgili Rapor,"
Ankara: 1971, s.26.

Tablo incelendiğinde, cârî harcamalarda % 105'lik bir artış oranı ile karşıla-
şılırken, transfer harcamalarında % 500'lük bir düşüş gözlenmektedir.

1951-1970 yılları arası Devletin derneklere yardımı; 13.272.927 TL. iken,
aynı zaman dilimi içinde, derneklerin bina yapımı ve arsa alımı için kullandığı
para ise; 87.000.000 TL. dir (326). Netice itibariyle mukayese yapılacak olursa,
bu dönemde vatandaşların İmam-Hatip Okullarına katkısı, Devlet katkısının 5-
6 katı fazla olduğu görülür.

6) İmam-Hatip Okullarının Açılışının İlk Yıllarında Sorunları-Başarıları

a) Sorunlar

1951'de halkın yoğun talebi üzerine açılan İmam-Hatip Okulları önceden
bir hazırlık, planlama sürecinden geçmediğinden çeşitli sıkıntılarla eğitim-öğre-
time başlamışlardır. Bu dönemlerde, bu müesseselerin sıkıntılarından başlıcaları
şunlardır:

aa) Öğretmen mes'elesi: Henüz daha İmam-Hatip Okullarına öğretmen ye-

tiştiren müesseseler ya mezun vermediğinden, ya da kurulmadığından, meslek dersleri öğretmen sıkıntısı çekilmiş, bu problem eski medrese mezunu hocalarla giderilmeye çalışılmıştır. Kültür dersleri ve yabancı dil öğretmeni eksikliği de eğitim-öğretimde problem teşkil etmiştir.

bb) Bu dönemlerde, İmam-Hatip Okulu öğrencilerinin çoğunu köylerden gelen öğrenciler oluşturduğundan, bu öğrencilerin yeme-içme ve barınma gibi ihtiyaçlarının giderilmesi mes'elesi yanında, eğitim-öğretim açısından en büyük problem, köyden gelen öğrencilerin gerekli temel bilgileri almadan bu okullara gelmiş olmaları ve intibak zorluğu çekmeleridir.

"Netice olarak, görülmemiş şekilde kalabalık olan birinci sınıf öğrencilerinin % 35 veya 40'ı ya sınıf geçememekte veya cesaretleri kırıldığından, tahsili tamamlamadan okulu terkedip gitmektedirler" (327).

cc) Ders program yükünün ağır olması : Bu okullarda I. devre için ortaokul, II. devre için lise müfredatı yanında % 40 ağırlıklı meslek dersleri okutulmaktadır. Hatta diğer okullar için söz konusu olmayan üç yabancı dil öğrenimi (Arapça-Farsça ve bir Batı dili) zorunluluğu vardı.

dd) Bir diğer problem, ders kitapları mes'elesidir. Ders kitabı olarak ya Diyanet İşleri Başkanlığı ve Maarif Teşkilatının müştereken alelacele hazırlattıkları kitaplar okunmuş, ya da kitabı olmadığı için bazı dersler hocaların not tutturması şeklinde işlenmiştir. Bu durum ise, eğitim-öğretim açısından sıkıntılara yol açmıştır.

ee) Bu dönemde, özellikle ilk yıllarda bina problemi de önemli bir engel teşkil etmiştir. Binası önceden hazırlanmadan açılan okullar veya yetersiz binalarda eğitim-öğretime açılan okullar ve haliyle çok kalabalık sınıflar eğitimin kalitesine olumsuz etki yapmıştır. Ancak halkın, okul idarecilerinin ve öğretmenlerin özverili gayretiyle bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır.

b) Başarılar

İmam-Hatip Okulları, bu sayılan ve başkaca maddeler de ilave edilmesi mümkün olan olumsuzluklar karşısında başarılı mücalede verebilmiş eğitim kurumlarıdır. Sayısal gelişmeler bunun işaretidir. Başarılarının ardında şu gerçek-

ler yatmaktadır denilebilir:

aa) "Öğrencilerin tamamı bu okullara kendi istekleri ile ve hakikaten İslamı öğrenmek için gelmiş olduklarından bir çok güçlüklerle göğüs gerip fedakarlıklarda bulunmakta ve hummalı bir şekilde çalışmaktadırlar" (328).

bb) "İmam-Hatip Okulu talebeleri disiplinli ve terbiyelidirler. Onların bu vasıfları hem lisede hem de bu okullarda görev yapan öğretmenlerin tesbitidir. Öğrencilerin kuvve-i maneviyeleri fevkaalede sağlamdır. Hemen hepsi derslerine muntazaman devam etmekte ve vazifelerini vaktinde yapmaktadır. Bütün öğrenciler temiz ve tertiplidir. Öğrencilerin mes'elelerini halletmek üzere hayır derneklerinin maddi-manevi yardımlarına başvuran okul idarecileri bu yüzden hemen müsbet karşılık görmektedirler. Bu da isbat ediyor ki, İmam-Hatip Okulları cemiyet içinde büyük bir itibara sahiptirler" (329).

cc) İmam-Hatip Okulları, özellikle açıldıkları ilk yıllarda sosyal ilişkiler açısından çok başarılı olmuşlardır. İmam-Hatip Okullarının ilk öğrencilerinden Profesör Hayrettin KARAMAN bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedir: "Birkaç sınıf geçtikten sonra, camilerde müezzin ve İmam-Hatip olarak görev almaya, uygulama maksadıyla vaaz ve hutbeler vermeye başladık. Bu görev ve faaliyetler halk ile aramızda sıcak bir ilişkinin oluşmasını sağladı. Artık müslümanlar; "ölülerimizi kim yıkayacak, arkamızdan kim bir Fatiha okuyacak?" demiyorlardı"(330).

Profesör Howard A. REED de İmam-Hatip Okullarının özellikle kandil gecelerinde düzenledikleri programlarla halkı cezbettiklerine işaretle şöyle diyor: "Nitekim 1954 yılı sonbaharında, Ankara ve Antalyada bu kabil davetlerden birinde cemaat camilerden dışarıya taşmıştır. O kadar ki cemaatin çoğu bu genç delikanlıların okuyuşunu dışarıda hopperlörlerden dinlemek mecburiyetinde kalmış ve dinleyenlerin büyük bir kısmı, sevinç ve heyecandan gözyaşlarını tutamamıştır" (331).

Aynı şekilde, 1959 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılış töreninde, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İLERİ konuşmasında, kısa bir süre

(328) Reed, a.g.m., s. 187.

(329) Reed, a.g.m., s. 187.

(330) Hayrettin Karaman. "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatipler Üzerine". Altınoluk (Aylık Mecmua), Sayı: 37 (Mart 1989), ss. 17-18.

(331) Reed, a.g.m., ss. 187-188.

önce Kayseri'ye gittiğini, İmam-Hatip Okulu son sınıf öğrencilerinin "mesleki tatbikat" uygulamalarını kendisinin ve yöre halkının takdirle karşıladıklarını ve bu öğrencilerin büyük rağbet gördüklerini ifade etmektedir (332).

7) Açılışından İtibaren İmam-Hatip Okullarının Okul ve Öğrenci Sayılarının Artış Nedenleri

1951 yılından itibaren İmam-Hatip Okullarının okul ve öğrenci sayısında dikkate değer bir artış gözlenmektedir. Başlıca nedenler olarak ilk etapta şunlar sıralanabilir:

- a) Uzunca bir süreden beri din eğitiminin yapılmamış olması ve din hizmetlerinin aksamaması,
- b) Vatandaşların din kültürünün yalnızca bu okullarda verildiğine inanması,
- c) İlk mezunların ve İmam-Hatip Okuluna devam etmekte olan öğrencilerin topluma kendilerini kabul ettirebilmiş olmaları,
- d) Politik nedenler; İmam-Hatip Okullarının, zaman zaman politik hesaplar doğrultusunda ele alınması veya halkın politikacılar aracılığı ile Hükümete yaptığı baskılar sonucu yeni okulların açılması,
- e) Çeşitli vakıf ve okul koruma dernekleri kurularak, bu derneklerin çalışmaları sonucu okul binalarının hazır hale getirilmesi, yani bu günkü anlamda; "kendi okulunu kendin yap" kampanyasının bu okullarda en iyi şekilde uygulanması ve Bakanlığa sadece okulu açma külfetinin kalması,
- f) 1963-1964 öğretim yılından itibaren bu okullara parasız yatılı öğrenci alınması, böylece fakir köy çocuklarına okuma imkanının oluşması,
- g) Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun hükümlerinin, İmam-Hatip Okulu öğrencilerine iş sahası açmış olması,
- h) Yüksek İslam Enstitülerinin 1959'dan itibaren açılmış olması. İmam-Hatip Okulu mezunlarının burada yükseköğrenim görebilmeleri ve mezun oldukları takdirde İmam-Hatip Okullarında ve diğer ortaöğretim kurumlarında kendi branşlarında öğretmenlik yapabilme imkanının sağlanmış olması.

Bunlar ve bunlara daha da ilave edilebilecek nedenler, İmam-Hatip Okullarının artmasına zemin oluşturmuştur.

E) İmam-Hatip Okulları (1971-1973)

1) İmam-Hatip Okullarının Orta Kısımının Kapatılması İçin Yapılan Çalışmalar

1951 yılında açılan İmam-Hatip Okulları; ilkokula dayalı, Orta kısmı dört, lise kısmı üç yıllık olan ve bir bütün teşkil eden ayrı eğitim kurumları olarak planlanmış ve 1971 yılına kadar bu yapı içinde faaliyet göstermişlerdir.

Ancak birinci bölümde ortaya konulduğu gibi, İmam-Hatip Okullarının ilkokula dayalı olması veya orta kısmının statüsü 1960'lı yıllardan itibaren muhtelif platformlarda tartışma konusu olmuştur.

1960 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon" (*) raporunda ilk defa "İmam-Hatip Okullarının ortaokula dayalı olması"(333) gündeme getirilmiş, VII. Milli Eğitim Şûrasında ise; "Aynı ortaokul programı; liselerin, ticaret lisesi, erkek ve kız sanat enstitüleri, öğretmen okulları ve "İmam-Hatip Okulları" gibi meslek okullarının ortaokula denk olan birinci devrelerinde de uygulanmalıdır; ancak seçime tabi özel derslerin tesbitinde ve düzenlenmesinde, ilgili okulu ikinci devresinin amaçları ve özellikleri de dikkate alınması" (334) kararı alınmış, II. B.Y.K.P.'da; "Köy Ebe Okulları ile İmam-Hatip Okullarının ilk devreleri dışında, ortaokul seviyesindeki bütün mesleki okullar genel ortaokul durumuna getirilecek" (335) denilmek suretiyle önceki teklif ve kararlara iltifat edilmemiş, VIII. Milli Eğitim Şûrasında ise, "Tek Tip Ortaokul" uygulamasının bütün mesleki okullara da tatbiki karar altına alınmış (336) ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan OĞUZ tarafından 5.11.1970 tarihinde tasdik edilmek suretiyle kesinleşmiş ve yürürlüğe konmuştur (337).

(*) Komisyon Üyeleri: Ord. Prof. Dr. Ratip BERKER, Prof. Dr. Turhan FEYZİOĞLU, Prof. Dr. Fahir İZ, Ord. Prof. Dr. Enver Ziya KARAL, Nuri KODAMANOĞLU, Orhan MERSİNLİ, Emil Galip SANDALCI, Reşat TARDU, Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL, Ekrem ÜÇYİĞİT, Hasan Ali YÜCEL.

(333) Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu, s. 43.

(334) VII. Milli Eğitim Şûrası, s. 123.

(335) II. B.Y.K.P., s. 165.

(336) VIII. Milli Eğitim Şûrası, s. 20.

(337) M.E.B. Tebliğler Dergisi, s. 1631 (16 Kasım 1970).

Daha sonra 14-15 Aralık 1970 tarihlerinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan OĞUZ Başkanlığında; İmam-Hatip Okulları müdürleri, din eğitimi ile ilgili kuruluşların temsilcileri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yüksek İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakültesi ve DPT'den temsilciler ile Türkiye İlahiyat ve İslâm Enstitüleri Mezunları Cemiyetleri Federasyonu ve İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyetleri Federasyonu temsilcilerinin katıldığı toplantıda (338) "İmam-Hatip Okullarının birinci devresi üç, ikinci devresi dört sene olması ve her iki devre de mesleki vasfını kaybetmemesi" kararı alınmış ve tek tip ortaokul anlayışı ıslah edilerek korunmuştur.

III B.Y.K.P. Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporunda; İmam-Hatip Okullarının birinci devresinin 5 yıllık ilkokula dayalı ve üç yıl süreli olması veya ilkokular 8 yıla çıkarıldığı takdirde İmam-Hatip Okulunu seçecek öğrencilerin ilkokulun 6.,7. ve 8. sınıflarına İmam-Hatip Okulu bünyesinde devam etmeleri, üç yıllık birinci devreyi bitirenlere tek tip ortaokul veya 8 yıllık ilkokul bitirenlere verilen diplomaya eşdeğer bir diploma verilmesi" (339) teklif edilmiştir. Ancak, bu rapor öncesi VIII. Milli Eğitim Şûrası kararları tasdik edilmiş olduğundan rapordaki teklifler etkili olmamıştır.

12 Mart 1971 tarihli muhtıra sonrası kurulan ve kendini reform hükümeti olarak ilan eden Nihat ERİM Hükmeti programında İmam-Hatip Okulları ile ilgili olarak; "İmam-Hatip Okulları ortaöğretim sistemine uyacak biçimde ıslah edilecektir" denilmiş ve VIII. Milli Eğitim Şûrası kararlarının en kısa zamanda uygulanacağı ifade edilmiştir. (340)

7 Nisan 1971 tarihinde çalışmaya başlayan ve sekiz gruptan oluşan, "Eğitim Reformu Çalışma Grupları"nın çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde devam ederken 4 Ağustos 1971 tarihinde, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından İmam-Hatip Okullarının dört yıllık birinci devrelerin ve yedi yıllık bir bütün olarak kurulmuş İmam-Hatip Okullarını ortadan kaldıran (341) 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı tarihi karar çıkmıştır. Buna göre ; İmam-Hatip Okulu, ortaokul üzerine gerektiği ölçüde, genel kültür ve din kültürü veren, dört yıl süreli, bir mesleki eğitim ve öğretim kurumu olarak nitelenir-

(338) Yeni Asya Gazetesi, 21 Aralık 1970.

(339) D.P.T., III. B.Y.K.P. Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu, Mayıs 1971, ss. 22-23.

(340) Eğitim Reformu.... s. 10.

ken, İmam-Hatip Okulu mezunlarına 633 sayılı kanunun 22. maddesi e ve f bendlerinde belirtilen din hizmetlerinde görev hakkı tanındığı, İmam-Hatip Okulunun herhangi bir sınıfından ikinci devre ortaöğrenimin çeşitli programlarından birine geçmek isteyen öğrencilerin girmek istedikleri programın farklı derslerinden imtihanlara tabu tutularak yatay geçiş hakkı tanındığı belirtilmiş ve mezunlarından Yüksek İslâm Enstitüsü dışında bir yüksek öğrenim kurumuna girmek isteyenlerin, lisenin yüksek öğrenime hazırlayan programlarından birini seçerek diplomasını almak istedikleri programın farklı derslerinden bitirme imtihanlarına tabi tutulması esasları getirilmiştir (*). Bunun üzerine ,Talim ve Terbiye Kurulunun 20.4.1972 tarih ve 248 sayılı kararı ve Milli Eğitim Bakanı İsmail ARAR'ın da onayı ile "İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği" yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu yönetmeliğin başlangıç bölümünde İmam-Hatip Okulları; "İmam-Hatip Okulu, Ortaokul üzerine dört yıllık öğrenim veren bir meslek okuludur. Okul, öğrencilerini hem mesleğe, hem de kendi alanlarında yüksek öğrenime hazırlar" (342) şeklinde tanıtılmış ve hazırlanan yeni müfredat programı 31 Temmuz 1972 gün ve 1708 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Böylece 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile Türk Milli Eğitim tarihinde yerini alan, ilkokula dayalı, yedi yıllık eğitim süreli İmam-Hatip Okulları, 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile 19 yıl 9 ay 21 gün sonra yerini ortaokula dayalı ve eğitim süresi dört yıl olan İmam-Hatip Okullarına bırakmıştır. Bu tarihte İmam-Hatip Okullarının sayısı 72 dir.

2) Ortaokula Dayalı Hale Getirilen İmam-Hatip Okullarının Yeni Müfredat Programı

Yeni düzenleme ile ortaya çıkan ortaokula dayalı İmam-Hatip Okullarının ders dağıtım çizelgesi şu şekildedir:

(341) Beyza Bilgin, "Zorunlu Temel Eğitim ve İmam-Hatip Liseleri", "Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri" konulu tartışmalı ilmi toplantı (İstanbul: 10.12.1994) ya sunulan tebliğ, ss. 2-3.

(*) Bu kararları alan M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu Üyeleri Şunlardır: Başkan V. C. ALPMAN, Üye: C. ALPMAN, K: KERPİCİ, F. OĞUZKAN, B. ÖRNEKOL, E. İMETAŞ, M.N. AŞKIN, A. DEMİRTAŞ.

(342) M.E.B. İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği, Madde: 4.

TABLO: XII. İMAM-HATİP OKULU DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ (1971-1973)

Dersler	Sınıflar				
	I	II	III	IV	Toplam
1 - Kur'an-ı Kerim	5	4	4	5	18
2 - Arapça	4	4	3	3	14
3 - Akaid	-	-	2	-	2
4 - Kelâm	-	-	-	2	2
5 - Din Dersi	2	2	2	-	6
6 - Fıkıh	-	-	-	2	2
7 - Tefsir	-	2	2	2	6
8 - Hadis	-	2	2	2	6
9 - Siyer ve Ahlâk	2	-	-	-	2
10 - Hitabet	-	-	-	2	2
Meslek Dersleri Haftalık Saat Tutarı	13	14	15	18	60
11 - Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
12 - Tarih	2	2	2	-	6
13 - Sanat Tarihi	-	-	-	2	2
14 - Coğrafya	2	2	2	-	6
15 - Matematik	4	2	2	2	10
16 - Fizik	3	2	2	-	7
17 - Kimya	3	2	1	-	6
18 - Tabiat Bilgisi (Biyoloji)	-	3	2	-	5
19 - Psikoloji	-	-	2	-	2
20 - Felsefe (man., Fel., Sos.)	-	-	-	6	6
21 - Yabancı Dil	3	3	3	3	12
22 - Beden Eğitimi	1	1	1	-	3
23 - Müzik	1	1	1	-	3
24 - Milli Güvenlik	1	1	1	-	3
25 - Sağlık ve Beslenme Eğitimi	-	-	1	-	1
26 - Tarım	-	-	-	2	2
27 - Endüstri Bilgisi	-	-	-	2	2
Kültür Dersleri Haftalık Saat Tutarı	25	24	23	20	92
GENEL TOPLAM	38	38	38	38	152

Kaynak : M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Çizelgede görüldüğü gibi, 1971 öncesi okutulan dersler ile yeni programda yer alan dersler birkaç tanesi dışında benzerlik arzetmektedir. İlk bakışta göze çarpan, Farsça, Astronomi ve Dinler Tarihi derslerinin programdan çıkarıldığı ve Tarım, Endüstri Bilgisi, Müzik, Hitabet gibi derslerin ilave edildiğidir.

Meslek derslerinin kültür derslerine oranı ise, lise 1. sınıfta 13/25 lise 2. sınıfta 14/24, lise 3. sınıfta 15/23 ve lise 4. sınıfta 18/20 dir. Tüm sınıflarda genel olarak toplam 152 ders saati içinde 60 saat meslek dersleri ve 92 saat kültür dersleri haftalık yekün oluşturmaktadır. Buna göre, meslek derslerinin programda ağırlığı % 39.5, kültür derslerinin ki ise % 60.5 oranındadır. Yani % 40 ve % 60'lık denge yeni programda da göz önünde bulundurulmuştur.

Bu dönemde (1971-1973) yeni İmam-Hatip Okulu açılmamıştır. Ortaokul mezunları İmam-Hatip Okulu'na kayıt yaptırabilmiş ve lise eğitim öğrenimine bu kurumlarda devam edebilmiştir.

İmam-Hatip Okulları 1973 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun kabulü ile, İmam-Hatip Lisesi haline dönüştürülmüş, adı geçen kanunla bu öğretim kurumlarına bir takım yeni haklar tanınmış ve İmam-Hatipler için yeni bir dönem daha böylece başlamıştır.

F. İmam-Hatip Liseleri (1973-.....)

14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk eğitim sistemini bazı yönleriyle yeniden ele alması ve birtakım düzenlemeler getirmesi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu kanun, 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunla bazı değişikliklere uğramış ve bu günkü son şeklini almıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu yürürlüğe girdiği 24.6.1973 tarihinden itibaren "İmam-Hatip Okulu" adını İmam-Hatip Lisesi olarak değiştirmiş ve 32. maddesinde bu okulları şu şekilde tanımlamıştır: "İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır." Adı geçen madde incelendiğinde İmam-Hatip Liseleri için eskiye göre önemli sayılabilecek yeni imkanların ortaya çıktığı görülecektir. Şöyle ki;

İmam-Hatip Okulu İdare yönetmeliğinin 4. maddesinde bu okullar, "Hem mesleğe, hem de kendi alanında yüksek öğrenime" hazırlayan kurumlar olarak tanıtılırken yani yüksek öğrenim olarak sadece Yüksek İslam Enstitü'lerine girebilme imkanına sahip iken, Milli Eğitim Temel Kanunu yüksek öğrenime gire-

bilme hususundaki sınırlamayı diğer meslek okulları ile birlikte İmam-Hatip Liseleri için de kaldırmıştır. Böylece mesleki eğitim kurumları genel liseler çizgisine yakınlaştırılmıştır.

1973 yılı öncesi, önleri yüksek öğrenime Yüksek İslam Enstitüleri dışında tıkalı olan bu okullar, 1973-1983 yılları arası uyguladıkları lise edebiyat kolu programı doğrultusunda yüksek öğretim kurumlarına girebilmişler, 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunun 10. maddesi ile değiştirilen Milli Eğitim Temel Kanunu 31 maddesi hükmünce diğer meslek liseleri gibi bütün yüksek öğretim kurumlarına girebilmek için aday olma hakkına sahip olmuşlardır. Bu yıllardan sonra, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yoğun bir şekilde, teoloji eğitimi veren yüksek öğretim kurumları dışına yönelmeye başladıkları görülmektedir.

1) İmam-Hatip Liselerinin Amaçları

a) Milli Eğitim Bakanlığınca açılan, ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan İmam-Hatip Liselerinin amaçları; imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli en az lise seviyesinde genel ve mesleki öğrenim görmüş elemanlar yetiştirmektir.

b) İmam-Hatip Liseleri eğitim ve öğretim çalışmalarında din görevlisi adaylarını;

aa) Anayasa nizamına bağlı, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını benimsemiş ve bunları uygulamaya hazır,

bb) Milli ahlakın icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren ve milli bün-yemize zararlı akımlar karşısında uyanık,

cc) Dinin ve ahlakının gereklerine inanarak yaşayıp yerine getirir birer aydın,

dd) İlmi görüş ve anlayış kazanmış, bilgilerini mesleki alanda kullanma yollarını öğrenmiş,

ee) Çalışkan, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,

ff) Toplum kalkınmasında çevresine kültürel, ekonomik ve sosyal yönden katkıda bulunan,

gg) Yaşayışı ve çevresine te'siri bakımından örnek tutulmaya layık,

hh) Programla müfredatı tesbit edilen bilgi, maharet ve kültürü kazanmış,

ii) İnsanlığı, insanları seven ve anlayan, davranışlarında her şeyden önce eğitici olduğu şuuruna sahip, bedence ve karakterce sağlam, güvenilir birer meslek adamı olarak yetiştirmekle görevlidir (343).

Bütün bu genel amaçları dışında İmam-Hatip Liseleri ;

aaa) Millî birer din eğitim kurumudur,

bbb) Bu okullarda eğitim ve öğretim çalışmaları millî bir ortam içinde yürütülür,

ccc) İmam-Hatip Liseleri müsbet zihniyet kazandırmayı amaç bilir,

ddd) İmam-Hatip Liseleri bina ve tesisleri bakımından imam, hatip ve Kur'an kursu öğreticisi adaylarının okulun genel amaçlarına göre yetiştirilmesine elverişli bir çalışma yeridir,

eee) İmam-Hatip Liselerinde uygulamalı ahlak eğitimi yapılır,

fff) İmam-Hatip Liseleri öğrencilerini meslek hayatında başarıya götürecek rehberliği yapar,

ggg) İmam-Hatip Liseleri öğrencilerine metodlu ve verimli çalışma yollarını öğretir, araştırmacı düşünceye sevkeder,

hhh) İmam-Hatip Liseleri, öğrencilerine güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlık ve kabiliyetini kazandırır,

iii) Okulun bütün çalışmalarında tutum, millî kaynakları koruma ve millî ekonomi kavramı önemli bir yer tutar,

jjj) İmam-Hatip Liseleri, imam-hatip adaylarını fert ve toplum sağlığı yönünden örnek olacak şekilde yetiştirir.

kkk) İmam-Hatip Liseleri, imam-hatip adaylarına çalışmanın bir ibadet ve millî bir haslet olduğunu benimsetir (344).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bu okulların amaçları ve fonksiyonel durumları bu şekilde belirlenmiştir.

(343) M.E.G.S.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, **İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları**, Ankara: 1985. ss. 11-12.

(344) **İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları**, ss. 15-22.

2) İmam-Hatip Liselerinde Görülen Sayısal Gelişmeler

a) Okul Sayılarında Ortaya Çıkan Gelişmeler

1973 yılına kadar İmam-Hatip Okulu adı altında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren bu eğitim kurumları, İmam-Hatip Lisesi adını aldığı 1973 yılından sonra da sayısal gelişmelerini devam ettirmişlerdir. 1973 yılında 72 olan İmam-Hatip Okulu sayısı bu gün (1994-1995 öğretim yılı için) müstakil müdürlükler halinde açılmış olan 6 tane Anadolu İmam-Hatip Lisesi dahil 400 (dört yüz) e ulaşmıştır. Bu sayıya şube olarak faaliyet gösterenler ve klasik İmam-Hatip Liseleri bünyesinde sınıf olarak açılmış olan Anadolu İmam-Hatip Liseleri dahil değildir.

İmam-Hatip Liselerinin yıllara göre gelişimi aşağıdaki gibidir:

TABLO: XIII. İMAM-HATİP OKULU/LİSELERİNİN YILLARA GÖRE AÇILIŞ DURUMU

AÇILDIĞI YIL	SAYI
1951	7
1953	8
1954	1
1956	1
1958	2
1962	7
1966	14
1967	18
1968	11
1969	2
1970	1
1974	29
1975	70
1976	77
1977	86
1978	1
1979	4
1980	35
1985	1
1988	7
1991	6
1992	4
1994	2
TOPLAM	394

Kaynak : a) Öcal, İmam-Hatip Liseleri ve ..., S. 61.
b) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 61
c) M.E.B. APKK Başkanlığı

İmam-Hatip liselerinin sayıları ile ilgili olarak bazı platformlarda farklı rakamlar ortaya atılmaktadır. Bu rakamlar tablo halinde sunulan rakamların iki katı dolayında olabilmektedir. Bu yanlışla şuradan kaynaklanmaktadır: Bilindiği gibi D.P.T. ve D.İ.E. gibi kuruluşlar İmam-Hatip Liseleri ile ilgili sayısal dökümanı orta kısmı için ayrı, lise kısmı için ayrı olarak vermektedirler. Orta kısım okul sayısı ile lise kısım okul sayısı ayrı ayrı toplandığı ve şu kadar İmam-Hatip Lisesi var diye bu toplam ortaya konulduğu zaman bu okulların gerçek sayısı hakkında yanlışlığa düşülmesi söz konusudur. Çünkü İmam-Hatip Liseleri kendi bünyelerindeki orta kısmı ile tek bir müdürlük tarafından yönetilen bir bütündür. Ayrıca ek binalarda aynı müdürlüğe bağlı olarak yönetilen şubeler ve yine aynı okul bünyesinde ve aynı müdürlüğe bağlı Anadolu İmam-Hatip Liselelerini ayrı okullar olarak mütalaa etmek uygun değildir.

b) Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Sayılarındaki Gelişmeler

1951-1952 Öğretim yılında 7 okulda 876 (*) öğrenci ile eğitim öğretime başlayan İmam-Hatip Okulları, (1993-1994 öğretim yılı itibariyle) İmam-Hatip Lisesi adı altında toplam 436528 öğrenci ile eğitim-öğretime devam etmektedir.

1971 ve 1994 yılları arası İmam-Hatip Liseleri orta ve lise kısımlarında yeni kayıt, öğretmen, öğrenci ve mezun sayılarındaki gelişmeler yıllara göre aşağıdaki gibidir :

(*) Bu rakam Mayıs 1990 tarihli MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifinginde 889 olarak verilmektedir.

TABLO: XIV/A. İMAM-HATİP LİSELERİ'NDE SAYISAL GELİŞMELER
(1971-1994) "ORTA KISIM"

Ders Yılı	Yeni Kayıt	Öğrenci	Öğretmen	Mezun
1971-1972	7 966	36928	715	1258
1972-1973	2583	16443	446	3346
1973-1974	3344	10552	281	3523
1974-1975	18896	24091	214	2759
1975-1976	33040	51829	770	2286
1976-1977	40832	84863	1494	9931
1977-1978	45 997	108340	1875	16967
1978-1979	42 141	114273	1212	19520
1979-1980	46 746	130072	685	25549
1980-1981	51 901	138798	194	22552
1981-1982	51 391	147071	334	14001
1982-1983	43 920	147140	293	26516
1983-1984	42 466	134688	94	32393
1984-1985	44 260	145816	—	28353
1985-1986	48 369	150465	—	27986
1986-1987	53 553	160001	—	24902
1987-1988	52 479	169769	—	28670
1988-1989	60 010	180007	—	31965
1989-1990	62 140	189786	—	32755
1990-1991	70 495	209377	—	46938
1991-1992	79 302	227088	—	55790
1992-1993	94 183	249984	—	62908
1993-1994	97 747	274175	—	(70000) Tahmini

Kaynak : MEB APKK Başkanlığı

**TABLO : XIV/B. İMAM-HATİP LİSELERİ'NDE SAYISAL GELİŞMELER
(1971-1994) "LİSE KISMI"**

Ders Yılı	Yeni Kayıt	Öğrenci	Öğretmen	Mezun
1971-1972	4195	9094	704	2635
1972-1973	13650	19935	1118	3334
1973-1974	9374	23960	1331	3359
1974-1975	8180	24809	1560	4738
1975-1976	6488	25809	2163	4763
1976-1977	6854	25800	2358	5924
1977-1978	9150	26177	3050	5354
1978-1979	16355	34417	4077	4144
1979-1980	19429	47941	5397	4606
1980-1981	23137	62206	7574	5434
1981-1982	19761	69793	8875	9240
1982-1983	19653	72791	8424	10998
1983-1984	20551	72318	10550	14347
1984-1985	24397	83157	10975	13896
1985-1986	23028	87560	11097	15727
1986-1987	23126	89666	11510	15917
1987-1988	20619	87972	11770	17574
1988-1989	24155	87079	11777	17280
1989-1990	27923	92527	12702	17060
1990-1991	29947	100176	12426	21249
1991-1992	39236	119086	13113	21147
1992-1993	47804	142097	13776	26285
1993-1994	53974	162353	14891	(30000) Tahmini

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı

Tablolar incelendiğinde İmam-Hatip Okulu/Liselerinin gerek okul gerek yeni kayıt, öğrenci, öğretmen ve mezun açısından büyük bir gelişme kaydettiği görülmektedir.

1971-1972 öğretim yılında 72 olan okul sayısı 1994-1995 öğretim yılı itibarıyla 394'e çıkmış ve 23 senede 5.5 kat artmıştır.

1951-1952 öğretim yılında 876 öğrencisi olan bu okullarda 1993-1994 öğretim yılında 436528 eğitim-öğretim görmektedir. 43 yıllık süre içinde öğrenci sayılarında 498 kat (yaklaşık 500 kat)lık bir artış ortaya çıkmıştır.

1951-1952 yılında 27 öğretmen ile eğitim öğretime başlayan bu okullar 1993-1994 öğretim yılı için 14.891 öğretmeni kadrolarına almışlar ve 551.5 katlık bir gelişmeyi bu alanda 43 yıl içinde gerçekleştirebilmişlerdir.

1957-1958 öğretim yılı sonunda 193 (2. dönem) mezunu vermiş olan bu okullar, 1992-1993 öğretim yılı sonunda 26.285 (lise kısmı) mezun vererek 35 yıl içinde mezun öğrenci sayılarını 136.2 kat arttırmışlardır.

İmam-Hatip Okulu/Lisesi(leri)nde ortaya çıkan bu artışlar zaman zaman muhtelif platformlarda ele alınmış ve değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

IV. BYKP'da İmam-Hatip Liselerinin 1973-1974 ve 1977-1978 yılları arasındaki okul, öğrenci, mezun sayıları orta ve lise kısmı için ayrı ayrı incelenmiş, bu okullarda sayısal gelişmenin hızlı olduğu ve plan hedeflerinin çok aşıldığı ifade edilmiş, eğitim araç ve gereçlerine gereksinimin azlığı, tahsisli binalarda yatırım ve organizasyon bakımından okul açma kolaylığı, bu sayısal gelişmeyi hızlandıran nedenler olarak ortaya konmuştur (345).

TÜSİAD tarafından hazırlatılan "Türkiye'de Eğitim" adlı rapor-kitapta da İmam-Hatip Liselerindeki sayısal gelişmeler (1989 yılına kadar) incelenmiş, İmam-Hatip Liselerindeki öğrenci artışına dikkat çekilerek bu okulların öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması tavsiye edilmiştir (346).

TİSK tarafından Nisan 1991'de hazırlatılıp yayınlanan "Türkiye'de Mesleki Eğitim" adlı eserde de TÜSİAD Raporundaki tablolar ele alınmış, İmam-Hatip Liselerinde öğrenci sayısının son dönemlerde diğer genel ve mesleki-teknik ögre-

(345) IV. B.Y.K.P. ss. 447-448. (Bkz. tablo 254-255).

(346) Baloğlu, a.g.e., ss. 131-219. (Bkz Tablo 93, 94, 96, 97 ve 28/17).

tim kurumlarına göre 7-8 kat daha fazla arttığına dikkat çekilerek, bu okulların meslek okulu amacını aşma eğilimi içinde olduğu ifade edilmiştir (347).

İTO tarafından 1990 yılında yayınlanan "Türkiyenin Eğitim Politikası" adlı eserde ise, İmam-Hatip Liselerindeki öğrenci artışına işaret edilerek bu okullar, son yirmi yılda ortaöğretim sistemi içinde en hızlı öğrenci gelişiminin sağlandığı okullar olarak nitelendirilmiştir (348).

Ancak, TİSK Raporunda verilen İmam-Hatip Liselerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında bir hatalı hesaplama yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki; Milli Eğitim Bakanlığı son rakamlarına göre; 1993-1994 öğretim yılı için İmam-Hatip Liseleri orta ve lise kısımlarında 436.528 öğrenci vardır. Aynı dönem için bu okullardaki toplam öğretmen sayısı 14.891 dir. Buna göre; bir öğretmene 29 öğrenci düşmektedir. Halbuki TİSK Raporunda bu okullarda bir öğretmen 7 öğrenci düştüğü ifade edilmektedir. TİSK Raporunda verilen en son, 1989-1990 rakamlarına bakarak bir hesaplama yapılacak olursa; (Bu dönemde toplam İmam-Hatip Lisesi öğrencisi sayısı 279.313, bu öğrencilere eğitim veren öğretmen sayısı ise 12.702'dir) bir öğretmene bu dönemde düşen öğrenci sayısı 21.9 yani 22 olduğu ortaya çıkmaktadır. TİSK Raporunun TÜSİAD Raporu'nu kaynak göstererek vermiş olduğu toplam öğrenci sayısı 282.524 (1989-1990 öğretim yılı için) tür. Yine aynı kaynakta bu dönemde İmam-Hatip Liselerinde 12.730 öğretmenin görev yaptığı kaydedilmektedir. Buna göre, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 7 değil, 22 dir (349).

Rapordaki yanlış hesaplamanın nedeni, İmam-Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenlerin hem orta kısma hem de lise kısmına derse girmekte olduklarının gözardı edilerek, toplam öğretmen sayısının orta kısım öğrencilerine ayrı, lise kısım öğrencilere ayrı oranlanmasıyla kaynaklanmaktadır:

İmam-Hatip Liselerinde bir öğretmene 7 öğrenci düştüğü iddiası üzerine Milli Eğitim Bakanlığı bir açıklama yapmış ve; "İmam-Hatip Liselerinde 7 öğrenciye 1 öğretmen düştüğü, ortaokullarda bu rakamın 48, genel ve meslek liselerinde ise 12 olduğu iddia edilmektedir... 1990-1991 öğretim yılında İmam-Hatip Liselerinin bünyesindeki ortaokullarda 208.105, lise kısmında ise 100.687 olmak

(347) Türkiye'de Mesleki Eğitim, TİSK, İstanbul: 1991, ss. 24-28 (Bkz Tablo: 12-13)

(348) Türkiye'nin Eğitim Politikası, İTO, İstanbul: 1990, ss. 34-63. (Bkz. Tablo: 3.4.14).

(349) Türkiye'de Mesleki Eğitim, s. 27 (Bkz. Tablo 10.13).

üzere toplam 308.872 öğrenci öğrenim görmektedir. Toplam öğretmen sayısı da 12.447 olup, 25 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Dolayısıyla raporda 7 öğrenciye bir öğretmen düştüğü şeklinde verilen rakam gerçekleri yansıtmamaktadır... Bağımsız ortaokullarda 27 öğrenciye, genel mesleki ve teknik liseler ile bunların bünyesindeki ortaokullarda ise 22 öğrenciye bir öğretmenin düştüğünü ifade ederek öğretmen-öğrenci oranlarında kurumlarımız arasında bir farklılığın bulunmadığını vurgulamak isteriz"(350) denilmiştir. Bakanlığın bu açıklaması, bu araştırmada yapılan değerlendirmeleri te'yd etmektedir.

1993-1994 Öğretim yılı itibariyle İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı şu şekildedir :

TABLO: XV. 1993-1994 ÖĞRETİM YILI İTİBARIYLA İHL'NE YENİ KAYIT YAPTIRAN TOPLAM ÖĞRENCİLER ve CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI

ORTAOKUL KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	37970	38.85	59777	61.15	97747
Toplam Öğrenci	102253	37.29	171922	62.71	274175
LİSE KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	19382	35.91	34592	64.09	53974
Toplam Öğrenci	53061	32.68	109292	67.32	162353
TÜRKİYE GENELİ	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Ortaokul Kısmı	102253	37.29	171922	62.71	274175
Lise Kısmı	53061	32.68	109292	67.32	162353
TOPLAM	155314	35.58	281214	64.42	436528

Kaynak : a) MEB, APKK Başkanlığı,
b) MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.
c) Öcal, İmam-Hatip Liseleri ve s. 66.

Tabloya göre, orta kısımda toplam 274.175 öğrencinin 102.253'ü yani % 37.29'u kız, 171.922'si yani % 62.71'i ise erkektir. Lise kısmında ise öğrenim gören toplam 162.353 öğrenciden 53.061'i kız, 109.292'si ise erkektir. Oran olarak, lise kısmındaki öğrencilerin % 32.68'i kız, % 67.37'si ise erkektir. Bu durum

(350) M.E.B. Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Gelişmeler, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991, ss. 80-81.

İmam-Hatip Okullarında öğrencilerin yaklaşık 1/3'ünü kızların oluşturduğunu göstermektedir.

İmam-Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımı şu şekildedir: 1993-1994 öğretim yılı itibariyle 14.891'i klasik 64'ü Anadolu İmam-Hatip Liselerinde olmak üzere 14.955 öğretmen bu eğitim kurumlarında görev yapmaktadır.

Bu öğretmenlerden 11.308'i erkek, 3647'si ise bayandır. Yani % 75.61'i erkek, % 24.39'u ise bayandır (351).

Bu okulların lise kısmından 1992-1993 öğretim yılı sonunda 19.158'i erkek, 7127'si kız olmak üzere 26.285 öğrenci mezun olmuştur. Kız mezunların bu dönem için toplam mezunlara oranı % 27.11, erkek mezunların toplam mezunlara oranı ise, % 72.89'dur (352).

İlk mezunlarını verdiği 1957-1958 öğretim yılından 1993-1994 öğretim yılına kadar 36 yıllık süre içinde İmam-Hatip Okulu/Lisesi'nden (lise kısmı) 283.000 civarında öğrenci mezun olmuştur.

3) İmam-Hatip Liselerinin Öğretim Programları ve Ders Kitapları

İmam-Hatip Liselerinde uygulanmakta olan programlar :

- a) Mesleğe hazırlayıcı,
- b) Yüksek öğrenime hazırlayıcı özellikler arzeder.

İmam-Hatip Liselerinin bu özelliği, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. maddesi ile tesbit edilmiştir. Bu doğrultuda olmak üzere, İmam-Hatip Liselerinde meslek dersleri ve genel liselerin sosyal bilimler ve edebiyat kolu programları uygulanmaktadır. Ayrıca öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini değerlendirmek amacıyla seçmeli dersler de mevcuttur. Bu eğitim kurumlarının bünyelerinde bulunan orta kısımlarında genel ortaokul programı uygulanmaktadır. Ancak, zorunlu seçmeli ders olarak, tüm ortaokul sınıflarında haftada 5 ders saati Kur'an-ı Kerim, 3 ders saati ise Arapça dersleri okutulmaktadır. İmam-Hatip Lisesi orta kısmından mezun olanlara ortaokul diploması verilmekte ve bu diplomayı alan

(351) M.E.B. A.P.K.K. Başkanlığı.

(352) M.E.B. A.P.K.K. Başkanlığı.

öğrenci diğer liseler ile birlikte İmam-Hatip Lisesi lise kısmına devam edebilme hakkını elde etmiş olmaktadır.

İmam-Hatip Liselerinde okutulmakta olan meslek derslerinde, Eğitim-Öğretim Kurulunun 11.12.1984 gün ve 9 sayılı kararı ile kabul edilen öğretim programları uygulanmaktadır.

İmam-Hatip Liselerinde uygulanmakta olan Meslek Dersleri öğretim programları şu esasları ihtiva etmektedir:

Programlarda meslek derslerinin her birinin genel amaçları ile buna dayalı olarak her sınıfın özel amaçları ve bu özel amaçları tanımlayan davranışlar ayrı ayrı tesbit edilmiştir. Öğretmen, öğretim faaliyetlerini öğrencilere bu davranışları kazandıracak şekilde planlayıp uygulamak durumundadır. Her dersin programı, konunun adı, amaçları, davranışları, konular, işleniş ve değerlendirme bölümleri, programları konularından seçilmiş bir amaca ait davranışların öğrenciye nasıl kazandırılacağını, değerlendirmenin nasıl yapılacağını göstermek ve öğretmene bir örnek vermek gayesi ile tertip edilmiştir. Öğretmen bu örnek işlenişlere uyabileceği gibi daha değişik metodlar da uygulayabilecektir (353).

1991-1992 öğretim yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulunun 29.8.1991 tarih ve 130 sayılı kararı ekindeki şartları taşıyan ve istekli olan ortaöğretim kurumlarında Ders Geçme ve Kredi Sistemi uygulamasına geçilmiştir. Aynı ders yılında İmam-Hatip Liselerinin çoğunluğu bu sisteme geçmiş, diğerleri ise sonraki yıllarda bu sisteme geçmeye başlamışlardır. Bu sisteme göre, İmam-Hatip Lisesi, herbiri bir bütün ve diğerlerinden bağımsız 8 döneme ayrılmış, dersler; Ortak Kültür Dersleri, Ortak Meslek Dersleri ve Seçmeli Dersler olarak üç ayrı gruba ayrılmış, ve 208 kredi/saat limitini dolduran öğrenciye, eğer kredilerini düzenli olarak almış ve başarılı olmuşsa (sisteme göre bir öğrenci bir dönemde en az 25 en fazla 38 kredi/saat ders alabilmektedir) 8 dönem yerine 6 dönemde takip etmiş olduğu ders yoğunluğuna göre belirlenen alanlardan birinden mezun olabilme imkanı getirmektedir.

İmam-Hatip Liseleri ders kitapları, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından incelendikten sonra okullara tavsiye edilmektedir. Önceden Bakanlıkça hazırlanan bu kitaplar, şimdi Bakanlık dışında hazırlanmakta ve Talim ve Terbiye Ku-

rulunca incelenerek tavsiye edilmektedir. Aynı sınıf/dönem için hazırlanan ve Bakanlıkça tavsiye edilen ders kitapları, o dersi okutan zümre öğretmenleri tarafından kendi okullarında bir sonraki dönem için seçilmektedir.

İmam-Hatip Liseleri, Orta ve lise kısmı (klasik ve kredili sistem) dersleri ve haftalık ders/kredi saat'leri şu şekildedir (354).

TABLO : XVI/A. İMAM-HATİP LİSELERİ ORTA KISIM HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ (M.E.B. Talim ve Terbiye kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı kararı gereğince)

DERSLER	SINIFLAR		
	VI	VII	VIII
Türkçe	6	6	6
Matematik	4	4	4
Fen Bilgisi	4	4	4
Milli Tarih	2	2	—
Milli Coğrafya	2	2	—
Vatandaşlık Bilgileri	—	—	3
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	—	—	2
Yabancı Dil	3	3	3
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	2	2	2
Resim-İş	1	2	1
Müzik	2	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2
Ortak Ders Saatleri Toplamı	28	28	28
Kur'an-ı Kerim	5	5	5
Arapça	3	3	3
TOPLAM	36	36	36

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü .

(354) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 16 Eylül 1992 tarih ve Program ve Ders Kit. Şb. Md. 32/004644 sayılı yazısı ve ekleri ve M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 22 Eylül 1992 tarih ve Prog. ve Ders. Kit. Şub. Md. 34) 004758 sayılı yazısı ve ekleri.

TABLO : XVI/B. (MEB. Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı kararı gereğince) İMAM-HATİP LİSELERİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ

DERSLER	SINIFLAR				TOPLAM
	IX	X	XI	XII	
Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
Arapça	5	5	4	4	18
Akaid ve Kelâm	—	—	2	2	4
Fıkıh	—	3	3	—	6
Tefsir	—	—	2	3	5
Hadis	—	2	2	2	6
Siyer	2	—	—	—	2
Dinler Tarihi	—	—	—	2	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama	—	—	2	2	4
Meslek Dersleri Toplamı	11	14	18	18	61
Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
Psikoloji	—	2	—	—	2
Felsefe Grubu	—	—	—	6	6
Tarih	3	3	—	—	6
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	—	—	3	—	3
Sanat Tarihi	—	—	2	—	2
Coğrafya	2	2	2	—	6
Matematik	4	3	3	2	12
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	3	—	—	—	3
Fizik	3	—	—	—	3
Kimya	2	—	—	—	2
Yabancı Dil	3	2	2	3	10
Beden Eğitimi	2	2	1	1	6
Milli Güvenlik Bilgisi	—	1	—	—	1
Seçmeli Dersler	—	4	4	4	12
Kültür Dersleri Toplamı	27	24	20	19	90
Genel Toplamı	38	38	38	37	151

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO : XVI/C. İMAM-HATİP LİSELERİ SEÇMELİ DERSLERİ

X. SINIF	XI. SINIF	XII. SINIF
Resim (1)	Resim (2)	Resim (3)
Spor (1)	Spor (2)	Spor (2)
II. Yab. Dil. (1)	II. Yab. Dil (2)	II. Yab. Dil (3)
Takviyeli Yab. Dil (1)	Takviyeli Yab. Dil (2)	Takviyeli Yab. Dil (3)
Güz. Kon. Yaz. (1)	Güz. Kon. Yaz. (2)	Güz. Kon. Yaz. (3)
Bilgisayar	Bilgisayar	Bilgisayar
İş ve Tem. Mes. Bil. (1)	İş ve Tem. Mes. Bil. (2)	İş ve Tem. Mes. Bil. (3)
Daktilografi	Daktilografi	Daktilografi
Dini Musiki (1)	Dini Musiki (2)	Dini Musiki (3)
Hüsn-ü Hat (1)	Hüsn-ü Hat (2)	Hüsn-ü Hat (3)
Tezhib	Tezhib	Tezhib
Fizik (1)	Fizik (2)	Fizik (3)
Kimya (1)	Kimya (2)	Kimya (3)
Biyo. ve Sağ. Bil. (1)	Biyo. ve Sa. Bil. (2)	Biyo. ve Sağ. Bil. (3)
Turizm	Ekonomi (1)	Ekonomi (2)
—	—	Astronomi

Kaynak : MEB- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO : XVII/A DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "ORTAK KÜLTÜR DERSLERİ"

DERSİN ADI	HAFTALIK KREDİ SAYISI		TOPLAM KREDİ
Türk Dili ve Edebiyatı	1	4	14
	2	4	
	3	3	
	4	3	
Felsefe	1	2	4
	2	2	
Tarih	1	4	8
	2	4	
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	1	2	4
	2	2	
Coğrafya	1	2	4
	2	2	
Matematik	1	5	10
	2	5	
Fen Bilimleri	1	5	10
	2	5	
Yabancı Dil	1	4	8
	2	4	
Beden Eğitimi	1	2	4
	2	2	
Milli Güvenlik Bilgisi	1	2	2
			68

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO : XVII/B DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "ORTAK MESLEK DERSLERİ"

<u>DERSİN ADI</u>	<u>HAFTALIK KREDİ SAYISI</u>		<u>TOPLAM KREDİ</u>
Kur'an-ı Kerim	1	4	20
	2	4	
	3	6	
	4	6	
Arapça	1	4	20
	2	5	
	3	5	
	4	6	
Akaid	1	4	4
Kelâm	1	4	4
Fıkıh	1	4	8
	2	4	
Tefsir	1	4	8
	2	4	
Hadis	1	4	8
	2	4	
Siyer	1	2	4
	2	2	
Dinler Tarihi	1	4	4
Hitabet ve Mesleki Uygulama	1	4	8
	2	4	

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO : XVII/C. DERS GEÇME VE KREDİ YÖNETMELİĞİNİ UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSELERİNE AİT DERS ÇİZELGESİ "SEÇMELİ DERSLER"

<u>DERSİN ADI</u>	<u>HAFTALIK KREDİ SAYISI</u>		<u>TOPLAM KREDİ</u>
Kur'an-ı Kerim	5	6	18
	6	6	
	7	6	
Arapça	5	6	18
	6	6	
	7	6	
Fıkıh	3	4	8
	4	4	
Tefsir	3	4	8
	4	4	
Hadis	3	4	8
	4	4	
Hitabet ve Mesleki Uygulama	3	4	8
	4	4	
Hüsn-ü Hat	1	3	6
	2	3	
Dini Musiki	1	3	12
	2	3	
	3	3	
	4	3	
Tezhip	1	2	8
	2	2	
	3	2	
	4	2	
Mezhepler Tarihi	1	4	4
Türk Dili	1	4	8
	2	4	
Edebiyat	1	6	18
	2	6	
	3	6	

<u>DERSİN ADI</u>	<u>HAFTALIK KREDİ SAYISI</u>		<u>TOPLAM KREDİ</u>
Edebi Sanatlar	1	6	6
Türk Edebiyatı Tarihi	1	4	8
	2	4	
Edebi Metinler	1	6	18
	2	6	
	3	6	
Güzel Konuşma ve Yazma	1	3	3
Psikoloji	1	3	3
	2	3	
Felsefi Metinler	1	4	4
Felsefe Tarihi	1	4	4
Sosyoloji	1	3	6
	2	3	
Mantık	1	4	4
Genel Türk Tarihi	1	4	12
	2	4	
	3	4	
İslâm Tarihi	1	4	4
Osmanlı Tarihi	1	4	8
	2	4	
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (seminer)	3	3	3
Sanat Tarihi	1	4	8
	2	4	
Bilim Tarihi	1	4	4
Türkiye Coğrafyası	1	6	6

DERSİN ADI	HAFTALIK KREDİ SAYISI	TOPLAM KREDİ
Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası	1 2	4 4 8
Ülkeler Coğrafyası	1	6 6
Jeoloji	1	4 4
Matematik	3 4 5	6 6 8 20
Bilgisayar	1 2	4 4 8
İleri Matematik	1 2	6 6 12
Geometri	1 2 3	4 4 4 12
Analitik Geometri	1 2	2 2 4
Astronomi ve Uzay Bilimleri	1	6 6
İleri Fen (Fizik-Kimya-Biyoloji)	1 2	6 6 12
Biyoloji	1 2 3	4 6 6 16
Bilim ve Teknoloji	1	2 2
Fizik	1 2 3	6 6 6 18
Kimya	1 2 3	4 6 6 16

<u>DERSİN ADI</u>	<u>HAFTALIK KREDİ SAYISI</u>		<u>TOPLAM KREDİ</u>
Yabancı Dil	3	6	20
	4	6	
	5	8	
Takviyeli Yabancı Dil	1	2	18
	2	2	
	3	4	
	4	4	
	5	6	
İkinci Yabancı Dil	1	4	28
	2	4	
	3	6	
	4	6	
	5	8	
Beden Eğitimi	3	4	8
	4	4	
Spor	1	4	16
	2	4	
	3	4	
	4	4	
Resim	1	4	20
	2	4	
	3	4	
	4	4	
	5	4	
Müzik	1	4	20
	2	4	
	3	4	
	4	4	
	5	4	
Turizm	1	4	8
	2	4	
Daktiloğrafi	1	4	8
	2	4	
Ekonomi	1	4	4

<u>DERSİN ADI</u>	<u>HAFTALIK KREDİ SAYISI</u>	<u>TOPLAM KREDİ</u>
İşletme	1	4
Sağlık Bilgisi	1	4
	2	4
Çevre ve İnsan	1	4
Halk Bilim	1	4
Hukuk Bilgisi	1	4
Trafik Bilgisi	1	2
	2	2
Kütüphanecilik	1	2
	2	2
Araştırma Teknikleri	1	2
	2	2
İstatistik	1	4
İnsan İlişkileri	1	2
Hızlı Okuma Teknikleri	1	2
Türk Lehçeleri	1	3
	2	3
	3	3

(Bu derste; Azerbaycan, Gokoğuz (Gagavuz), Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar ve Türkmenistan Türkçelerinden herhangi biri okutulur.)

Kaynak: M.E.B Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

İmam-Hatip Lisesi programları, çizelgede de görüldüğü gibi ortak kültür, ortak meslek ve seçmeli derslerden oluşmaktadır.

Ortak derslerin her birinin alınması zorunludur. Bu derslerden birinin ilk alınışında başarısız olunması halinde aynı dersin ikinci defa alınması da şarttır. Ortak derslerden birini iki defa aldığı halde başaramayan öğrencinin aynı dersin üst programında aynı şartlarda alması gerekmektedir. Buna göre;

a) Öğrenciler ilk dönemde ortak derslerden Türk Dili ve Edebiyatı 1, Tarih 1, Matematik 1, Fen Bilimleri 1, Yabancı Dil 1, Kur'an-ı Kerim 1, Arapça 1, derslerini almak zorundadırlar. Bunun amacı, öğrencinin kendisini temel alanlarda denemesi ve tanınmasıdır. Ancak öğretmen ihtiyacının karşılanamaması gibi zorunlu durumlarda diğer derslerde olduğu gibi bu dersler, daha sonraki dönemlerde alınabilirler.

b) Programlarda belirtilen ortak ders veya derslerin herhangi birinden başarısız olan öğrenci, bu ders veya dersleri bir sonraki dönemde alabileceği gibi, daha sonraki dönemlerde de alabilecektir. Tekrar sonucunda da herhangi bir ortak dersten başarısız olan öğrenciye, bu kredisini seçmeli derslerle tamamlama imkanı verilecektir. Hiçbir ortak veya seçmeli derse iki dönemden fazla devam edilemez.

Ortak derslerin herhangi birinden başarısız olan öğrenci, başarısız olduğu dersle birlikte, bu derse ait bir üst programı da alabilecektir. Başarısız olduğu dersin öğretime açılabilmesi durumunda sadece bu derse ait bir üst program da alınabilir (Örnek : Matematik 1'den başarısız olan öğrenci, Matematik 1 ile birlikte Matematik 2'yi veya bunlardan sadece birisini alabilecektir.)

Herhangi bir ortak dersin üst programını almak için bu dersin alt programından başarılı olma şartı bulunmamaktadır.

c) Ortak derslerden Felsefe 1-2 ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 1-2 programları dördüncü dönemden itibaren, Kelam 1, Tefsir 1-2 Programları ise üçüncü dönemden itibaren alınır.

d) Seçmeli derslerden,

- İleri Matematik 1-2 programlarının alınabilmesi için ortak ve seçmeli ma-

tematik dersinden,

- İleri Fen 1-2 programlarının alınabilmesi için, ortak ve seçmeli fen bilimleri derslerinden, en az 15 kredi alınmış olması gerekir.

e) Seçmeli derslerin seçimi isteğe bağlı olmakla birlikte o derse ait programların sıra takip etmesi ve önceden alınması gereken derslerin gözönünde bulundurulması uygun olacaktır.

f) İmam-Hatip Liseleri sekiz dönemlik okullardır. Ancak, en az 208 krediyi tamamlayan öğrenciye İmam-Hatip Lisesi diploması düzenlenir.

g) Toplam 208 kredi, sekiz döneme göre her dönem için ortalama 25 kredidir. Öğrenci her dönemde en çok 38 kredi/saat ders alabilecektir.

4) Bina Durumu

a) Öğretim Binaları

Tablo: 18'de görüldüğü gibi 400 İmam-Hatip Lisesi öğretim binasından 38'i Devlet tarafından, 77'si Devlet-Millet işbirliği ile yapılmış, 22 öğretim binası, mülkiyeti Hazineye ait olup geçici olarak İmam-Hatip Lisesine tahsis edilmiş ve kalan 263 eğitim-öğretim binası da; dernek, vakıf ve diğer kuruluşlarca yapılmıştır. Bu durum, "kendi okulunu kendin yap" sloganının İmam-Hatip Liseleri binalarının yapımında en çarpıcı şekilde uygulandığını göstermektedir. Devlet tarafından yaptırılan İmam-Hatip Lisesi binaları genel toplam içerisinde ancak % 9.5'luk bir oran oluşturmaktadır.

İmam-Hatip Lisesi binalarının inşası, Devlet-Millet işbirliği açısından da örnek teşkil edecek konumdadır. 77 eğitim-öğretim binası bu şekilde yaptırılmıştır. Bu şekilde yapılan binaların da maliyetinin büyük bölümü halk tarafından karşılanmıştır.

Binalarının % 65'inin tamamen Devlet katkısı olmadan yapıldığı İmam-Hatip Liseleri dışında başkaca bir eğitim kurumu yoktur. Bu netice, İmam-Hatip Liselerinin halka mal olduğunu, halk tarafından benimsendiğini göstermektedir.

TABLO : XVIII/A. MÜLKİYET VE YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA İMAM-HATİP LİSELERİNİN "ÖĞRETİM BİNALARI" DURUMU

ÖĞRETİM BİNALARI:

1. MÜLKİYET DURUMLARI İTİBARIYLA	: 400
a) Hazineye ait olanlar	: 267
b) Derneklere ait olanlar	: 106
c) Vakıflara ait olanlar	: 20
d) Özel idareye ait olanlar	: 2
e) Belediyelere ait olanlar	: 3
f) Şahıslara ait olanlar	: 2

2. YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA	: 400
a) Devlet tarafından yapılanlar	: 38
b) Devlet-Millet işbirliği ile yapılanlar	: 77
c) Mülkiyeti Hazineye ait olup geçici olarak İmam-Hatip Lisesine tahsis edilenler	: 22
d) Dernek, Vakıf ve diğer kuruluşlarca yapılanlar	: 263

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı.

b) Pansiyon Binaları

Tablo 18'de görüldüğü gibi 246 İmam-Hatip Lisesi pansiyonundan 125'i eğitim-öğretim yapılan bina dahilinde, 121'i ise ayrı binalarda hizmet vermektedir. İmam-Hatip Liselerinde Devlet parasız yatılılığı uygulaması da mevcuttur. Bunun yanında birtakım vakıf ve cemiyetler tarafından da İmam-Hatip Liseleri pansiyon hizmetleri yürütülmektedir.

Eğitim-öğretim binalarının yapımında olduğu gibi, pansiyon binalarının yapımında da halkın katkısı büyüktür. 121 müstakil pansiyon binasından sadece 35'i (%28.9) Devlet tarafından yaptırılmıştır. Son yıllara Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden İmam-Hatip Liselerinde yatılı olarak öğrenim görmek üzere Soydaş öğrenciler gelmeye başlamıştır. Batı Trakya uyruklu Türk kökenli öğrenciler ise yıllardan beri İmam-Hatip Liselerinde Devlet Parasız Yatılı öğrencisi olarak eğitim-öğretim görmektedirler.

TABLO : XVIII/B. MÜLKİYET VE YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA İMAM-HATİP LİSELERİNİN "PANSİYON BİNALARI" DURUMU

PANSİYON BİNALARI:	
(SADECE İMAM-HATİP LİSELERİ ÖĞRENCİLERİ BULUNANLAR)	
1. MÜLKİYET DURUMLARI İTİBARIYLA	: 246
a) Hazineye ait olanlar	: 177
b) Derneklere ait olanlar	: 56
c) Vakıflara ait olanlar	: 12
d) Özel idareye ait olanlar	: 1
2. YAPILIŞ DURUMLARI İTİBARIYLA	: 121
Devlet tarafından yapılanlar	: 35
Devlet-millet işbirliği ile yapılanlar	: 28
Dernek, vakıf ve diğer kuruluşlarca yapılanlar	: 58
3. ÖĞRETİM BİNASI VEYA AYRI BİNA	: 246
Ayrı binada bulunanlar (Müstakil)	: 121
Öğretim binası bünyesinde	: 125
ORTA ÖĞRETİM YURTLARI	
1. ÖĞRETİM BİNASI VEYA AYRI BİNA	: 15
Ayrı Binada	: 14
Öğretim binası bünyesinde	: 1
2. MÜLKİYET DURUMU	: 15
Özel İdareye ait olanlar	: 3
Sosyal Dayanışma Vakfına ait olanlar	: 12
GENEL TOPLAM	: 261

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı.

TABLO : XIX. 1992-1993 ÖĞRETİM YILINDA ORTAASYA TÜRK CUMHURİYETLERİNDEN GELECEK SOYDAŞ ÖĞRENCİLER İÇİN İMAM-HATİP LİSESİ PANSİYONLARINDA AYRILMASI PLANLANAN DEVLET PARASIZ YATILI KONTANJANI VE ÜLKELERE GÖRE DAĞITIM LİSTESİ.

Sıra No	OKULUN ADI	Türk Uyruklu Öğrenciler için Ayrılan Kontenjan	Gelen Öğrenci Sayısı	Yerleştirilecek Öğrencinin Uyuğu
1	ADANA Merkez İHL	30	25	Kırgızistan
2	İÇEL (Mersin) İHL	30	25	Kırgızistan
3	KAYSERİ Merkez İHL	30	25	Kırgızistan
4	NEVŞEHİR " İHL	24	24	Kırgızistan
	TOPLAM	114	99	Kırgızistan
5	ANKARA Merkez İHL	25	25	Azerbaycan
6	KONYA Merkez İHL	25	30	Azerbaycan
	TOPLAM	50	55	Azerbaycan
7	BURSA Merkez İHL	25	7	Kazakistan
	TOPLAM	25	7	Kazakistan
8	ISPARTA Merkez İHL	30	27	Türkmenistan
9	KÜTAHYA Merkez İHL	30	30	Türkmenistan
10	BOLU Merkez İHL	30	29	Türkmenistan
11	BİLECİK Merkez İHL	30	29	Türkmenistan
	TOPLAM	120	115	Türkmenistan
12	ZONGULDAK Merkez İHL	26	-	Özbekistan
13	BARTIN Merkez İHL	36	37	Özbekistan
	TOPLAM	62	37	Özbekistan
	GENEL TOPLAM	371	313	

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı.

5) Hizmetiçi Eğitim :

Yöneticilerin ve öğretmenlerin görevde oldukları dönem içinde yetiştirilmeleri ve yenilenmeleri Milli Eğitim Temel Kanunun 48. maddesi gereği Milli Eğitim Bakanlığının görevleri arasındadır. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında bulunan personelin ;

a) Daha verimli olmalarını,

b) Üst görevlere hazırlanmalarını,

c) Yeni durumlara intibakalarını,

d) Bilim ve teknolojiadaki yeni gelişmeleri öğrenmelerini sağlamak amacıyla her yıl kurs ve seminerler düzenlemektedir (355).

Bu esaslar çerçevesinde Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı koordinatörlüğünde her yıl İmam-Hatip Liseleri yönetici ve öğretmenleri ve ortaokul ve liselerde görevli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinden tesbit edilen kontenjan nisbetinde bir kısmı hizmetiçi eğitim kursundan geçmektedir. Son iki yıl içinde, tasarruf tedbirleri gerekçesi ile hizmetiçi eğitim faaliyetleri asgari seviye indirilmiştir.

1992 rakamlarına göre; Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı personelin, belirtilen tarihe kadar hizmetiçi eğitim blançosu şu şekildedir:

a) İmam-Hatip Liseleri meslek dersleri öğretmenleri ve diğer öğretim kurumlarında görevli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinden ;

aa) 4003'ü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi,

bb) 1822'si Arapça Öğretimi Teknikleri,

cc) 744'ü Kur'an-ı Kerim,

dd) 743'ü Hüsn-ü Hat ,

ee) 770'i Dini Musiki konularında hizmetiçi eğitim kurslarına tabi tutulmuşlardır.

b) İmam-Hatip Liselerinde görevli yöneticilerden 1388'i "Eğitim Yönetimi", 212'si de "Pansiyon Yönetimi" kursundan geçirilmiştir.

c) Ayrıca Arapça, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde 301 öğretmen, Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezinde dil eğitimi görmüştür.

d) Arap Dili ve Edebiyatı alanında yetiştirilmek üzere yurtdışına toplam

179 İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni gönderilmiştir (356).

6) Mesleki Uygulama

Uygulama, eğitimi hedefine ulaştıran en önemli faktördür. Uygulamasız mesleki eğitim düşünülemez. Bu sebeple, İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliğinin 10. maddesinde: "Okul müdürü, okulun çevresiyle sıkı bağ kurmasını sağlamak, özellikle çevre ve köy kalkınmasını olumlu yönde etkilemesi için, meslek dersleri öğretmenlerinin sorumluluğu altında, ilgili eğitsel kollar yoluyla çevre ve köy problemlerini tesbit ederek halkı aydınlatıcı konuşmalar, hutbe ve vaazlar düzenlemek, dini günleri ve uygulama derslerinin bir kısmını bu yolda değerlendirmek suretiyle gerekli tedbirleri alır. Gerektiğinde bu konularda Müftü, Halk Eğitimi Başkanı ve varsa İlköğretmen Okulu Müdürü ile işbirliği içinde çalışır" denilmektedir. Bu cümleden olarak, İmam-Hatip Liselerindeki mesleğe hazırlayıcı programlar öğrencilerin;

- a) Alacakları mesleki görevde başarılı ve halka daha çok yararlı olabilmelerini,
- b) Görevlerini sağlam ve güvenle yürütebilmelerini,
- c) Öğrenim süresince alınan bilgilerin değerlendirilmesini,
- d) Vazife alanlarında daha çok itimat ve güveni kazanabilmelerini,
- e) Öğrenim süresince alınan bilgileri pratik haata uygulamalarının sağlanabilmesini temin bakımında "Hitabet ve Mesleki Uygulama" ve "Rehberlik" derslerinden yararlanılarak İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine mesleki uygulama çalışmaları yaptırılmasına dair Bakanlık onayında, bu uygulamaların ders saatleri içinde sınıfta ve okulun mescidinde, ders saatleri dışında ise camilerde yapılacağı belirtilmektedir.

Ayrıca, Eğitim ve Öğretim Yüksek kurulunun 11.12.1984 tarih ve 9 sayılı kararı ile kabul edilen İmam-Hatip Lisesi öğretim programlarının "Hitabet ve Mesleki Uygulama" dersi ile ilgili bölümünde; "Mesleki uygulamaların, öğrencilerin öğrenim süresi boyunca edindikleri genel ve mesleki bilgi ve becerilerin bir

(356) Hayit, İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve ss. 120-121.

sonucu ve bir değerlendirilmesi; ayrıca meslek hayatına hazırlayıcı faaliyetler olarak mütalaa edilmesi gerekir. İmam-Hatip Lisesi'nin tatbikat camiinde öğrencilere her hafta, muntazam bir şekilde hutbe okutmalı, vaaz verdirmeli, sınıfta bunların tenkidi ve değerlendirilmesi yapılmalı, daha sonra uygulamalar imkan ölçüsünde şehir ve civarındaki köyleri ihtiva edecek şekilde genişletilmelidir" denilmektedir.

Gerek yönetmelik, gerekse programlar gereğince İmam-Hatip Liselerinde özellikle lise son sınıflarda mesleki uygulamalar yapılmaktadır. Ayrıca bunlara ilave olarak, İmam-Hatip Liseleri öğrencileri arasında Kur'an-ı Kerim okuma, hafızlık, hutbe okuma gibi mesleki yönü geliştirici yarışmalar halen il ve ülke çapında olmak üzere yapılmaktadır.

7) Bütçe Durumu

Tablo 20'den anlaşılabacağı gibi son beş yılda Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bütçesi Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine oranla kısmi bir azalma eğilimi göstermiş, oran % 4'lerden % 3'lere doğru küçülmeye başlamıştır.

Bu nedenle; hizmet, mazleme ve demirbaş alımları ile bina onarımları için bütçeden ayrılan pay yetersiz kalmaktadır.

TABLO : XX. SON BEŞ YILDA MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİ İLE DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE AYRILAN PAY

Yıllar	M.E.B. Bütçesi (Milyon TL)	Din Öğretimi Genel Müd.	
		Ayrılan Bütçe (Milyon TL)	Oran %
1990	8.506.541	344.427	4.04
1991	14.943.536	592.580	3.94
1992	30.357.203	1.048.770	3.45
1993	57.506.445	1.926.749	3.35
1994	93.580.500	3.301.512	3.52

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı.

Bu yetersiz bütçeye rağmen İmam-Hatip Liseleri kaynak sıkıntısı çekmektedir. Bu okulların koruma dernekleri, çeşitli vakıf ve cemiyetlerin halktan topladıkları bağışlarla ihtiyaçlar karşılanmaktadır.

Konuya ışık tutması ve somut bir örnek olması bakımından, İstanbul'da bulunan İmam-Hatip Liseleri içinde en fazla kapasiteye sahip, 8100 civarında öğrencisi bulunan ve üç ayrı binada hizmet veren Üsküdar İmam-Hatip Lisesinin 1993 yılına ait olmak üzere Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden aldığı ödenek durumunu ve yine aynı yıl Okul Koruma Derneğinin harcamalarını karşılaştırmak uygun olacaktır : Devlet Parasız Yatılı öğrencisi ve dolayısı ile Pansiyonu da bulunan, bu sebeple diğer pansiyonu olmayan İmam-Hatip Liselerine göre daha fazla ödenek alan Üsküdar İmam-Hatip Lisesine tahsis edilen ödenek toplamı 1993 yılı için 342.400.000 TL. dir. Aynı yıl için Okul Koruma Derneğinin harcamaları toplamı ise, 914.817.719 TL dir. Yani Okul Koruma Derneği'nin harcamaları, Bakanlık harcamalarının üç katına yakındır. Bu durum aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

TABLO : XXI/A. İSTANBUL/ÜSKÜDAR İMAM-HATİP LİSESİ KORUMA DERNEĞİ 1993 YILI "GELİR" DURUMU

Eğitim Kuruluşu Düzeyince GELİR Getiren Başlıca Etkinlikler	GELİR Toplamı (TL)
1. Eğitim Kuruluşu Bünyesinde:	—
a. Yönetmeliğine Göre İşletilen Eğitici Kollar (1993-1994)	—
b. Her Türlü Açılan Kurslar (1993-1994)	—
c. Kantin İşletmesi (1993 varsa)	62.000.000
ç. Bazı Yerlerin Kiraya Verilmesi (1993 varsa)	—
2. Eğitim Kuruluşu Çevresinde (1993):	—
a. Koruma Derneği (varsa):	—
1. Öğrenci Kaydıyla ilgili Bağışlar	456.680.000
2. Diğer Etkinlik ve Yollar	398.913.308
b. Kuruluşla İlgili Vakıf (varsa)	—
TOPLAM	917.593.308

Kaynak : Üsküdar İ.H.L Koruma Derneği Kayıtları.

TABLO : XX/B. İSTABUL/ÜSKÜDAR İMAM-HATİP LİSESİ KORUMA DERNEĞİ 1993 YILI "GİDER" DURUMU

Sadece Bu Gelirin Hangi Hizmetlerde Kullanıldığı:	GİDER Toplamı (TL)
1. Bina Bakım ve Onarımına	510.346.719
2. Döşeme ve Donatıma	68.813.000
3. Ders Araç ve Gereçlerine	154.212.000
4. Kol Çalışmalarını Destekleme	24.955.000
5. Öğrencilere Kişisel Yardımlar	69.001.000
6. Su, Elektrik, PTT, Yakıt Vb. Ödemeler	19.950.000
7. Bunların Dışında Kalan Hizmetler	67.540.000
TOPLAM	914.817.719

Kaynak : Üsküdar İ.H.L Koruma Derneği Kayıtları .

Bu tablolar göstermektedir ki, İmam-Hatip Liselerinin sadece binalarının inşası değil; bakım, onarım, araç ve gereçlerinin büyük bölümü de, çeşitli kuruluşların önderliğinde halk tarafından karşılanmaktadır. Bu yönüyle Devlete bu okulların maliyeti asgari sevide olmaktadır.

1993 yılında Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne Milli Eğitim bütçesinden % 3.35'lik bir bölüm ayrılmışken, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne ayrılan pay ise % 5.57 oranındadır (357).

8) Araç-Gereç ve Donatım Durumu

İmam-Hatip Liselerinin araç-gereç ve donatımla ilgili ihtiyaçları Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ile Eğitim Araçları ve Donatım Daire Başkanlığınca koordineli olarak karşılanmaktadır. Ancak İmam-Hatip Liselerinin donatım ihtiyaçları karşısında, ayrılan ödenekler yetersiz kalmaktadır (358).

(357) M.E.B. Endüstriyel Teknik Öğretimde Gelişmeler, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 50.

(358) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, ss. 37-38.

İmam-Hatip Liselerinde fen, fizik, kimya laboratuvar araç ve gereçleri ihtiyacı büyük ölçüde giderilmiş durumdadır. Bilgisayar, bu okulların % 60'nda kullanılmaktadır (359). Bilgisayar ve lisan labaratuvarları ise yaygınlaşmaktadır. Ayrıca, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün bu laboratuvarlarda kullanılmak üzere, program çalışmaları mevcuttur.

İmam-Hatip Liselerinin fizik, kimya, fen laboratuvarlarının malzemeleri çoğunlukla Eğitim Araçları Merkezi'nce, bilgisayar ve lisan laboratuvarlarının araç ve gereçleri ise halk tarafından karşılanmaktadır.

9) Başarı Durumu

a) Yönetici ve Öğretmenlerin Başarı Durumu

Bir eğitim-öğretim kurumunun başarısı; idareci, öğretmen, öğrenci ve içinde bulunan şartlar doğrultusunda ortaya çıkar. Yönetici ve öğretmenlerin başarısı öğrenciye yansır. Öğrencinin başarısı öğretmenin ve yönetimin başarı ölçüsüdür.

Günümüzde İmam-Hatip Liseleri de diğer ortaöğretim kurumları gibi öğretmen eksikliği durumu ile karşı karşıyadır. Bu durum eğitim-öğretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Her yönüyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan bu eğitim kurumlarındaki yönetici ve eğitici kadro zaman zaman Bakanlık müfettişleri tarafından denetime tabi tutulmaktadır. Bu denetim değerlendirme ve raporları'na göre 1988-1989 öğretim yılı durumu şu şekildedir:

TABLO: XXII. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI MÜFETTİŞLERİNİN DENE-TİM RAPORLARINA GÖRE 1988-1989 ÖĞRETİM YILINDA İMAM-HATİP Lİ-SELERİNİN DURUMU.

DENETLENEN HUSUSLAR	DENETLENEN OKUL SAYISI VE DERECEŚİ		
	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
Maddi Durumu	19	105	24
Büro İşleri	18	119	11
Eğitim Öğretim Durumu	23	114	11
Denetlenen Derslere Göre Öğretim Düzeyi	19	127	2

Kaynak : M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi , s.45.

Tablodan anlaşıldığına göre; 1988-1989 öğretim yılında denetlenen 148 İmam-Hatip Lisesinden 19'unun maddi durumu "orta", 105 tanesinin "iyi", 24 tanesinin ise "çok iyi" olduğu tesbit edilmiştir. Bu okullarda yürütülen büro işlerinin ise 18 okulda "orta", 119 okulda "iyi", 24 okulda ise "çok iyi" derecede yürütüldüğü ortaya çıkmıştır.

İmam-Hatip Liselerinin eğitim-öğretim durumunun ise, 23 okulda "orta", 114 okulda "iyi", 11 okulda ise "çok iyi" seviyede olduğu müfettiş raporları ile ortaya konmuştur. Branş müfettişlerinin denetlediği derslere göre, bu okullarda tesbit ettikleri öğretim düzeyi, 19 okulda "orta", 127 okulda "iyi", 2 okulda ise "çok iyi" derecededir.

Bakanlık Müfettişlerinin denetim raporlarına göre oluşturulan bu tablo, İmam-Hatip Liselerinin denetime tabi tutulan maddi durum, büro işleri, eğitim-öğretim durum ve düzeyi itibarıyla olumlu bir gelişme içinde olduklarını göstermektedir.

Ayrıca İmam-Hatip Liselerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerle diğer ortaöğretim kurumlarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin teftiş ve sicil raporlarının değerlendirilmesi sonucu :

a) 1988-1989 öğretim yılında 1 yönetici "takdirname", 130 öğretmen ve yönetici "teşekkür",

b) 1989-1990 öğretim yılında 121 yönetici ve öğretmen "teşekkür" ödülü almışlardır (360).

Denetimler sonucu tesbit edilen bu olumlu tabloya rağmen İmam-Hatip Liseleri ve diğer genel ve mesleki-teknik eğitim ve öğretim kurumlarında, çeşitli faktörlerin de etkisiyle öğretmenlerin verimi ve dolayısıyla eğitim ve öğretimin kalitesinde bir düşüş gözlenmektedir.

Mayıs 1994'te 5 ayrı mesleki okulda konu ile ilgili olarak toplam 243 lise son sınıf öğrencisine uygulamış olduğumuz bir anket çalışması sonucu öğrencilerin "öğretmenlerini yeterli olup olmadıkları" hakkındaki görüşleri şu şekilde ortaya çıkmıştır:

(359) Ahmet Gül, (rapörtaj), *Diyanet-Aylık Dergi*, Sayı: 43, (Temmuz 1994), s. 14.

(360) M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, s. 45.

TABLO : XXIII. MESLEK LİSELERİNDE ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMENLERİNİN YETERLİLİĞİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ %

Soru	Cevap	Üsküdar İmam-Hatip Lisesi	Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi	Üsküdar Ticaret Meslek Lisesi	Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi	Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi
Öğretmenlerinizi Eğitim-Öğretim Açısından Yeterli Buluyormusunuz?	EVET	15	27.7	25.3	41.1	39. 2
	HAYIR	85	72.3	74.7	58.9	60.8

Anket sonuçlarından ortaya çıkan tabloya göre, öğrencilerin çoğunluğunun öğretmenlerini eğitim-öğretim açısından yetersiz bulduğu görülmektedir. İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin özellikle daha fazla oranda bu görüşte olmasının nedeni, bu okullarda görev yapan meslek dersleri öğretmenlerinin branşlaşmamış olmaları, anketin uygulandığı okulda öğrenci yoğunluğu nedeniyle öğretmen yetersizliği ve bazı derslerin ücretli öğretmenlerle doldurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, burada şunu da ifade etmekte fayda vardır ki; İmam-Hatip Liselerinde meslek dersleri öğretmenlerinin, grup dersi öğretmeni olmaktan kurtarılıp, branş öğretmeni haline getirilmeleri verimi yüksek oranda artıracaktır.

Öğrencilerin öğretmenlerini yetersiz bulmalarının pek çok nedenleri vardır. Bunların başında, ekonomik nedenlerden dolayı öğretmenlerin ikinci bir iş tutmaları ve derslere hazırlıksız gelmeleri, yine aynı ekonomik sıkıntılar nedeniyle kendilerini yenileyememeleri gelmektedir. Bunların yanında öğretmenlerin yeterlilik ve verimini olumsuz yönde etkileyen pek çok faktör mevcuttur.

Bütün olumsuzluklara rağmen gerek İmam-Hatip Liselerinde gerekse diğer eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler ellerinden gelenin en iyisini yapmaya gayret etmektedirler. Ancak bu yeterli olmamaktadır. Fazla vakit kaybetmeden Milli Eğitim Bakanlığı konuya el atmalı, eğitimin kalitesini yükseltici en önemli unsur olan öğretmenlik mesleğine gereken mesleki, ekonomik ve sosyal saygınlığı kazandırma gayretine girmelidir.

b) Öğrencilerin Başarı Durumu

aa) Derslerdeki Başarı Durumu

1951-1952 öğretim yılından günümüze kadar İmam-Hatip Okulu/Lisesi lise kısmından 283.000 öğrenci mezun olmuştur. Aynı dönem içinde orta 1. sınıfa kaydolun öğrencinin % 43'ü orta kısımdan mezun olmuş, % 40'ı lise 1. sınıfına kaydolmuş ve % 20'si ise ancak lise kısmından mezun olabilmekmiştir (361). Yedi yıllık bir eğitim süreci içinde, öğrencilerin % 80'ine yakınının sınıfta kalma, okulu terketme veya başka bir ortaöğretim kurumuna geçme gibi nedenlerle İmam-Hatip Liselerinden ayrıldığı görülmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında, öğrencilerin uzak ve çeşitli yerleşim birimlerinden gelmeleri sebebiyle aralarında bulunan eğitim eşitsizlikleri, köy kökenli öğrencilerin yeme-içme ve barınma problemleri sayılabilir.

Ancak, son yıllarda köylerden şehirlere göçlerin yoğunlaşması nedeniyle, özellikle büyük şehirlerdeki İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu artık şehir kökenli hale gelmiştir. 1994 yılı Mayıs ayında İstanbul Üsküdar İmam-Hatip Lisesinde yaptığımız araştırma sonucu öğrencilerin % 86.6 sınıfın ailesinin öğrencinin okuduğu okulun bulunduğu şehir merkezinde, % 7.4'ünün öğrencinin okuduğu şehir dışında başka bir şehir merkezinde, % 6'sının da kırsal kesimde ikamet ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğunu kent nüfusunun oluşturduğunu göstermektedir.

Son yıllarda, İmam-Hatip Liselerinin öğrenci kaynaklarında ortaya çıkan yapısal değişimler, şartsız kurul uygulamaları ve eğitime politikanın yoğun müdahalesi sonucu, İmam-Hatip Liseleri de diğer orta öğretim kurumları gibi son sınıf öğrencilerinin % 90'lara ulaşan bölümünü mezun eder duruma gelmiştir. Ancak, Ders Geçme ve Kredi Sistemi uygulayan okullarda bu oran % 50'ler civarında seyretmektedir.

Mayıs 1994'te İstanbul'da pilot meslek okulu olarak seçerek araştırmaya tabi tuttuğumuz okullarda sınıf geçme durumu aşağıdaki gibidir:

(361) Halil Hayıt, "Dünü ve Bugünüyle İmam-Hatip Liseleri", *Ensar Bülteni*, Sayı: 10, (Ekim-Kasım 1992), s. 14.

TABLO : XXIV. MESLEK LİSELERİNDE SINIF GEÇME DURUMU %

	Üsküdar İmam-Hatip Lisesi	Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi	Uskûdar Ticaret Meslek Lisesi	Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi	Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi
Doğrudan Geçen/ Aldığı Derslerin Tamamından Geçen Öğrenci	64.1	68	74.7	67.6	67.9
Bütünleme İle Geçen /Alt Dönemden Dersi Kalan Öğrenci	35.9	32	25.3	32.4	32.1

Bu oranlara kız ve erkek öğrenciler (Kartal Anadolu İ.H.L hariç) dahildir. Aynı ayrı incelendiğinde, gerek İmam-Hatip Liselerinde gerekse araştırmaya tabi tutulan diğer meslek liselerinde başarı yüzdesi olarak kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha üst seviyededirler. Ayrıca Temmuz 1987'de 188 İmam-Hatip Lisesi müdürüne uygulanan anket sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir (362).

bb) Üniversite Sınavlarında Başarı Durumu

1973 yılında Milli Eğitim Temel Kanunun kabulü sonucu İmam-Hatip Liselerinin hem mesleğe hem de yüksek öğrenime yönelik eğitim kurumları haline gelmesi, diğer meslek lisesi öğrencileri ile birlikte bu okulların öğrencilerini de yüksek öğrenim için üniversite sınavlarına girmeye sevk etmiştir.

Bu tarihten önce İmam-Hatip Okulu mezunları ancak, lise fark dersleri imtihanlarına girmek suretiyle aldıkları lise diploması ile üniversite sınavlarına başvurabilmekte idiler.

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin son 5 yılda üniversite sınavlarındaki başarı durumu şu şekildedir:

(362) Mustafa Öcal, "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri" M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 30, (Eylül-Ekim 1991), s. 42.

TABLO : XXV. İMAM-HATİP LİSELERİNİN ÜNİVERSİTE SINAVLARINDA BAŞARI DURUMU "1990-1994"

YILLAR	BAŞVURAN ÖĞRENCİ SAYISI	YERLEŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	YERLEŞME ORANI %	İ.H.L. ÖĞRENCİLERİNİN TOPLAM YERLEŞEN- LER İÇİNDE ORANI %
1990	53.193	10.338	19.4	5.27
1991	50.487	10.214	20.2	5.12
1992	80.719	25.990	32.2	9.99
1993	71.605	20.547	28.7	6.33
1994	88.251	20.990	23.8	6.07

Kaynak : Ö.S.Y.M.

ÖSYM'den alınan bilgiler doğrultusunda oluşturulan tabloya bakıldığında, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının % 20 ile 30'unun üniversite sınavlarında başarılı olabildiği görülmektedir. İmam-Hatip Lisesi mezunlarının toplam yerleşenler içerisindeki oranı ise % 5 ile % 9 arasında değişmektedir.

İmam-Hatip Lisesi mezunlarının üniversite sınavlarında ferdi başarıları da mevcuttur. Buna en son örnek olarak, 1994 Ö.Y.S. Fen Bilimleri dalında 640.268 puan alarak Türkiye birincisi olan Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi 1993-1994 öğretim yılı mezunu Mustafa Önder KIYIKLIK verilebilir. Adı geçen öğrenci elde ettiği bu puanla aynı zamanda bütün dallar arasında da birinci olmuştur.

cc) Ders Dışı Etkinliklerdeki Başarı Durumu

İmam-Hatip Liseleri sosyal ve kültürel etkinliklerin yoğun olarak yapıldığı eğitim-öğretim kurmlarıdır. Bu okullar kendi aralarında mesleki ve kültürel alanlarda yarışmalar düzenledikleri gibi, yurt içi ve yurt dışı yarışmalara da katılmaktadırlar. Bu konuda bazı örnekler şu şekildedir :

- 1985 yılında, Kadıköy İmam-Hatip Lisesi öğrencisi Betül AKSAY İtalya'da yapılan uluslararası resim yarışmasında dünya 1.'si olmuştur (363).

- 1985'te Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından Türkiye çapında düzenlenen "Gençlik Yılı Hikaye ve Kompozisyon Yarışması" na katılan öğrenci-

(363) Sinan Ayhan, "İmam-Hatipler Neden Gündemde Tutulmak İsteniyor?" İslam-Aylık Mecmua (Haziran 1989), s. 29.

ler arasında hikaye dalında, Malatya İmam-Hatip Lisesi öğrencisi Mehmet DUMANDAĞ 2.'lik, kompozisyon dalında Uşak Merkez İmam-Hatip Lisesi öğrencisi Mürşide KARAMAN ise 3.'lük kazanmıştır (364).

- 1987 yılında Türk Kadınlar Konseyi Derneği tarafından düzenlenen "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" konulu kompozisyon yarışmasında Gönen İmam-Hatip Lisesi öğrencisi Serpil ÖZÇEŞMECİ Türkiye 1.'si olmuştur. Yine aynı yıl Denizli İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinden Muradiye ÇEKBAŞ, "Atatürkçülükle Unesco İlkelerinin Karşılaştırılması" konulu kompozisyon yarışmasında Türkiye 3.'sü olmuştur (365).

- Yozgat yöresinde yapılan liseler arası bilgi yarışmasında finale kalan Yozgat İmam-Hatip Lisesi, 27 Nisan 1993 tarihinde 140 puanla 1. olmuş, 2.'liği Yozgat Anadolu Lisesi kazanmıştır. Aynı yıl İstanbulda düzenlenen ve 99 lisenin katıldığı "Matematik Bilgi Yarışması"nda Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi 3. olmuştur (366).

- 1993-1994 öğretim yılında kanal 6 Televizyonu ile Uğur Dersanesinin İstanbul çapında ortaklaşa düzenlediği ve adı geçen televizyon kuruluşu tarafından da ekrana getirilen liselerarası bilgi yarışmasında 121 lise arasında Kadıköy İmam-Hatip Lisesi 740 puanla 1. olmuştur (367).

Bu başarıların yanında, İmam-Hatip Liselerinin sportif faaliyetlerde de göze çarpan başarıları mevcuttur. Bunların başında ise ata sporu güreş gelmektedir.

10) İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okullarına Bakışı

1994 yılı Mayıs ayında 5 ayrı meslek lisesi son sınıf öğrencilerine uygulanan ankette; "Bu okulu niçin seçtiniz?" ve "Yeniden seçim yapmanız gerekseydi yine aynı okul seçer miydiniz?" şeklinde sorular sorulmuştur. Öğrencilerin bu okullara geliş nedenleri ve okullarından memnun olup olmadıklarını tesbit etmeye yarayacak olan bu sorulara verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

(364) M.E.G.S.B. Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 3 (Nisan-Mayıs-Haziran 1985), s. 149.

(365) M.E.G.S.B. Din Öğretimi Dergisi Sayı: 11 (Nisan -Mayıs - Haziran 1987), s. 127.

(366) Ensar Bülteni, Sayı: 11 (Mart - Nisan 1993), s. 14.

(367) Ensar Bülteni, Sayı: 16 (Nisan - Mayıs 1994), s. 23.

TABLO : XXVI. MESLEK LİSELERİ ÖĞRENCİLERİNİN BU OKULLARA GELİŞ NEDENLERİ VE OKULLARINDAN MEMNUN OLUP-OLMAMA DURUMU %

ANKET SORULARI	VERİLEN CEVAPLAR	Üsküdar İ.H.L.	H.Paşa End. Mes. L.	Uskûdar Ticaret Mes. L.	H.Paşa Anadolu Tek. L.	Kartal Anadolu İ.H.L.
BİR MESLEK OKULU OLARAK BU OKULU NİÇİN SEÇTİNİZ?	LİSEYİ BİTİRİP MESLEK SAHİBİ OLABİLMEK İÇİN	12	59.6	74.6	20.5	10.7
	AİLEM İSTEDİĞİ İÇİN	14.9	8.5	12	11.8	14.3
	DİĞER NEDENLERDEN	73.1	31.9	13.4	67.7	75
YENİDEN SEÇİM YAPMANIZ GEREKSEYDİ YİNE AYNI OKULU SEÇERMİYDİNİZ?	EVET	76.1	32	34.3	29.4	100
	HAYIR	23.9	68	65.7	70.6	—

Tabloda görüldüğü gibi, "Bir meslek okulu olarak bu okulu niçin seçtiniz?" sorusuna, "Liseyi bitirip meslek sahibi olabilmek için" cevabını, Üsküdar İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 12'si, Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 59.6'sı, Üsküdar Ticaret Meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 74.6'sı, Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 20.5'i ve Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin % 10.7'si vermiştir.

Burada dikkati çeken husus, Endüstri Meslek Lisesi ve Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğunun bu okullara meslek sahibi olabilmek için geldiklerinin ortaya çıkması, ancak İmam-Hatip Lisesi, Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinde ise bu eğilimin % 10 ile % 20 arasında olmasıdır.

"Bu okulu niçin seçtiniz?" sorusuna "Ailem istediği için" cevabını, ankete katılan okul öğrencilerinden Üsküdar İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 14.9'u, Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 8.5'i, Üsküdar Ticaret Meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 12'si, Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 11.8'i ve Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 14.3'ü vermiştir. Buna göre; bu beş mesleki eği-

tim kurumundan İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesine ailelerin çocuklarını daha fazla oranda göndermek arzusunda olduğu görülmektedir.

Yine "Bu okulu niçin seçtiniz?" sorusuna yukarıdaki nedenler dışında "Diğer nedenlerden" cevabı veren öğrencilerin dökümü de şu şekildedir:

Üsküdar İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencileri % 73.1, Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi son sınıf öğrencileri % 31.9, Üsküdar Ticaret Meslek Lisesi son sınıf öğrencileri % 13.9, Haydapaşa Anadolu Teknik Lisesi son sınıf öğrencileri % 67.7 ve Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencileri % 75. ✓

Bir meslek sahibi olabilmek ve aile isteği dışındaki etkenler İmam-Hatip Lisesi, Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerini bu okullara yönleltmede en önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu "Diğer nedenler" içinde yüksek öğrenim görme isteği, bu okulları bitirdikten sonra başka bir meslekte veya serbest çalışma arzusu gibi hususlar sayılabileceği gibi, özellikle İmam-Hatip Liseleri için bu okullarda disiplin durumunun iyi olması, huzurlu bir ortam içinde eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülmekte olması ve de en önemlisi kültür dersleri ile beraber din eğitiminin de verilmekte olması sayılabilir. *Neden*

Ankette yer alan "Yeniden seçim yapmanız gerekseydi yine aynı okulu seçer miydiniz?" sorusuna; ankete katılan Üsküdar İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinden % 76.1'i "evet", % 23.9'u "hayır", Haydarpaşa Endüstri Mslek Lisesi son sınıf öğrencilerinden % 32'si "evet", % 68'i "hayır", Üsküdar Ticaret meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinden % 34.3'ü "evet", % 65.7'si "hayır", Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi son sınıf öğrencilerinden % 29.4'ü "evet", % 70.6'sı "hayır" ve Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin % 100 'ü "evet" cevabı vermişlerdir.

Buna göre, İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi öğrencileri % 76 ve % 100'lük oranlarda yine aynı okulu tercih etmekte, diğer meslek okullarında ise bu oran % 30'larda kalmaktadır.

Anketin bir başka bölümünden sorulan, "Okulunuzdaki mesleki eğitimi yeterli buluyormusunuz?" sorusuna % 85 ve % 92.9 oranında "hayır" cevabı veren, öğretmenlerini % 85 ve % 60.8 oranında "yetersiz" bulan İmam-Hatip Lisesi

ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin her şeye rağmen yine de aynı okulları büyük oranda tercih etmeleri ilginç bir durumdur. Bunun nedeni, olsa olsa bu okulların diğerlerine nazaran daha huzurlu bir ortam içinde eğitim-öğretim yapmasıdır. Bunun yanında, bu okulların yatay ve dikey geçişlere açık olması, diğer eğitim kurumlarındaki din eğitiminin yeterli bulunmaması, son yıllarda İmam-Hatip Lisesi mezunlarının çeşitli alanlarda ortaya çıkan başarıları sayılabilir.

G) Anadolu İmam-Hatip Liseleri (1985 -)

1) Anadolu İmam-Hatip Liseleri'nin Açılışı ve Okul Sayılarında Görülen Gelişmeler

V. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen Anadolu İmam-Hatip Liselerinden ilki İstanbul'da 1985-1986 öğretim yılından itibaren eğitim-öğretime başlamıştır (368). Açılan bu ilk Anadolu İmam-Hatip Lisesi, yurt dışında bulunan işçi çocuklarına yönelik, yatılı ve Almanca ağırlıklı eğitim veren bir okul olarak planlanmış ve 1989-1990 öğretim yılında adı geçen okulun İngilizce bölümü de açılmıştır. İlk yıllarında Beykoz'da eğitim-öğretime devam etmiş, daha sonra asıl binası tamamlanınca İstanbul Kartal ilçesine taşınmıştır. Müstakil müdürlükler halinde eğitim-öğretim veren Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi dışında 5 tane daha Anadolu İmam-Hatip Lisesi mevcuttur. Bunlar; Bursa, Bozyazı (İçel), Güngören (İstanbul), Isparta ve Konya Anadolu İmam-Hatip Liseleri dir.

Bunların dışında, ülke genelinde İmam-Hatip Liseleri bünyesinde açılmış bulunan 49 Anadolu İmam-Hatip Lisesi daha mevcuttur. Bunlar, bağlı bulundukları İmam-Hatip Lisesi müdürlüğü yönetiminde sınıf/sınıflar olarak eğitim ve öğretime devam etmektedirler. Anadolu İmam-Hatip Liselerinin toplam sayısı bağımlı/bağımsız olmak üzere $49+6=55$ 'tir.

Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılış yıllarına göre gelişimi şu şekildedir:

(368) Hayit, İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve ..., s. 117.

TABLO : XXVII. AÇILIŞ YILLARINA GÖRE ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ

AÇILDIĞI YIL	AÇILAN OKUL SAYISI
1985	1
1990	1
1991	12
1992	10
1993	31
TOPLAM	55

Kaynak : MEB, APKK Başkanlığı.

2) Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

1993-1994 öğretim yılı başı itibariyle müstakil müdürlükler halinde eğitim-öğretim faaliyetini sürdüren Anadolu İmam-Hatip Liselerinde 64 öğretmen görev yapmış, 1994-1995 öğretim yılı için Anadolu İmam-Hatip Liselerinde görev yapmak için müracaat bulunan 1000 kadar öğretmenden Bakanlıkça 200 öğretmen daha seçilerek bu eğitim kurumlarında görevlendirilmiştir (369).

1993-1994 Öğretim yılı itibariyle Anadolu İmam-Hatip Liseleri öğrenci durumu aşağıdaki gibidir:

TABLO : XXVIII. ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİNİN ÖĞRENCİ DURUMU

ORTAOKUL KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	1594	35.49	2897	64.51	4491
Toplam Öğrenci	2722	28.88	6704	71.12	9426
LİSE KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	21	14.48	124	85.52	145
Toplam Öğrenci	53	11.16	422	88.84	475
TÜRKİYE GENELİ	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Ortaokul Kısmı	2722	28.88	6704	71.12	9426
Lise Kısmı	53	11.16	422	88.84	475
TOPLAM	2775	28.03	7126	71.97	9901

Kaynak : a) MEB, APKK Başkanlığı .

b) Öcal, İmam Hatip Liseleri ve, s.67.

Tabloda görüldüğü gibi, 1993-1994 öğretim yılında mevcut 55 Anadolu İmam-Hatip Lisesine 1594 kız, 2897 erkek olmak üzere toplam 4.491 öğrenci kaydolmuştur. Bu okullarda aynı ders yılı içerisinde orta kısımda 9426, lise kısmında ise 475 öğrenci olmak üzere toplam 9901 öğrenci eğitim-öğretim görmüştür. 1993-1994 öğretim yılı içinde ülke genelinde bulunan müstakil/bağımlı Anadolu İmam-Hatip Liselerinde eğitim-öğretim gören 9901 öğrenciden 7.126'sı erkek, 2.775'i ise kızdır. Kız öğrenciler toplam öğrenci sayısının 1/3'ünden daha az bir oranı oluşturmaktadırlar. Halbuki bu oran klasik İmam-Hatip Liselerinde % 35.5 civarındadır.

3) Dersler ve Müfredat Programları

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı kararı gereğince Anadolu İmam-Hatip Liselerinde okutulması gereken dersler ve ders saatleri şu şekildedir :

TABLO : XXIX/A. ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ "ORTA KISIM"

DERSLER	HAZIRLIK	SINIFLAR		
		6	7	8
Türkçe	4	6	6	6
Matematik	-	4	4	4
Fen Bilgisi	-	4	4	4
Milli Tarih	-	2	2	-
Milli Coğrafya	-	2	2	-
Vatandaşlık Bilgileri	-	-	-	3
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	2
Yabancı Dil	23	7	7	7
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	-	2	2	2
Resim-İş	-	1	2	1
Müzik	-	2	1	1
Beden Eğitimi	1	2	2	2
Ortak Ders Saatleri Toplamı	28	32	32	32
Seminer (İslâm Dini Esasları)	3	-	-	-
Kur'an-ı Kerim	6	3	3	3
Arapça	-	3	3	3
TOPLAM	37	38	38	38

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO: XXIX/B. ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ "LİSE KISMI"
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ

DERSLER	SINIFLAR				TOPLAM
	IX	X	XI	XII	
Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
Arapça	5	5	4	4	18
Akaid ve Kelâm	—	2	2	—	4
Fıkıh	2	2	2	—	6
Tefsir	—	—	2	3	5
Hadis	—	2	2	2	6
Siyer	2	—	—	—	2
Dinler Tarihi	—	—	—	2	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama	—	—	2	2	4
İslam Tarihi	—	—	—	2	2
Meslek Dersleri					
Haftalık Ders Saati Toplamı	13	15	17	18	53
Türk Dili ve Edebiyatı	4	4	4	3	15
Psikoloji	—	—	2	—	2
Felsefe Grubu	—	—	—	6	6
Tarih	3	3	—	—	6
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	—	—	3	—	3
Sanat Tarihi	—	—	—	2	2
Coğrafya	2	2	2	—	6
Matematik	4	3	3	2	12
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	3	2	—	—	5
Fizik	3	—	—	—	3
Kimya	2	—	—	—	2
Yabancı Dil	5	5	4	4	18
Beden Eğitimi	1	1	1	1	4
Milli Güvenlik Bilgisi	—	1	—	—	1
Seçmeli Dersler	—	4	4	4	12
Kültür Dersleri					
Haftalık Ders Saati Toplamı	27	25	23	22	97
Genel Toplamı	40	40	40	40	160

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

TABLO : XXIX/C. ANADOLU İMAM-HATİP LİSELERİ SEÇMELİ DERSLERİ

X. SINIF	XI. SINIF	XII. SINIF
Resim (1)	Resim (2)	Resim (3)
Spor (1)	Spor (2)	Spor (3)
II. Yab. Dil. (1)	II. Yab. Dil (2)	II. Yab. Dil (3)
Takviyeli Yab. Dil (1)	Takviyeli Yab. Dil (2)	Takviyeli Yab. Dil (3)
Güz. Kon. Yaz. (1)	Güz. Kon. Yaz. (2)	Güz. Kon. Yaz. (3)
Bilgisayar	Bilgisayar	Bilgisayar
İş ve Tem. Mes. Bil. (1)	İş ve Tem. Mes. Bil. (2)	İş ve Tem. Mes. Bil. (3)
Daktilografi	Daktilografi	Daktilografi
Dini Musiki (1)	Dini Musiki (2)	Dini Musiki (3)
Hüsn-ü Hat (1)	Hüsn-ü Hat (2)	Hüsn-ü Hat (3)
Tezhib	Tezhib	Tezhib
Fizik (1)	Fizik (2)	Fizik (3)
Kimya (1)	Kimya (2)	Kimya (3)
Biyo. ve Sağ. Bil. (1)	Biyo. ve Sa. Bil. (2)	Biyo. ve Sağ. Bil. (3)
Turizm	Ekonomi (1)	Ekonomi (2)
—	—	Astronomi

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Ayrıca, Ders Geçme ve Kredi Sistemi bu okulların da lise kısımlarında uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, Anadolu İmam-Hatip Liseleri, Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Liseleri ve (Klasik) İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin bir dönemde en fazla alabilecekleri kredi/ders saati ve mezuniyet kredisi sayısı tablodaki gibidir:

TABLO : XXX. DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI OKULLARDA, OKUL TÜRLERİNE VE ÖĞRENCİLERİN DERS GEÇME VE KREDİ UYGULAMASINA DAHİL OLDUKLARI YILLARA GÖRE MEZUNİYET KREDİLERİ

Okul Türü	Sisteme Girilen Yıl İtibariyle Mezuniyet Kredisi		Bir Dönemde Alınabilecek En Fazla Kredi/Ders Saati Sayısı	
	1991-1992	1992-1993 ve sonrası	1.2.3.4.5.6.7. Dönemler	8. Dönem
Anadolu İmam-Hatip Lisesi	224	224	40	46
Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi	—	224	40	46
İmam-Hatip Lisesi	192	208	38	44

Kaynak : MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün 1994/78 Sayılı Genelgesi,

H) Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi

1993-1994 Öğretim yılında Ankara Merkez ve İstanbul Kadıköy İmam-Hatip Liseleri bünyesinde, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 24.6.1993 tarih ve 84-3313 sayılı emri gereği "Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi" sınıf olarak açılmıştır.

Öğrenci kayıt-kabul işlemleri diğer süper liselerdekiler gibidir. Öğrencinin bu programa ön kayıt yaptırabilmesi için mezun olduğu İmam-Hatip Lisesi orta kısmından aldığı diploma notunun en az 3.50 olması gerekmektedir. Müracaat ve kontenjan durumuna göre, kesin kayıt için gerekli diploma notu durumu 4.'ün üzerine çıkabilmektedir.

Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Liselerinde ilk yıl hazırlıktır. Hazırlık sınıfı^(sınıfı) aşağıdaki gibidir.

TABLO XXXI/A. AĞIRLIKLI YABANCI DİL PROĞRAMI UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSESİ HAZIRLIK SINIFI HAFTLIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

Dersin Adı	Haftalık Ders Saati
Yabancı Dil	24
Türk Dili ve Edebiyatı	2
Beden Eğitimi	2
Kur'an-ı Kerim	2
Arapça	2
Toplam	32

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Ağırlıklı Yabancı Dil Proğramı Uygulayan 1994-1995 öğretim yılında, Ankara Merkez ve İstanbul Kadıköy İmam-Hatip Liselerinde hazırlık ve lise 1. sınıflar mevcuttur. Kadıköy İmam-Hatip Lisesi bünyesinde bu proğramı takibeden toplam 151 öğrenci vardır. Bunların 81'i kız, 70'i ise erkektir. Bu okullarda lise 1. sınıfta uygulanan proğram şu şekildedir:

TABLO : XXXI/B. AĞIRLIKLI YABANCI DİL PROĞRAMI UYGULAYAN İMAM-HATİP LİSESİ 1. SINIF HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

Dersin Adı	Haftalık Ders Saati
Yabancı Dil	8
Türk Dili ve Edebiyatı	4
Matematik	5
Tarih	4
Fen Bilimleri	5
Kur'an-ı Kerim	6
Arapça	5
Siyer	2
Toplam	39

Kaynak : MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Görüldüğü gibi Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Liselerinde, hazırlık sınıfı yabancı dil ağırlıklıdır. Lise 1. sınıfta ise meslek dersleri toplam derslerin 1/3'ü oranında bir ağırlık oluşturmaktadır. İmam-Hatip Lisele-ri programlarının genel karakteri olan % 40 ve % 60'lık meslek ve kültür dersleri ağırlık dengesi bu programda da gözetilmiştir.

IV. BÖLÜM

İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ İSTİHDAM, MESLEĞE VE YÜKSEK ÖĞRENİME YÖNELME DURUMU

A) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve İstihdam Durumu

1) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdam Alanı Olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve İstihdam Kapasitesi

Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 1924 tarihinde 429 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur. 1961 Anayasası, 154. maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığına "Genel İdare" içinde yer vermiş ve bu kurumun özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür. 1961 Anayasasının öngördüğü doğrultuda 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"la Başkanlık yeni bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Bu kanunla Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Diyanet İşleri Başkanlığının görevi; "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" olarak belirlenmiştir. 1982 Anayasası 136. maddesi gereğince de "Genel İdare" içinde, Başbakanlığa bağlı ve "Genel Bütçe"ye dahil Anayasal bir kuruluş olarak varlığını sürdürmektedir.

14.6.1973 tarih ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesine göre; "İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere" açılmış bulunan eğitim-öğretim kurumları olduğuna göre, 633 sayılı kanunla "Din Hizmetleri"ni yürütme görevi kendisine verilen Diyanet İşleri Başkanlığının personel kaynağını bu okullar oluşturmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı;

a) İmam-Hatip,

b) Müezzin-Kayyım,

c) Kur'an Kursu Öğreticisi,

d) Genel İdari Hizmetler Sınıfı'nda istihdam edeceği İmam-Hatip Lisesi mezunlarını "Özel Sınav Yönetmeliği" (370) gereğince sınava tabi tutmaktadır. İmam-Hatip Lisesi mezunları bu görevlere gelebilmek için aranan genel ve özel şartlar yanında açılan sınavlarda da başarılı olmak zorundadır.

a) 1950'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

Medreselerin kapatılması ile başlayan din eğitimi ve din hizmetleri problemi 1970'li yıllara kadar çeşitli boyutlarda devam edegelmiştir. Tevhid-i Tedrisatın gerekçe gösterilerek acele ile medreselerin kapatılması, halkı onun yerine ikame edilmek istenen İmam ve Hatip Mekteplerinden soğutmuş ve bu eğitim kurumlarının kapanmasına yol açmıştır. 1930-1948 yılları arası din eğitiminin olmayışı bu sahadaki hizmetlere olan talebi son derece arttırmış, sosyal çalkantılara neden olmuştur. Bu dönemde, din hizmetleri eksik ve aksak bir şekilde özellikle kırsal kesimde ehliyetli ve yetersiz kişiler tarafından kontrolsüz olarak yürütülmüş, pek çok hurafe bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Din hizmetlerindeki bu olumsuzlukları gidermek ve bu sahadaki artan talebe cevap vermek maksadıyla 1951 yılında yedi ayrı yerde İmam-Hatip Okulları açılmıştır. 1954-1955 öğretim yılı sonunda dört yıllık orta kısmından mezun olan 194 öğrencinin önünde iki alternatif mevcuttu. Bunlardan birincisi lise kısmına devam etmeyip imam-hatip olmak, ikincisi ise lise kısmına devam etmek.

"1954-1955 ders yılında ilk yedi İmam-Hatip Okulunun üst sınıf öğrencileri ile yapılan mülakattan anlaşıldığı üzere, talebelerin çoğu, değil sadece İmam-Hatip Okulunun ikinci devresini bitirmek, liseden sonra bile tahsillerini devam ettirmek azim ve kararında olduklarını belirtiyorlardı. Halbuki onları beklemekte olan hizmet çok daha acildi. Zira Türkiye'nin kırkbine yakın köyü ile bir çok kasaba ve şehrinde bulunan camilerde hiç bir imam yoktu. Bazı İmam-Hatip talebeleri yaz tatillerinde, hatta sene içinde, imam vekilliği veya yardımcı imamlık vazifesi yapmaktaydılar. Bunların çoğunun yaşı küçük ve tecrübeleri az olması- na rağmen üstün bir başarı gösterdikleri müşahade edilmiştir. Türkiye Müslü-

(370) Resmi Gazete, S. 14631 (11.10.1978). Yapılan son değişiklikler için bkz. Resmi Gazete S. 21995 (19.7.1994).

manları dini bir rehber ihtiyacı içindedirler. Çünkü 1924'de medreselerin kapatılıp tedrisatın birleştirilmesinden sonra yetişen dörtbaşı mamur alim sayısı yok denecek kadar azdır. Bu gün yaşı altmıştan aşağı olan ulemayı görmek çok zordur. Olanlar da bu neslin en son kalıntılarıdır." diyen 1950'li yılların İmam-Hatip Okulları hakkında araştırma yapmış olan Profesör Howard A. REED, Türkiye'de din hizmetleri alanında büyük bir boşluğun olduğunu, elli bin civarında din görevliliği kadrosunun boş bulunduğunu, her yıl 1. devresinden 400-500 öğrenci mezun eden İmam-Hatip Okullarının yakın zamanda bu ihtiyacı karşılamasının mümkün görülmediğini ifade ederek 1950'li yıllarda din hizmetleri alanında arz ve talep dengesizliğinin boyutlarını ortaya koymuştur (371).

b) 1960'lı Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

1960'lı yıllarda okul ve öğrenci sayısı artmaya devam eden İmam-Hatip Okulları orta kısım mezunlarından % 7 gibi az bir bölümü mesleğe (din görevliliğine) yönelmiş, % 86'sı ise aynı okulun 2. devresine devam etmiştir (372). Geriye kalan % 7'lik bir bölüm ise başka alanlara yönelmiştir. 1962 yılında Diyanet Teşkilatı bünyesinde görevli din adamlarının (*) sayısı ve eğitim durumları hakkında dönemin Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz BEKATA yapmış olduğu basın toplantısında; sayıları 60.000'i bulan din adamlarından 55.000'inin hiç tahsili olmadığını belirtmiş, tahsili olanlardan 370'inin yüksek, 417'sinin lise, 1298'inin orta ve 3106'sının da ilk tahsil mezunu olduğunu açıklamıştır (373). 1966 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan DENGİZ ise Diyanet İşleri Başkanlığının 4.600 münhal kadrosunun bulunduğunu, aynı yıl İmam-Hatip Okulundan mezun olabilecek öğrenci sayısının ise 374 olduğunu açıklamıştır.

1950'li yıllarda yüksek tahsil imkanı olmayan, İlahiyat Fakültesi tarafından dahi mezunlarına yüksek tahsil fırsatı verilmeyen İmam-Hatip Lisesi mezunları II. dönem tahsillerini tamamladıktan sonra, büyük çoğunlukla din hizmetleri alanında görev almışlardır. Ancak bu dönemde din görevliliğinin, mesleği cazip hale getirici herhangi sosyo-ekonomik bir yönü yoktu.

(371) Reed, a.g.m. ss. 170-171.

(372) Kırboğa, a.g.e, s. 332.

(*) Dinin bir meslek olup olamayacağı tartışma konusu olmuştur. Eğitimci Nurettin Topçu'ya göre; "Din bir meslek olamaz", İmamlar maaşlarını mutlaka bağlı oldukları başka bir memuriyetten almalıdırlar. Onlara en yakışan meslek öğretmenlik mesleğidir. (Bkz. Nurettin Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası, İstanbul: Hareket Yayınları, 1970.

(373) Yavuz, a.g.e, s. 57.

1959 yılında İmam-Hatip Okulu mezunları için yüksek öğrenim fırsatı doğmuş, ilk Yüksek İslam Enstitüsü İstanbul'da açılmıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun kabulüne kadar İmam-Hatip Okulu II. devre mezunları ancak Yüksek İslam Enstitülerine girebilmiş veya lise fark dersleri itihanlarına girmek suretiyle diğer yüksek öğrenim kurumlarına girme fırsatı elde etmişlerdir. Bu sebepten dolayı, 1960'lı yıllarda İmam-Hatip Okulu II. devre mezunlarının çoğunlukla Yüksek İslam Enstitülerine yöneldikleri görülmektedir.

Bu yıllarda da İmam-Hatip Okulu I. ve II. devre mezunları tarafından Diyanet Teşkilatının boş olan kadroları doldurulamamıştır. Bunun sebepleri arasında; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İmam-Hatip Okulu mezunlarına karşı ilgisizliği (374), Özellikle I. devre mezunlarının kendilerini göreve hazır hissetmeyişleri, din görevliliğinin ekonomik cazibesinin olmayışı, I. devre mezunlarının II. devre öğrenimi ve yüksek öğrenim görme arzusu sayılabilir.

1969-1970 yılları arasında II. devre mezunlarının % 58.5 gibi yüksek bir oranının Yüksek İslam Enstitülerine, % 40'nın da din hizmetlerine yöneldiği görülmektedir (375).

c) 1970'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

1971 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yaptırılan bir araştırmaya göre; İmam-Hatip Okulu mezunlarının % 66'sının Yüksek İslam Enstitülerine girdiği, % 27'sinin Diyanet İşleri Başkanlığında görev aldığı, % 7'sinin ise meslek dışına kaydığı tesbit edilmiştir (376).

1971 yılı itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığının İmam-Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunu kadrolu personeli ve bu okul mezunlarına olan ihtiyaç durumu şu şekildedir:

(374) **İmam-Hatip Okulları Hakkındaki Düşüncelerimiz**, Ankara: İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu Yayınları, 1960, s. 6.

(375) Kırboğa, a.g.e, s. 336.

(376) Okutan, a.g.e. s. 10.

TABLO: XXXII. 1971 YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ İSTİHDAM VE İHTİYAÇ DURUMU

Öğrenim Durumu	İhtiyaç	Mevcut	Toplam
Yüksek İslâm Enstitüsü Mezunu	380	125	505
İmam Hatip Okulu I. Devre Mezunu	—	983	983
İmam Hatip Okulu II. Devre Mezunu	12.500	2115	14.615
TOPLAM	12.880	3223	16.103

Kaynak : Okutan, a.g.e., ss. 35-36'daki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tabloya göre; 1971 yılı itibariyle müftü, vaiz, merkez teşkilatı yöneticiliği gibi Yüksek İslâm Enstitüsü mezunları tarafından doldurulması gereken 505 kadrodan 125'i yani % 24.7'si doldurulabilmiş, 380'i yani %75.3'ü açık gösterilmiştir. Aynı şekilde imam-hatip olarak istihdam edilmek üzere 12.500 İmam-Hatip Lisesi II. devre mezununa ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Aynı tarihlerde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak hizmet veren İmam-Hatip Okulu II. devre mezunu sayısı ise 2115'tir. Bu sayı mevcut ihtiyacın 1/6'i kadardır. Diyanet İşleri Başkanlığının bu 16.103 kadrosunun dışındaki kadroları eğitim seviyeleri yetersiz personel tarafından doldurulmuştur.

1974 yılı ile ilgili olmak üzere, IV. BYKP Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporunda şu bilgiler mevcuttur. "Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 1974 yılı kayıtlarına göre, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının ortalama % 41'inin mesleklerine uygun işlerde çalıştıkları, % 36'sının bir üst öğrenime (Yüksek İslam Enstitülerine) devam ettikleri ve % 23'ünün ise meslekleri dışında bir işte çalıştıkları görülmektedir (377).

1974 yılında IX. Milli Eğitim Şurası üyelerinin bilgilerine sunulmak üzere yapılan bir çalışmaya göre, Diyanet İşleri Başkanlığının Mayıs 1974 tarihine göre, mevcut personel ve ihtiyaç durumu şu şekildedir:

(377) D.P.T. IV. B.Y.K.P. Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: Haziran 1977, s. 43.

TABLO: XXXIII/A. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KADRO DURUMU
(MAYIS 1974)

<u>Niteliği</u>	<u>Sayısı</u>
Merkez Teşkilatı Personeli	373
Müftü (İl ve İlçe)	639
Müftü Yardımcısı	125
Vâiz (İl ve İlçe)	826
Cami Görevlileri Kontrol Memuru	316
Kur'an Öğreticisi	1.130
Müftülük Şefi	77
Müftülük Memuru	719
Bolu Eğitim Merkezi Personeli	24
İmam-Hatip	10.892
Müezzin-Kayyım	6.050
Vekil İmam-Hatip	14.400
Yardımcı Hizmetlerde	892
Müteferrik Hizmetler	19
TOPLAM	36.576

Kaynak : Kemalettin Erdil, IX. Milli Eğitim Şurası, İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam-İhtiyaç Sorunu, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1974, s. 31.

TABLO : XXXIII/B. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN İHTİYAÇ DURUMU (MAYIS 1974)

I – Yüksek öğrenim görmüş:
a) Müftü ve Müftü Yardımcısı..... 764
b) Vâiz..... 2.695
TOPLAM..... 3.459
II – İmam-Hatip Okulu II.ci Devre Mezunu Olarak:
a) İmam-Hatip..... 42.913
b) Kur'an Kursu Öğreticisi..... 1.377
TOPLAM..... 44.290

Kaynak : Erdil, a.g.e., s. 32.

Tabloya bakıldığında II. devre mezunu olarak, Diyanet İşleri Başkanlığının Mayıs 1974 tarihi itibarıyla 42.913 imam-hatip ve 1.377 Kur'an kursu öğreticisi olmak üzere toplam 44.290 İmam-Hatip Lisesi mezununa ihtiyacı olduğu görülmektedir. Halbuki 1951 yılında açılan ve 1957-1958 öğretim yılında ilk olarak II. devre mezunlarını veren İmam-Hatip Okulu/Liseleri, 1974 yılına gelinceye kadar zaten 14.091 II. devre mezunu vermiştir. Bunların bir kısmının yüksek öğrenime bir kısmının da meslek dışına kaydığı hesaba katıldığında Diyanet İşleri Başkanlığının, istihdam sorununun o tarihlerde çözümü mümkün görülmemiş ve nitekim de öyle olmuştur.

d) 1980'li Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

1980'li yıllara gelindiğinde okul sayısı 339'a ulaşmış, II. devre mezun sayısı ise 46.000 üzerine çıkmıştı. Ancak bu gelişmeler olurken nüfus artmış, yeni yerleşim birimleri kurulmuş, din hizmetlerine olan talep de aynı doğrultuda artmıştır. 1930-1980 yılları arasına (1958 yılından itibaren İmam-Hatip Okulu mezunlarının da devreye girmesine rağmen) 50 yıllık bir süre içinde imam-hatiplik hizmetleri yeterli formasyona sahip olmayan kişiler tarafından yürütülmüştür.

1980 yılına gelindiğinde, imam-hatiplik kadroları İmam-Hatip Lisesi mezunları ile hâlâ doldurulamamış durumdadır. Bu nedenledir ki, Diyanet İşleri Başkanlığı 14.000 vekil imamı eğitim noksanlıklarını gidermeden asalete geçirmek durumunda kalmıştır (378).

1980 yılı itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisli imam-hatip kadro sayısı yaklaşık 40.000 dir. Dolu olan kadrolardaki mevcut imam-hatipler ve eğitim durumları tablodaki gibidir:

(378) Tayyar Altıkulaç, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, (23.4.1981 tarihli Açış Konuşması), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, 1981, s. 8.

TABLO : XXXIV. 1980 YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINDA GÖREVLİ İMAM-HATİPLER VE ÖĞRENİM DURUMLARI

Öğrenim Durumu	Sayı	Oranı %
İlkokul Mezunu	15.857	40
Ortaokul Mezunu (İ.H.O. I. Devre Mezunları Dahil)	4.958	12
Lise ve Dengi Okul Mezunu (İ.H.O./İ.H.L. II. Devre Mezunları Dahil)	8951	22
YüksekOkul Mezunu (Y.İ.E. Mezunları Dahil)	1.315	3
Toplam	31.081	77
Boş Kadro	8.919	23
TOPLAM	40.000	100

Kaynak : Kemal Güran, "İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdamı ile ilgili Problemler" **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri**, Ankara: İlahiyat Vakfı yayını, 1981,s. 337'deki bilgilere göre hazırlanmıştır.

O yıllarda, bugün de olduğu gibi imam-hatiplik hizmetlerine en az İmam-Hatip Lisesini bitirmiş olanlardan Diyanet İşleri Başkanlığınca yeterlilik imtihanlarında başarılı sayılanlar atanmakta idi. 1980'li yılların başlarında ve daha önceki yıllarda Devlet parasız yatılısı veya burslu olarak okuyan İmam-Hatip Lisesi öğrencileri için mezuniyetten hemen sonra Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde mecburi hizmet yükümlülüğü bulunmasına rağmen tabloda da görüldüğü gibi 1980 yılı itibariyle tahsisli imam-hatiplik kadrosunun % 23'ü boş, % 40'ı ise ilkokul mezunu, çoğunluğu ehil olmayan kişilerce doldurulmuş durumdadır. 1970'li yıllarda İmam-Hatip Liselerinin sayısının hızla artması Diyanet İşleri Başkanlığının istihdam-ihitiyaç sorununu çözememiştir. Bunun en önemli nedeni, Milli Eğitim Temel Kanununun yürürlüğe girmesi ve bu okullara Yüksek İslam Enstitüleri dışındaki üniversite kapılarının açılmasıyla ortaya çıkan durumdur.

1980 yılında yapılan bir araştırmaya göre, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yönelişleri şu şekildedir:

TABLO: XXXV. 1980 YILINDA İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ

İ.H.L. MEZUNUNUN YÖNELDİĞİ ALAN	ORAN %
Kendi Mesleği İle İlgili İş ve Mesleğe Giren	28
Kendi Mesleği İle İlgili Yüksek Öğrenime Giden	36
Kendi Mesleği Dışındaki Alanlara Yönelenler	36

Kaynak: Güran, a.g.e., s. 338'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tabloya göre, 1980 yılında İmam-Hatip Lisesi mezunlarından mesleğe ve mesleki yüksek öğrenime yönelenlerin toplamı %64'lük bir yekün oluşturmaktadır. %36'lık bir bölümün de diğer alanlara dağıldığı görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetlerinde, özellikle imam-hatiplik hizmetlerinde istihdam ve kadro problemi 1980'li yıllarda da devam edegelmiştir. 1988 yılında Diyanetin 55.252 kadrolu, 6280 kadrosuz olmak üzere toplam 61.532 camisi bulunmaktadır. 55.252 kadrolu caminin 11.433'ü münhal durumdadır (379). Rakamlar göstermektedir ki, 1980'li yıllarda da kaynağının büyük bölümünü İmam-Hatip Lisesi mezunlarının oluşturduğu Diyanet İşleri Başkanlığı, istihdam problemini halledebilmiş değildir.

e) 1990'lı Yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam Kapasitesi ve İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

İmam-Hatip Okulu/Liselerinden, ilk mezun verdiği 1957-1958 öğretim yılından 1993-1994 öğretim yılı sonuna kadar 283.000 civarında öğrenci mezun olmuştur. Bu mezunların bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din hizmetlerine yönelirken, diğer bir kısmı da mesleki ve meslek dışı yüksek öğrenime yönelmiş ve yönelmektedir. İmam-Hatip Lisesi mezunlarından az sayılamayacak kadar bir kısmı 1980'li yıllarda olduğu gibi bu gün de meslek dışına kaymaktadır.

İmam-Hatip Lisesi ve diğer meslek liseleri öğrencilerinin yönelişlerini tesbit etmek amacıyla Mayıs 1994'te İstanbul'da 5 ayrı okulda toplam 243 son sınıf öğrencisi üzerinde uyguladığımız ankette şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

(379) Fahri Demir, "Din Hizmetleri, Din Eğitimi ve İrşad Metodu", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, s. 441.

TABLO: XXXVI. MESLEK LİSELERİ MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ

Soru	Cevap	Üsküdar İ.H.L.		H.Paşa End. Mes.		Üsküdar Tic. Mes.		H.Paşa Anad.Tek.		Kartal Anad.Tek.	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
OKULUNUZDAN MEZUN OLUNCA NE YAPMAK İSTERSİNİZ?	Lisede Gördüğüm Mesleki Eğitim Doğrultusunda Çalışmak	6	9	5	10.7	13	19.4	-	-	-	-
	Lisede Gördüğüm Mesleki Eğitim Doğrultusunda Yüksek Öğrenime Devam Etmek	21	31.3	17	36.2	30	44.8	18	53	6	21.4
	Diğer Yüksek Öğrenim Kurumlarına Devam Etmek	38	56.7	16	34	12	17.9	15	44.1	19	67.9
	Liseyi Bitirip Gördüğüm Mesleki Eğitim Dışında Bir İste Çalışmak	2	3	9	19.1	12	17.9	1	2.9	3	10.7
TOPLAM		67	100	47	100	67	100	34	100	28	100

Tabloya bakıldığında, liseyi bitirip gördüğü mesleki eğitim doğrultusunda çalışma hayatına atılma eğilimi %19.4'lük bir oranla Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinde ön plana çıkmakta, bunu %10.7'lik bir oranla Endüstri Meslek Lisesi takip etmektedir. İmam-Hatip Lisesinde ise bu oran %9'lardadır. Bu, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının %9'u imam-hatip olmak istiyor anlamına gelebilir. Nitekim; Sakarya, Zonguldak, Ereğli ve Karasu'daki dört İmam-Hatip Lisesi'nde yapılan bir başka anket çalışmasında da öğrencilerin %9'u İmam-Hatip Lisesini "Din görevlisi olmak için" seçtiğini belirtmişlerdir (380). Bu sonuç, eğilimlerin aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir.

Anketin sonuçlarına göre; lisede gördüğü mesleki eğitime uygun bir yüksek öğretim programına girme eğilimi en fazla %53'lük bir oranla Anadolu Teknik Lisesi'nde görülmekte, bunu %44.8'lik bir oranla Ticaret Meslek Lisesi, %36.2'lik bir oranla Endüstri Meslek Lisesi, %31.3'lük bir oranla İmam-Hatip Lisesi ve %21.4'lük bir oranla da Anadolu İmam-Hatip Lisesi takibetmektedir. Bu sonuç, İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi mezunlarının mesleki doğrultuda yüksek öğrenime rağbetlerinin gün geçtikçe azaldığını göstermektedir.

(380) Suat Cebeci, "İmam-Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993, s. 112.

Anket sonucu ortaya çıkan tabloya göre, meslek lisesi öğrencilerinin, gördükleri mesleki eğitim dışında herhangi bir yüksek öğretim programına yönelmeleri durumunda %67.9 ve %56.7'lik oranlarla ilk sıralarda Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve (Klasik) İmam-Hatip Lisesi gelmektedir. Bunları %44.1, %34 ve %17.9'luk oranlarla Anadolu Teknik Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi ve Ticaret Meslek Lisesi takip etmektedir. Bu sonuçlar, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının son yıllarda İlahiyat Fakülteleri dışındaki yüksek öğrenim kurumlarına yönelişlerinin arttığını göstermektedir. Bunun nedenleri ayrıca ele alınacaktır.

Tabloya göre, liseyi bitirip gördüğü mesleki eğitim dışında bir sahada herhangi bir işte çalışma temayülünde en yüksek oran %19.1'le Endüstri Meslek Lisesi'ne aittir. Bunu %17.9'luk bir oranla Ticaret Meslek Lisesi, %10.7'lik bir oranla ise Anadolu İmam-Hatip Lisesi takip etmektedir. Burada en düşük oranlar %2.9 ve %3'le Anadolu Teknik Lisesi ve İmam-Hatip Lisesi'ne aittir. Bu durum, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının çok az bir bölümünün okuldan mezun olduktan sonra, yüksek öğrenim dışında meslek dışı işlere yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının 1994 yılı sonu itibarıyla hizmet sınıfı, kadro ünvanı ve öğrenim durumuna göre personel sayısı tablodaki gibidir:

TABLO: XXXVII. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ HİZMET SINIFI, KADRO ÜNVANI VE ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE PERSONEL SAYISI

HİZMET SINIFI VE KADRO ÜNVANI			MEZUN OLDUKLARI OKULLAR	DİN YÜKSEK ÖĞRENİM (İlahiyat P. Makamı İhtisas P. Yüksek İslami Enstitüsü)	4-8 YILLIK DİĞER FAKÜLTE VE YÜKSEK OKULLAR	2-3 YILLIK YÜKSEK ÖĞRENİM	İLÂHIYAT MESLEK YÜKSEK OKULU	İMAM-HATİP LİSESİ	LİSE VE LEMGİ OKUL	ORTAOKUL VE DİĞERİ	LİKÖL	TOPLAM	MÜHÜR KADRO SAYISI
M Ü F T Ü L Ü K L E R	GENEL İDARE HİZMETLERİ SINIFI	Müdür	780	8	4	-	53	2	14	8	869	47	
		Müdür Yardımcısı	65	-	-	-	-	-	1	-	66	25	
		Şube Müdürü	45	-	-	-	-	-	-	-	45	31	
		Kur'an Kursu Müdürü	32	8	1	-	-	-	-	-	41	35	
		Muamele	-	2	6	-	66	1	3	-	78	8	
		Sayman	5	24	30	1	14	2	-	-	76	4	
		Şef	9	29	46	-	195	9	19	6	312	17	
		Daktilograf	3	22	23	-	550	6	24	16	644	83	
		Memur	14	36	47	1	948	24	65	21	1156	71	
		Şoför	-	-	1	-	84	40	121	187	433	138	
		TOPLAM	353	129	158	2	1909	84	247	238	3720	459	
	DİN HİZMETLERİ SINIFI	VAİZ	Kadın	28	-	-	-	-	-	-	-	28	973
			Erkek	495	19	1	-	45	4	10	20	594	
		Murakıp	42	5	4	-	23	1	-	-	75	284	
		Kur'an Kursu Öğreticisi	Kadın	154	32	37	10	1816	129	320	166	2664	1143
			Erkek	187	85	97	6	1364	52	144	106	2041	
		İmam-Hatip	841	1170	1052	57	41882	137	3172	6763	55074	7493	
		Müezzin-Kayyım	147	72	84	11	2645	148	1813	4555	9475	1071	
		TOPLAM	1894	1383	1275	84	47775	471	5459	11610	69951	10964	
	THS	Teknisyen	-	1	1	-	1	1	1	-	5	2	
	YHS	Yardımcı Hizmetliler	-	-	2	-	120	95	386	795	1398	442	
MÜFTÜLÜKLER PERSONEL TOPLAMI			2847	1513	1436	86	49805	651	6093	12643	75074	11867	
EĞİTİM MERKEZİ	İdari Personel		13	3	6	-	33	1	3	4	63	10	
	Eğitim-Öğretim Sınıfı		40	1	-	-	-	-	-	-	41	9	
	Teknik Hizmetler Sınıfı		-	-	-	-	-	3	-	-	3	2	
	Yardımcı Hizmetler		-	-	-	-	1	4	23	72	100	16	
	TOPLAM		53	4	6	-	34	8	26	76	207	37	
YURTDIŞI	Müşavir		8	-	-	-	-	-	-	-	8	8	
	Ataşe-Ataşe Yardımcıları		22	-	-	-	-	-	-	-	22	119	
	Din Görevlisi		618	16	48	4	117	-	-	-	803	53	
	TOPLAM		648	16	48	4	117	-	-	-	833	180	
MERKEZ TEŞKİLATI	İdari Personel		208	87	97	-	251	26	35	21	725	252	
	Din Hizmetleri Sınıfı		4	-	-	-	-	-	-	-	4	6	
	Sağlık Hizmetleri Sınıfı		-	5	-	-	-	1	-	-	6	5	
	Teknik Hizmetleri Sınıfı		-	5	2	-	-	5	-	-	12	8	
	Yardımcı Hizmetler Sınıfı		-	-	-	-	-	18	63	93	174	10	
	TOPLAM		212	97	99	-	251	50	98	114	521	281	
	GENEL TOPLAM		3142	1614	1541	86	50080	709	6217	12833	76232	12312	
YÜZDE (%)			4.12	2.12	2.02	0.11	65.71	0.93	8.16	16.83	100	13.90 86.10	

Kaynak: DİB, APK Dairesi Başkanlığı.

Tabloya göre, İmam-Hatip Lisesi mezunu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında görev alan 50.090 personelden 1909'u müftülükler emrinde "Genel İdare Hizmetleri Sınıfı" personeli olarak, 47.775'i "Din Hizmetleri Sınıfı" personeli olarak, 121'i ise "Yardımcı ve Teknik Hizmetler Sınıfları" personeli olarak çalışmaktadırlar. Geriye kalan 285 İmam-Hatip Lisesi mezunundan 34'ü Eğitim Merkezlerinde, 251'i Merkez Teşkilatında görev yapmaktadır. Yurt dışında görevli 803 personelden 117'si İmam-Hatip Lisesi mezunudur.

Şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı toplam faal personelinin %65'i İmam-Hatip Lisesi mezunudur. Ortaokul ve dengi mezunlarının oluşturduğu %8'lik grubun içinde İmam-Hatip Okulu I. devre (eski) mezunlarının en az %5'ini oluşturduğu da gözönüne alınırsa, Diyanet İşleri Başkanlığı toplam personelinin %72-73'ünü İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının oluşturduğu görülür.

Kuruluşundan 1993-1994 öğretim yılı sonuna kadar 283.000 civarında mezun veren İmam-Hatip Liseleri, Diyanet İşleri Başkanlığının bu günkü personelinin 3/4'lük bölümünü oluşturmaktadır. Tablodaki rakamlar İmam-Hatip Liseleri mezunlarının %20'lik bir bölümünün Diyanet Teşkilatında görev aldıklarını göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının kadroları birkaç yıldan beri doludur. Tabloda görülen 12.312 münhal kadroya yeni atama yapılamamaktadır. Bunun dışında halen inşaatı tamamlanmış olup kadro bekleyen 5416 cami mevcuttur. 4.000 civarında Kur'an kursu öğreticisine ihtiyaç vardır (381).

Tabloda görülen 1143 münhal Kur'an kursu öğreticiliği kadrosu için, 1993 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca sınavlar açılmış ve yapılmış olmasına rağmen kadrolar serbest bırakılmadığı için ilgililerin atamaları henüz yapılamamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının münhal kadroları serbest bırakıldığı ve yeni kadrolar tahsis edildiği takdirde, bu kadrolar süratle İmam-Hatip Lisesi mezunlarıncı doldurulmaktadır. Diyanet Teşkilatının personel alımında boş olarak ilan ettiği ve sınav açtığı kadrolar için alınacak personel sayısının en az 5-6 katı kadar İmam-Hatip Lisesi mezununun müracaat etmesi, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının din hizmetlerinde istihdam edilmeyi arzu ettiklerini göstermektedir. Mesleğe yönelmeyi, tahsis edilen resmi kadro sayısı tayin etmektedir. Daha fazla kadro verilirse mesleğe yönelme de o oranda artacaktır (382).

(381) M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992, ss. 128.

(382) "İmam-Hatip Liseleri Gerçeği" *Diyanet-Aylık Dergi*, Sayı: 1 (Ocak 1991), s. 24.

B) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelişleri İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

Kuruluşundan günümüze kadar muhtelif zaman ve mekanlarda İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının mesleğe yönelmedikleri, bu okulların gereğinden fazla miktarda açıldığı, öğrenci sayılarındaki artış oranı, muhtelif kişi ve kuruluşlarca eleştiri konusu yapılmış, konu ile ilgili raporlar düzenlenmiştir. Bunların en önemlilerinden bazıları şu şekildedir:

1) Eğitim Milli Komisyonu Raporu'nda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

1958 yılında, bütün eğitim sorunlarını incelemek ve alınması gerekli olan tedbirleri tesbit etmek amacıyla, Milli Eğitim Bakanı Celal YARDIMCI döneminde "Eğitim Milli Komisyonu" adında bir komisyon kurulmuştur. Komisyon din eğitimi ile ilgili görüşlerin "Dinle İlgili Eğitim ve Öğretim" başlığı altında ortaya koymuştur.

Komisyon Raporunda; "İmam-Hatip Okulları bir meslek okulu olmaktan ziyade ortadereceli herhangi bir okul olarak çalışmaktadır. Çünkü mezunlarının büyük bir çoğunluğu din adamı olarak vazife görmüyor" (383) denilmek suretiyle İmam-Hatip Okulu mezunlarının çoğunluğunun mesleğe yönelmedikleri iddia edilmektedir.

Halbuki bu dönemde İmam-Hatip Okulu mezunlarının devam edebilecekleri herhangi bir yüksek öğrenim kurumu yoktur. İlahiyat Fakültesi İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabuletmemektedir. Yüksek İslam Enstitüsü ise henüz açılmamıştır.

1958 yılı sonuna kadar İmam-Hatip Okulları, 1256 I. devre, 193 II. devre mezunu vermiştir. Profesör Howard A. REED'in tesbitlerine göre, bu yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığının 50.000 civarında din görevlisine ihtiyacı vardır. İmam-Hatip Okulu I. ve II. devre mezunlarının tamamı (ki, 1958 yılı sonu itibarıyla 1449 dur). mesleğe yönelse bile mevcut açığın kapatılması mümkün değildir. Bu dönemde, İmam-Hatip Okulu mezunları önlerindeki tek alternatif olan din görevliliğine yoğun bir şekilde yönelmelerine rağmen, Diyanet Teşkilatının

(383) M.E.B. Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961, s. 112.

ihtiyacının ancak % 2-3'ünü karşılayabilmiş ve din hizmetleri sahasındaki bu büyük boşluk İmam-Hatip Okulu mezunlarının mesleğe yönelmedikleri imajını oluşturmuştur.

Eğitim Milli Komisyonu Raporunda çelişkiler mevcuttur. Bir yandan İmam-Hatip Okullarından üniversiteye geçiş için lise müfredatına paralel özel sınıflar teşkili tavsiye olunurken, öte yandan bu okulların orta dereceli bir okul olma eğiliminde olmaları eleştirilmektedir (384).

2) Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu'nda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

1961 yılında, Eğitim Planı Hazırlığı ile Görevli Komisyonun çalışmaları neticesinde "Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim komitesi" teşekkül etmiş ve bu komite VII. Milli Eğitim Şûrasına sunulmak üzere bir rapor hazırlamıştır. Rapor incelendiğinde, Eğitim Milli Komisyonu Raporu ile benzer nitelikte olduğu görülmektedir (385).

Komite, İmam-Hatip Okulları hakkında ağır eleştirilerde bulunmuştur. Raporun hazırlandığı tarihte sayısı 19 olan İmam-Hatip Okullarını ;

a) Kuruluşlarındaki plansızlık ve keyfilik,

b) Kuruluş gayeleri ve istihdam politikası arasındaki çelişme,

c) Tayin ve kadro imkanları bakımından ortaya çıkan düzensizlik ve benzeri konularda tenkit etmiş, Milli Eğitim Bakanlığını ise;

aa) Çok sayıda İmam-Hatip Okulu açarak, Türkiye'de lise seviyesinde dini tedrisatın başlatıldığı kanatini uyandırmakla,

bb) Köy dini hizmetleri için bu okul mezunlarından faydalanmamakla ve benzeri hususlarla itham etmiş, çözüm önerileri olarak da;

aaa) Bu okulların adlarının İslam İlahiyat Enstitüsü veya İslam İlahiyat Lisesi olarak değiştirilmesini,

(384) Parmaksızoğlu, a.g.e, s. 35.

(385) M.E.B. Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu, ss. 110-112.

bbb) İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum hariç diğer 15 İmam-Hatip Okulu'nun kapatılarak "Köy Dini Müessese Memurları Okulları" haline getirilmesini,

ccc) Bu okul mezunlarına köy öğretmenliği görevinin de verilmesi ve benzeri teklifleri ortaya koymuştur (386).

"Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu"nda da "Eğitim Milli Komisyonu Raporu"nda olduğu gibi İmam-Hatip Okulu mezunlarının mesleğe yönelmedikleri iddiası söz konusudur. Bu iddianın o tarihler için tutarsızlığı aynı tarihlerde hazırlanan "Eğitim Milli Komisyonu Raporu" başlığı altında 1. maddede incelendiği için burada tekrar edilmemiştir.

3) Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli Komiyon Raporunda İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

Eğitim Milli Komisyonunun tavsiyesi doğrultusunda 1963 yılında "Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli" bir komisyon oluşturulmuştur. Diyanet Teşkilatı, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinden oluşan komisyon'un 21.11.1963 tarihli raporu 7 maddeden ibarettir. Komisyon Raporunun önceki raporlarla aynı doğrultudaki maddeleri yanında orta koyduğu dikkat çekici en önemli öneri, din hizmetlerinin üç kaynaktan yürütülmesidir. Buna göre; nüfusu 5.000 den az olan yerlerde din hizmetlerinin Kur'an kursu mezunlarınca, selatin camileri ve ileri derecedeki din hizmetlerinin İlahiyat Fakültesi mezunlarınca yürütülmesi ve geriye kalan hizmetlerin de İmam-Hatip Okulu mezunlarınca yürütülmesi öngörülmektedir. Komisyon, istihdam sahasını böylece iyice daralttığı İmam-Hatip Okullarının, ihtiyaca bağlı olarak ele alınmasını ve sayılarının istihdam imkanlarına ve ihtiyaca göre yeniden gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir (387).

Komisyonun bu kararları aldığı tarihlerde Türkiye'de nüfusu 5.000'dan aşığı olan yerleşim birimi 35.769, nüfusu 5.000'den yukarı yerleşim birimi adedi ise 300 civarındadır. Komisyon bu karar ile İmam-Hatip Okullarının hizmet alanlarını oldukça daraltmakta ve halen tenkit konusu olan "din hizmetlerinin eğitimsiz kişilerin elinde bırakılması"na vesile olmaktadır.

(386) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 36-37.

(387) Parmaksızoğlu, a.g.e, ss. 41-76.

Komisyonun kararları karşısında kamuoyunda büyük bir tepki oluşmuştur. Tepki gösterilen konuları iki ana başlık altında ele almak mümkündür. Birincisi; İmam-Hatip Okullarının istihdam alanlarının daraltılması, ikincisi ise; daraltılan istihdam alanına göre bu okulların sayı ve kapasite olarak azaltılmak istenmesidir.

Ancak rapordaki kısıtlayıcı tavsiye kararları uygulanma imkanı bulamamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, oluşan tepkiler üzerine 1965 yılında İmam-Hatip Okulu mezunlarının köy dini hizmetlerinde de öncelikli olarak istihdam imkanına sahip olduğunu açıklamıştır (388).

4) Milli Eğitim Bakanı Orhan DENGİZ'in Açıklamaları

İmam-Hatip Liselerinde fazla kapasite oluşturulduğu ve mezunlarının yeterince mesleğe yönelmedikleri, istihdam alanlarının daraltılması ve okul sayısının azaltılması gibi iddia ve önerilere cevaben dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan DENGİZ Meclis'te şu açıklamalarda bulunmuştur: "İmam-Hatip Okullarından mezun olanların ancak üçte birinin iş bulabildikleri beyan olundu. (CHP Yozgat Milletvekili Nuri KODAMANOĞLU Meclis'te, İmam-Hatip Okulu mezunlarının üçtebirinin istihdam imkanı olduğunu, yeni açılan 4 okulun gerekiz olduğunu ifade etmişti.) Yüksek Meclisce kabul olunan Kadro Kanununa göre sadece bu yıl imam-hatipler için 2000 kadro sağlanmıştır. Eskiden açık bulunan 2.600 kadro ile münhal kadro sayısı 4.600'ü bulmaktadır. Buna mukabil bu yıl verebileceğimiz mezun sayısı sadece 374'tür" İmam-Hatip Okulu mezunlarının yönelişleri ile ilgili olarak Bakan DENGİZ aynı konuşmasında şu açıklamalarda bulunmuştur: "İmam-Hatip Okullarından şimdiye kadar 2400 mezun alınmıştır. Bunlardan 1200'ü imamet ve hitabet hizmetlerinde, 974'ü daha ileri bir tahsil için Yüksek İslam Enstitülerinde, 196'sı ise yüksek tahsillerini tamamlamış olarak öğretmenlik hizmetinde çalışmaktadırlar." Milli Eğitim Bakanı Orhan DENGİZ aynı konuşmasının bir başka yerinde ise İmam-Hatip Okulu mezunları ile ilgili olarak; "Hatta bir tanesi bile açıkta değildir" (389) diyerek mezunlarının istihdamı ile ilgili herhangi bir problemin olmadığını bu konuda en yetkili kişi olarak ortaya koymuştur. Bakan'ın açıklamalarına göre; 2400 mezundan 2370'i yani % 98'inden fazlası mesleğe yönelmiş ve kendine iş bulmuş, 30 mezun yani toplam mezun adedini % 1'lik birkısmı ise meslek dışına kaymıştır.

(388) İmam-Hatip Okulları Eğitim ve Öğretim İlkeleri Hakkında Açıklama, ss. 13-19.

(389) Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (19.2.1966), C. III, ss. 610-638.

5) Örgün Mesleki-Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporuna Göre İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

Devlet Planlama Teşkilatı, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları ile ilgili olarak "Örgün Mesleki-Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu" adında bir komisyon kurmuştur. Komisyon 1960-1970 yılları arasında din eğitimi alanında ki gelişmeleri incelemiştir. Komisyonun tesbitlerine göre, İmam-Hatip Okulu II. devre mezunlarının bu yıllardaki yönelişleri şu şekildedir:

TABLO : XXXVIII. İMAM-HATİP OKULU II. DEVRE MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ (1960-1970)

YÖNELİNİLEN ALAN	ORAN %
Yüksek İslâm Enstitüleri	58.5
Din Hizmetleri	30.7
Diğer Yüksek Öğrenim Kurumları veya Diğer Meslekler	10.8
TOPLAM	100

Kaynak : DPT, Örgün Mesleki-Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonun Raporu, 21 Haziran 1971, s. 14'deki bilgilere göre hazırlanmıştır.

Komisyon Raporu'na göre oluşan tabloya bakıldığında, 1960-1970 arası İmam-Hatip Okulu mezunlarının % 89 oranında mesleğe yöneldikleri ortaya çıkmaktadır.

6) Din Eğitimi Okulları Planlaması ile İlgili Rapor'a Göre İmam-Hatip Okulu Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

1971 yılında İmam-Hatip Okullarının, Diyanet İşleri Başkanlığının din görevlisi ihtiyacını ne derecede karşıladığını tesbit etmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının bir yetkilisi (*) tarafından "Din Eğitimi Okulları Planlaması ile ilgili Rapor" hazırlanmıştır. Raporda, Diyanet İşleri Başkanlığının din görevlisi ihtiyacının her yıl arttığından bahsedilerek, İmam-Hatip Okullarının o tarihe kadar verdiği 5111 mezunun Diyanet İşleri Başkanlığının mevcut ihtiyacını karşıla-

(*) Bu yetkili kişi o dönemde M.E.B. Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Şube Müdürü olan Ömer OKUTAN'dır.

maktan uzak olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu tarihlerde Diyanet Teşkilatının 15.300 İmam-Hatip Okulu II. devre mezununa ihtiyacı vardır. (Toplam mezun sayısının üç katı).

Rapora göre, İmam-Hatip Okulu mezunlarının mesleğe yönelme durumu şu şekildedir:

TABLO : XXXIX. İMAM-HATİP OKULU II. DEVRE MEZUNLARININ YÖNELİŞLERİ (1958-1970)

	Sayı	Oranı %
İ.H.L. II. Devre Mezunları (1968-1969 Öğretim Yılı Mezunları Dahil)	5111	100
Diyanet İşleri Başkanlığında Görevli Bulunanlar (Devlet Bakanlığının 27.2.1970 tarih ve 12847 sayılı yazılarına göre)	2.000	39.1
Yüksek İslâm Enstitüsüne İntikal Eden İmam-Hatip Okulu Mezunları	2.698	52.8
Meslek Dışına Yönelen İ.H.O. II. Devre Mezunları	413	8.1

Kaynak: Okutan, a.g.e., s. 33'deki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi, bu dönemde İmam-Hatip Okulu II. devre mezunlarının % 92'lik bölümü mesleğe ve mesleki yükseköğretime yönelmiş, % 8'lik bir kısmı ise meslek dışına kaymıştır. Bu dönemde mesleğe yönelen toplam % 39.1'lik oranı oluşturan 2000 mezun, aynı dönemde Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyacı olan 15.300 din görevlisi ihtiyacının ancak % 13'lük bir bölümünü karşılayabilecek durumdadır. Bu rakamlar bu yıllarda ve daha önceki yıllarda İmam-Hatip Okulu mezunlarının istihdamı ile ilgili olarak ortaya atılan iddiaların mesnetsizliğini ortaya koymaktadır.

7) IV. BYKP Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na Göre İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu

1977 yılında hazırlanan raporda, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının istihdam alanlarının Diyanet İşleri Başkanlığı ile sınırlı olduğu, bu kuruma her yıl 2000 yeni kadro verildiği ve bu durumun İmam-Hatip Lisesi mezunlarının istihdamı ile ilgili problemler çıkaracağına işaret edilmektedir. Adı geçen raporda, İmam-

Hatip Lisesi mezunlarının mesleğe yönelme durumu ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: "Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 1974 yılı kayıtlarına göre, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının ortalama % 41'inin mesleklerine uygun işlerde çalıştıkları, % 36'sının bir üst öğrenime (Yüksek İslam Enstitüsüne) devam ettikleri ve % 23'ünün ise meslekleri dışında bir işte çalıştıkları görülmektedir" (390).

Verilen rakamlar incelendiğinde, İmam-Hatip Okulu mezunlarının % 77'sinin mesleğe yönelme durumunda oldukları görülmektedir. Geriye kalan % 23'lük bölüm içinde de diğer yüksek öğrenim kurumlarında kayıtlı bulunanlar (ki bunların içinde ilahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Fakültesinde okuyanlar da mevcuttur ve bunlar da mesleğe yönelenler içinde değerlendirilmelidir) ve diğer işlerde çalışanlar bulunmaktadır.

1981 yılında Başbakanlığa sunulan "Türkiye'de Din Eğitimi-Din İstismarı" adlı rapora göre ise; "Bu güne kadar İmam-Hatip Lisesi II. devresini bitirenlerden % 64'ü Diyanet İşleri Başkanlığında görev almış veya kendi branşlarında yüksek öğrenime devam etmiş, % 12'si İmam-Hatip Liseleri meslek dersleri öğretmenliği ve diğer orta dereceli okullar Din Bilgisi öğretmenliğinde görev almış, geriye kalanı ise (yani % 24'ü) kendi mesleği dışındaki iş ve meslek alanlarına yönelmişlerdir." "...İmam-Hatip Lisesi mezunu ve bu okul menşeli yüksek okul ve fakülte mezunu kişilerden yaklaşık 20.000 kişi Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında, yaklaşık 2532 kişi İmam-Hatip Liseleri meslek dersleri öğretmenliğinde, 2411 kişi ortadereceli okullar Din Bilgisi öğretmenliğinde görev almış bulunmaktadır." "...Yüksek ihtiyaç karşısında İmam-Hatip Liseleri sayı hatta ehliyet açısından yetersiz kalmaktadır." "... Henüz mezun vermeyen İmam-Hatip Liselerinin devreye girmesinden sonra bile, önümüzdeki 10 yılda Diyanet İşleri Başkanlığının din görevlisi ihtiyacı karşılanamayacaktır." denilmektedir. Aynı raporun 29. sayfasında o gün için 18.000 köy camisinde kadrolu din görevlisinin bulunmadığı belirtilmektedir (391). Bu raporda ortaya konan bilgiler İmam-Hatip Lisesi mezunlarına olan ihtiyaç durumunu ve İmam-Hatip Lisesi mezunlarının o dönemdeki meseleğe yönelme durumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

(390) IV. B.Y.K.P. Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 43.

(391) İsmail Kara "İmam-Hatip Okulları Neden Mes'ele Haline Getirildi", *İslam-Aylık Mecmua*, Sayı: 70 (Haziran 1989), s. 32. Adı geçen raporun altında o dönemin Devlet, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Köy İşleri ve Kooperatifler, Gençlik ve Spor Bakanları ile Diyanet İşleri Başkanı Tayyar ALTIKULAÇ'ın isim ve imzaları vardır. (Bkz. İ. KARA a.g.m.).

8) TÜSİAD'ca Hazırlatılan "Türkiye'de Eğitim" Adlı Rapor'da İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve İstihdam Durumu ile İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

1990 yılında TÜSİAD tarafından "Türkiye'de Eğitim" adında bir rapor hazırlanmış ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL, Başbakan Yıldırım AKBULUT ve Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL'un da bulunduğu geniş katılımlı bir toplantıda kamuoyuna tanıtılmıştır. Aynı toplantıda, raporda ortaya konan görüşler üzerine Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Eğitim Bakanı da birer konuşma yaparak rapor hakkındaki görüşlerini ortaya koymuşlardır(*)).

Raporda İmam-Hatip Liseleri ile ilgili teorik ve sayısal bilgiler verilmekte, İmam-Hatip Lisesi mezunları ve Diyanet Teşkilatının ihtiyaç durumuna işaretlerle şu ifadeler yer verilmektedir: "İmam-Hatip Lisesi mezunu olarak Diyanet İşleri Teşkilatında görev alanların sayısı 39.907 dir. Din hizmetleri merkez ve taşra örgütünde her öğretim kademesinden görevli toplam personel sayısı ise 70.099'dur. Oysa İmam-Hatip Liseleri öğrenci sayısı ile mezunlar sayısı toplamı 433.277 olup bu sayı din hizmetlerinde görevli İmam-Hatip Lisesi çıkışlı eleman sayısının yaklaşık 10 katıdır. Görüldüğü gibi İmam-Hatip Liselerinde açılış amacı dışında çok yüksek bir kapasite yaratılmıştır. Bu sayısal gelişme İmam-Hatip Liselerinin genel eğitim kurumuna dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca kız öğrenci sayısı ortaokul kısmında 49.904, lise kısmında 19.267 olmak üzere 69.171'e ulaşmıştır. Kız öğrenci sayısındaki bu artış da İmam-Hatip Okullarının amacını aştığını göstermektedir" (392).

Raporun bir başka yerinde İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olarak yapılan genel değerlendirmede şöyle denilmektedir: "Özetle, Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan İmam-Hatip Okullarında kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız öğrenci alınmıştır. Bu çelişme, İmam-Hatip Liselerinin temel eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalının oluşmasına yol açmıştır. Gelişme devam etmektedir. İki kanal arasındaki sınır gittikçe büyümektedir. Birinci bölümde demokrasi faktöründe açıklan-

(*) Bkz. M.E.B. TÜSİAD'ın Hazırlattığı "Türkiye'de Eğitim" Raporu Üzerine Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL'ın Başbakan Yıldırım AKBULUT'un, Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL'un Konuşmaları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: 1990.

(392) Baloğlu, a.g.e. ss. 132-133.

dığı gibi, ayrıncı kanallarda kültürel kimliği, milli benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağının yetiştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir. Bu gelişme, eğitim sisteminin demokrasiye yapısal uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İmam-Hatip Liselerinin, Tevhid-i Tedrisat ve Milli Eğitim Temel Kanunlarının özüne uygun olarak, temel eğitime dayalı ve ayrı meslek okulları olarak düzenlenmesi ve öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerekmektedir" (393).

1991 yılında TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) tarafından hazırlanıp yayınlanan "Türkiye'de Mesleki Eğitim" isimli raporda da İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olarak TÜSİAD Raporundaki ifadeler aynen aktarılmakta, farklı olarak şu ifadelere yer verilmektedir: "Ülkemizde sanayi ve hizmetler sektörünün nitelikli insangücü ihtiyacı her geçen gün artarken, İmam-Hatip Okullarında gerek okul, gerek öğrenci sayısı itibariyle gözlenen gelişmeler ve eğitime ayrılan sınırlı kaynakların önemli bir kısmının bu okullara aktarılması olumsuz bir gelişmedir. Meslekî yeterliliğe sahip, sanayimizin ihtiyaç duyduğu insangücünü temin edecek olan eğitim kurumları bu okullar değil, diğer mesleki ve teknik eğitim okullarıdır. Dolayısıyla İmam-Hatip Okullarında yaratılan aşırı kapasitenin mesleki ve teknik orta eğitime kaydırılması, kaynakların rasyonel kullanımı açısından gerekli olup, ülkemizin ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun düşmektedir" (394).

TÜSİAD Raporu, takdiminden itibaren lehte ve aleyhte tepkiler almış, Raporla ilgili olarak çeşitli platformlarda pek çok şeyler söylenmiş, çok sayıda yazılar kaleme alınmıştır. Raporun yayınlandığı tarihlerde basında bazı köşe yazarlarının konu ile ilgili olarak kaleme aldığı yazılarından bazı örnekler şu şekildedir:

22 Eylül 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "TÜSİAD Raporu" başlıklı ayzısında Ali SİRMEN; "İmam-Hatip Liselerinin eğitim kurumlarımız içindeki yerleri ve bunlara verilen öncelikle konusundaki saptamalara katılmamak olanaksız" diyerek şöyle devam etmektedir: "Hele hele TÜSİAD'ın İmam-Hatip Okullarının eğitim birliği ilkesi ile laik eğitimi zedelediğini saptaması ve İmam-

(393) Baloğlu, a.g.e. s. 133.

(394) Türkiye'de Mesleki Eğitim, ss. 25-29.

Hatip Okullarının sekiz yıllık eğitimden sonra Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ayrı okul olarak geliştirilmesi ve genel eğitim kurumuna dönüşmesinin engellenmesi, bu okulların din görevlisi yetiştirecek kapasitede okullar olması yolunda öneriler getirmesi, demokrasimizin "onsuz olmaz"ı laiklik konusundaki tehlikenin, toplumun çeşitli kesimleri tarafından kavranmış olması açısından da sevindiricidir. Bu kez başı işadamları çekmiş bulunuyor. Ancak biz burada özellikle İmam-Hatip Okulları üzerinde durmak istiyoruz. Bin kez yazıldı, çizildi, söylendi ki Milli Eğitimin temelini oluşturmuş bulunan eğitim birliği ilkesiyle taban tabana zıt İmam-Hatip Okullarından çıkanlar devletin çeşitli kesimlerinde odaklanma taktiği uygulamaktadırlar ve Türkiye'de laikliği ciddi olarak tehlikeye düşüren en önemli etkenlerden biri de bu kadroların Milli Eğitim'de, İçişleri Bakanlığında, Adalet Bakanlığında, Sağlık Bakanlığında bu yoğun kadrolaşmalarıdır. Bu gidişi önlemenin birinci yolu her şeyden önce İmam-Hatip Okullarını esas işlevine, yani din görevlisi yetiştirmeye yöneltecek bir statüye kavuşturmadır. Sorunun çözümü bu denli basittir" (395) diyerek Raporu hararetle desteklediğin ortaya koymaktadır.

Yine aynı tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Önemli Bir Rapor" başlıklı yazısında İlhan SELÇUK; "Coğrafi bölgeler ve toplumsal katmanlar arasında uçurumlar derinleşmiş, eğitim düzeni ile ikiye çatlamış, İmam Okullarında "hakikate giden yol akıl yolu değil, şeriat yoludur" ilkesine göre öğretim yapılıyor, İmam okulundan çıkan imam olmuyor, buralarda okuyan kız öğrenci sayısı 70 bin! Bu kızlar imam mı olacak?" diyerek bu okullar hakkındaki fikirlerini bu eğitim kurumlarının adını da yanlış telaffuz ederek ortaya koymakta ve yazısına şu cümlelerle devam etmektedir: "TÜSİAD Raporunun imam okullarına ilişkin uyarıları da önemli bir gerçeğin altını çiziyor. Kırk yıllık çok partili rejimde, sermaye sınıfı, din sömürüsü yapan Amerikancı partilerle özdeşleşmişti. Sandıktan çıkmak için irtica ile işbirliği yeğleniyor" (396).

20 Eylül 1990 tarihli Sabah Gazetesinde çıkan yazısında Güneri CİVAOĞLU, Rapor hakkındaki yorumunun bir yerinde şu ifadelerle yer vermektedir: "Eğitimde bütünlük giderek bozulmakta... 1989-1990 öğrenim yılında 9 bin din adamı kadrosuna karşın, İmam-Hatip Liseleri 150 bin mezun vermiş, bunların 10 bini üniversitelere yerleşmişlerdir. Hukuktan, diplomat olmak üzere ulusla-

(395) Ali Sirmen, "TÜSİAD Raporu", Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1990.

(396) İlhan Selçuk, "Önemli Bir Rapor" Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1990.

rarası ilişkilere, tıp fakültesine, mühendisliğe, orta öğretim öğretmenliğine kadar 8 bine yakını diğer fakültelere dağılmış sadece 2 bin 400'ü İlahiyat Fakültesine gitmiş" (397).

21 Eylül 1990 tarihli Türkiye Gazetesi "Yorum" köşesinde yayınlanan yazısında Yalçın ÖZER, Rapor hakkındaki görüşlerini şu cümlelerle ifade etmektedir: "TÜSİAD'ın Eğitim Raporu evvelki gün açıklandı. Bu raporda eğitimdeki durumumuz ana hatları ile belirtilirken bu arada öyle bir konuya temas ediliyor ki, insana "pes doğrusu!" dedirtiyor. Güya eğitimdeki asli kusurlardan birisi de İmam-Hatip Okullarının yaygınlık kazanması ve Tevhid-i Tedrisatın ihlal edilmesi imiş... İmam-Hatip Okullarını kimler kuruyor?... Türk vatandaşları. Bu okulların öğrencilerini kimler teşkil ediyor?... Türk anne-babaların çocukları. Şimdi sanayicilerimiz diyorlar ki, "Bu okullar azaltılıp tedricen ortadan kaldırıl-sın. Vatandaşların İmam-Hatip Okulları için topladıkları paralar da Mili Eğitim Bakanlığına verilsin. Başka işlere sarfedilsin. Bu arada ilkokul eğitimi 8 yıla çıkarılıp İmam-Hatip Okullarının orta kısmı yok edilsin... İşte size TÜSİAD'ın Türkiye'yi kurtarma planı... Raporun Türk Sanayici ve İşadamlarının tümünün görüşlerini yansıttığına da inanmıyoruz. Sanayicilerimiz halkın din ve inanç hürriyetleri ile uğraşmak yerine kendi konuları ile ilgilenseler daha iyi ederler" (398).

23 Eylül 1990 tarihli Tercüman Gazetesinde yayınlanan yazısında TÜSİAD Raporu ile ilgili olarak Taha AKYOL şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "TÜSİAD'ın eğitim raporu, din eğitimine tümenden karşı çıkmıyor, sadece İmam-Hatip'lerin sayısının azaltılmasını ve fakültelere giriş hakkının bu öğrencilere verilmemesini istiyor... İmam-Hatiplere gelen tepkiyi iki grupta toplamak mümkün. Bir grup radikaldir, toplumdaki her türlü dini eğitime ve dini vicdan tezahürüne karşıdır. Bunlar uçtaki bir ideolojik grupturlar, görüşlerini ciddiye almak mümkün değildir. İkinci gruptakiler ise, dine ve dini eğitime karşı değildir, ama İmam-Hatipleri bir komplo ve bir tür gizli ordu gibi görüp kaygılanıyorlar. Elde şu kadar İmam-Hatip Okulu ve öğrencisi var, şu kadarı fakültelere gidiyor gibi aritmetik verilerden öteye sosyal-bilimsel bir analiz yoktur. O yüzden peşin hükümler ve klişeler kolayca geçerli oluyor... Türkiye'de bazı çevrelerde "Şeriat geliyor" evhamına sebep olan militan gösteriler İmam-Hatip ve İlahiyatlarda değil,

(397) Güneri Cıvaoğlu, "TÜSİAD Raporu", Sabah Gazetesi, 20 Eylül 1990.

(398) Yalçın Özer, "TÜSİAD'ın raporu", Türkiye Gazetesi, 21 Eylül 1990.

laik üniversitelerde olmuyor mu? ... Klasik dini eğitim, yani İmam-Hatip ve İlahiyat tahsili öğrenilere nazari din ve bilgisiyle birlikte İslami terbiye, edep, iyilik, sorumluluk, dayanışma gibi tavassuftaki insan-ı kamil ahlakının manevi değerlerini olabildiği kadar aktarmaktadır. Laik eğitimden gelen bir kimse, ideoloji olarak İslamı benimsediğinde, ancak klasik eğitimle kazanılabilecek bu değerlerden yoksun olduğu için İslamiyeti bir devrimci politik ideoloji olarak algılıyor. Prof. FAZLURRAHMAN'ın belirttiği gibi laik eğitim kökenli fundamentalistlerin faşizm ve komunizme has usullere de başvurmalarının sebebi budur. Demekki olaylara bir de sosyolojik açıdan bakarak, ülkemizde hem demokrasinin hürriyet nizamını, hem de toplumda ahlakilik dokusunu geliştirmek için, İmam-Hatipleri azaltmak ve fakültelere gitmelerini yasaklamak değil, aksine eğitimde kaliteyi yükseltmek gerekir. Aksi halde iki uçtaki radikallerin oyununa geliriz" (399).

TÜSİAD'ın hazırlattığı "Türkiyede Eğitim" adlı raporda İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olan bölüm, birkaç sayfayı geçmemesine rağmen kamuoyunun en fazla ilgisini çeken bölüm olmuştur. Ancak, gerek bu eğitim kurumları ile ilgili olarak raporda yer alan iddia ve eleştiriler, gerekse basında konu ile ilgili olarak çıkan yazılar sonucu Milli Eğitim Bakanlığı bir açıklama yapmak zarureti hissetmiştir.

9) TÜSİAD Raporu İle İlgili Olarak Milli Eğitim Bakanlığının Açıklamaları

TÜSİAD Raporundaki İmam-Hatip Liselerinin okul ve öğrenci sayılarındaki artışlarla ilgili değerlendirmeleri Bakanlıkca şu ifadelerle cevaplandırılmıştır: "İmam-Hatip Liselerinin gerek okul, gerek öğrenci sayısı olarak olumsuz bir artış kaydettiği iddiasına katılmak mümkün değildir. 1983-1984 öğretim yılında İmam-Hatip Liselerindeki mevcut öğrenci sayısının Genel ve Mesleki teknik liselerdeki toplam öğrenci sayısına oranı 8.4 iken, 1990-1991 öğretim yılında bu oran 7.1'e düşmüştür. Okul sayılarına gelince; 1983-1984 öğretim yılında toplam 374 İmam-Hatip Lisesi sayısı, 1988-1989 öğretim yılında 383'e yükselmiştir" (400).

İmam-Hatip Liselerinde 7 öğrenciye 1 öğretmen düştüğü iddiasına cevaben, "1990-1991 öğretim yılında İmam-Hatip Liselerinin bünyesindeki ortaokullarda

(399) Taha Akyol, "İmam-Hatipler", Tercüman Gazetesi, 23 Eylül 1990.

(400) Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Gelişmeler, s. 80.

208.105, lise kısmında ise 100.687 olmak üzere toplam 308.872 öğrenci öğrenim görmektedir. Toplam öğretmen sayısı da 12.447 olup, 25 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Dolayısıyla raporda 7 öğrenciye bir öğretmen düştüğü şeklinde verilen rakam gerçekleri yansıtmamaktadır" (401) denilmektedir.

Raporda yer alan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının din görevliliğine iltifat etmedikleri, bu okulların genel liseleşme eğiliminde oldukları ve sayıları ve öğrenci kapasitelerinin din görevlisi ihtiyacı doğrultusunda sınırlandırılması gerektiği iddialarına karşın Milli Eğitim Bakanlığının görüşleri şu doğrultudadır: "İmam-Hatip Lisesi öğrenci sayısı ile mezunlar sayısı toplamının din hizmetlerinde görevli İmam-Hatip Lisesi çıkışlı eleman sayısının on katı olduğu ve bunun sınırlandırılması gerektiği mes'elesi çok tartışıldı ve halen de artışılmaktadır. Eğitim sistemimiz milli, demokratik, çağdaş ve laikdir. Laiklik hurafelerden arınmış bir öğretimin en büyük güvencesidir. Din görevlisi yetiştirmek için en sağlıklı ortamdır." "...Son 6 yıllık verilere göre, her yıl bu okullardan ortalama 16.000 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerin her yıl yaklaşık 4000'i bir yüksek öğretim programına kaydolmuştur... Diyanet İşleri Başkanlığının 2000 yılına kadar imam ve hatip ihtiyacı 163.137 dir... Yukarıdaki oranlar alındığında 2000 yılına kadar İmam-Hatip Liselerinden mezun olup da bir yüksek öğretim programına devam imkanı bulamayanların sayısı yaklaşık 121.000 olacaktır" (402).

Rapordaki kız öğrenci sayısının çokluğu değerlendirmelerine cevaben Bakanlık adı geçen eserde şu açıklamalarda bulunmaktadır: "Bu sayılar doğru olmakla birlikte, İmam-Hatip Liseleri bünyesindeki ortaokullarda okuyan kız öğrencilerin yarısından fazlası, orta öğrenimlerini İmam-Hatip Liseleri dışındaki ortaöğretim kurumlarında sürdürmektedirler" (403).

Raporda yer alan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakültesi dışında diğer yüksek öğrenim kurumlarına gitmelerinin önlenmesi önerisine karşı Bakanlığın görüşü şu şekildedir: "Mesleki ve Teknik Lise mezunları istedikleri branşta nasıl yüksek öğrenim şansına sahip ise, aynı imkanlardan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının da yararlanmaları Anayasamızın "haklarda eşitlik" ilkesi ile

(401) a.g.e. s. 81.

(402) a.g.e. s. 79.

(403) a.g.e. s. 80.

Milli Eğitim Temel Kanununun "fırsat ve imkan eşitliği" ilkesinin gereğidir (404).

TÜSİAD Raporunda yer alan İmam-Hatip Liseleri ile ilgili iddia ve ithamların çoğuna görüldüğü gibi Milli Eğitim Bakanlığı da katılmaktadır. Eğitim-öğretim kurumları ile ilgili en sağlıklı bilgiler elbette ki Bakanlık bünyesinde toplanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet Teşkilatından alınan rakamlar çerçevesinde yapılan yorumlarda TÜSİAD Raporunun İmam-Hatip Liseleri ile ilgili konularda Milli Eğitim Bakanlığı ile çelişkiye düşmesi, subjektif değerlendirmelerin ön plana çıkarıldığı imajı uyandırmaktadır.

TÜSİAD Raporunun İmam-Hatip Liseleri ile ilgili bölümü hakkında, uzun yıllar Milletvekilliği ve Bakanlık yapmış olan Mehmet TURGUT şu değerlendirmelerde bulunmuştur :

"Temel eğitim sonrası eğitimde üç ayrı amaç gözetilebilir, dendikten sonra, meslek liseleri, genel liseler ve teknik liseler üzerinde durularak, Temel eğitim sonrası, eğitim programları bu üç ayrı amaca uygun olarak düzenlenmeli ve programlar arasında öğrencilere, ilgi ve yeteneklerine göre yatay ve dikey geçiş yolları açık tutulmalı, böylece eğitimin her kademesinde fırsat eşitliği sağlanmalıdır, deniyor ve doğru bir fikir ileri sürülüyor. İmam-Hatip Okulları gündeme gelince bu okullara giden gençlerin sadece ve sadece din adamı olmaları gereği ısrarla isteniyor ve bu gençlere İlahiyat Fakültelerinden başka bir üniversite ve fakülte için aday olma imkanının bile verilmemesi barajı getiriliyor. Neden? Bu memlekette bir takım insanlar eğer imkanı ve gücü varsa istediği mesleği neden seçemesin? Hele İmam-Hatip Liselerine maddi imkansızlıklara gitmişlerse.. Bu, din adamını ve bazı kuruluşları hor görmek değil mi? Dünyanın neresinde, hele demokratik sistemin hakim olduğu hangi memlekette din adamı ikinci sınıf adamdır? Komünist memleketlerde bile kilise ve camiler açılıp, din adamları eski itibarlarına sahip olurken Türkiyemizde dine karşı bu antipati acaba nereden geliyor?" (405).

(404) a.g.e., s. 80.

(405) Mehmet Turgut, "TÜSİAD Eğitim ve Öğretim Raporunun Tenkit ve Değerlendirmesi", Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı, Sayı: 110, (Eylül 1991), ss. 22-23.

10) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme Durumu İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddiaların Değerlendirilmesi

Gerek TÜSİAD ve TİSK raporlarında, gerekse bazı kişi ve kuruluşların beyanlarında İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının mesleğe yönelmekten kaçındıkları görüşü öne sürülmüş ve halen de bu konu güncelliğini devam ettirmektedir. Araştırmanın IV. Bölümünün başında resmi rakamlarla İmam-Hatip Lisesi mezunlarının mesleğe yönelme durumu ve Diyanet İşleri Başkanlığının istihdam-ihyaı durumunu onar yıllık bölümler halinde ele alındığı için aynı bilgiler burada tekrar edilmeyecektir. Sadece TÜSİAD Raporunda İmam-Hatip Liselerinin mesleğe yönelme durumu ile ilgili olarak öne sürülen iddialar incelenip bu okulların mesleğe yönelme durumu ve verimlilikleri ile ilgili ilave bilgiler vermekle yetinilecektir.

Raporun 133. sayfasında Diyanet İşleri Başkanlığı personeli ile ilgili olarak verilen rakamlar Başkanlığın 1989 yılı tanıtım broşüründen alınmıştır. Burada Diyanet İşleri Başkanlığının toplam personel sayısının 79.099 olduğu, bu sayının 39.907'sini İmam-Hatip Lisesi mezunlarının oluşturduğu belirtilmektedir. Bu durumda, Raporda esas alınan 1989 rakamlarına göre, Diyanet İşleri Başkanlığı toplam personelinin % 56.9'luk bir bölümünü İmam-Hatip Lisesi mezunları oluşturmaktadır. Bu oran küçümsenemeyecek derecededir.

Raporda, yapılmış olan en önemli hatalardan biri de şudur: İmam-Hatip Lisesi mezunlarının 1988 sonuna kadar 157.753 olacağı (Tablo 96'da ise bu sayı 150.753 olarak verilmiştir) ifade edildikten sonra şöyle denilmektedir: "İmam-Hatip Lisesi mezunu olarak Diyanet İşleri Teşkilatında görev alanların sayısı 39.907 dir... Oysa İmam-Hatip Liseleri öğrenci sayısı ile mezunlar sayısı toplamı 433.277 olup bu sayı din hizmetlerinde görevli İmam-Hatip Lisesi çıkışlı eleman sayısının yaklaşık 10 katıdır" (406).

Burada yapılan en önemli hata, orta 1. sınıf ile lise 4. sınıf dahil devam eden öğrenci toplamının mevcut mezunlarla birlikte mütalaa edilmesidir. Çünkü, orta kısım veya lise kısmının herhangi bir sınıfındaki öğrencinin mezun olup olamayacağını kimse kestiremez. Araştırmanın III. Bölümünde de ortaya konulduğu gibi, İmam-Hatip Liselerine kaydolan öğrencilerin ancak % 24.67 si (yakla-

(406) Baloğlu, a.g.e, s. 133.

şık % 25'i veya 1/4'ü) son sınıftan mezun olabildiğine göre, halen devam eden tüm öğrencileri mezunlarla birlikte mütalaa etmek ve ayrıca daha mezuniyetine yıllar olan alt sınıf öğrenilerini istihdama hazırmış gibi göstermek ve bu doğrultuda hesaplama yapmak hatalı bir yaklaşımdır.

Netice olarak denilebilir ki, Raporun esas alındığı 1989 rakamlarına göre, o tarihe kadar İmam-Hatip Liselerinden mezun olan toplam 150.753 öğrenciden 39.907'si yani % 26.47'si Diyanet Teşkilatında görev almış, geriye kalan % 73.53 lük bölümün büyük bir kısmı mesleki ve meslek dışı yüksek öğrenime yönelmiş, geriye kalan kısmı da meslek dışı işlerde çalışmaya başlamışlardır. Aynı dönemde, mevcut rakamlara göre Diyanet Teşkilatı personelinin yaklaşık % 57'lik bir bölümünü İmam-Hatip Lisesi mezunları oluşturmuştur.

a) MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün Tesbitlerine Göre İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Mesleğe Yönelme ve Verimlilik Durumu

aa) Mesleğe Yönelme Durumu

1981 yılında mesleki ve teknik liselerin bazılarının mesleğe yönelme durumu ile ilgili olarak yapılan bir araştırma sonucu ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır:

TABLO : XL. MESLEKİ-TEKNİK LİSELER ÖĞRENCİLERİNİN MESLEĞE YÖNELME DURUMU %

Okul Türü	Mesleğe Uygun İş Bulan	Yüksek Öğrenime Giren	Mesleğe Uygun Olmayan İşlerde Çalışan	Bilinmeyenler
Kız Meslek Lisesi	10.3	13.9	4.6	71.2
Ticaret Lisesi	23.0	11.6	9.8	55.6
Endüstri Meslek Lisesi	29.0	13.3	6.1	51.6
Teknik Lise	25.4	35.6	5.9	33.1

Kaynak : Mahmut Adem, "İstihdam, İş ve Eğitim Planlaması" A.Ü.E.B.F. Dergisi, C. XVI, Sayı : 1 (1983), ss. 507-508.

İmam-Hatip Liseleri ile ilgili olarak 1980 yılında yapılan bir araştırmaya göre (407) ise, kendi mesleğine uygun bir işe giren mezun oranı %28, kendi mesleği ile ilgili olarak bir yüksek öğrenim programına kaydolanların oranı ise % 36 olarak tesbit edilmiştir.

1992 yılında, dönemin Din Öğretimi Genel Müdürü tarafından İmam-Hatip lisesi mezunlarının mesleğe yönelme oranının % 50 civarında olduğu ifade edilmiştir (408).

bb) Verimlilik Durumu

Meslek liselerinin verimlilik oranları da birbirinden farklıdır. Verimlilik oranı, mesleğe yönelme ile yüksek öğretime gitme oranının toplanması sonucu tesbit edilmektedir (409). Buna göre, İmam-Hatip Liseleri ve diğer mesleki orta-öğretim kurumlarının verimlilik oranları şu şekildedir :

TABLO : XLI. MESLEK LİSELERİNİN VERİMLİLİK DURUMU

Meslek Lisesi Türü	Yıl	Oran %
Kız Meslek Lisesi	1981	24.2
Ticaret Lisesi	1981	34.6
Endüstri Meslek Lisesi	1981	42.3
Teknik Lise	1981	61
İmam-Hatip Lisesi	1992	97

Kaynak : Adem, a.g.m., ss. 507-508, Hayıt, **Dünü ve Bugünüyle İmam-Hatip Liseleri**, s. 15'deki bilgilere göre hazırlanmıştır:

Tabloya göre; İmam-Hatip Liselerinin, Teknik Liselerle birlikte verimlilik oranı en yüksek olan okullar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu okulların verimlilik oranının yüksek olması muhtemelen bu okullarda yapılan eğitim-öğretimin içeriği ve diğerlerine nazaran daha sağlıklı yönlendirme yapılmasından kaynaklanmaktadır.

(407) Kemal Güran, a.g.m., s. 338.

(408) Hayıt, "Dünü ve Bugünüyle İmam-Hatip Liseleri", s. 15.

(409) a.g.e, s. 15.

b) İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerine Göre En Saygın Meslekler

1984 yılında yapılan anket ağırlıklı bir araştırmada lise öğrencilerine göre en saygın meslekler tesbit edilmeye çalışılmış ve şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır:

TABLO : XLII/ALİSE ÖĞRENCİLERİNE GÖRE "EN SAYGIN" MESLEKLER %

Meslek Türü	Lise	Özel L.	Meslek L.	İ. H.L.	Toplam
Tıp Doktoru	33.3	42.5	31.8	28.4	32.9
Öğretmen	19.3	6.9	17.8	9.8	17.3
Bilim Adamı	9.0	13.5	7.8	6.2	8.6
Subay-Asker	9.7	4.6	8.0	4.4	8.5
Din Adamı	2.2	1.8	3.5	34.0	5.5
Polis Emniyet Görv.	4.0	0.8	4.9	2.3	4.0
İş Adamı-Sanayici	3.2	9.7	4.5	2.7	3.9
Hukukçu	3.4	2.6	3.7	2.8	3.4
Çiftçi	2.8	0.8	3.3	2.1	2.8
Mühendis-Mimar	2.2	3.5	2.3	1.4	2.2
Sanatçı	2.0	3.6	2.5	1.0	2.2
Y. Sağlık Hizmetleri	1.8	0.0	2.5	1.1	1.8
Gazeteci	1.2	1.8	1.5	0.4	1.3
Politikacı	1.0	1.2	1.1	0.8	1.0
Diğer	4.2	6.4	3.4	2.2	4.6

Kaynak : Birsen Gökçe, **Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları**, Ankara : Milli Eğitim Basımevi, 1984 s. 88.

Tabloda görüldüğü gibi, çeşitli meslek dalları arasından "Tıp Doktorluğu"nu genel, özelve meslek liseleri öğrencileri en saygın meslek olarak bulurken, İmam-Hatip Lisesi öğrencileri en saygın meslek olarak "Din Adamlığı"nı tercih etmişlerdir. İkinci tercih olarak ise "Tıp Doktorluğu"nu işaretlemişlerdir. Bu tablodaki % 34'lük "Din Adamlığı" tercihi İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin bu mesleğe bakış açısı ile birlikte yönelme eğilimini de yansıtmaktadır. Aynı araştırmada, "En Saygın Meslekler"ın "Saygın Olma Nedeni" de öğrencilere sorulmuş ve neticede şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır :

TABLO : XLII/B. LİSE ÖĞRENCİLERİNE GÖRE MESLEKLERİN "EN SAYGIN OLMA" NEDENLERİ %

SAYGINLIK NEDENİ	Lise	Özel L.	Meslek L.	İ.H.L.	Toplam
Maddi Avantajların Fazla Oluşu	10.4	16.8	9.5	7.8	10.2
İnsanlığa Sağladığı Yarar	57.3	55.9	59.4	68.1	58.8
Şan-Şöhret Sağlaması	1.4	1.3	1.8	1.8	1.6
Toplumda Yüksek Bir Statü Sağlaması	7.8	11.5	6.0	5.1	7.2
Yurdumuza Sağladığı Yarar	22.3	12.4	22.2	15.9	21.2

Kaynak: Gökçe, a.g.e., s. 89.

Tabloda en fazla dikkati çeken husus, bütün eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin seçtikleri meslek dallarında "İnsanlığa Sağladığı Yarar" ilkesini birinci planda tutmuş olmalarıdır. Ayrıca, bu eğitim kurumları içinde "İnsanlığa Sağladığı Yarar"ı, mesleğin saygın olma nedeni olarak en yüksek oranda İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin tercih etmesi (% 68.1 oranında), bu okullarda yapılan din eğitiminin, öğrenciler üzerindeki tesirini göstermesi bakımından dikkat çekici bir sonuçtur.

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin en saygın meslekler arasında 1. olarak "Din Adamlığı" nı, 2. olarak da "Tıp Doktorluğu" nu seçmelerindeki neden "İnsanlığa Sağladığı Yarar" nedeniyledir. Tablolardan bu sonuç ortaa çıkmaktadır.

C) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelme Durumu

1) İmam-Hatip Okulu/Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Girebilme Konusunda Geçirdiği Aşamalar

İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunları 1958 yılından bu yana yüksek öğrenim yapma eğiliminde olmuşlardır. İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunlarının bu temayülü muhtelif çevrelerde değişik yorumlara neden olmuş, bu konuda pek çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır.

1951 yılında açılan bu eğitim kurumları mezunlarının yüksek öğrenime girebilmeleri konusunda geçirdikleri aşamaları üç başlık altında ele almak mümkündür:

a) İmam-Hatip Okullarının kuruluşundan Milli Eğitim Temel Kanunun uygulanmasına kadar geçen süre (1951-1976),

b) Milli Eğitim Temel Kanunu hükümlerinin uygulanmasından sonrası (1976-1983)

c) Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinde yapılan bazı değişikliklerden sonrası (1983 —)

a) İmam-Hatip Okulu Mezunlarının, Kuruluşundan Milli Eğitim Temel Kanununun Uygulanmasına Kadar Geçen Süre İçinde Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu (1951-1976)

Bu günkü anlamıyla ilk defa 1951 yılında açılan İmam-Hatip Okulları, 1957-1958 öğretim yılı sonunda 193 mezun vermiştir. O yıllarda din hizmetleri alanında bu okulların mezunlarına büyük bir ihtiyaç duyulmuştur. Bu yıllarda yapılan araştırmalar, İmam-Hatip Okulu öğrencilerinde yüksek öğrenime devam etme azim ve arzusunun öğrencilerin çoğunda hakim olduğunu ortaya koymaktadır (410). Ancak, ilk mezunları o yıl hiç bir yüksek öğretim kurumu kabul etmemiş, 1949 yılında açılmış bulunan İlahiyat Fakültesi bile bu okul mezunlarına kapısını kapatmıştır. Bu durumu yadırgayan Profesör Annemarie SCHİMMELE şöyle demiştir : "Çok hayreti mücibdir ki, bunlar en mükemmel namzed olmalarına rağmen (hiç bir fakülteye alınmalarına müsaade edilmedikleri 1960'lı yıllarda) İlahiyat Fakültesine kabul edilmediler." (411).

İmam-Hatip Okulları ilk mezunlarını verdikten bir yıl sonra, yani 1959 yılında, sadece bu okul mezunlarının kabul edildiği Yüksek İslam Enstitülerinden ilki İstanbul'da açılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığının 31 Temmuz 1961 tarih 211 sayılı kararı ile kabul edilen yönetmelikte Yüksek İslam Enstitüsü şu şekilde nitelendirilmiştir: "Yüksek İslam Enstitüsü, İslam Dininin esaslarına sadık kalarak, müsbet ilmin ışığı altında İslam ilimlerini ve bunlara yardımcı ilimleri öğretmek, İmam-Hatip Okullarıyla İlköğretmen

(410) Reed. a.g.m., s. 170.

(411) Schimmel. a.g.m., s. 197.

Okullarına ve diğer orta eğitim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek suretiyle Milli Eğitim Bakanlığınca kurulmuş bir yüksek okuldur. Bu müessese Milli Eğitim Bakanlığının ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatına müftü, vaiz vb. gibi din elemanları yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca Türkiye'de İslam ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırma neticelerini yurt ve dünya ilim alemine sunmak amacıyla da görevlidir." Kuruluş amacı ve fonksiyonu bu şekilde tesbit edilen Yüksek İslam Enstitüsü 4 yıllık bir yüksek öğretim kurumu olarak İstanbul'dan sonra 1962'de Konya'da, 1965'te Kayseri'de, 1966'da İzmir'de, 1969'da Erzurum'da, 1975'te Bursa'da, 1976'da Samsun'da ve 1979'da Yozgat'ta açılmıştır. Ancak, Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü bir yıl sonra kapatılmış ve öğrencileri diğer Yüksek İslam Enstitülerine dağıtılmıştır (412).

Yüksek İslam Enstitülerinin 19 Kasım 1959 tarihinde başlayan eğitim-öğretim hayatı, 4 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı kanun ve bu doğrultuda çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) gereğince bu yüksek öğretim kurumlarının İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesi ile son bulmuştur.

Kuruluşundan 1976 yılına kadar, İmam-Hatip Okulu mezunlarını Yüksek İslam Enstitülerinden başka yüksek öğretim kurumları öğrenci olarak kabul etmemişlerdir. Ancak, bu okul mezunlarından bazıları ayrıca bir başka lise diploması alarak bir yüksek okula devam etme hakkını elde edebilmiştir. O yıllarda İmam-Hatip mezunlarına farklı muamele yapıldığı imajı veren şöyle bir uygulama gerçekleşmiştir: 1968-1969 öğretim yılından geçerli olmak üzere Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), yönetmeliğinde yaptığı bir değişiklikle yalnız İmam-Hatip Okullarını ayırarak diğer meslek okulları mezunlarına bu üniversiteye devam edebilme imkanı tanımıştır. Bu karar, o tarihlerde çeşitli kişi ve kuruluşlarca çifte standart olarak değerlendirilmiş ve kınanmıştır (413).

Bu dönemde, İmam-Hatip Okulu mezunlarının büyük bölümü din hizmetlerine yönelmiş, Yüksek İslam Enstitülerinden mezun olanların bir bölümü İmam-Hatip Okulları ve diğer ortaöğretim kurumları öğretmenliğinde, diğer bir bölümü de Diyanet Teşkilatında üst düzey görevlerde istihdam edilmişlerdir.

(412) Mustafa Öcal, "Türkiye'de Öğretmenlik ve Öğretmen Yetiştiren Kurumların Tarihi Gelişimi", *Din Öğretimi Dergisi*, Sayı: 11 (Nisan-Mayıs-Haziran 1987), s. 103. - Abdurrahman Güneş, *Dini Eğitim Kurumları*, *Diyanet Dergisi*, C. 29, Sayı: 1 (Ocak-Şubat-Mart 1993), s. 83.

(413) *Milli Eğitim Reformu ve*, ss. 19-20.

b) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Milli Eğitim Temel Kanunu Hükümlerinin Uygulanmaya Başlanmasından Sonra Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu (1976-1983)

1972 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen "İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği"nde bu okulların eğitim ve öğretim esasları şu şekilde ifade edilmiştir: " İmam-Hatip Okulu, ortaokul üzerine dört yıllık öğrenim veren bir meslek okuludur. Okul, öğrencilerini hem mesleğe, hem de kendi alanlarında yüksek öğrenime hazırlar" (414). Yönetmelikte, İmam-Hatip Okulları hem mesleğe (din hizmetlerine) hem de kendi alanında yüksek öğrenime (Yüksek İslam Enstitülerine) hazırlayan kurumlar olarak nitelendirilmiş, sadece bu eğitim kurumlarının orta kısmı 3, lise kısmı 4 yıla çıkarılmış, yüksek öğrenime devam edebilme hususunda herhangi bir yenilik getirilmemiştir. Ancak, 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesine göre İmam-Hatip Okullarının adı "İmam-Hatip Lisesi" olarak değiştirilmiş ve bu eğitim kurumları "hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı" bir statüye kavuşturulmuştur. Böylece adı geçen kanun gereği, İmam-Hatip Liseleri sadece "kendi alanında yüksek öğrenime hazırlayan kurumlar" olmaktan çıkarılmış, yeni statüye göre, lise edebiyat kolu programı uygulayan bu okulların mezunlarına, diğer liselerin edebiyat kolu programı uygulayanlarına açık olan fakülte ve yüksek okulların kapıları açılmıştır.

İmam-Hatip Lisesi mezunları, Milli Eğitim Temel Kanunun kabulünden hemen sonra adı geçen kanunun getirdiği haklardan yararlanma imkanı bulamamışlardır. Ayrıca kanun'un İmam-Hatip Lisesi mezunlarına getirdiği haklar Devletin en üst kademesinden en alt kademesine kadar muhtelif zeminlerde tartışma konusu olmuştur (415).

İmam-Hatip Lise'leri eski 4+3'lük sistemden 3+4'lük sisteme yeni programı doğrultusunda ancak 1976 yılında intibak edebildikleri için Milli Eğitim Temel Kanununun sağladığı yeni imkanlardan ancak 1976 yılından sonra (1976-1977 öğretim yılı mezunları) faydalanabilmişlerdir.

(414) İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği, Madde: 4, s. 7.

(415) Ahmet Çiftçi, Reis-i Cümhur'la Hasbihal ve İmam-Hatip Liseleri Meselesi, İstanbul: Hisar Yayınevi, (ty), s. 115.

Bu yıldan itibaren İmam-Hatip Lisesi mezunları, diğer meslek lisesi mezunları gibi lise "edebiyat kolu" mezunlarının girebildiği bütün yüksek öğretim kurumlarına girebilmek için üniversite sınavlarına katılmışlar ve muhtelif fakültelere kaydolmuşlardır. Ancak, İmam-Hatip Liseleri için ortaya çıkan bu yeni fırsat, onların İlahiyat Fakültesi (Bu fakülteye İ.H.L. mezunları 1976'ya kadar alınmamıştır) ve Yüksek İslam Enstitülerine yani dini yüksek öğrenime olan rağbetini belirgin bir şekilde azaltmamış, Yüksek İslam Enstitüleri, bu tarihten tamamen İlahiyat Fakültelerine dönüştürülünceye kadar geçen sürede ön kayıtla ve özel sınavla öğrenci almaya devam etmiş, ilan ettikleri kontenjan miktarının en az iki-üç misli başvuru ile karşı karşıya kalmışlardır.

c) Milli Eğitim Temel Kanununda Yapılan Değişiklik Sonrası İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Girebilme Durumu (1983 —)

Milli Eğitim Temel Kanununun 31. maddesi 16 Haziran 1983 tarih ve 2842 sayılı Kanunun 10. maddesi ile şu şekilde değiştirilmiştir: "Lise ve dengi okulları bitirenler, yüksek öğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yüksek öğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Öğretim Kurulu tarafından tesbit edilir" (416).

Milli Eğitim Temel Kanununun 31. maddesinde yapılan bu değişiklikten sonra diğer meslek liseleri ile birlikte İmam-Hatip Lisesi mezunları da bütün yüksek öğretim kurumlarına girebilmek için üniversite sınavlarına katılma hakkına sahip olmuşlardır. Bu düzenleme ile İmam-Hatip Liseleri dahil, bütün meslek liseleri için yüksek öğrenim yolundaki bütün engeller ortadan kaldırılmış, böylece yüksek öğrenime yönelme yolunda meslek liseleri ile diğer orta öğretim kurumları arasındaki "fırsat eşitsizliği" giderilmiştir. Bu düzenlemeden sonra İmam-Hatip Lisesi mezunları, muhtelif fakültelere girerek, din hizmetleri sahası dışında da çeşitli meslek erbabı olarak topluma hizmet verme gayretinde olmuşlardır. Bunların içinde, politikacı (bakan-milletvekili), sendikacı, hakim, savcı, vali, kaymakam, doktor, mühendis, mimar, iktisatçı, ressam ve benzeri meslek erbabı mevcuttur.

(416) Resmi Gazete. S. 18081 (16.6.1983).

2) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelişleri İle İlgili Olarak Ortaya Atılan İddialar

Milli Eğitim Temel Kanununda 1983 yılında yapılan düzenlemeden sonra, yüksek öğretim kurumlarına geçişte önlerinde herhangi bir engel kalmayan İmam-Hatip Lisesi mezunları, ilgi alanlarına ve üniversite sınavlarındaki başarı durumlarına göre muhtelif yüksek öğretim kurumlarına girmeye başlamışlardır. Bu durum, bazı kişi ve kuruluşlarca zaman zaman tenkit konusu olmuş ve bazı iddialar ortaya atılmıştır. Konu ile ilgili en önemli örneklerden bir tanesi de TÜSİAD'ın 1990 yılında yayınladığı "Türkiye'de Eğitim" adlı rapordur. Raporda İmam-Hatip Liseleri mezunlarının mesleğe yönelmediği ve bu eğitim kurumlarının genel eğitim kurumu haline dönüştüğü iddiaları yanında şöyle denilmektedir: "Dönüşmeyi gösteren bir gelişme de yüksek öğretime geçiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu ile meslek lisesi mezunlarına yetiştirildikleri dalda yüksek öğretime geçmek için aday olma hakkı tanınmıştı. Yukarıda açıklandığı gibi yasa da 1983 yılında yapılan değişiklikten sonra, İmam-Hatip Lisesi mezunları başka dallara yönelmişlerdir. Örnek olarak, 1988 ÖSYS sınavlarında birinci tercihlerinde Hukuk ve Kamu yönetimi fakültelerini gösterenlerin sayısı 4754 iken İlahiyat Fakültelerini gösterenlerin sayısı 2496'da kalmıştır. Aynı yılda bir yüksek öğretim programına yerleşen 9931 öğrencinin yalnızca 981'i yani onda biri İlahiyat Fakültelerindedir" (417).

Bu ifadelerle ilgili olarak TÜSİAD Raporunda şu tablolara yer verilmiştir :

TABLO: XLIII. İMAM-HATİP LİSESİ MEZUNLARININ 1988 ÖSYS'DE DALLARA GÖRE 1. TERCİHLERİ VE YERLEŞEN SAYISI

Yüksek Öğretim Programları	1. Tercih Gös. Aday Sayısı	Sıra	Yerleşen
Hukuk Fakültesi	8714	1	313
Kamu Yönetimi	4754	2	199
İlahiyat Fakültesi	2496	3	988
Tıp Fakültesi	2078	4	188
Mühendislik Programı	2016	5	286
Uluslararası İlişkiler	1255	6	34
Diğer	1189	7	1828
4 Yıllık Öğretmenlik Prog.	1102	8	404
İşletme	496	9	145
2 Yıllık Öğretmenlik Prog.	474	10	815
Açıköğretim Programları	453	11	4058
Basın-Yayın Yüksekokulu	450	12	23
Meslek Yüksekokulları	341	13	51
Türk Dili ve Edebiyatı	285	14	134
İktisat	182	15	94
Tarih	170	16	130
Çalışma Ekonomisi ve End. İlişkiler	165	17	72
Maliye	123	18	81
Eğitim Programları	61	19	62
Coğrafya	51	20	26
Toplam	26855		9931

Kaynak : Baloğlu, a.g.e., s. 137, tablo : 98.

TABLO : XLIV. 1988 YILI ÖSYS SONUÇLARINA GÖRE İMAM-HATİP LİSESİ ÇIKIŞLI ADAYLARIN HUKUK FAKÜLTELERİNE YERLEŞME DURUMU

Hukuk Fakülteleri	İmam-Hatip Lisesi Dahil Tüm Yerleşen	İmam-Hatip Lisesi Mezun Yerleşen
İstanbul Üniv. Hukuk Fak.	864	141
Selçuk Üniv. Hukuk Fak.	160	19
Ankara Üniv. Hukuk Fak.	800	105
Marmara Üniv. Hukuk Fak.	219	23
Dicle Üniv. Hukuk Fak.	159	4
Atatürk Üniv. Erzincan Huk. Fak.	27	2
Dok. Eylül Üniv. Hukuk Fak.	323	19
Toplam	2674	313

Kaynak : Baloğlu, a.g.e., s. 137, tablo : 99.

TABLO : XLV. 1988 YILI ÖSYS SONUÇLARINA GÖRE İMAM-HATİP LİSESİ ÇIKIŞLI ADAYLARIN KAMU YÖNETİMİ FAKÜLTELERİNE YERLEŞME DURUMU

Kamu Yönetimi Fakülteleri	İmam-Hatip Lisesi Dahil Tüm Yerleşen	İmam-Hatip Lisesi Mezunu Yerleşen
İstanbul Üniv. S.B.F.	336	52
Uludağ Üniv. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	151	20
Gazi Üniv. S.B.F.	166	23
Ankara Üniv. S.B.F.	115	45
Selçuk Üniv. İ.k. ve İ.d. B.Bl.	65	12
İnönü Üniv. İ.k. ve İ.d. B.Bl.	43	6
Dok. Eylül Üniv. İ.k. ve İ.d. B.Bl.	77	8
Hacettepe Üniv. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	56	10
ODTÜ İ.k. ve İ.d. Fak.	143	12
Boğaziçi Üniv. İ.k. ve İ.d. B. Bl. (İng)	69	4
Bilkent Üniv. İ.k. ve İ.d. Bl. (İng)	95	5
Marmara Üniv. İ.k. ve İ.d. B. Bl. (Fr.)	56	2
Toplam	1372	199

Kaynak: Baloğlu, a.g.e., s. 137, Tablo : 100.

1988 ÖSYS'de İmam-Hatip Lisesi mezunlarının dallara göre 1. tercihleri ve yerleşenler sayısını gösteren tabloya bakıldığında, toplam 26.855 adaydan 8714'ünün Hukuk Fakültesini 1. tercih olarak işaretlediği, ancak bunlardan 313 gibi (% 3.5) çok az bir bölümünün bu yüksek öğretim programına kayıt yaptırmaya hak kazanabildiği, Kamu Yönetimi bölümüne girmek isteyenlerden ise ancak % 4'lük bir bölümünün isteklerini gerçekleştirebildiği görülmektedir. Aynı dönemde 1. tercih olarak 3. sırada yer alan İlahiyat Fakültelerini işaretleyen 2496 mezundan 988'i (Raporun 137. sayfasında ise bu rakam 981 olarak verilmektedir) yani % 39.9 'u (yaklaşık % 40) bu öğretim programlarına 1. çoğunlukla yerleşmiş bulunmaktadır. Raporda bu durum yadırganmakta, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının diğer fakültelere girme eğiliminde olduklarına dikkat çekilmektedir.

Gerek TUSİAD Raporunda, gerekse bazı platformlarda İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışındaki yüksek öğretim kurumlarına yönelmelerinin altında bazı art niyetlerin olabileceği ifade edilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde verilen bu imkandan diğer meslek liselerinin ne ölçüde

çüde yararlandığı ve onların eğiliminin ne doğrultuda olduğu maalesef gündeme getirilmemektedir. Bu durum, bir çifte standart uygulaması görünümü vermektedir. Kaldı ki, 1983 yılından sonra meslek lisesi mezunları Anayasanın ortaya koyduğu fırsat eşitliği doğrultusunda düzenlenen Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde yasal haklarını kullanmaktadırlar.

TÜSİAD Raporundaki iddialarla ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL şunları söylemiştir: "Demokrasinin nihai amacı insanın mutluluğudur. Bunun temeli, insana verilen değer, gösterilen saygı, sevgi ve hoşgörüdür. Bunun gereği ise; hakkaniyet ve adalet ilkelerine dayalı olarak "haklarda eşitliği" sağlamaktır. Bunun gereklerini yapmaktır. Bu görüşle raporun bir bölümünde yatay ve dikey geçişlerin demokrasinin gereği olduğu vurgulanırken, bir başka bölümünde, meslek okulları mezunlarının alanları dışında yüksek öğretim kurumlarına girmelerinin önlenmesini teklif etmenin birbiriyle bağdaşır açıklanır yanı yoktur. Raporda din eğitimi ile ilgili görüşlerin bir kısmına katılmak mümkün değildir. Özellikle İmam-Hatip Lisesi mezunlarının, kendi alanları dışındaki yüksek öğretime girmelerinin engellenmesinin, eğitimde fırsat eşitliği ilkesiyle bağdaştırılması mümkün değildir" (418). TÜSİAD Raporundaki ifadeler, yer yer aynı cümlelerle 1991 yılında yayınlanan ve büyük ölçüde TÜSİAD Raporunun kopyası mahiyetinde olan TİSK Raporunda da tekrarlanmıştır (419).

3) İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Meslek Dışı Yüksek Öğrenime Yönelişlerinin Nedenleri

İmam-Hatip Lisesi mezunları, Milli Eğitim Temel Kanunun bu okullar için 1976 yılından itibaren uygulamaya konulmasından, özellikle 1983 yılında yapılan yeni düzenlemeden sonra meslek dışı yüksek öğrenime de büyük ölçüde rağbet göstermişlerdir. İmam-Hatip Okulları mezunları için tek mesleki yüksek öğrenim kurumu olan İlahiyat Fakültelerinin, bu okul mezunlarını itici ve diğer yüksek öğretim kurumlarının ise çekici bir takım özellikleri, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının tercihlerinde başlıca etken olabilmektedir. Bu etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

(418) Avni Akyol, **Laiklik ve Din Öğretimi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1990, s. 46. - Avni Akyol, TÜSİAD'ın Hazırlattığı Türkiye'de Eğitim Raporu Üzerine", **Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı**, Sayı: 102, (Ekim 1990) ss. 5-9.

(419) **Türkiye'de Mesleki Eğitim**, ss. 26-28.

- a) İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarının az oluşu,
- b) İlahiyat Fakültesi mezunlarının istihdam imkanlarının kısıtlı oluşu,
- c) Bazı yüksek öğretim kurumlarının kontenjanlarının fazla olması,
- d) Hiçbir yüksek öğretim programına girememe korkusu,
- e) Bazı yüksek öğretim kurumlarında okutulan derslerin İmam-Hatip Lisesi müfredatına yakın oluşu,

a) İlahiyat Fakültelerinin Kontenjanlarının Az Oluşu

Yüksek İslam Enstitüleri ve Erzurum İslami İlimler Fakültesinin kapatılarak İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesinden sonra mesleki dini yüksek öğrenim yapma imkanı azalmıştır. Bunun başlıca nedeni, İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarının düşük tutulmasıdır. Ayrıca kontenjanların her yıl daha da düşürüldüğü görülmektedir.

TABLO : XLVI. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN KONTENJAN DURUMU (1983-1993)

YILLAR	AYRILAN TOPLAM KONTENJAN
1983-1984	1740
1984-1985	1.739
1985-1986	1.491
1986-1987	1.394
1987-1988	1.186
1988-1989	1.222
1989-1990	1.180
1992-1993	1.613

Kaynak : ÖSYM

Tabloda, İlahiyat Fakültelerinin sayılarının arttığı yıllarda bile kontenjanların düştüğü görülmektedir. Bu durum, İmam-Hatip Lisesi mezunlarını diğer bölümlere itici bir neden olabileceği gibi, İlahiyat Fakültelerinin yüksek puanla öğrenci kabul etmeleri de bir başka itici etken olarak sayılabilir.

TÜSİAD Raporu tablo 98'e göre, 1988 yılında İlahiyat Fakültelerine 988

İmam-Hatip Lisesi mezununun yerleştiği görülmektedir. İlahiyat Fakültelerinin 1988-1989 öğretim yılı için toplam kontenjanı 1.222 olduğuna göre, toplam kontenjanın % 80.8'i (yaklaşık % 81) İmam-Hatip Lisesi mezunları tarafından doldurulmuştur. Geriye kalan % 19'luk bölüm ise diğer orta öğretim kurum mezunlarınca doldurulmuştur.

Yapılan araştırmalar, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakültelelerine girmede son derece arzulu olduklarını (420) ancak, kontenjanların azlığı, puanların yüksekliği, diğer ortaöğretim kurumları mezunlarının da bu fakülteleleri tercih etmesi gibi nedenlerle başka tercihler yapma durumunda kaldıklarını göstermektedir.

24.6.1994 tarihinde Marmara İlahiyat Fakültesinde 42 öğrenci üzerinde yaptığımız araştırmada öğrencilerin % 83.3'nün İmam-Hatip Lisesi, geriye kalan % 16.7'lik bir bölümünün de diğer orta öğretim kurumları menşeli olduğu tesbit edilmiştir.

11 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı yasa gereği açılan yeni üniversiteler bünyesinde, 13 adet yeni İlahiyat Fakültesi açılması karara bağlanmıştır (421). Bunlardan 7 tanesi 1993-1994 öğrenim yılında, 3 tanesi 1994-1995 öğretim yılında eğitim-öğretim faaliyetine başlamış, geriye kalan 3 tanesi ise henüz faaliyete geçmemiştir. Ancak, yeni açılan bu fakültelerin öğretim görevlisi, bina, derslik gibi sorunları da göz önünde tutularak kontenjanları çok küçük sayıda tutulmuştur. İleride bu fakültelerin kontenjanları yükseltildiğinde İmam-Hatip Lisesi mezunlarının daha fazla sayıda bu yüksek öğretim kurumlarına yönelecekleri tahmin edilmektedir.

b) İlahiyat Fakültesi Mezunlarının İstihdam İmkanlarının Kısıtlı Oluşu

İlahiyat Fakültesi mezunları için belli başlı iki istihdam alanı vardır. Bunlardan birincisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, ikincisi ise Milli Eğitim Bakanlığıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığında görev almak isteyen İlahiyat Fakültesi mezunu; müftülük, vaizlik, din ateşeliği gibi görevler üstlenebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığında ise, İmam-Hatip Lisesi "meslek dersleri" öğretmeni veya diğer ilk

(420) Öcal, İmam-Hatip Liseleri ve..., s. 118.

(421) Resmi Gazete, S. 21281 (11 Temmuz 1992).

ve ortaöğretim kurumlarında "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersi öğretmeni olarak vazife görebilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Diyanet İşleri Başkanlığının mevcut ihtiyaçları bir tarafa bırakıldığında bile halen serbest bırakılmayı bekleyen 12.312 kadrosu mevcuttur. Başka bir ifade ile, Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine tahsis edilmiş bulunan kadrolara bile atama yapamamaktadır. Bu durum, İlahiyat Fakültesini bitirip Diyanet Teşkilatında görev almak isteyen İmam-Hatip Lisesi mezunları için olumsuz sonuçlar doğurmakta, yönelişlerde kaymalara neden olmaktadır.

1993 rakamlarına göre, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev almış, İmam-Hatip Lisesi "meslek dersleri" öğretmeni ve diğer ilk ve ortaöğretim kurumları "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" öğretmeni toplam sayısı 19.577'dir (422). Mevcut duruma göre, gerek İmam-Hatip Liselerinde gerekse diğer ilk ve ortaöğretim kurumlarında İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmenlere ihtiyaç vardır. İlkokulların tamamının ilköğretim okuluna dönüştürülmesinden sonra bu ihtiyaç daha da artacaktır. Ancak, burada İlahiyat Fakültesi mezunlarının karşısına yine kadro problemi çıkmaktadır. Bugün, öğretmenlik için başvuruda bulunmuş pek çok İlahiyat Fakültesi mezunu atama beklemektedir. İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarının azlığı, puanlarının yüksek oluşu gibi durumların yanında bir de mezunlarının istihdam problemi ortaya çıkınca, bu durumun İmam-Hatip Lisesi mezunlarının bu yüksek öğretim kurumlarına yönelişlerinde olumsuz tesir icra etmiş olması muhtemeldir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yapılan anket çalışmasının sonuçları yukarıdaki ifadeleri doğrular niteliktedir. "İlahiyat Fakültesinden mezun olunca ne yapmak istiyorsunuz?" sorusuna ankete katılan öğrencilerden % 47.7'si "Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak görev yapmak istiyorum" cevabını vermiş, % 40.4'ü "akademisyen olmayı istediğini" belirtmiş, % 9.6'sı "serbest olarak çalışmak arzusunda olduğunu" ifade etmiş, % 2.3'ü ise "Diyanet Teşkilatında görev almak isteğinde olduğunu" ortaya koymuştur. Aynı anket çalışmasında, sorular içinde yer alan "Yeniden seçim yapma imkanınız olsaydı yine aynı fakülteyi seçermiydiniz?" sorusuna ankete katılan 42 öğrencinin % 76.1'i "evet", % 23.9'u "hayır" cevabı vermişlerdir.

Bu sonuçlar, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin okullarından genelde memnun olduklarını ancak, mezun olduktan sonra istihdam edilememe endişesi taşıdıklarını göstermektedir.

c) Bazı Yüksek Öğretim Kurumlarının Kontenjanlarının Fazla Olması

Ülkemizde yüksek öğrenime girebilme konusu son yılların en önemli mes'eleleri içersinde yer almıştır. Nüfusun genç olması, üniversitelerin kapasitelerinin sınırlı olması konuyu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Daha lise hayatının başlangıcında öğrenci bu doğrultuda hazırlıklara başlamakta, hatta zaman zaman buhranlar yaşamakta, ailenin ve toplumun psikolojik ve sosyal baskıları sonucu intiharlara bile rastlanabilmektedir. Aileler bu konuda çocukları için varını yoğunu ortaya koymakta, dersaneler, özel hocalar gibi araçlarla hedefe ulaşmaya çalışmaktadırlar. Öğrencilerin tercih sıralamasında en önemli etkenlerden biri de böylece sınavlar öncesi hazırlık durumu olarak ortaya çıkmaktadır. İyi bir hazırlık dönemi geçirmiş ve bu hususta kendine güvenen öğrenci idealinde olan ve girebileceği fakülteleri işaretlemekte, diğer tercih hanelerini ise boş bırakmaktadır. Ancak bu konuda kendini daha az hazır veya yetersiz bulan öğrenci veya mezun, yüksek puanla öğrenci alanlarından başlayarak en düşük puanla öğrenci alan yüksek öğretim programlarına kadar bir sıralama yapmakta ve genellikle tercih hakkının tamamını kullanmaktadır. Öğrencilerin tercih sıralamasında en önemli faktörlerin biri belki de en önemlisi, ilgili yüksek öğretim programlarının kontenjan durumudur. Öğrenciler kontenjanı yüksek olan fakültelere girebilme konusunda kendini daha şanslı görmekte, ilk tercihlerini buna göre yapabilmektedirler.

TÜSİAD Raporunda tablo 98'de de gösterildiği gibi, 1988 yılı ÖSYS'da İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencileri ve mezunları 1. tercih olarak Hukuk Fakültesini, 2. tercih olarak ise Kamu Yönetimi'ni işaretlemişlerdir. İlahiyat Fakültesi ise 3. sırada yer almaktadır. Diğer meslek liseleri de benzeri bir tablo ortaya koymaktadır. Bunun başlıca nedeninin, bu fakültelerin kontenjanlarının diğerlerine nazaran fazla oluşu, olduğu söylenebilir. TÜSİAD raporunda ele alınan 1988 rakamlarına göre 3 büyük şehir (İstanbul, Ankara, İzmir) de Hukuk, Siyasal Bilgiler-İktisadi ve İdari Bilimler ve İlahiyat Fakültelerinin kontenjan durumları şu şekildedir :

TABLO : XLVII. 1988 YILINDA HUKUK, SİYASAL-İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTELERİ İLE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN ÜÇ BÜYÜK İLDE KONTENJAN DURUMU

İLİ	YÜKSEK ÖĞRETİM PROGRAMI	TOPLAM KONTENJAN
İSTANBUL	Hukuk Fakültesi	1083
	SBF + İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	461
	İlahiyat Fakültesi	202
ANKARA	Hukuk Fakültesi	800
	SBF + İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	575
	İlahiyat Fakültesi	158
İZMİR	Hukuk Fakültesi	323
	SBF + İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	77
	İlahiyat Fakültesi	126

Kaynak : Baloğlu, a.g.e.,s. 137 ve Öcal, İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, s. 116'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

TÜSİAD Raporunda da esas alınan 1988 rakamlarına bakıldığında İstanbul'da Hukuk Fakülteleri toplam kontenjanının 1083, Kamu Yönetimi toplam kontenjanının 461 olduğu görülmektedir. Buna mukabil bu ilde bulunan İlahiyat Fakültesinin kontenjanı 202 dir. Aynı yıl Ankara'da Hukuk Fakültesinin kontenjanı 800, Kamu Yönetimi Bölümlerinin toplam kontenjanı 575, İlahiyat Fakültesinin ise 158'dir. Diğer illerde de benzer tablolar oluşmaktadır. Bu durum, İlahiyat Fakültelerine nazaran, başta Hukuk Fakülteleri ve Kamu Yönetimi Bölümleri olmak üzere diğer bazı yüksek öğretim kurumlarını kontenjan itibariyle, üniversite sınavına girecek öğrenciler için daha cazip hale getirebilmektedir.

d) Hiçbir Yüksek Öğretim Kurumuna Girememe Korkusu

Ülkemizde yüksek öğrenim çağındaki nüfusun fazla olması ve mevcut üniversitelerimizin yüksek öğrenime devam etmek isteyen lise mezunu gençlerin bu talebine cevap verebilecek kapasitede olmayışı, daha lise yıllarında öğrencilerin telaşa kapılmasına neden olmaktadır. Bunlar içerisinde başta meslek liseleri mezunları gelmektedir. İmam-Hatip liseleri de bu gruba dahildir. Meslek lise-lerinde kültür dersleri ile birlikte bir de meslek dersleri takip edilmektedir. İmam-

Hatip Liselerinde bunların ağırlık yüzdeleri 40/60 dolayındadır. Klasik liselere göre daha ağır bir program takibetmekte olan bu okullarda okutulan meslek dersleri ile ilgili olarak üniversite sınavlarında her hangi bir soru sorulmamaktadır. Ayrıca ağır bir ders yükü yüklenmiş bulunan öğrenci, kültür derslerine diğer genel lise öğrencileri kadar zaman ayıramadığından bu konuda zayıf yetişmekte ve bu durum onun için üniversite sınavlarında bir dezavantaj olarak karşısına çıkmaktadır. Bu durumun farkında olan İmam-Hatip Lisesi ve diğer meslek liseleri son sınıf öğrenci veya mezunları, zaten sınırlı kontenjanı bulunan kendi alanlarındaki yüksek öğretim kurumları dışındaki yüksek öğretim kurumlarına yönelmektedirler. Ayrıca bununla da yetinmeyerek, kılavuzda bulunan tercih haklarının tamamını veya tamamına yakını, açıkta kalma endişesinden dolayı en düşük puanla öğrenci kabul eden yüksek öğretim kurumlarını da yazarak doldurmaktadır.

e) Bazı Yüksek Öğretim Kurumlarında Okutulan Derslerin İmam-Hatip Lisesi Müfredatına Yakın Oluşu

Gerek TÜSİAD ve TİSK Raporlarında gerekse bazı çevrelerde, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Tıp Fakültesi gibi alanlara yoğun bir şekilde yönelme durumunda olduklarına dikkat çekilmekte ve İmam-Hatip Lisesi mezunlarına kendi alanları dışında yüksek öğrenim hakkı tanınmaması tavsiye edilmektedir (423). Hatta, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının diğer fakültelere yönelmesi yutdışında bile ilgiyle izlenmektedir. Örneğin 1989 yılında Amerikadan yeni dönen Profesör Tansu ÇİLLER ile Nokta muhabirinin yaptığı ropartajda şu ifadeler yer almıştır:

Soru : "Amerikadan yeni geldiniz, Türkiye oradan nasıl görünüyor?"

Cevap: "Türkiye'de aşırı sağdan bazı etkilerin bazı boyutlarına karşı Amerikada duyarlı bir ortamın başladığını gördüm. Örneğin İmam-Hatip Okullarının artması... Bu okullardan mezun alanların Hukuk Fakültelerine ve Polis Okullarına nasıl ve ne ölçüde girdikleri... İslam bankacılığı... Değişik adlar altında yapılan kurslara paralarının nereden geldiği.. Batılılar bu tür sorularda bilgi sahibi olmak istiyorlardı. Böyle bir ilgi yoğunlaşmasına ilk kez tanık oldum?" (424).

(423) Türkiye'nin Eğitim Politikası, s. 41.

(424) Nokta Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 2 (15 Ocak 1989), s. 48.

Bütün bu yoğun eleştiriler ve yazılıp çizilenler sanki İmam-Hatip Lisesi mezunlarının başta Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri olmak üzere yüksek öğretim kurumlarının kontenjanlarını tamamen işgal etmiş oldukları intibayı vermektedir. Halbuki rakamlar objektif olarak tetkik edilecek olursa mübalağa yapılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; TÜSİAD Raporunda ortaya konan 1988 yılına ait tablo 99 ve tablo 100'deki rakamlara göre, 1988 yılında Türkiye'de bulunan 7 Hukuk Fakültesinin toplam kontenjanı 2674'tür. Bu 7 fakülteye giren İmam-Hatip Lisesi mezunu sayısı ise 313'tür. Yani 1988 yılında İmam-Hatip Lisesi mezunları Türkiye'de bulunan Hukuk Fakültelerinin toplam kontenjanlarının % 11.7'sini doldurmuşlar, geriye kalan % 88.3'lük bölüm diğer orta öğretim kurumu mezunlarınca doldurulmuştur. Aynı şekilde 1988 yılında ülke genelinde bulunan 12 Kamu Yönetimi Bölümünün 1372 olan toplam kontenjanının 199'u yani % 14.5'i İmam-Hatip Lisesi mezunları tarafından, geriye kalan % 85.5'lik bölüm ise diğer ortaöğretim kurumları mezunları tarafından doldurulmuştur. Bütün yazılıp çizilenler işte bu % 11.7 ve % 14.5'lük bir oran içindir.

İmam-Hatip Lisesi mezunları yatay ve dikey geçişlerde önlerinde bulunan tüm engellerin 1983 yılında kaldırılmasından sonra, çeşitli nedenlerden dolayı İlahiyat Fakülteleri dışındaki yüksek öğretim kurumlarına ilgi duymaya başlamışlardır. Muhtelif fakültelerde okuyan İmam-Hatip Lisesi mezunları üzerinde yapılan araştırmaya göre; İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yönelişlerinde belirleyici bir sebebin olmadığı, yönelmenin Türkiye genelindeki havaya paralel olarak fakültelerin itibarı ve çalışma alanları ile ilgili olduğu ortaya konmuştur (425).

İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerini tercihlerindeki yoğunluğun en önemli nedenlerinden biri, bu okul mezunlarının bu alanlara yatkın olmasıdır. İmam-Hatip Lisesi öğrencileri özellikle hukuk terminolojisi ile iç içedir. Çünkü bu okullarda okutulan fıkıh (İslam hukuku) dersinde de umumiyetle benzer kavramlar kullanılmaktadır. Bu nedenledir ki, İmam-Hatip Lisesi mezunları, Hukuk, Siyasal, Edebiyat Fakültelerinde sıkıntı çekmeden öğrenimlerine devam edebilmektedirler. Ayrıca bu okullarda devam konusunun esnek tutulması nedeniyle gelir seviyesi düşük aile çocuklarından

oluşan İ.H.L mezunları hem çalışıp hem de okuyabilme imkanı nedeniyle de bu fakülteleri seçebilmektedirler.

Yapılan araştırmalara göre, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Hukuk ve Kamu Yönetimi alanlarına yönelme nedenleri arasında "adaletli yönetici olmak" arzusunun en önemli etken olduğu tesbit edilmiş, ayrıca bu okul öğrencilerinin büyük çoğunluğu gelir düzeyi yüksek olmayan ailelerden geldikleri için, bu alanlara yönelmede ekonomik ve sosyal ezikliğe tepkinin rolü olduğu kanaatine varılmıştır (426).

D) Son Beş Yılda İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğretim Kurumlarına Girebilme Durumu

1) 1990 Yılı

ÖSYM'nin tesbitlerine göre, 1990 yılında sınava katılan okul türleri, başvuran ve yerleşen öğrenci durumu tablodaki gibidir:

(426) a.g.m, s. 114.

Tabloda görüldüğü gibi, 1990 yılında üniversite sınavlarına toplam 892.975 başvuru yapılmış, bunlardan 196.253'ü yani toplam başvuranların % 22'si merkezi sistemle bir yüksek öğretim programına kayıt yaptırmaya hak kazanabilmiş, geriye kalan % 78'lik bölüm ise başarısız olmuştur.

Aynı yıl, ÖSYM tarafından liselerle birlikte mütalaa edilen İmam-Hatip Liseleri, sınava katılan toplam 53.193 öğrenci-mezun'undan 10338'inin başarılı olmasıyla % 19.4'lük bir başarı elde etmiştir. Bu oran % 74.7 ile Fen Liselerinde en üst seviyede, % 9.8 ile Kız Meslek Liselerinde en alt seviyede kalmıştır. Endüstri Meslek Liselerinin ise aynı dönemde üniversiteye girebilme oranı % 15.1 dir.

1990 yılı ÖSYS'de İmam-Hatip Liseleri sınava katılan 13 okul türü içinde % 5.27'lik bir oranla 11. sırada yer almışlardır.

2) 1991 Yılı

1991 yılı ÖSYS okul türü ve öğrenim durumlarına göre, yüksek öğretim kurumlarına başvurma ve yerleşme durumu şu şekildedir :

**TABLO : XLVIX. 1991 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARI-
NA GÖRE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN
ADAY SAYILARI**

OKUL TÜRÜ	SON		MEZUN		YÜKSEKÖĞRETİM		DAHA ÖNCE		NIR		DAHA ÖNCE		TOPLAM	
	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%
LİSE ÇIKIŞILAR :														
LİSE	187754	40261	21,4	203705	51784	25,4	15021	74687	3717	24,7	14024	18,8	481167	109786 22,8
ÖZEL LİSE	2274	726	31,9	2031	703	34,6	145	1280	47	32,4	287	22,4	5730	1763 30,8
ANADOLU LİSESİ	7212	4822	66,9	1463	943	64,5	116	1795	48	41,4	492	27,4	10586	6305 59,6
Y. DİL EĞİTİM YAPAN Ö. L.	7566	4582	60,6	1481	919	62,1	125	1540	52	41,6	410	27,1	10712	5971 55,7
FEN LİSESİ	483	423	87,6	87	48	55,2	8	207	2	25,0	64	30,9	785	537 68,4
ÖZEL FEN LİSESİ	285	226	79,3	6	4	66,7	1	5	---	0,0	---	0,0	297	230 77,4
ASKERİ LİSE	65	41	63,1	1270	328	25,8	206	254	50	24,3	65	25,6	1795	484 27,0
AKŞAM LİSESİ	651	147	22,6	1450	182	12,6	66	185	9	13,6	21	11,4	2352	359 15,3
LİSE ÇIKIŞILAR TOPLAMI	206290	51228	24,8	211493	54911	26,0	15688	79953	3925	25,0	15371	19,2	513424	125435 24,4
MESLEK LİSESİ ÇIKIŞILAR :														
ÖĞRETİMEN LİSELERİ	3006	750	25,0	3876	634	16,4	1515	1364	332	21,9	318	23,3	9761	2034 20,8
İMAM HATİP LİSELERİ	18320	3679	20,1	23121	4896	21,1	1234	7812	349	28,3	1300	16,6	50487	10214 20,2
TİCARET LİSELERİ	34006	9898	29,1	33617	8025	23,9	1573	10209	588	37,4	2752	27,0	79405	22163 27,9
TEKNİK LİSELER	6320	1941	30,7	4319	1705	39,5	320	2993	108	33,8	709	23,7	13952	4463 32,0
ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİ	64273	7342	11,4	68264	12500	18,3	3088	19070	1030	33,4	4040	21,2	154695	24912 16,1
KIZ MESLEK LİSELERİ	11162	1091	9,8	12292	1508	12,3	340	1487	72	21,2	287	19,3	25281	2958 11,7
SAĞLIK MESLEK LİSELERİ	5958	1844	30,9	7316	1127	15,4	263	2976	49	18,6	575	19,3	16513	3595 21,8
OTELCİLİK VE TUR. MES. L.	1107	308	27,8	627	178	28,4	38	254	15	39,5	83	32,7	2026	584 28,8
SEKRETERLİK MESLEK L.	124	54	43,5	110	29	26,4	3	34	---	0,0	6	17,6	271	89 32,8
AST. HAZ. VE AST. SINIF O.	150	88	58,7	3212	1143	35,6	40	726	3	7,5	200	27,5	4128	1434 34,7
DİĞER MESLEK LİSELERİ	1225	476	38,9	2612	685	26,2	288	1317	70	24,3	487	37,0	5442	1718 31,6
MES. LİSESİ ÇIKIŞILAR TOP.	145651	27471	18,9	159366	33320	20,9	8702	48242	2616	30,1	10757	22,3	361961	74164 20,5
GENEL TOPLAM	351941	78699	22,4	370859	88231	23,8	24390	128195	6541	26,8	25128	20,4	875385	199599 22,8
NOT : 1) 1991 ÖSYS 'de başvuran adaylardan 1160 adayın okul türü, 59 adayın öğrenim durumu ve 9 adayın da hem öğrenim durumu hem de okul türü belirtilmemiş olduğundan toplam 1248 aday yukarıdaki tablonun dışındadır. Bu adaylar da katıldığı 1991 ÖSYS 'de başvuran toplam aday sayısı 876633 'tür.														
2) 1991 ÖSYS 'de yerleşen adaylardan 135 adayın okul türü ve 1 adayın da hem öğrenim durumu hem de okul türü belirtilmemiş olduğundan, toplam 136 aday yukarıdaki tablonun dışındadır. Bu adaylar da katıldığı 1991 ÖSYS 'de yükseköğretim programlarına yerleşen toplam aday sayısı 199735 'tir.														

Kaynak : ÖSYM.

ÖSYM verilerine göre, 1991 yılında üniversiteye girebilmek maksadıyla toplam 875.385 aday başvuruda bulunmuş, bunlardan 199.599'u yani % 22.8'i başarılı olmuş, geriye kalan % 77.2'lik bölüm ise başarısız olarak elenmiştir.

1991 üniversite sınavlarında, % 77.4'lük başarı oranı ile Özel Fen Liseleri ilk sırayı alırken, bir önceki yıla göre başarı yüzdesi yükselen Kız Meslek Liseleri % 11.7'lik oranla sınava katılan 19 lise türü arasında sonuncu sırada kalmışlardır. Endüstri Meslek Liseleri ise bu dönemde % 16.1'lik bir başarı oranı elde etmişlerdir.

1991 yılında İmam-Hatip Liseleri tabloda da görüldüğü gibi "lise" grubundan alınmış "meslek liseleri" grubuna dahil edilmiştir. Bu dönemde İmam-Hatip Lisesi mezunu veya son sınıf öğrencisi olarak 50.487 başvurudan, 10.214'ü sınavları kazanarak kayıt hakkı elde etmiş, böylece İmam-Hatip Liseleri 1991 yılında % 20.2'lik bir başarı elde etmişlerdir.

İmam-Hatip Liseleri 1991 ÖSYS'de toplam yerleşenler içerisinde elde ettiği % 5.12'lik bir oranla sınava katılan 19 lise türü içinde 16. sırada yer almıştır.

3) 1992 Yılı

1992 yılında ÖSYS'ye başvuran ve yerleşen aday sayıları ve bu adaylarla ilgili okul türleri şu şekildedir :

TABLO : L. 1992 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY SAYILARI

	SON SINIF DÜZEYİNDE		MEZUN		BİR YÜKSEKÖĞRETİM		DAHA ÖNCE		TOPLAM	
	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN
OKUL TÜRÜ										
LİSE ÇIKIŞLILAR :										
LİSE	195698	40783	20,8	231993	76433	32,9	147125	4213	28,6	72824
ÖZEL LİSE	2061	882	42,8	1917	838	43,7	164	68	41,5	989
ANADOLU LİSESİ	8158	5240	64,2	2432	1659	68,2	109	45	41,3	1916
Y. DİL EĞİTİM YAPAN Ö. L.	8888	5104	57,4	3008	1922	63,9	143	63	42,3	1955
FEN LİSESİ	720	611	84,9	110	55	50,0	6	4	66,7	223
ÖZEL FEN LİSESİ	440	341	77,5	62	45	72,6	—	—	—	56
ASKERİ LİSE	24	6	25,0	836	247	29,5	189	45	23,8	209
AKŞAM LİSESİ	705	254	36,0	1579	450	28,5	56	7	12,5	220
LİSE ÇIKIŞLILAR TOPLAMI	216694	53221	24,6	241937	81649	33,7	15385	4445	28,9	78392
MESLEK LİSESİ ÇIKIŞLILAR :										
ÖĞRETMEN LİSELERİ	1413	289	20,5	4690	1220	26,0	1345	288	21,4	1131
İMAM HATİP LİSELERİ	19990	4353	21,8	47328	15369	32,5	1501	482	32,1	11900
TİCARET LİSELERİ	37987	9317	24,5	40810	10436	25,6	1711	670	39,2	11094
TEKNİK LİSELER	7294	2016	27,6	5508	2398	43,5	428	166	38,8	2998
ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİ	72028	8560	11,9	76508	18676	24,4	3520	1234	35,1	19147
KIZ MESLEK LİSELERİ	11659	1771	15,2	14135	3319	23,5	348	89	25,6	1545
SAĞLIK MESLEK LİSELERİ	5200	1584	30,5	7533	1391	18,5	510	108	21,2	3186
OTELCİLİK VE TUR. MES. L.	1684	401	23,8	1025	269	26,2	35	15	41,7	286
SEKRETERLİK MESLEK L.	120	30	25,0	120	29	24,2	6	2	33,3	45
AST. HAZ. VE AST. SINIF O.	96	61	63,5	2908	1269	43,6	48	8	16,7	588
DİĞER MESLEK LİSELERİ	1267	481	38,0	2685	889	33,1	478	158	33,1	1303
MES. LİSESİ ÇIKIŞLILAR TOP.	158738	28863	18,2	203250	55265	27,2	9931	3220	32,4	53223
GENEL TOPLAM	375432	82084	21,9	445187	136914	30,8	25316	7665	30,3	131615
NOT : 1) 1992 ÖSYS 'de başvuran adaylardan 1647 adayın okul türü, 197 adayın öğrenim durumu, 176 adayın cinsiyet ve 32 adayın da hem öğrenim durumu hem de okul türü belirlenmemiş olduğundan toplam 2052 aday yukarıdaki tablonun başvuranlar sayısını içinde görmektedir. Bu adaylar da katıldığı 1992 ÖSYS'de başvuran toplam aday sayısı 979002 'dir.										
2) 1992 ÖSYS 'de yerleşen adaylardan 32 adayın okul türü ve 3 adayın da öğrenim durumu belirlenmemiş olduğundan toplam 35 aday yukarıdaki tablonun yerleşenler sayısını içinde görmektedir. Bu adaylar da katıldığı 1992 ÖSYS 'de yükseköğretim programlarına yerleşen toplam aday sayısı 299203 'tür.										

Tabloya bakıldığında, 1992 yılında ÖSYS'ye 977.550 adayın başvurduğu, bunlardan 260.268 adayın başarılı olduğu, genel başarının % 26.6 olduğu görülmektedir.

Bu dönemde de başarı oranı % 71.3'le en yüksek okul türü olarak Özel Fen Liseleri görülmektedir. Başarı oranı en düşük okul türü ise, % 19.3'lük oranla 19. sırada yer alan Endüstri Meslek Liseleridir.

Aynı dönemde, 80.719 adayından 25.990'ı yani % 32'si yerleşen İmam-Hatip Liseleri, toplam yerleşenler içerisinde elde ettiği % 9.99'luk bir oranla 19 lise türü arasında 9. luğu elde etmiştir. İmam-Hatip Liselerinin üniversite sınavlarında oransal olarak elde ettiği en yüksek başarı bu döneme aittir.

4) 1993 Yılı

1993 yılı ÖSYS'ye katılan okul türleri, başvuran ve yerleşen aday sayıları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir :

**TABLO : LI. 1993 ÖSYS OKUL TÜRÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA
GÖRE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY
SAYILARI**

	SON		MEZUN		BİR		DAHA ÖNCE			
	SINIF DÜZEYİNDE		DAHA ÖNCE		YÜKSEKÖĞRETİM		DAHA ÖNCE			
	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	TOPLAM
OKUL TÜRÜ										
LİSE ÇIKIŞLILAR:										
LİSE	243084	51625	20,8	283363	104010	36,6	16357	5105	31,2	84897
ÖZEL LİSE	1835	724	39,5	2311	1054	45,6	180	67	37,2	360
ANADOLU LİSESİ	9541	6006	62,9	3231	2105	65,2	165	72	43,6	653
Y. DİL EĞİTİM YAPAN ÖZ. L.	10286	5993	58,3	3707	2239	60,4	194	92	47,4	713
FEN LİSESİ	748	588	78,6	125	100	80,0	9	6	66,7	89
ÖZEL FEN LİSESİ	510	373	73,1	113	82	69,5	—	—	—	138
ASKER LİSE	822	74	9,0	1150	311	27,0	155	27	16,3	206
AKŞAM LİSESİ	829	331	39,9	1569	413	24,7	52	9	17,3	214
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
ANADOLU GÜZEL SANAT. L.	74	10	13,5	—	—	—	—	—	—	—
LİSE ÇIKIŞLILAR TOPLAMI	272729	65724	24,1	296175	110354	37,25	17123	5373	31,41	91340
MESLEK LİSESİ ÇIKIŞLILAR:										
ÖĞRETMEN LİSELERİ	2512	789	30,2	4387	1431	29,3	1118	193	17,3	1104
İNAM HATİP LİSELERİ	24110	5486	22,8	37142	11940	32,1	1491	412	27,6	8362
TİCARET MESLEK LİSELERİ	42936	8723	20,3	51717	14326	27,7	2005	837	41,7	13395
TEKNİK LİSELER	8331	2408	28,9	7131	3390	47,5	539	262	44,5	3444
ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİ	82110	9686	11,8	89005	24341	27,3	4253	1787	41,9	22621
KIZ MESLEK LİSELERİ	14137	2061	14,5	17256	5057	29,3	360	94	25,1	2029
SAĞLIK MESLEK LİSELERİ	7131	2817	39,5	9376	2205	23,5	625	184	29,4	3345
OTELCİLİK VE TUR. MES. L.	1610	393	24,4	1580	519	32,8	35	16	45,7	410
SEKRETERLİK MESLEK L.	183	60	32,8	134	64	34,8	12	6	50,0	56
AST. HAZ. VE AST. SINIF O.	82	25	31,7	3336	1546	46,3	50	9	18,0	509
DİĞER MESLEK LİSELERİ	1223	444	36,3	2515	836	32,0	478	153	35,1	1260
MES. LİSESİ ÇIKIŞLILAR TOP.	184465	32873	17,8	224229	65655	29,3	11027	3968	36,0	57135
OKUL TÜRÜ BELİRSİZ	282	40	14,2	40	5	12,5	20	4	20,0	5
GENEL TOPLAM	457476	98637	21,6	520445	175024	33,32	28170	9350	33,19	148480
										40421
										27,22
										1154571
										324432
										28,1

Kaynak : ÖSYM.

1993 yılında toplam 1.154.571 aday sınavlara başvurmuş, bunlardan 324.432'si yani % 28.1'i başarılı olmuş, geriye kalan % 71.9'u ise başarısız olmuş ve elenmiştir.

Bu dönemde, % 66.1'lik başarı oranı ile Fen Lise'leri 1. sırada yer alırken Özel Fen Lise'leri 2. sıraya düşmüştür. Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi ise % 13.5'lik oranla son sırada yer almıştır. Endüstri Meslek Liseleri de % 21.3'lük bir oranla toplam 21 lise türü içinde 18 sırada yer almışlardır.

İmam-Hatip Liseleri ise, başvuran 71.605 mezun - son sınıf öğrencisi'nden 20.547'sinin sınavları kazanmasıyla % 28.7'lik bir başarı oranı elde etmiş, toplam yerleşenler içerisinde aldığı % 6.33'lük bir oranla 20 lise türü arasında 14. sırayı elde etmiştir.

5) 1994 Yılı

Araştırmada kullanılan en son rakamlar 1994 yılına aittir. Okulların üniversite sınavlarında elde ettikleri başarılarının en son durumu tabloda görüldüğü gibidir :

TABLO : LİL. 1994 OSYS OKUL TURÜ VE ÖĞRENİM DURUMLARINA
GÖRE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINA BAŞVURAN-YERLEŞEN ADAY
SAYILARI

	SON		MEZUN		BİR		DAHA ÖNCE		DAHA ÖNCE		TOPLAM				
	SINIF DÜZEYİNDE		DAHA ÖNCE		YÜKSEKÖĞRETİM		DAHA ÖNCE		TOPLAM						
	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	YERLEŞMİŞ	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%	YERLEŞMİŞ	BAŞVURAN	YERLEŞEN	%				
OKUL TÜRÜ															
LİSE ÇIKIŞILAR :															
LİSE	258877	49386	19,1	300211	103748	34,6	17363	6193	35,7	118553	34765	29,3	695004	194092	27,9
ÖZEL LİSE	2159	817	37,8	1723	841	48,7	181	84	46,4	1393	479	34,4	5461	2221	40,7
ANADOLU LİSESİ	10525	5339	50,2	3432	2536	75,5	167	81	43,5	3053	975	31,9	17237	10031	58,2
Y. DİL EĞİTİM YAPAN ÖZ. L.	11299	5380	56,5	3700	2705	73,1	197	97	43,2	3354	1208	36,0	18550	10390	56,0
FEN LİSESİ	1038	820	75,4	335	154	45,0	23	11	47,8	293	92	30,9	1744	1077	61,8
ÖZEL FEN LİSESİ	857	631	73,6	142	125	83,9	2	1	50,0	157	49	29,3	1175	805	68,5
ASKERİ LİSE	246	73	31,7	723	222	30,5	173	44	25,4	209	74	37,0	1343	413	31,0
AKŞAM LİSESİ	1133	463	39,5	1379	333	20,6	53	15	25,9	397	144	35,3	3517	1015	28,9
ANADOLU GÜZEL SANAT. L.	255	35	13,7	15	6	37,5	—	—	—	2	—	—	273	41	15,0
ÇOK PROGRAMLI LİSE	3782	372	9,8	355	42	11,5	5	—	—	44	6	13,6	4195	420	10,0
LİSE ÇIKIŞILAR TOPLAMI	290271	65325	22,5	312504	110357	35,5	13159	6525	35,9	127451	37792	29,5	743505	220511	29,5
MESLEK LİSESİ ÇIKIŞILAR :															
ÇOK PROGRAMLI MES. LİS.	18	5	27,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	5	27,3
ÖĞRETMEN LİSELERİ	4278	1422	33,2	4514	1515	33,5	1330	453	32,8	1478	416	28,1	11550	3306	32,7
İNAN HATİP LİSELERİ	44372	7594	16,9	30607	9426	30,8	1571	533	34,2	11201	3432	30,5	83251	20990	23,8
TİCARET MESLEK LİSELERİ	39880	7507	19,1	53385	13365	25,0	2125	817	38,4	15101	5125	31,8	111431	27415	24,5
TEKNİK LİSELER	8676	2631	30,3	7010	3353	47,8	702	315	44,9	4563	1433	31,4	20956	7732	36,9
ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİ	69130	8244	11,9	86769	23055	26,5	4756	1980	41,5	30758	9435	30,7	191413	42715	22,3
KIZ MESLEK LİSELERİ	14622	1906	13,0	17691	4755	26,9	422	125	29,9	3404	1018	29,9	35139	7805	21,6
SAĞLIK MESLEK LİSELERİ	11929	4295	36,0	10810	3182	29,4	801	293	36,5	5767	2349	40,7	29307	10119	34,5
OTELÇİLİK VE TUR. MES. L.	1356	375	27,7	1463	515	35,1	38	14	36,8	681	241	35,4	3543	1145	32,3
SEKRETERLİK MESLEK L.	45	17	37,0	164	43	26,2	9	5	55,5	63	33	52,4	282	93	34,8
AST. HAZ. VE AST. SINIF O.	76	35	45,1	2534	1522	57,8	53	10	17,2	711	317	44,5	3473	1334	54,2
DİĞER MESLEK LİSELERİ	1130	427	37,8	1910	579	30,3	435	139	29,5	1320	529	40,1	4345	1574	34,5
MES. LİSESİ ÇIKIŞILAR TOPL.	196013	34558	17,6	216952	61812	23,5	12343	4630	38,0	76052	24328	32,0	501375	125383	25,0
GENEL TOPLAM	436284	99834	20,5	529555	172579	32,5	30517	11216	35,8	203513	62120	30,5	1249380	345399	27,7

NOT : 1) 1994 ÖSYS'de başvuran adaylardan 84 adayın okul türü ve 1 adayın da öğrenim durumu belirlenmemiş olduğundan, toplam 85 aday yukarıdaki tablonun başvuranlar sayısı içinde görünmemektedir.

Bu adaylar da katıldığına, 1994 ÖSYS'de başvuran toplam aday sayısı 1249945'tir.

2) 1994 ÖSYS'de yerleşen adaylardan 8 adayın okul türü belirlenmemiş olduğundan, 3 aday yukarıdaki tablonun yerleşenler sayısı içinde görünmemektedir. Bu adaylar da katıldığına 1994 ÖSYS'de yükseköğretim programlarına yerleşen toplam aday sayısı 344307'dir.

1994 yılında ÖSYS'ye toplam 1.249.880 aday başvurmuş, bunlardan 345.899'u yani % 27.7'si başarılı olmuş, kalan % 72.3'lük bölüm ise başarısız olarak elenmiştir.

Sınava katılan okul türleri arasında, Özel Fen Liseleri % 63.6'lık bir oranla ilk sırada yer alırken, Çok Programlı Liseler ise elde ettikleri % 10'luk oranla 22 lise türü arasında son sırada yer almışlardır. Bu dönemde Endüstri Meslek Liselerinin üniversiteye öğrenci gönderme başarısı % 22.3 olmuştur.

İmam-Hatip Liseleri ise, toplam 88.251 adayından 20.990'ının başarılı olması sonucu % 23.8'lik bir başarı oranı elde etmiştir. Düşen bu başarısı sonucu İmam-Hatip Liseleri, toplam yerleşenler içerisinde elde ettiği % 6.07'lik bir oranla sınavlara katılan 22 lise türü içinde 18. sırada yer almıştır.

Ortaya konulan bilgiler ışığında İmam-Hatip liselerinin son 5 yıllık üniversite sınavlarında elde ettiği başarı-başarısızlık durumu şöylece özetlenebilir:

- a) 1990 yılında toplam yerleşenler içerisinde elde edilen % 5.27'lik oran ve 13 lise türü içinde 11.'lik,
- b) 1991 yılında toplam yerleşenler içerisinde elde edilen % 5.12'lik bir oran ve 19 lise türü içinde 16.'lık,
- c) 1992 yılında toplam yerleşenler içerisinde elde edilen % 9.99'luk oran ve 19 lise türü içinde 9.'luk,
- d) 1993 yılında toplam yerleşenler içerisinde elde edilen % 6.33'lük bir oran ve 20 lise türü arasında 14.'lük,
- e) 1994 yılında toplam yerleşenler içerisinde elde edilen % 6.07'lik bir oran ve 22 lise türü arasında 18.'lik.

Görüldüğü gibi son 5 yıl içerisinde İmam-Hatip Liselerinin üniversiteye girişte en başarılı oldukları dönem 1992 yılıdır. Bunun dışında İmam-Hatip Liseleri üniversiteye girişte genellikle alt sıralarda yer almışlardır.

SONUÇ

Bir mesleki eğitim kurumu olarak imam-Hatip Liselerini inceleyen bu çalışmada adı geçen kurumla ilgili olarak ele alınan meseleler ve ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

I. Bölümde, İmam-Hatip Liseleri üzerinde yapılan eğitim planlamalarına yer verilmiştir. Bu bölümde konu, Hükümet Programları, Kalkınma Planları ve Milli Eğitim Şûraları açısından ele alınmıştır.

Hükümet Programlarının konuya yaklaşımını tesbit amacıyla Osmanlıdan sonra kurulan ilk hükümet sayılan I. İcra Vekilleri Hey'eti ile halen göreve devam eden Tansu ÇİLLER başkanlığındaki hükümet arasında görev yapan (tamamı 56) hükümetin maarif-milli eğitim politikaları ile ilgili olarak Meclise sunmuş oldukları programları tek tek incelenmiş konu ile ilgili olarak tesbit edilen bulgular araştırmaya yansıtılmıştır. Buna göre, hükümet programlarında yer almamakla birlikte II. İnönü Hükümeti döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuş, medreseler kapatılmış ve alternatif kurumlar olarak İmam ve Hatip Mektepleri ve Darülfünun İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak araştırmada da ortaya konan nedenlerden dolayı IV. İnönü Hükümeti döneminde İmam ve Hatip Mektepleri, VI. İnönü Hükümeti döneminde ise Darülfünun İlahiyat Fakültesi kapatılmıştır. Bu tarihten itibaren hükümet programlarında bahsedilmemekle birlikte 1948 yılına kadar din eğitimi yasaklanmıştır.

I. Saka Hükümeti döneminde, programda yer verilmediği halde, halkın yoğun baskısı ve din hizmetlerinin ortada kalması sonucu C.H.P. Meclis grubunun tensipleriyle ilkokullarda 4-5 sınıflarda ve köy ilkokullarının 3. sınıflarında ihtiyari din dersleri okutulması, bir İslâm İlahiyat Fakültesinin kurulması prensip olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde İmam-Hatip Kursları açılmıştır. Ancak, uzun yıllar yasaklanan ve ara verilen din eğitimi ve bu nedenle yetişmiş eleman olmadığından aksayan ve ortada kalan din hizmetleri, halkı bu konuda vaadlerde bulunan D.P.'ye kanalize etmiş ve bu partiyi iktidara getirmiştir. Bunun üzerine I. Menderes Hükümeti programında yer alan "manevi eğitime önem vereceğiz" ifadesi gereğince II. Menderes Hükümeti döneminde bu günkü anlamda İmam-Hatip Okulları açılmıştır.

IV. Menderes Hükümeti döneminde ise hükümet programda değinilmemekle birlikte bu konuda yapılan en önemli icraat, 1956 yılında Ortaokullara ihtiyari "din dersleri" nin konulmasıdır.

V. Menderes Hükümeti döneminde, programda yer almadığı halde 1959 yı-

İstanbul'da ilk Yüksek İslam Enstitüsü açılmış ve din hizmetlerine üst düzeyde eleman ve İmam-Hatip Okullarına öğretmen yetiştirecek olan bu yüksek öğretim kurumu İmam-Hatip Okulu mezunlarının devam edebileceği tek yüksek öğrenim kurumu olma hüviyetine sahibolmuştur.

Bazı hükümet programlarında, din hizmetleri alanına eleman yetiştirmede temel kaynak olan İmam-Hatip Okullarına üstü kapalı olarak değinilmişken ilk defa I. Demirel Hükümeti programında İmam-Hatip Okullarından ismen bahsedilmiş ve diğer mesleki eğitim kurumları ile birlikte bu okullara yüksek öğrenim imkanı verileceği ifade edilmiştir. Ayrıca I. Demirel Hükümeti döneminde o zamana kadar görülmemiş sayıda, 43 adet İmam-Hatip Okulu eğitim-öğretime açılmıştır. Bu dönemde lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına birer saatlik "Din Dersleri" konulmuştur.

İmam-Hatip Okullarına ismen programlarında yer veren bir başka hükümet ise kendini "reform hükümeti" olarak ortaya atan, 12 Mart sonrası kurulmuş olan I. Nihat ERİM Hükümeti'dir. Hükümet Programında, İmam-Hatip Okullarının Ortaöğretim sistemine uyacak biçimde ıslah edileceğinden bahsedilmiş ve I. ve II. Erim Hükümetleri döneminde yapılan çalışmalar neticesinde İmam-Hatip Okullarının I. devresi kaldırılmış ve II. devresi 4 yıla çıkarılmıştır. Daha sonra Naim TALU Hükümeti döneminde, hükümet programında da bahsedildiği şekliyle Meclise sunulmuş bulunan Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısının kanunlaştırılması gerçekleştirilmiş ve Kanunun 32. Maddesinde İmam-Hatip Okulları "hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime" hazırlayan eğitim-öğretim kurumları olarak nitelendirilmiş, bu okulların adı İmam-Hatip Lisesi olarak değiştirilmiş ve yeni adıyla İmam-Hatip Lisesi olan bu eğitim kurumları için yeni bir dönem başlamıştır.

Hükümet Programları içinde mesleki din eğitime ve din hizmetlerine en geniş ölçüde yer verilen I. Ecevit Hükümeti Programıdır. Nihat ERİM Hükümetleri döneminde kapatılan diğer meslek okullarının orta kısımlarıyla beraber İmam-Hatip Liselerinin Orta kısımları da ortaokul programı üzerine Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinin ilavesiyle yeniden açılmış, binaları halk tarafından yapıldığı halde eğitim öğretime açılma izni bekleyen öğretim binalarında da yeni İmam-Hatip Liseleri açılmıştır. Ahlak derslerinin müfredat programlarında yer alması da bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde 29 İmam-Hatip Lisesi eğitim öğretime açılmıştır.

IV. Demirel Hükümeti Programı da konunun geniş biçimde ele alınması açısından I. Ecevit Hükümeti programı ile paralellik arz etmektedir. Bu dönemde görülen en önemli gelişme 144 adet yeni İmam-Hatip Lisesinin eğitim ve öğreti-

me açılmasıdır.

II. Ecevit Hükümeti programında da I. Ecevit Hükümeti programına benzer derecede konu ile ilgili olarak önemli hükümler yer almış, ancak hükümet güvenoyu alamadığı için program uygulanma imkanı bulamamıştır.

V. Demirel Hükümeti programında Diyanet İşleri Başkanlığı, din ve vicdan hürriyeti, din görevlilerinin yetiştirilmesi, camilerin kadro mes'elesi gibi konular yanında okullarda okutulan Ahlak Dersleri, Din Dersleri, İslam Enstitülerinin akademi haline getirilmesi, bir Manevi İlimler Üniversitesi kurulması gibi konularda yer verilmiş, ayrıca İmam-Hatip Liseleri mezunlarının Yükseköğretime girişleri konusu da programda ayrıntılı biçimde yer almıştır. Bu dönemde, bir yıldan az bir süre içinde 86 yeni İmam-Hatip Lisesi daha eğitim-öğretime açılmıştır.

III. Ecevit Hükümeti Programında da İmam-Hatip Liselerine ismen değinilmiş ve bu okulların müfredatve eğitimle ilgili diğer eksikliklerinin giderileceği ifade edilmiş, bu okul mezunlarına yükseköğrenim olanakları sağlanacağı belirtilmiştir.

VI. Demirel Hükümeti programında İmam-Hatip Liselerine ismen yer verilmemekle beraber, diğer din eğitim kurumları ve din hizmetlerine yer verilmiştir. Bu dönemde de 39 adet yeni İmam-Hatip Lisesi eğitim-öğretime açılmıştır.

12 Eylül askeri harekatı sonrası kurulan Ulusu Hükümeti döneminde İmam-Hatip Liselerinin sayısal gelişimi durmuş, daha lise kısmına öğrenci kaydetmemiş olan 38 okulun lise kısmının açılmasına izin verilmemiştir. Ancak, bu dönemde İmam-Hatip Liseleri ve diğer meslek liseleri hakkında gerçekleşen en önemli gelişme, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 31. maddesinde yapılan değişikliktir. Buna göre, mesleki eğitim kurumlarını bitirenler de diğer öğretim kurumları mezunları gibi herhangi bir ön şarta tabi tutulmadan üniversite sınavlarına katılma ve istedikleri fakültelere girebilme hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca, bu dönemde hazırlanan Anayasa'nın 24. maddesine göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ilk ortaöğretimde zorunlu dersler arasına alınmıştır.

Yapılan milletvekili genel seçimleri sonucu Ulusu Hükümetinden sonra görev gelen I. Özal Hükümeti programında İmam-Hatip Liseleri ile ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiş, ancak özel bazı nedenlerle Tunceli'de bir İmam-Hatip Lisesi ve İstanbul'da bir Anadolu İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.

II. Özal Hükümeti Programında da I. Özal Hükümeti programında olduğu gibi İmam-Hatip Liselerinden bahsedilmemiş, ancak 7 adet yeni İmam-Hatip Li-

sesi açılmış, ayrıca lise kısmı kapalı tutulan 38 İmam-Hatip Lisesinin lise kısımlarının açılmasına izin verilmiştir.

Mesut YILMAZ başkanlığında kurulan hükümetin programında dini öğretime önem verileceği belirtilmiştir. Bu dönemde şube olarak vazife gören 6 adet okul müstakil müdürlükler haline getirilmiştir.

VII. Demirel ve Çiller Hükümetleri programında İmam-Hatip Liselerine yer verilmezken, bu güne kadar 11 yeni İmam-Hatip Lisesi daha açılmış ve bu okulların toplam sayısı 400'e ulaşmıştır.

Hükümet programları ve kalisyon protokolleri dışında Kalkınma Planlarında da zaman zaman İmam-Hatip Liselerini yer verilmiştir.

I. B.Y.K.P.'da İmam-Hatip Okullarından ismen bahsedilmemekte, ancak bazı mesleki-teknik okulların I. devrelerinin kaldırılması konusu dile getirilmektedir. Bu fikir, ileride (1971 yılında) İmam-Hatip Okullarının I. devrelerinin kaldırılmasına zemin oluşturmıştır. Planda, ihtiyaç tesbiti yapılmadan mesleki ve teknik öğretim alanında yeni okullar açılmayacağı belirtilmesine rağmen I. Plan döneminde 10 adet yeni İmam-Hatip Okulu açılmıştır.

II. B.Y.K.P.'da o dönemde gündemde olan meslek liselerinin orta kısımlarının kapatılması ile ilgili olarak, İmam-Hatip Okulları ve Köy Ebe Okullarının ilk devrelerinin uygulama dışında tutulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca planda, orta dereceli mesleki ve teknik okullardan mezun olanlara arzu ettikleri ve başarılı oldukları takdirde yüksek öğrenim imkanı tanınacağı hükmü yer almaktadır. II. Plan öneminde 14 adet yeni İmam-Hatip Okulu açılmıştır.

III. B.Y.K.P.'da İmam-Hatip Okulu/Lise'lerine genişçe yer verilmiş, bu okulların mesleki ve teknik okullar içinde en yüksek gelişme hızı gösterdiği ve bu okullarda fazla kapasite yaratılmış bulunduğu için yeni okul açılması yoluna gidilmeyeceği ifade edilmiştir. III. Plan döneminde 77 yeni İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.

IV. B.Y.K.P.'da, III. Plan döneminde İmam-Hatip Liselerinde plan hedeflerini aşan bir kapasite artışı meydana geldiği, okul ve öğrenci sayılarında sayısal gelişmenin hızlı olduğu belirtilmiş ve bunun nedenleri arasında, eğitim araç ve gereçlerine gereksiniminin azlığı, yatırım ve organizasyon bakımından okul açmanın kolaylığı gösterilmiştir.

IV. Planda İmam-Hatip Liselerindeki eğitim ve öğretim niteliğini iyileştirmek üzere, bu okulların ders araç-gereçleriyle ve nitelikli öğretmenlerle desteklenmesinin sağlanacağı belirtilmektedir. IV. Plan döneminde 40 adet yeni İmam-

Hatip Lisesi eğitim-öğretime açılmıştır.

V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektörü Raporunda, İmam-Hatip Liselerinin büyük bölümünün halk tarafından yaptırıldığı için yatırım harcamaları açısından maliyetlerinin düşük olduğu belirtilmekte, büyük ölçüde çocuğuna din eğitimi aldirmek isteyen vatandaşların talepleri doğrultusunda artış göstermiş olan bu okulların mesleki ve teknik öğretim öğrencilerinin yarısına yakın bir öğrenci sayısına ulaştığı ifade edilmektedir. Ayrıca V. Planda yurtdışı işçi çocukları için Almanca eğitim yapan "Anadolu İmam-Hatip Lisesi" açılacağı belirtilmektedir. Planda yer alan Anadolu İmam-Hatip Lisesi 1985-1986 öğretim yılında İstanbul'da açılmıştır. V. Plan döneminde toplam 8 adet İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.

VI. B.Y.K.P'da eğitimde fırsat ve imkan eşitliği temel ilke alınmıştır. Planda, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insangücünün yetiştirilmesi açısından mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilmesi, meslek okulları mezunlarının branşlarıyla ilgili yükseköğretime özendirilmesi, ortaöğretimde öğrenci ağırlığının genel liselerden mesleki ve teknik liselere kaydırılması öngörülmüştür. İmam-Hatip Liseleri ile ilgili ayrıca bir değerlendirme yer almamıştır.

Eğitim Planlaması açısından en önemli organizasyon Maarif/Milli Eğitim Şûralarıdır. İlk Şûranın toplandığı 1939 yılından bu güne kadar 14 Milli Eğitim Şûrası toplanmış ve çeşitli kararlar alınmıştır.

II. Maarif Şûrası gündeminin 1. maddesi okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ile ilgilidir. Ancak bahis konusu olan ahlak eğitimi, din eğitimi dahilinde olmayıp, genel ahlakla ilgili olarak ele alınmıştır. Bu dönemde İmam ve Hatip Mektepleri kapatılmış, din dersleri de müfredat dışı bırakılmış olduğundan konu ile ilgili bir görüşme ve karar yoktur.

IV. Milli Eğitim Şûrası'nda İmam-Hatip Okulları ile ilgili her hangi bir görüşme ve alınmış bir karar yoktur. Ancak bu yıllarda, din eğitimi ve din bilgisi dersleri yoğun bir şekilde gündemde kalmıştır.

V. Milli Eğitim Şûrasında İmam-Hatip Okullarından bahsedilmemiş, ancak, din dersleri konusu ele alınmış, bu derslerin mecburi olması, ehil öğretmenlerce okutulması, bu derslerin okullarda okutulmaması halinde ehil olmayan kişilerin elinde kalacağı ifade edilmiştir.

VII. Milli Eğitim Şûrasında din eğitime ve İmam-Hatip Okullarına geniş bir şekilde yer verilmiş, İmam-Hatip Okullarının eğitim ve öğretim, müfredat durumu, bu okullara tayin edilecek idareci ve öğretmenlerin taşınması gereken

vasıflar, bu okul mezunlarının istihdam meselesi gibi konular ele alınmış, tartışılmış ve karara bağlanmıştır.

VIII. Milli Eğitim Şûrasında meslek liselerinin orta kısımlarının tek tip okta- okul haline getirilmesi gündeme gelmiş ve karar altına almıştır. Bu durum İmam-Hatip Okulu I. devresini de yakından ilgilendiren bir karar olarak kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Bunun üzerine hazırlanan 10 maddelik bir deklarasyon 71 İmam-Hatip Okulu müdürünün imzasıyla Bakanlık makamına sunulmuştur.

IX. Milli Eğitim Şûrasında İmam-Hatip Liseleri, Teknik Liselerle birlikte hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayan eğitim-öğretim kurumları olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Şûrada Ahlak dersi okutulması ayrıca Din Bilgisi dersinin 6. ve 7. sınıflarda isteğe bağlı olarak ve haftada birer saat olarak okutulması karara bağlanmıştır.

XII. Milli Eğitim Şûrasında, İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili elemanları yetiştirmek üzere ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem de yüksek öğretime hazırlayıcı programları uygulayan eğitim kurumları olarak tanımlanmış, dini özel eğitim kurumu açılmayacağı - hükme bağlanmış, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve bu derslerin programlarının yeniden gözden geçirilmesi meselesi ele alınmış, din eğitimi ve öğretimine ağırlık verilmesi karar altına alınmıştır.

XIII. ve XIV. Şûralarda İmam-Hatip Okullarıyla ilgili herhangi bir mesele görüşülmemiştir.

Maarif/Milli Eğitim Şûralarında alınan kararların pek çoğu çeşitli nedenlerden dolayı uygulanma imkanı bulamamıştır.

II. Bölümde, bazı çevrelerce sistem harici ve hukuki açıdan mesnetsiz görülen İmam-Hatip Liselerinin ulusal ve uluslararası yasal dayanakları araştırılmış ve bu kurumların yasal ve anayasal zemine oturmuş oldukları tesbit edilmiştir. Bu bölümde, İmam-Hatip Liselerinin ulusal yasal dayanakları olarak; Tevhid-i Tedrisat Kanunu, TC. Anayasaları, Milli Eğitim Temel Kanunu, Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Devlet Memurları Kanununun ilgili maddeleri ele alınmış ve bu maddelerin bu eğitim kurumlarına neden yasal dayanak teşkil ettikleri izah edilmiştir. Ayrıca uluslararası düzeyde yasal dayanaklar olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri korumaya Dair Sözleşme, Paris Yasası gibi Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş uluslararası sözleşmelerin hangi maddelerinin,

bir mesleki din eğitimi kurumu olan İmam-Hatip Liselerine uluslararası düzeyde yasal dayanak teşkil ettikleri ortaya konmuştur.

Bu bölümde en fazla Tevhid-i Tedrisat Kanunu üzerinde durulmuş, bu kanunun kabulü, medreselerin kapatılması, kanunun kabulü sonrası gelişmeler, başta Meclis Tutanakları olmak üzere birincil kaynaklardan yararlanılarak bütün netliği ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

III. Bölümde ise, kuruluşundan günümüze kadar (1924-1994 arası) adı geçen eğitim kurumlarında görülen gelişmeler tüm boyutlarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, evvela Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği medreselerin yerine ikame amacıyla kurulmuş bulunan İmam ve Hatip Mektepleri incelenmiş, bu mekteplerin açılış ve kapanış/kapatılış süreci olan 1924-1930 yılları arası serüveni ortaya konmuş, bu mekteplerin kapanması/kapatılmasının nedenleri izah edilmiştir.

Daha sonra Darulfünunda açılmış bulunan İlahiyat Fakültesinin de kapatılması sonucu başlayan ve 1948 yılına değin süren mesleki din eğitiminde ortaya çıkan boşluk yılları ve ortaya çıkardığı problemler ele alınmıştır. Bu dönemde Kur'an Kursları (Dâru-l Kurralar) dışında hiç bir eğitim kurumunda din eğitim-öğretimine yer verilmediği ve dini içerikli matbuatın yasaklandığı, en tabii din hizmetlerinin bile büyük ölçüde aksadığı, fırsatçıların bu durumdan istifade ederek toplumun yozlaşmasına zemin hazırladıkları, pek çok hurafe ve bid'atların bu dönemde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Halkın din eğitimi ve din hizmetleri alanındaki hoşnutsuzluğu ve huzursuzluğunun had safhaya varması dönemin iktidar partisi C.H.P'yi harekete geçirmiş parti tüzüğünde yapılan bir değişiklik sonrası 10 vilayet merkezinde, mevcut din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onları günün anlayışına yaklaştırmak amacıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak İmam-Hatip Kursları açılmış ancak uygulamada 5 aylık olduğu görülen bu kurslar ihtiyaca cevap vermekten çok çok uzakta kaldıklarından araştırmanın ilgili bölümünde de ortaya konulan nedenlerden dolayı yerlerini 1951 yılında açılan İmam-Hatip Okullarına bırakmışlardır.

Çok partili demokratik hayata geçildikten sora toplum, en önemli problemlerinden biri olan din eğitimi ve din hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi mes'elesini özgürce ve sıkça gündeme getirmeye başlamış ve yıllarca tek başına ülkeyi yönetmiş bulunan C.H.P.'ye alternatif olarak ortaya çıkan D.P bu durumu iyi değerlendirmiş, meydanlarda bu konuda vaadlerde bulunmuştur. Bunun sonucu D.P iktidara gelmiş ve sosyal baskılar sonucu 1951 yılında bugünkü anlam-

da İmam-Hatip Okulları açılmıştır. Araştırmada İmam-Hatip Okullarının açılışını hazırlayan şartlar ve ortaya çıkan gelişmeler ortaya konmuş, 1951 yılında 7 ayrı yerde açılan bu okulların, 1971 yılında 72 sayısına ulaşmasına kadar geçen süre içinde yıllara göre açılış durumları, bu dönem içinde din eğitimi teşkilatında ortaya çıkan gelişmeler, I. ve II. devre ders programları, meslek ve kültür dersleri arasındaki oranlar, öğretmen ve öğrenci durumları, bina ve ödenek durumları, bu yıllardaki sorunları ve başarıları, bu okullarda ortaya çıkan sayısal artışların nedenleri araştırılmış ve sonuçlar tablolar ve maddeler halinde sunulmuştur.

1951-1971 yılları arasında 4+3 yıllık mesleki eğitim kurumu olarak hizmet veren bu eğitim kurumları, 1971 yılında I. devresinin kaldırılıp II. devresinin 4 yıllık hale getirilmesi sonucu yeni bir döneme girmişlerdir. 1971-1973 yılları arası 4 yıllık ve ortaokula dayalı bir eğitim kurumu olarak faaliyet gösteren İmam-Hatip Okulları 1973 yılından itibaren Milli Eğitim Temel Kanununun kabulü sonucu "kendi alanında yüksek öğrenime hazırlayan" eğitim kurumu olmaktan çıkmış "hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayan eğitim kurumu haline dönüştürülmüş ve adı da Kanun gereği İmam-Hatip Lisesi olmuştur. Daha sonra 1983 yılında Milli Eğitim Temel Kanununda yapılan bir değişiklikle diğer meslek liseleri ile İmam-Hatip Liseleri mezunlarının da yeterli puan aldıkları takdirde bütün yükseköğretim programlarına girebilmeleri teminat altına alınmıştır. Ayrıca İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarına ortaokul müfredatına ilave ten zorunlu seçmeli Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri konularak orta kısımlarına yeniden işlerlik kazandırılmıştır.

III. bölümde, 1971-1973 arası İmam-Hatip Okulları ile ilgili bilgiler verilmiş, daha sonra bu eğitim kurumlarının 1973 sonrası gelişmeleri ele alınmış, yeni adıyla İmam-Hatip Lisesi olan bu eğitim kurumlarının Bakanlıkça tesbit edilen amaçları, en son rakamlara göre okul, öğrenci-öğretmen ve mezun sayıları, öğretim programları ve ders kitapları, öğretim ve pansiyon binaları durumu, yönetici ve öğretmenlerin hizmetçi eğitim durumu, mesleki uygulama durumu, bütçe durumu, araç gereç ve donanım durumu, yönetici ve öğretmenlerle öğrencilerin başarı durumu tesbit edilerek ortaya konmuş, ayrıca bu bölümde, meslek lisesi öğrencilerinin okul ve öğretmenlerine bakışları, yapılan anket çalışmaları sonuçları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

III. Bölümde, ayrıca 1985 yılından itibaren varlığını sürdüren Anadolu İmam-Hatip Liseleri ele alınmıştır. Bu okulların açılışı, okul, öğretmen, öğrenci sayılarında görülen gelişmeler, ders ve müfredat programları klasik ve kredili sisteme göre tablolar halinde sunulmuştur. Bu bölümde 1993-1994 öğretim yılında da iki ayrı İmam-Hatip Lisesi bünyesinde açılan "Ağırlıklı Yabancı Dil Programı

Uygulayan İmam-Hatip Lisesi" açılış, program, okul ve öğrenci durumu ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

IV. Bölümde, üzerinde en çok konuşulan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının istihdam, mesleğe ve yüksek öğrenime yönelme durumu incelenmiştir. Burada, öncelikle İmam-Hatip Lisesi mezunları için istihdam alanı olan Diyanet İşleri Başkanlığı incelenmiş, İmam-Hatip Okullarının açılış tarihinden itibaren 1994'lü yıllara kadar geçen süre içinde bu kurumun istihdam kapasitesi ve İmam-Hatip Okulu / Lisesi mezunlarının mesleğe yönelme durumları 10'ar yıllık periyotlar dahilinde incelenmiş, 1950-1960'lı yıllarda ve 1976'ya kadar geçen süre içinde bu okul mezunlarına Yüksek İslam Enstitüleri hariç diğer yüksek öğretim kurumları kapalı olduğundan, mezunlarının % 90'lar dolayında bir oranla mesleğe yöneldikleri tesbit edilmiştir. 1976'dan sonra bu okullara Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesi gereği tanınan haklar neticesinde meslek dışı yüksek öğrenime yönelme durumunda büyük oranda artışlar olduğu görülmüştür. Buna rağmen İmam-Hatip Lisesi mezunlarının 1980'li yıllarda % 64 oranında 1990'lı yıllarda ise % 50 oranında mesleğe yönelindikleri tesbit edilmiştir. Ancak yapılan anket çalışmaları sonucunda meslek lisesi öğrencilerinin mesleğe yönelme hususunda isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığının kadrolarının 1950'lerden bu güne hiç bir zaman tam olarak doldurulamadığı bu açığın ilk dönemlerde had safhada olduğu görülmüştür. Bu gün bu kurumun acilen 21.728 İmam-Hatip Lisesi mezunu personele ihtiyacı olduğu adı geçen kurumdan alınan bilgilerden tesbit edilmiştir. Ancak, birkaç yılda bu yana tahsis edilen kadroların serbest bırakılmaması sonucu Diyanet Teşkilatı din hizmetleri personelinin atamasını yapamamakta, açık gün geçtikçe büyümektedir.

Yapılan araştırma sonucunda bugün Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarının 3/4 ünün İmam-Hatip Lisesi mezunlarınca doldurulduğu, bu oranın kuruluşundan şimdiye kadar bu okullardan mezun olan öğrencilerin % 20'sini oluşturduğu tesbit edilmiştir.

IV. Bölümde ayrıca İ.H.O/İ.H.L mezunlarının mesleğe yönelişleri ile ilgili olarak ortaya atılan iddialar, hazırlanan raporlar ve bu iddialara yetkili merciler tarafından verilen cevaplar ortaya konmuş, bu konuda genel bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün tesbitlerine göre bu okulların mesleğe yönelme ve verimlilik durumları tablolar halinde sunulmuştur. Bir aşatırmacı tarafından yapılan lise öğrencilerine göre "en saygın meslekler" ve "mesleklerin saygınlık nedenleri"ni ortaya koyan anket ağırlıklı bir çalışma sonucu araştırmaya yansıtılmış ve İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin meslek olarak "din adamı" olmayı birinci sırada tercih ettikleri ve meslek seçi-

minde de "insanlığa sağladığı yarar" ilkesini gözönünde bulundurdukları görülmüştür.

Ayrıca bu bölümde, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yükseköğrenime yönelme durumu ve bu konuda geçirilen aşamalar incelenmiş, bu okul mezunlarının 1959 yılına kadar hiçbir yükseköğretim kurumuna giremedikleri, 1959 yılından 1976 yılına kadar sadece Yüksek İslam Enstitülerine girebildikleri, 1976-1983 yılları arasında lise edebiyat kolu mezunlarının kabul edildikleri fakültelere girebildikleri, 1983 yılından sonra ise bütün yüksek öğretim kurumlarına girebilme imkanına kavuştukları tesbit edilmiştir. Bu konuda ortaya atılan iddialar ve tutarlılık durumları araştırılmış, sonuçları ortaya konmuştur. Bununla birlikte İmam-Hatip Lisesi mezunlarının son yıllarda meslek dışı yükseköğrenime yoğun olarak yönelmelerinin nedenleri araştırılmış yapılan tesbitler ortaya konmuştur. En son olarak ise, 1990-1994 yılları arasında İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yükseköğretim kurumlarına girebilme durumları Ö.S.Y.M.'den alınan tablolar doğrultusunda ve diğer ortaöğretim kurumları ile mukayeseli olarak incelenmiş, bu öğretim kurumlarının bu konuda en yüksek başarıyı 1992 yılında 19 lise türü içinde elde ettikleri 9.lukla kazandıkları ve en son 1994 yılında 22 lise türü içinde 18. sırada kaldıkları tesbit edilmiştir.

Netice olarak denilebilir ki; İmam-Hatip Okulu/Lisesi mezunları 1950'li yıllardan bu yana din hizmetleri alanında arzulu olarak görev almışlar, ancak son yıllarda din hizmetleri alanında personel atamalarının çeşitli nedenlerden dolayı durdurulması, bu alanda hizmet görenlerin sosyo-ekonomik olarak imkanlarının her gün gerilemesi bu alana olan talebi azaltıcı rol oynamıştır. Buna rağmen yapılan araştırmalar bu okul mezunlarının din hizmetleri alanında istihdam edilmeye arzulu olduklarını göstermektedir.

Mevcut rakamlar Diyanet İşleri Başkanlığının bu okul mezunlarına halen büyük ölçüde ihtiyaç içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada bu okulların farklı tip ve düşüncede insanlar yetiştirmediği, bu okulların da diğer okullar gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılıp denetlendiği, bu okullarda görevli öğretmen ve yöneticilerin diğer okullarda görev yapanlar gibi bu ülkenin yüksek okullarından yetişmekle oldukları ortaya konmuştur.

Araştırma sonucu bu, okulların kapasite ve sayılarının istihdam ihtiyacına göre sınırlandırılmasının 2000'li yıllara girilen şu dönemde demokratik bir yaklaşım olmayacağı ortaya çıkmıştır. Aynı sonuç diğer mesleki eğitim kurumları için de söz konusudur.

Araştırmada ortaya çıkan bir başka husus da İmam-Hatip Liseleri ve diğer

mesleki liselerin özellikle 1983'ten bu yana genel liseleşme eğiliminde olduğu hususudur. Bu genel liseleşme müfredat olarak değil, öğrencilerin eğilimi itibariyledir.

Araştırma sonucu, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışında Hukuk, Siyasal gibi alanları öncelikli olarak tercih etmelerinin, bazı çevrelerce ileri sürüldüğü gibi planlı bir eğilim olmadığı, bu alanların bu okullarda okutulan derslere ve müfredata yakınlığı, ayrıca dini, sosyal ve ekonomik bazı nedenlerin bu okul öğrencilerini bu yükseköğretim programlarını seçmeye sevk ettikleri tesbit edilmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının bu okullara öğretmen, ödenek, araç ve gereç bakımından gözettiği iddiaların tutarsızlığı ortaya çıkmış, bilakis bu okulların bina, araç ve gereçlerin halk tarafından finanse edildiği, bu okulların "kendi okulunu kendin yap" kampanyasının en iyi şekilde uygulandığı eğitim kurumları olduğu, Devlete maliyetinin son derece düşük olduğu tesbit edilmiştir.

İmam-Hatip Liselerini bütün yönleriyle incelemeye tabi tutan bu araştırma sonucu şu ortaya çıkmıştır: Halkın ısrarlı ve yoğun isteğinden doğan ve büyük ölçüde onların maddi ve manevi desteğine dayanan bu okullar hakkındaki önyargılı duygu, düşünce ve beklentilerden vazgeçilmeli, bu okulların hem kalitatif hem de kantitatif açıdan talebi karşılayacak seviyeye getirilmesine çalışılmalıdır. Bu okullardan mezun olanların yüksek öğretimde, mesleğinde, bürokraside ve toplumsal faaliyetlerde başarılı oldukları, milli varlığımıza ve kültürel değerlere sahip çıktıkları, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin daima dışında ve karşısında oldukları bilinen bir gerçektir

Teklifler:

1) İmam-Hatip Liselerine büyük ölçüde öğrenci akımını durdurmak için;

a) Diğer ortaöğretim kurumlarının müfredatlarını bu okulların müfredatına kısmen de olsa yakınlaştırmalıdır. (Çünkü bu okullara öğrenci daha ziyade meslek sahibi olabilmek için değil, din eğitimi alabilmek için gelmektedir).

b) Ortaöğretimde okutulan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersinin ders saati sayısı arttırılmalı ve müfredatı yeniden gözden geçirilmeli, Üniversite giriş sınavında bu dersten de soru sorulmalıdır.

c) İmam-Hatip Liselerindeki huzur ortamının nedenleri araştırılmalı ve aynı durumun diğer eğitim kurumlarına da yansıtılmasına çalışılmalıdır.

2) İmam-Hatip Liselerinde başarı ve kaliteyi arttırmak için;

a) Bu okulların 3+4 yıllık durumu muhafaza edilmelidir. İlköğretimin tamamen 8 yıla çıkarıldığı dönemde de lise kısmına öğrenci hazırlayan diğer meslek lisesi orta kısımları ile birlikte İmam-Hatip Orta kısımlarının statüleri aynen devam ettirilmelidir.

b) Özel Öğretim Kurumları Kanununun 3. maddesinde gerekli değişiklik yapılarak Özel İmam-Hatip Liselerinin açılabilmesine imkan sağlanmalıdır.

c) İmam-Hatip Liselerinin hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı statüsü korunmalıdır.

d) Müfredat programları yeniden gözden geçirilmeli ve günün şartlarına uyarlanmalıdır.

e) Bu okullara öğrenci alımında yapılan giriş sınavları daha ciddi tutulmalı, kontenjan sınırının aşılmasına özen gösterilmelidir.

f) Şube ve bünyede sınıflar olarak açılan okullar müstakil hale getirilmelidir.
* (I. Din Şûrası Kararlarının 36. maddesi'nde bu doğrultudadır.)

g) Anadolu ve Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam-Hatip Lisesi adedi arttırılmalı, klasik İmam-Hatip Liselerinden bu yöne doğru bir kayış sağlanmalıdır.

h) Bu okul mezunlarının başarıları yadırganmamalı, onların da bu ülkenin bir üyesi olduğu unutulmamalıdır.

İ) İ.H.L'nin öğretmen açığı kapatılmalıdır.

3) Bu okul mezunlarının din hizmetleri alanına dahayoğun yönelmelerini sağlamak için,

a) Din görevliliği; vazife, sosyal ve iktisadi hayat bakımından cazip hale getirilmelidir.

b) Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmetleri alanındaki İmam-Hatip Lisesi mezunu ihtiyacını karşılamak amacıyla bu okullar dahilinde meslek dersleri ağırlıklı sınıflar oluşturulmalı, mezuniyetini takiben bunlar hemen istihdam imkanı bulabilmelidir.

c) Diyanet İşleri Başkanlığına, din hizmetleri alanında gerekli olan kadrolar tahsis edilmeli ve bu kadrolara atama yapabilme imkanı sağlanmalıdır.

d) İmam-Hatip Lisesi mezunlarından din hizmetleri alanında görev yapabilecek düzeyde olanlarının, bu okulların meslek dersleri öğretmenleri zümresinin

onayından sonra Diyanet Teşkilatına liste halinde her öğretim yılı sonu sunulması din hizmetlerinin kalitesini arttırıcı bir unsur olabilir.

4) İmam-Hatip Lisesi mezunlarının mesleki alanda yüksek öğrenim görmelelerini temin amacıyla ;

a) İlahiyat Fakültelerinin kontenjanları arttırılmalıdır.

b) Bu fakültelerin programları, İmam-Hatip Liselerine meslek dersleri öğretmeni yetiştiren, ilköğretim ve diğer ortaöğretim kurumlarına Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni yetiştiren ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na üst düzey yöneticisi yetiştiren bölümler olarak yeniden düzenlenmeli, hatta İmam-Hatip Liselerine öğretmen yetiştiren bölüm de kendi aralarında her ders için ayrıca tanzim edilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

- Ömer Okutan, **Din Eğitimi Okulları Planlaması ile İlgili Rapor**, Ankara: M.E.B. Planlama; Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, Mayıs 1971.
- İmam-Hatip Okulları Hakkındaki Düşüncelerimiz**, Ankara: İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu Yayınları, 1960.
- İsmet Parmaksızoğlu, **Türkiye'de Din Eğitimi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Abdullah Nişancı, **Milli Eğitim Meselelerimiz**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1981.
- Abdurrahim Zapsu, **Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam-Hatip Mektepleri**, İstanbul: M. Sıralar Matbaası, (ty).
- Ahmet Çiftçi, **Reis-i Cumhurla Hasbihal ve İmam-Hatip Liseleri Me'ele-i**, İstanbul: Hisar Yayınevi, (ty).
- Ahmet Akgündüz, **İslâm'da İnsan Hakları Beyannamesi**, Timaş Yayınları, İstanbul: 1993.
- Ahmet Gürtaş, **Atatürk ve Din Eğitimi**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 1982.
- Ahmet Uzunoğlu, **Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı**, Ankara: Nalbantoğlu Matbaası, 1980.
- Ali Rıza Kırboğa, **İmam-Hatip Okulları Davası**, İstanbul: Milli Gazete Yayını, 1975.
- Avni Akyol, **Laiklik ve Din Öğretimi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- Ayhan Yalçın, **TC. Anayasaları**, İstanbul: 1987
- M.E.B. **Beyaz Kitap, 1981-1982 Yılındaki Gelişmeler**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1982.
- Birsen Gökçe, **Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1984.
- D.İ.B. I. Din Şurası Genel Sekreterliği, **I. Din Şurası Kararları**, Ankara: 1-5 Kasım 1993.
- M.E.B. **Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961
- D.P.T. II. **Beş Yıllık Kalkınma Planı: (1968-1972)**, 1970 Yılı Programı, Ankara: 1970.
- D.P.T. V. **Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Ankara: 1985

- D.P.T. **Örgün Mesleki - Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: 21 Haziran 1971.
- D.P.T. **1967 Yılı Programı, I. Beş Yıl: (1963-1967)**, Ankara: Devlet Matbaası, 1963.
- D.P.T. **Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: 1971.
- D.P.T. **III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1973-1977)**, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1973.
- D.P.T., **III. B.Y.K.P. Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu**, Yayın No: 1086, Mayıs 1972.
- D.P.T., **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı: (1979-1983)**, Ankara: 1979.
- D.P.T., **IV. B.Y.K.P. Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: Haziran 1977.
- D.P.T. **V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektörü Raporu**, Ankara: 1982.
- D.P.T. **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler: (1984-1988)**, Ankara 1990.
- D.P.T. **V. B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları Eğitim Sektörü Raporu**, Ankara: 1982.
- D.Y.P.-S.H.P. Arasında İmzalanan Ortak Hükümet Protokolü ve Eklere**, 19 Kasım 1991.
- Eğitim Reformu, Hükümet Programı Işığı Altında (7 Nisan - 31 Ağustos 1971)** Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (ty).
- Fehmi Yavuz, **Din Eğitimi ve Toplumumuz**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1969.
- Gotthard Jaschke, **Yeni Türkiye'de İslamlık** (Terc. Hayrullah Örs), Ankara: Bilgi Yayınları, 1972.
- Hükümet Programlarında Eğitim**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (ty).
- Hüseyin Atay, **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1983.
- Halide Edip Adıvar, **Türkiye'de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri**, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınevi, 1955
- Hasan Ali Yücel, **Türkiye'de Ortaöğretim**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim**, A.Ü.E.B.F. Yayını, 1985.
- M.E.B. **IV. Milli Eğitim Şûrası: (22-31 Ağustos 1949)**, İstanbul; Milli Eğitim Basımevi, 1991.

- M.E.B. **IX. Milli Eğitim Şurası (24 Haziran - 4 Temmuz 1974)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- Kemalettin Erdil, **IX. Milli Eğitim Şûrası İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam-İhtiyaç Sorunu**, Ankara: Ay-yıldız Matbaası, 1974.
- M. Faruk Bayraktar, **Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992.
- Maarif Vekilliği, **I. Maarif Şûrası: (17-29 Temmuz 1939)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- Maarif Vekilliği, **II. Maarif Şûrası: (15-21 Şubat 1943)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- M.E.B. **Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi**, Mayıs 1990.
- M.E.B. **Mili Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1960.
- M.E.B. **Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1961.
- M.E.B. **Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Gelişmeler**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- M.E.B. **XIII. Milli Eğitim Şûrası (15-19 ocak 1990)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- M.E.B., **İmam-Hatip Okulları Eğitim ve Öğretim İlkeleri Hakkında Açıklama**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- M.E.B., **İmam-Hatip Okulu İdare Yönetmeliği**, Ankara 1972.
- M.E.B., **III. Milli Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- M.E.B., TÜSİAD'ın Hazırlattığı **"Türkiye'de Eğitim "Raporu Üzerine Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL'ın , Başbakan Yıldırım AKBULUT'un, Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL'un Konuşmaları**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- M.E.G.S.B. **Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları**, Ankara: 1972
- Mehmet Bulut, **I. ve II. TBMM'de Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Dini Yayın Konularında Yapılan Meclis Müzakereleri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: 1991.
- Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi**, Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayını, 1975.

- Merhum Tefvik İlerinin Din, Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları ile İlgili Konuşmalarından Örnekler**, T.D.V. Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğünce Hazırlanmış Broşür, (yy, ty.)
- Milli Eğitim Reformu ve İmam-Hatip Okulları**, Ankara: Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyetleri Federasyonu Yayını, 1970.
- Nahit Dinçer, **1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi**, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974.
- Nevzat Ayas, **T.C. Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Nur Serter, **Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet**, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul: 1981.
- Nur Serter, **Mesleki-Teknik Eğitim ve Ekonomik Gelişme** (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul: 1974.
- Nuran Dağlı - Belma Aktürk (haz.), **Hükümetler ve Programları**, Ankara: C. I.II.III, T.B.M.M. Yayını, 1988.
- Nurettin Topçu, **Türkiye'nin Maarif Davası**, İstanbul: Hareket Yayınları, 1970.
- Orhan Tuna - Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988.
- Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-V, İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Raşit Küçük - Mustafa Öcal, **Türk Milli Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri**, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1983.
- Sabahattin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990.
- Sabri Akdeniz, **Milli Eğitimimizde İmam-Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri**, İstanbul: İmam-Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti Yayını, (ty).
- Türkiye'de Mesleki Eğitim**, TİSK, İstanbul: Nisan 1991.
- Türkiye'nin Eğitim Politikası**, İTO, İstanbul: 1990.
- Tahsin Banguoğlu, **Kendimize Geleceğiz**, İstanbul: Derya Yayınları, 1984.
- Turgut Öztürk, **Milli Eğitim Mevzuatı**, İstanbul: 1987
- Maarif Vekaleti, **V. Milli Eğitim Şurası: (5-14 Şubat 1953)**, İstanbul; Milli Eğitim Basımevi, 1991.
- Veli Ertan - Hasan Küçük, **Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi, Din Müesseseleri ve Din Alimleri**, İstanbul: Doyuran Matbaası, 1976.
- Maarif Vekaleti, **VI. Milli Eğitim Şurası: (5-15 Şubat 1962)**, İstanbul; Milli Eğitim Basımevi, 1991.

M.E.B. VIII. Milli Eğitim Şûrası (28 Eylül - 3 Ekim 1970), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.

M.E.B. IX. Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran - 4 Temmuz 1974), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.

M.E.B. X. Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1991.

M.E.B. XI. Milli Eğitimi Şûrası (8-22 Temmuz 1988), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989.

Yılmaz Altuğ, **Türk Devrim Tarihi Dersleri** , İstanbul: İstanbul Üniv. Yayını, 1980.

Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası, Ankara: Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını Ankara: Gaye Matbaacılık, 1990.

Zekai Baloğlu, **Türkiye'de Eğitim**, TÜSİAD;; İstanbul: Apa Ofset Basımevi, Temmuz 1990.

Makale - Tebliğler

İlhan Selçuk, "Önemli Bir Rapor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Eylül 1990.

İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığının Tarihçesi," **Diyanet-Aylık Dergi**, Sayı: 41 (Mayıs 1994).

İsmail Cerrahoğlu, "Peygamberimizin Örnek Ahlakı ve İnsani Esaslar," **Diyanet Dergisi**, C. 28. Sayı: 1 (Ocak-Şubat-Mart 1992).

İsmail Kara, "İmam-Hatip Okulları Neden Mesele Haline Getirildi? " **İslam (Aylık Mecmua)**, Sayı: 70 (Haziran 1989).

Abdurrahman Güneş, "Dini Eğitim Kurumları," **Diyanet Dergisi**, C. XXIX, Sayı: 1 (Ocak-Şubat-Mart 1993).

Ali Sirmen, "TÜSİAD Raporu," **Sabah Gazetesi**, 22 Eylül 1990.

Avni Akyol, "TÜSİAD'ın Hazırlattığı Türkiye'de Eğitim Raporu Üzerine," **Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı**, Sayı: 102 (Ekim 1990).

Beyza Bilgin, "Zorunlu Temel Eğitim ve İmam-Hatip Liseleri, " **Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri**" konulu tartışmalı ilmi toplantı (İstanbul: 10.12.1994) ya sunulan tebliğ.

Cahid Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi", **Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993.

Fahri Demir, "Din Hizmetleri, Din Eğitimi ve İrşad Metodu", **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri** (23 -25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).

- Güneri Civaoglu, "TÜSİAD Raporu," **Sabah Gazetesi**, 20 Eylül 1990.
- Hüseyin Atay, "Türkiye I. Din Eğitimi Semineri Açış Konuşması," **Türkiye I. Din Semineri** (23 -25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).
- Halil Hayıt, "İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü", **Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993.
- Halil Hayıt, "Dünü ve Bugünüyle İmam-Hatip Liseleri," **Ensar Bülteni**, Sayı: 10 (Ekim-Kasım 1992).
- Halil Hayıt, Hz. Peygamberin İlme Verdiği Önem ve İmam-Hatip Liseleri," **M.E.B. Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 37 (Kasım-Aralık 1992).
- Hayrettin Şallı, "Din Hizmeti ve Din Eğitimi ile İlgili Yazan ve Konuşanların Konu ile İlgileri", **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri**, (23 -25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).
- Hayrettin Karaman, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatipler Üzerine," **Altınoluk (Aylık Mecmua)**, Sayı: 37 (Mart 1989).
- Howard A. Reed, "Türkiye'nin Yeni İmam-Hatip Okulları", (Terc. Hulusi Yavuz), **Osmanlı Devleti ve İslamiyet**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.
- Kemal Edip Kürkçüoğlu, "İmam Hatip Okulları" **Tercüman Gazetesi**, 16 Eylül 1970.
- Kemal Güran, "İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdamı ile İlgili Problemler," **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri** (23-25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).
- M. Asım Köksal, "Medreselere ve Medreselerin Geçirdiği Safhalara Bir Bakış", **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, Sayı 6-7 (Haziran-Temmuz 1963).
- Annemarie Schimmel, "Türkiye'de İslam", (Terc. Hulusi Yavuz) **Osmanlı Devleti ve İslamiyet**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.
- Mahmut Adem, "İstihdam, İş ve Eğitim Planlaması," **A.Ü.E.B.F. Dergisi**, C. XVI, Sayı: 1, 1983.
- Mehmet Turgut, "T.Ü.S.İ.A.D Eğitim ve Öğretim Raporunun Tenkit ve Değerlendirmesi," **Milli Eğitim - M.E.B. Yayın Organı**, Sayı: 110 (Eylül 1991).
- Mustafa Öcal, "Kütahya İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler," **Diyanet Dergisi** C. 27, Sayı: 4 (Ekim-Kasım-Aralık 1991).

- Mustafa Öcal, "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri," **M.E.B. Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 30 (Eylül-Ekim 1991).
- Mustafa Öcal, "Türkiye'de Öğretmenlik ve Öğretmen Yetiştiren Kurumların Tarihi Gelişimi," **M.E.B. Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 11 (Nisan-Mayıs-Haziran 1987).
- Nesimi Yazıcı, "II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Din Görevlisi Yetiştiren Kurumlar", **Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayını, 1993.
- Salih Tuğ, "Türkiye'de Din Eğitiminin Sosyal ve Hukuki Bazı Dayanakları," **"Türkiye I. Din Eğitimi Semineri**, (23-25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).
- Suat Cebeci, "Türkiye 'de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi", **Diyanet Dergisi**, C. 26. Sayı. 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1990).
- Sinan Ayhan, "İmam-Hatipler Neden Gündemde Tutulmak İsteniyor?" **İslam, (Aylık Mecmua)**, Sayı: 70, (Haziran 1989).
- Suat Cebeci, "İmam-Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri", **Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı, 1993.
- Taha Akyol, "İmam-Hatipler", **Tercüman Gazetesi**, 23 Eylül 1990.
- Tayyar Altıkulaç, **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri** (23.4.1981 Tarihli Açış Konuşması) Ankara: İlahiyat Vakfı Yayını, (ty).
- Yalçın Özer, "TÜSİAD'ın Raporu," **Türkiye Gazetesi**, 21 Eylül 1990.

Gazete, Dergi, Mecmua, Resmi Yazı ve Genelgeler

- Diyanet-Aylık Dergi**, Sayı: 43 (Temmuz 1994).
- Diyanet-Aylık Dergi**, Sayı: 1 (Ocak 1991).
- Ensar Bülteni**, Sayı: 11 (Mart-Nisan 1993).
- Ensar Bülteni**, Sayı: 16 (Nisan-Mayıs 1994).
- M.E.B. Haber Bülteni**, Sayı: 58, (Eylül 1971).
- M.E.B. Tebliğler Dergisi**, S. 1631 (16 Kasım 1970).
- M.E.G.S.B, Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 11 (Nisan-Mayıs-Haziran 1987).
- M.E.G.S.B, Din Öğretimi Dergisi**, Sayı: 3 (Nisan-Mayıs-Haziran 1985).
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, C. III., (19.2.1966).
- Milli Eğitim-M.E.B. Yayın Organı**, Sayı: 125, (Aralık 1993).
- Nokta Dergisi Yıl: VII**, Sayı: 2 (15 Ocak 1989).
- Nokta Dergisi**, Yıl: XIII, Sayı: 16 (16-22 Nisan 1985).
- Sebilürreşad Mecmuası**, C. V, Sayı: 102 (Mayıs 1951).
- Sebilürreşad Mecmuası**, C. XII, Sayı: 284 (1959).
- Selamet Mecmuası**, C. I, Sayı: 8 (11 Temmuz 1947).

- Selamet Mecmuası, C. II, Sayı: 45 (26 Mart 1948).**
- Selamet Mecmuası C. III, Sayı: 56 (25 Haziran 1948).**
- Selamet Mecmuası, C. III, Sayı: 70 (19 Ocak 1949).**
- Selamet Mecmuası, C. III, Sayı: 71 (26 Ocak 1949).**
- Selamet Mecmuası, C. III, Sayı: 74 (16 Şubat 1949).**
- Türk-İslam Ansiklopedisi Mecmuası, C. II, Sayı: 87 (Kasım 1947).**
- Türk-İslam Ansiklopedisi Mecmuası, C. II, Sayı: 88 (Aralık 1947).**
- T.B.M.M., Tutanak Dergisi, C. XXIII Ankara: 1946.**
- T.B.M.M., Tutanak Dergisi, C. XV, Ankara: 1949.**
- Bugün Gazetesi, 17 Aralık 1970.**
- Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1951.**
- Resmi Gazete, s. 14193 (22 Mayıs 1972).**
- Resmi Gazete (1.3.1993).Ş.21511.**
- Resmi Gazete s. 14374 (27 Kasım 1972).**
- Resmi Gazete s. 18435 (18.6.1984).**
- Resmi Gazete, s. 14574 (24 Haziran 1973)**
- Resmi Gazete, s. 14631 (11.10.1978).**
- Resmi Gazete, s. 1808 (16.6.1983).**
- Resmi Gazete, s. 18081 (18.6.1983).**
- Resmi Gazete, s. 20344 (16 Kasım 1989).**
- Resmi Gazete, s. 20921 (6 Temmuz 1991).**
- Resmi Gazete, s. 21281 (11 Temmuz 1992).**
- Resmi Gazete, s. 7117 (23.7.1985).**
- Resmi Gazete, s. 8662 (19.3.1954).**
- Resmi Gazete s. 21995 (19.7.1994).**
- Resmi Gazete s. 7217 (27.5.1949).**
- Yeni İstanbul Gazetesi, 16 Ekim 1963.**
- Yeni Asya Gazetesi, 21 Aralık 1970.**
- MEB, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı,**
Ankara: 10.8.1994 tarih ve 94 / 2030 sayılı yazısı.
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı XIII. Milli Eğitim Şurası Genel**
Sekreterliğinin 30 Ekim 1989 tarih ve Şura Şb. 313.77.4638 sayılı
sayılı yazısı.
- MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün 1994/78 sayılı genelgesi.**